

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİNİN TERCİH NEDENLERİ
VE BİR FİNANSAL ARAÇ ÖNERİSİ

Mehmet BÜKEY

Doktora Tezi

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN

Ocak - 2023

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİNİN TERCİH NEDENLERİ
VE BİR FİNANSAL ARAÇ ÖNERİSİ

Mehmet BÜKEY

Doktora Tezi

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN

Bu çalışma, Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından (Proje Numarası: BAP-İİBF.2021.001) desteklenmiştir.

Ocak - 2023

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	I
Bilimsel Etik Bildirimi	VI
Tez Kabul Ve Onay	VII
Önsöz	VIII
Özet	IX
Abstract	X
Kısaltmalar	XI
Tablo Listesi	XII
Şekil Listesi	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS SİSTEMİ VE TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Temel Kavramlar	4
1.1.1. Finansal Sistem	4
1.1.2. İhtiyaç Kavramı	7
1.1.3. Tasarruf	8
1.1.4. Finansman	10
1.1.5. Faiz	11
1.2. İslami Finans Sistemi	12
1.2.1. İslami Finans Sisteminin Temel İlkeleri	14
1.2.1.1. Sözleşmelere (Akitlere) Bağlılık	15
1.2.1.2. Faiz Yasağı	16
1.2.1.3. Garar ve Cehalet Yasağı	17
1.2.1.4. Yasaklanan (Haram) Mal ve Hizmet Üretimi ve Satımı Yasağı	19
1.2.1.5. Meysir Yasağı	20
1.2.2. İslami Finans Yöntemleri	21

1.2.2.1. Teverruk	23
1.2.2.2. Karz-ı Hasen	26
1.2.2.3. Vekâlet	27
1.2.2.4. Murabaha	29
1.2.2.5. Selemler	31
1.2.2.6. İstisna	33
1.2.2.7. İcare	35
1.2.2.8. Mudaraba	37
1.2.2.9. Muşaraka	39
1.2.2.10. Diğer Ortaklık Modelleri	41
1.3. Tasarruf Finansman Sistemleri	47
1.3.1. Tasarruf Finansman Sistemlerinin Tanımı	48
1.3.2. Tasarruf Finansman Sistemlerinin Özellikleri	49
1.3.3. Tasarruf Finansman Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi	51
1.4. Bölüm Değerlendirmesi	54

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMLERİ

2.1. Dünyada Uygulanan Tasarruf Finansman Sistemleri	57
2.1.1. ROSCA (Dönüşümlü Tasarruf ve Kredi Birliği)	59
2.1.2. ASCA (Biriken Tasarruf ve Kredi Birliği)	62
2.1.3. SACCO (Tasarruf ve Kredi Kooperatif Birliği)	64
2.1.4. Chit Fonu (Chit Fund)	66
2.1.5. Arisan	68
2.1.6. Kendi Kendine Yardım Grupları (Self-Help Groups)	70
2.1.7. Tasarruf ve Kredi Birlikleri (Saving and Loan Organization)	72
2.1.8. Yapı Tasarruf Sistemi	73
2.2. Tasarruf Finansman Sisteminin Ülke Ekonomilerine Katkısı	75
2.3. Bölüm Değerlendirmesi	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMLERİ

3.1. Türkiye’de Uygulanan Tasarruf Finansman Sistemleri	81
3.1.1. Tasarruf Finansman Sistemi.....	83
3.1.2. Emlak ve Eytam Bankası	88
3.1.3. Tasarruf Sandıkları.....	90
3.1.4. Yapı Tasarruf Sistemi	91
3.1.5. Kooperatifler	93
3.2. Tasarruf Finansman Sisteminin Türkiye Ekonomisine Katkısı	95
3.3. Bölüm Değerlendirmesi	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİNİN TERCİH NEDENLERİNİN BELİRLENMESİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	100
4.2. Araştırmanın Soruları.....	102
4.3. Araştırmanın Kapsamı	102
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları (Araştırmanın Kısıtları) ve Varsayımları	103
4.5. Tasarruf Finansman Sistemi ile ilgili Literatür	104
4.6. Veri Seti ve Yöntem.....	108
4.6.1. Araştırmanın Modeli	109
4.6.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	111
4.6.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	113
4.6.4. Veri Toplama İşlemleri	115
4.6.5. Verilerin Analizi Aşamaları	116
4.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Bulgular.....	117
4.7.1. Betimsel Analiz.....	117
4.7.2. Faktör Analizi.....	124
4.7.2.1. Faktör Analizi Bulguları	129
4.7.2.2. Tasarruf Finansman Sistemi Tercihine Yönelik Yargıların Ortalamaları ve	

Standart Sapmaları	130
4.7.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi	134
4.7.3.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	137
4.7.4. Korelasyon Analizi	141
4.7.4.1. Katılımcıların Tasarruf Finansman Sistemi Tercihlerini Etkileyen Faktörler Arası Korelasyon Analizi	143
4.7.4.2. Katılımcıların Tercihlerini Etkileyen Bağımlı Değişkenler Arasındaki İlişki	143
4.7.4.3. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Tasarruf Finansman Sistemi Tercihlerini Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkinin Analizi..	145
4.7.5. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Post Hoc (LSD) Testi.....	147
4.7.5.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Tasarruf Finansman Sistemi Tercihleri Arasındaki İlişki.....	147
4.8. Bölüm Değerlendirmesi (Bulgular ve Tartışma).....	171

BEŞİNCİ BÖLÜM

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ İÇİN MURABAHAYA DAYALI BİR FİNANSAL ARAÇ ÖNERİSİ

5.1. Türkiye’de Uygulanan Tasarruf Finansman Sistemi Modellerinde Ödeme Planları	182
5.2. Finansal Aracın Amacı.....	184
5.3. Finansal Aracın Kapsamı ve Varsayımlar	185
5.4. Murabahaya Dayalı Finansal Araç.....	188
5.5. Bölüm Değerlendirmesi	196

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	198
-------------------------------	------------

KAYNAKÇA	206
-----------------------	------------

EKLER

EK-1:Anket Formu	225
Ek-2: Etik Kurulu İzni.....	227
EK-3: SPSS Amos Uyum Göstergeleri.....	228
ÖZGEÇMİŞ.....	230

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “*Tasarruf Finansman Sisteminin Tercih Nedenleri ve Bir Finansal Araç Önerisi*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

12.01.2023

Mehmet BÜKEY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet BÜKEY tarafından hazırlanan “*Tasarruf Finansman Sisteminin Tercih Nedenleri ve Bir Finansal Araç Önerisi*” başlıklı bu çalışma, 12.01.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği/oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Halim TATLI	İmza:
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN (Danışman)	İmza:
Üye : Doç. Dr. Mehmet GÜVEN	İmza:
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yunus YILMAZ	İmza:
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yunus BAYDAŞ	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 202... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“*Tasarruf Finansman Sisteminin Tercih Nedenleri ve Bir Finansal Araç Önerisi*” konusu; ülkemizde konut, taşıt ve çatılı işyeri finansmanında kullanılan tasarruf finansman sisteminin tercihin e etki eden faktörlerin belirlenmesi ve murabahaya dayalı yeni bir finansal araç önerisidir.

Tasarruf finansman sistemi, dar ve düşük gelirli insanlara tasarruf karşılığı finansman sağlayan alternatif bir finansal yöntem olarak bilinmektedir. Ülkemizde yaşanan konut, taşıt ve çatılı işyeri finansman sorununun giderilmesine önemli katkı sağlamakta ve konvansiyonel finans sistemine ciddi bir alternatif olmaktadır. TRB1 Bölgesinde tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların tercihlerine etki eden faktörlerin belirlenmesini amaçlayan bu çalışma, Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından (BAP-İİBF.2021.001) desteklenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam *Dr.Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN*’a; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen *Doç. Dr. Mehmet GÜVEN*’e ve *Doç. Dr. Halim TATLI*’ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca bu tezin uygulama kısmında yapılan analizlerde yardımlarını esirgemeyen *Prof. Dr. Sait PATIR* ’a ve *Arş. Gör. Dr. Mesut ASLAN*’a; çalışmayı destekleyen *Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BÜBAP) Koordinasyon Birimine* şükranlarımı sunarım.

Bu süre zarfında, hayatımın her döneminde bana her türlü desteği veren, zaman ayıran, emeğini ve sabrını esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

12.01.2023

Mehmet BÜKEY

ÖZET

Tezin Başlığı : Tasarruf Finansman Sisteminin Tercih Nedenleri ve Bir Finansal Araç Önerisi
Tezin Yazarı : Mehmet BÜKEY
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN
Anabilim Dalı: İşletme
Bilim Dalı : İşletme
Kabul Tarihi :
Sayfa Sayısı : 16 (ön kısım) + 224 (tez) + 6 (ekler)
<i>Bu çalışmada, dünyada farklı isimler altında ve değişik biçimlerde uygulanan tasarruf finansman sistemleri tanıtılmıştır. Ülkemizde faizsiz bir şekilde işletilen tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörleri tespit etmek amacıyla katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri ile sistemi tercih etme nedenleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Hâlihazırda uygulanan modellere yapılan eleştiriler dikkate alınarak İslami finans ilkelerine uygun ve murabahaya dayalı yeni bir finansal araç önerilmiştir.</i> <i>Uygulama bölümünde, TRB1 Bölgesinde tasarruf finansman sistemini tercih eden 384 katılımcıya anket uygulanmış ve anketten toplanan veriler analiz edilmiştir. Analizlerden elde edilen bulgulara göre katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihlerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan DFA ile katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerinde tutum, dini hassasiyet, memnuniyet ve maliyet faktörlerinin belirleyici olduğu tespit edilmiştir.</i> <i>Önerilen finansal araç ile katılımcılara konut, taşıt ve çatılı işyerinin güncel fiyatı üzerinden finansman sağlanabilmektedir. Katılımcılar, diğer tasarruf finansman modellerine göre daha az maliyetle konut, taşıt ve çatılı işyeri sahibi olabilmektedir. Aynı zamanda tahsis sırası nedeniyle katılımcılar arasında yaşanan ve fiyat artışından kaynaklanan adaletsizlik, giderilebilmektedir.</i>
Anahtar Kelimeler: Tasarruf Finansman Sistemi, TRB1 Bölgesi (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli), Murabaha

ABSTRACT

Title of the Thesis: The Reasons for Choosing the Saving Financing System And A Financial Instrument Recommendation	
Author	: Mehmet BÜKEY
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN
Department	: Business Administration
Sub-field	: Business Administration
Date	:
<i>In this study, savings financing systems, which are applied under different names and in different forms, are introduced in the world. In order to determine the factors affecting the preference of the savings finance system operated in our country, the relationship between the demographic and socio-economic variables of the participants and the reasons for preferring the system was investigated. Considering the criticisms made to the currently applied models, a new savings financial instrument, which is in line with Islamic finance principles and based on murabaha, has been proposed.</i> <i>In the application part, a survey was applied to 384 participants who preferred the savings financing system in the TRB1 Region and the data collected from the survey was analyzed. According to the findings obtained from the analyzes, it was concluded that the demographic and socio-economic characteristics of the participants were effective in their preferences for the savings financing system. With the CFA, it was determined that the participants' attitudes, religious sensitivity, satisfaction and cost factors were determinants in their savings financing system preferences. With the proposed financial instrument, participants can be financed over the current price of the house. Participants can own housing with less cost than other savings financing models. Therefore, with the proposed financial instrument, the injustice experienced among the participants due to the allocation order and resulting from the price increase can be eliminated.</i>	
Key Words: Savings Financing System, TRB1 Region (Malatya, Elazig, Bingöl, Tunceli), Murabaha	

KISALTMALAR

AAOIFI	İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions)
AFA	Açımlayıcı Faktör Analizi
ASCA	Biriken Tasarruf ve Kredi Birliği (Accumulating Savings and Credit Association)
A.Ş.	Anonim Şirketi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CARE	Her Yerde Destek ve Yardım Kooperatifi (Cooperative for Assistance and Relief Everywhere)
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi
KEY	Konut Edindirme Yardımı
Ltd. Şti.	Limited Şirketi
md.	Madde
M.Ö.	Milattan Önce
OYAK	Ordu Yardımlaşma Kurumu
ROSCA	Dönüşümlü Tasarruf ve Kredi Derneği (Rotating Savings and Credit Association)
s.	Sayfa
SACCO	Tasarruf ve Kredi Kooperatifleri Birliği (Savings and Credit Cooperative Organization)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	Türk Dil Kurumu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
YEM	Yapısal Eşitlik Modellemesi

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No:</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: İslami Finans Sistemi Göre Finansal İşlemlerin Geçerlilik Şartları	16
Tablo 1.2: Faiz ve Selem Arasındaki Farklar	33
Tablo 1.3: Sukuk ve Tahvil Arasındaki Farklar	44
Tablo 1.4: Tekafül ve Klasik Sigortacılığın Karşılaştırılması	46
Tablo 2.1: ROSCA'lar ve Kullanıldığı Ülkeler	60
Tablo 2.2: Tasarruf Birliklerinin Sayısı (2010-2017)	76
Tablo 4.1: TRB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması	103
Tablo 4.2: Araştırmanın Hipotezleri	112
Tablo 4.3: Belirli Evren İçin Kabul Edilebilir Örneklem Büyüklükleri	114
Tablo 4.4: İllere Göre Örneklem Sayısı	115
Tablo 4.5: Verilerin Analiz Aşamaları	116
Tablo 4.6: Katılımcıların Cinsiyet Durumları	117
Tablo 4.7: Katılımcıların Medeni Durumları	117
Tablo 4.8: Katılımcıların Yaş Durumları	118
Tablo 4.9: Katılımcıların Eğitim Durumları	119
Tablo 4.10: Katılımcıların Meslek Durumları	119
Tablo 4.11: İhtiyaç Duyulan Finansman Türü	120
Tablo 4.12: Katılımcıların Gelir Durumları	121
Tablo 4.13: Katılımcıların Üyelik Süreleri	122
Tablo 4.14: İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı	123
Tablo 4.15: Katılımcıların Daha Önce Faizli Finansman Kullanım Durumu	124
Tablo 4.16: Faktör Analizi Dışında Tutulan Yargılar	125

Tablo 4.17: KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları	126
Tablo 4.18: Normallik testi	126
Tablo 4.19: Güvenirlilik Analizi	126
Tablo 4.20: Faktör Ölçeğine İlişkin Soruların İstatiksel Sonuçları.....	127
Tablo 4.21: Faktörün Tanımlayıcı İstatistikleri	128
Tablo 4.22: Katılımcıların Yargılara Verdiği Önem Düzeyine İlişkin Bulgular	130
Tablo 4.23: Tercihlerde Önemli Derecede Etkili Bulunan Yargılar	132
Tablo 4.24: Tercihlerde Önemli Derecede Etkili Bulunmayan Yargılar	132
Tablo 4.25: Tercih Ortalamaları.....	133
Tablo 4.26: Uyum Göstergeleri.....	136
Tablo 4.27: DFA Analizi Dışında Tutulan Yargılar	137
Tablo 4.28: Değişkenlere İlişkin Faktör Yüğü Sonuçları	138
Tablo 4.29: Modifikasyon.....	140
Tablo 4.30: Analizden Elde Edilen Uyum Göstergeleri	140
Tablo 4.31: Değişkenlere İlişkin Regresyon Sonuçları.....	141
Tablo 4.32: Tercihleri Etkileyen Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi	143
Tablo 4.33: Tercihleri Etkileyen Bağımlı Değişkenler Arası İlişkiler	144
Tablo 4.34: Tercihleri Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişki.....	145
Tablo 4.35: Tercihleri Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkinin Özeti	146
Tablo 4.36: Medeni Durum ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkin.....	148
Tablo 4.37: Medeni Durum ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkilerin Hipotez Durumu	149
Tablo 4.38: Yaş ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki	150
Tablo 4.39: Yaş ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	152
Tablo 4.40: Eğitim Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki	152

Tablo 4.41: Eğitim durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	155
Tablo 4.42: Meslek Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki	155
Tablo 4.43: Meslek Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	158
Tablo 4.44: İhtiyaç Duyulan Finansman Türü ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki	158
Tablo 4.45: İhtiyaç Duyulan Finansman Türü ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	160
Tablo 4.46: Gelir Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki.....	160
Tablo 4.47: Gelir Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	162
Tablo 4.48: Üyelik Süresi ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki	163
Tablo 4.49: Üyelik Süresi ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	165
Tablo 4.50: İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki	165
Tablo 4.51: İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu	167
Tablo 4.52: Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları ve Hipotez Durumu.....	168
Tablo 4.53: Katılımcıların Faizli Finansman Kullanmalarına göre t-Testi Sonuçları ve Hipotez Durumu	169
Tablo 4.54: Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkilerin Hipotez Durumları	170
Tablo 5.1: Kira Yardımsız Çekilişli Yöntemde Örnek Ödeme Tablosu	182
Tablo 5.2: Yıllık Konut Fiyat Endeksi Değişimi (%)	187
Tablo 5. 3: Örnek Finansman Hesaplama Planı.....	189

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1: Finansal Sistem Aracılığı ile Fon Akımı	5
Şekil 1.2: İslami Finans Sisteminin Temel İlkeleri	14
Şekil 1.3: İslami Finans Yöntemleri.....	23
Şekil 1.4: Türkiye’de Teverruk’un Kullanım Alanları	24
Şekil 1.5: Mudaraba Uygulaması.....	38
Şekil 1.6: Muşaraka Uygulaması	40
Şekil 2.1: En yüksek dört ülkenin ROSCA işlemlerinin değeri.....	77
Şekil 3.1: Tasarruf Finansman Sisteminde Kullanılan Yöntemler	85
Şekil 3.2: Kooperatiflerin Barındırması Gereken Temel Unsurlar	93
Şekil 4.1: Araştırmada kullanılan Beşli Likert Ölçeği.....	109
Şekil 4.2: Araştırma Modeli.....	109
Şekil 4.3: Planlanmış Davranış Teorisi.....	110
Şekil 4.4: Cinsiyete Göre Medeni Durum.....	118
Şekil 4.5: Cinsiyete Göre Yaş Durum.....	118
Şekil 4.6: Cinsiyete Göre Eğitim Durum	119
Şekil 4.7: Cinsiyete Göre Meslek Durum	120
Şekil 4.8: Cinsiyete Göre İhtiyaç Duyulan Finansman Türü	121
Şekil 4.9: Cinsiyete Göre Gelir Durumu.....	122
Şekil 4.10: Cinsiyete Göre Üyelik Süresi	123
Şekil 4.11: Cinsiyete Göre İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı.....	123
Şekil 4.12: Cinsiyete Göre Faizli Finansman Kullanım Durumu	124
Şekil 4.13: İkinci Düzey Çok Faktörlü DFA Modeli.....	135
Şekil 4.14: İkinci Düzey Altı Faktörlü Modele İlişkin DFA Sonuçları	138

GİRİŞ

Dünyadaki tüm ekonomik faaliyetlerin asıl amacı insan ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. Yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçların giderilmesi için insanları çalışmaya ya da iş yapmaya yönelten temel itici güç insan ihtiyaçlarıdır (Şimşek ve Çelik, 2016, s. 5). Bu ihtiyaçlar içinde barınma ihtiyacı ise birincil ihtiyaçlardandır. Temel fizyolojik ihtiyaç olarak adlandırılan barınma ihtiyacı, Kur'an-ı Kerim'de, Nahl Suresinin 80. ayetinde, Allah'ın insanlara sunduğu, insanların içinde huzur bulduğu ve dinlendiği yer olarak tanımlanmaktadır¹. İslam hukukunda barınma ihtiyacı temel ihtiyaçlardan olduğu için zekâta da dâhil edilmemektedir.

Her insanın barınmaya ihtiyacı vardır. Ancak dünya genelinde kötü koşullarda barınan veya hiç barınamayan insanların sayısı oldukça fazladır. Yapılan bütün çabalara rağmen konut ihtiyacı tam giderilememektedir. Birleşmiş Milletler Konut Özel Raportörü Leilani Farha'nın (2017, s. 2), "Konut sosyal işlevini kaybetti ve bunun yerine zenginlik ve varlık büyümesi için bir araç hâline geldi. Finansal bir meta hâline gelen konut edinme, toplumu, haysiyet ve yuva fikrinden yoksun bıraktı" sözleri, konut ihtiyacının neden giderilemediğini ifade etmektedir. Ne yazık ki günümüzde konut, finansal bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Bu durum da konut ihtiyacının önündeki en büyük engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

İnsanlar, yetersiz birikimleri nedeniyle genellikle konut ve taşıt gibi yüksek tutarda ödeme gerektirecek varlıklara sahip olmak için ihtiyaç duydukları finansmanı kredi yoluyla gidermeye çalışmaktadırlar. Kredi tedarik maliyetinin çok yüksek olması, ülkemizdeki dar gelirli vatandaşların konut veya taşıt gibi varlıklara sahip olmasını zor hatta imkânsız hale getirmektedir. Bu ve benzeri nedenlerle düşük gelirli insanlar, konut veya taşıt gibi varlıklara sahip olmak için tasarrufa dayalı alternatif finansman yöntemlerine başvurumaktadırlar.

Dünyada, değişik biçimlerde oluşturulan ve temel amacı tasarruf etme karşılığı finansman sağlayan birçok tasarruf finansman sistemi vardır. Ülkemizde de benzer sistemler ile birlikte faizsiz bir şekilde işletilen değişik bir sistem daha

¹ En-Nahl 16/80: Allah, evlerinizden sizin için bir huzur ve dinginlik yeri yaptı ve sizin için, hayvanların derilerinden yolculuğunuz sırasında ve konaklamanızda taşınabilir çadırdan evler ve yünlerinden, tüylerinden, kıllarından ev eşyası ve geçim aracı yaptı.

kullanılmaktadır. Tasarruf finansman sistemi olarak isimlendirilen bu sistem, ülkemize özgü ve tamamen tasarrufa dayalıdır. 1980 yılından itibaren kullanılmaya başlanan tasarruf finansman sistemi, faizsiz bir niteliğe sahip olup, konut, taşıt ve çatılı işyeri finansmanı için tercih edilmektedir. 1990'lı yıllarda tasarruf finansman sistemini kullanarak sektörde faaliyette bulunan sadece 2 tasarruf finansman şirketi bulunurken bu sayı 2016 yılından itibaren artmaya başlamış ve 7 Mart 2021 tarihi itibarıyla “50'nin üstüne” (Kaplan, 2018, s. 1) çıkmıştır. Mart 2021 tarihinde, 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanununda yapılan değişikliklerle birçok şirket, kanunda belirtilen kriterleri taşımadıkları için tasfiye edilmişlerdir. Toplumda, “Elbirliği Sistemi”, Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi”, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistem” ve “İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Sistemi” gibi farklı isimlerle bilinen sistem, kanunda “Tasarruf Finansman Sistemi” şeklinde isimlendirilmiştir.

Bu çalışmada, dünyada ve ülkemizde uygulanan tasarruf finansman sistemleri anlatılmıştır. Ülkemize özgü ve faizsiz olan tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinin belirlenmesine yönelik anket uygulaması yapılmıştır. Bu amaçla 14 Temmuz 2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla, Türkiye'nin 26 düzey 2 bölgesinden biri olan ve Bingöl, Elâzığ, Malatya, Tunceli illerini kapsayan TRB1 Bölgesinde, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılara anket uygulanmıştır. Anket sonucunda elde edilen veriler, SPSS 23 ve SPSS Amos 24 programı ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Hem literatür araştırmasında hem de analiz sonucunda elde edilen veriler bir araya getirilerek tasarruf finansman sistemi ile ilgili eksik görülen hususlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Eksik görülen hususları çözüme kavuşturmak amacıyla İslami finans ilkelerine uygun ve murabahaya dayalı yeni bir finansal araç önerilmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde konu hakkındaki temel kavramlar, İslami finans sistemi ile ilgili temel ilkeler, İslami finans yöntemleri ve tasarruf finansman sistemlerinin tarihsel gelişimi anlatılmıştır.

İkinci bölümde, dünyada uygulanan tasarruf finansman sistemleri incelenmiş ve en çok uygulanan modeller tanıtılmıştır. Yine bu bölümde tasarruf finansman

sistemlerinin ÷lke ekonomilerine katkısı konusunda değerlendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, ÷lkemize özgü ve faizsiz işletilen tasarruf finansman sistemi ile birlikte ÷lkemizde uygulanan diğer tasarruf finansman sistemleri anlatılmıştır. Cumhuriyet döneminde uygulanan birçok tasarruf finansman sisteminin başarısız olma nedenleri araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde, tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmanın amacı, yöntemi, sınırlılıkları, varsayımları, örneklem büyüklüğü ve kullanılan veri seti gibi hususlara yer verilmiştir. Yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde, tasarruf finansman sistemi için murabahaya dayalı bir finansal araç önerisinde bulunulmuştur. Örnek ödeme planları çıkarılmış, hâlihazırda uygulanan modeller ile karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında ise araştırmanın amacı kapsamında yapılan analizler anlatılmış ve bu analizler ile elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Tasarruf finansman şirketlerine ve bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS SİSTEMİ VE TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Temel Kavramlar

Günlük hayatta kullanılan birçok kavram, finansal piyasalarda farklı anlamlara gelmektedir. Tasarruf finansman sisteminde kullanılan bazı kavramların ne anlama geldiğini bilmek, konunun anlaşılması için çok önemlidir.

Çalışmada kullanılan bazı kavramlar, aşağıdaki konu başlıkları altında ayrı ayrı anlatılmış ve İslami finans ilkelerine göre değerlendirilmiştir.

1.1.1. Finansal Sistem

Mali sistem içinde yer alan finansal sistem; belirli kişi ve kurumların, piyasaların, araçların ve organizasyonların beraberce çeşitli fonksiyonları yerine getirmek üzere bir araya gelmeleri sonucunda oluşan bir bütündür (Afşar, 2007, s. 188). Fon kullananlar ile fon arz edenlerin, fon akımını gerçekleştiren kurumların, finansal araçların ve tüm bu unsurları düzenleyen hukuki idari kurallar bütünü oluşturur sistemdir (Kargı, 1998, s. 29).

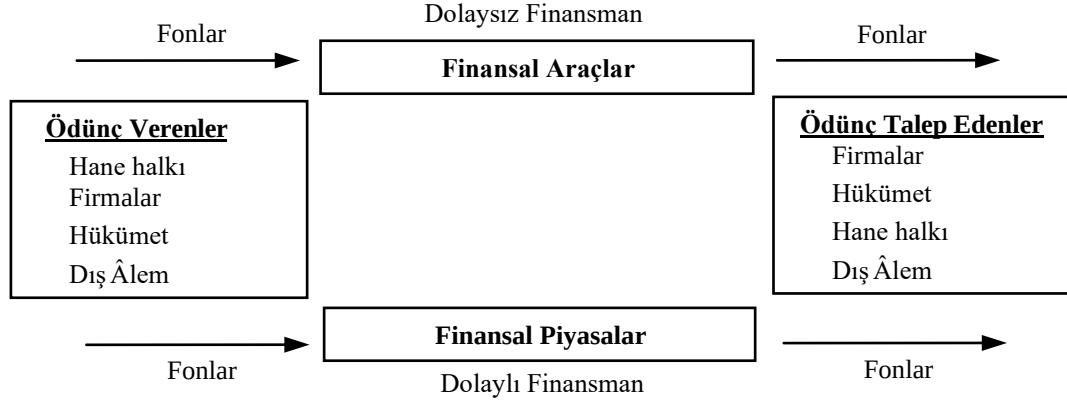
Finansal sistem, tasarrufu teşvik ederek atıl olan fonları ekonomiye kazandırmaktadır. Ülkenin sermayesini artırmakta ve bu sermayenin verimli yatırımlara dönüşmesini sağlamaktadır. Modern ekonominin ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin üretim ve tüketimine katkıda bulunmaktadır (Kar ve Taş, 2008, s. 185).

Finansal sistem; fon fazlası olanlardan fon ihtiyacı olanlara fon transferi gerçekleştirerek fon açığını kapatmaktadır. Finansal sistemde fonların transferi, dolaylı finansman yöntemi ve dolaysız finansman yöntemi olmak üzere iki yöntemle yapılmaktadır.

Dolaysız finansman yöntemi, fonları ödünç verenlerin fonları ödünç talep edenler ile doğrudan doğruya karşılaştıkları ve finansal aracılardan olmadığı yöntemdir.

Dolaylı finansman yöntemi, finansal aracılardan bu iki kesim arasında fon transferini gerçekleştirdiği yöntemdir.

Finansal sistemin bileşenleri, Şekil 1.1’de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Finansal Sistem Aracılığı ile Fon Akımı

Kaynak: (Orhan ve Erdoğan, 2008, s. 406)

Finansal sistemde fonları ödünç verenler; hane halkı, firmalar, hükümet ve dış âlem şeklinde sıralanmaktadır. Fonları ödünç talep edenler ise firmalar, hükümet, hane halkı ve dış âlem olarak sıralanmaktadır.

Dolaylı finansman sistemi içinde yer alan banka dışı finansal araçlar, bankalar gibi mevduat kabul edemezler ve satın alma gücü oluşturamazlar. Ancak, finansal sistem içerisinde fon aktarma işlevine aracılık ederler. İhtiyaç duydukları fonları ise mevduat dışı kaynaklardan sağlarlar.

Finansal sistemin ülkenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olabilmesi için ekonomik kaynakların dağılımını ve kullanımını etkin bir şekilde yapması gerekir. Finansal sistemin kaynak dağılımını etkin bir şekilde yapabilmesi, finansal sistemin işlevlerinin etkinliğine bağlıdır. Finansal sistemin işlevleri ise şu şekildedir:

Fon transfer işlevi: Çeşitli finansal araçları kullanarak, fon fazlası olanlardan fon ihtiyacı olanlara fon transferi gerçekleştirir. Fon transferinde, devredilen fonlar karşılığında ortaklık haklarını gösteren bir belge düzenlenir. Bu belgeye finansal araç, finansal yatırım aracı veya finansal varlık adı verilir (Canbaş ve Doğukanlı, 1997, s. 14). Finansal sistem; fon transferi işlevini yerine getirirken, ilgili kurumlardan, finansal araçlardan ve yasal düzenlemelerden yararlanır.

Risk paylaşma (risk transfer) işlevi: Bilindiği gibi finansal sistemde risk, herhangi bir varlığın gelecekteki değeri konusundaki belirsizliktir. Finansal sistem,

tasarruf sahiplerinin tasarruflarını çeşitli finansal varlıklar şeklinde elde tutmalarını sağlayarak riskin paylaşımını mümkün hale getirmektedir.

Varlıklara likidite özelliği kazandırma işlevi: Bilindiği gibi likidite, bir varlığın ödeme aracına çevrilme hızı ve kolaylığıdır. Bu nedenle tasarruf sahipleri likiditesi olan varlıkları, daha düşük getiriye rağmen tercih etmektedirler. Finansal sistem yatırımcılara özellikle likidite ve yatırım riskini azaltma olanağı sunmaktadır (Kar, 2008, s. 194)

Bilgi toplama ve bu bilgiyi dağıtabilme işlevi: Finansal sistem, borçlanmak isteyenler ve finansal varlıklarından bir getiri beklentisi içinde olanlar hakkında bilgi toplamakta ve taraflara dağıtmaktadır. Tasarruf sahiplerinin bu bilgileri bireysel olarak elde etmeleri hem maliyetli hem de zaman alıcıdır. Bu bilgiler, finansal sistem ile çok hızlı, maliyetsiz ya da daha az maliyetli bir şekilde elde edilmektedir.

Finansal bir sistemin gelişmesi için işlevlerinin etkinliği ve gelişimi son derece önemlidir. Bir finansal sistem, yatırımları ne kadar hızlı ve az maliyetle yatırıma aktarabiliyorsa etkinliği o kadar yüksektir (Kar ve Taş, 2008, 2008,s. 197).

Genel anlamda finansal sistemin temelinde tasarruf sahiplerinin beklenti içinde olduğu faiz gibi bir getiri söz konusudur. Ancak, fon ihtiyacı olanların finansman karşılığı ödediği faiz, İslam dininde yasaklandığı için İslami finans sisteminin bir ögesi olarak kabul edilmez. İslami finans sistemi, faizsiz çalışan ve reel ekonominin finansmanını destekleyen sağlam bir finansal sistemdir. İslami finans sistemini geleneksel finans sistemlerinden ayıran kendine özgü iki özelliği vardır.

Birincisi; bütün finansal işlemlerde faizin yasaklanmasıdır. Borç ve alacak işlemlerinde faiz yasaklandığı gibi sabit ya da önceden belirlenmiş komisyon benzeri getiriler de yasaklanmıştır. İslami finans sisteminde, yasak olan faizin yerine kâr teşvik edilmektedir. Faizin yasak olması nedeniyle iki taraf arasındaki borç, anapara ve varsa kâr payı ile ortadan kalmaktadır. Bu durum finansal sistemde kaldıraç yaratma fırsatlarıyla sonuçlanmaktadır.

İkincisi; İslami finans sistemi, riskin tek tarafa yüklenmesini men eder ve risk paylaşımını teşvik eder. Riskleri ve getirileri daha adil bir şekilde paylaştırarak sosyal adaleti sağlar (Iqbal ve Mirakhor, 2011,s. 113).

İslami finans sisteminin bu iki farklı özeliği, kaynakların etkin ve verimli tahsis edilmesine, sermayenin daha çok birikmesine, teknolojinin daha hızlı ilerlemesine ve nihayetinde ekonominin büyümesine katkı sağlar.

1.1.2. İhtiyaç Kavramı

İhtiyaç kavramı, esasında insanların varlığı ile ilgili en temel kavramdır. İnsanların tüm ekonomik faaliyetleri, ihtiyaçlarını tatmine yöneliktir. TDK güncel Türkçe sözlüğünde ihtiyaç kavramı, “gereksinim, güçlü istek, yoksulluk, yokluk” şeklinde tanımlanmıştır.

Her insan hayatını daha iyi sürdürebilmek ve mutlu olmak için çeşitli ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. İhtiyaç; giderdiğinde mutluluk, giderilmediğinde ise üzüntü veren bir duygudur. Her ihtiyaç aynı önem düzeyine sahip değildir. İhtiyaçlar önem düzeyine ve şiddetine göre zorunlu (yaşamsal) ve zorunlu olmayan ihtiyaçlar olarak ikiye ayrılır. İnsanın yaşamını devam ettirebilmesi için gereksinim duyduğu ihtiyaçlara, zorunlu (yaşamsal) ihtiyaçlar denir. Karşılanması yaşamsal olmayan ancak karşılandığında tatmin ve mutluluk veren ihtiyaçlara ise zorunlu olmayan ihtiyaçlar denir. İhtiyaçların ikiye ayrılması aslında birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı anlamına gelmez. Çünkü ihtiyaçların çeşidi ve şekli toplumdan topluma hatta insandan insana bile farklılık gösterebilir. İhtiyacın çeşidi gibi ihtiyacın şiddeti de aynı düzeyde olmayabilir. Zorunlu ihtiyaçlar, zorunlu olmayan ihtiyaçlara göre daha şiddetlidir. Birey için belli bir dönemde zorunlu olan bir ihtiyaç, zaman içinde geçerliliğini kolaylıkla yitirebilir. Bu nedenle, her dönem ve herkes için geçerli tek bir ihtiyaç temelli yaklaşım tasarlamak, neredeyse imkânsızdır (Sarıipek, 2017, s. 61). Genellikle ihtiyaç çeşitleri arasında bir öncelik ve ihtiyaçların giderilmesi için başvurulacak değişik yollar vardır. Örneğin barınmak için konut almak yerine konut kiralanabilir ya da ulaşımın sağlanması için araç almak yerine toplu ulaşım araçları kullanılabilir. Hem konut hem de taşıt ihtiyacı olan birey öncelikle konut satın alabilir. Birey, gelir kısıtı altında öncelikle en fazla ihtiyaç duyduğu malı ve son olarak da en az ihtiyaç duyduğu malı satın alarak faydasını maksimize etme çabası sergiler. Dolayısıyla ihtiyaçların önceliğini belirleyen en önemli etken gelir düzeyi olmaktadır (Tarı ve Pehlivanoğlu, 2007, s. 193).

İhtiyaçların karşılanması, insanlardaki maddi hazzı ve tatmin düzeyini arttırmaktadır. İktisat teorilerine göre ihtiyaçlar sınırsızdır. Yine bu teorilere göre sınırsız ihtiyaçların karşılanması için gelişmiş bir ekonomik sistemin kurulması, üretimin ve gelirin artırılması gerekmektedir.

İslami iktisat yaklaşımında ihtiyaçlar, sınırsız kabul edilmemektedir. Sadece arzular ve istekler sınırsız kabul edilmektedir. İslam iktisadı, ihtiyaçların sınırsızlığı anlayışının ortaya çıkardığı kitlesel üretim ve kitlesel tüketim anlayışını da kabul etmemekte ve israf olarak görmektedir. Tatmin edilecek yön, insanın maddi istek ve arzuları değil, manevi yönüdür. Maddi hazzın ve tatminin yerine manevi hazzın ve tatminin sınırsızlığını esas alan bir ihtiyaç yaklaşımını ortaya koymuştur. Üretim, bölüşüm ve tüketim anlayışını da bu esas üzerine kurmuştur.

İslam iktisadı, insan ve toplumla ilgili diğer tüm konularda olduğu gibi ihtiyaç konusunu da dünyevi-uhrevi yaklaşım ile birlikte değerlendirmektedir. İnsanın kendi çıkarını düşünmesini inkâr etmemekte, insanın aynı zamanda sosyal çıkarları da düşünmesini tavsiye etmektedir (Asutay, 2007, s. 8). Dolayısıyla ihtiyaç kavramına, “Homo-Economicus” perspektifinden değil “Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi” olan “Homo-Islamicus” eksenli bir bakış açısıyla yaklaşmıştır (Sırım, 2016, s. 911).

1.1.3. Tasarruf

Tasarruf, para veya başka bir şeyi idareli kullanma ve herhangi bir şeyi dilediği gibi kullanma yetkisine sahip olma olarak tanımlanmaktadır (Sami, 1985, s. 1309). Tasarruf, bir bireyin mevcut gelirinin belirli bir dönemde tüketmediği ya da harcamadığı kısmıdır. Diğer bir ifade ile bir bireyin mevcut gelirinden gelecekte kullanmak üzere bir kısmını harcamaması olarak ifade edilebilir.

İnsanlar, çeşitli nedenlerle gelirlerinin tamamını harcamazlar. Bu nedenlerin başında ise ihtiyatlılık gelmektedir. Bilindiği gibi gelecek belirsizdir ve risk barındırır. Belirsizlik ve risk karşısında insanlar, gelirlerinin tamamını harcamazlar. İnsanların sergilediği bu davranışa ihtiyati tasarruf denilmekte ve insanları tasarruf yapmaya sevk etmektedir. Dolayısıyla insanlar, beklenmedik durumlara karşı hazırlıklı olabilmek ve aynı zamanda gelecekte büyük harcamalar (ev, araba, arsa

alma isteği vb.) yapabilmek gibi çeşitli nedenlerle gelirlerinin tamamını harcamazlar ve tasarruf yaparlar.

Bir ülkenin ekonomik olarak kalkınması, birçok makroekonomik değişken tarafından belirlenmektedir. İç dinamikler olarak ifade edilen ve ekonomik büyümeyi tetikleyen bu değişkenlerin başında ise tasarruflar ve yatırımlar gelmektedir. Birçok teorisyen, tasarrufların iktisadi büyüme için büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Düşük tasarruf oranları, istenilen yatırım düzeylerine ulaşmak için ekonominin dış tasarruflara giderek daha da bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır (Özlale ve Karakurt, 2016, s. 1). Tasarrufların artırılması, hem ekonominin dışa bağımlılığı azaltacak hem de yatırım düzeyini yükseltecektir.

İslami finans sisteminde tasarruf, bir denge üzerine kurulmuştur. Tasarruf, tüketimlerin azaltılması olarak görülmekte ve azalan tüketim ile sermayenin artacağı belirtilmektedir. Sermaye artışının yatırıma dönüştürülmesi, İslami finans sisteminin önceliğidir. Yatırımların üretimi ve istihdamı arttıracığı, ekonomiyi kalkındıracağı ve toplumsal refah düzeyini yükselteceği ifade edilmektedir. Peygamberimiz, “tasarruf eden sıkıntı görmez” (Gümüşhânevî, 1859, Hadis. 174/7) buyurarak, İslam ekonomisinde tasarrufun önemini belirtmiştir. Ne şekilde tasarruf edileceği ise Furkan suresinin 67’inci ayetinde, “Onlar, harcadıkları zaman ne israf ederler, ne kısarlar; ikisi arasında orta bir yol tutarlar” şeklinde buyrulmaktadır. Bu ayet ile yapılacak harcamalarda aşırılık ve cimrilik yasaklanmakta, ikisi arasında orta yolun tercih edilmesi emredilmektedir.

İslami finans sisteminde tasarruf ile zekât arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki nedeniyle bazı ekonomistler, zekâtın marjinal tasarruf eğilimini ve buna bağlı olarak tasarruf oranlarını azaltacağını, bu durumun da ekonomik büyümeyi yavaşlatacağını iddia etmektedir. Gelecekte tüketilecek olan tasarrufların, zekâtın dağıtılması ile birlikte şimdi tüketileceğini ve bu durumun tasarruf oranını ve büyüme oranını düşüreceğini savunmaktadırlar. Yine aynı şekilde zekât dağıtımı ile birlikte tasarrufların, tüketim eğilimi fazla olan alt gelir grubuna transfer edileceği ve bu durumun da toplam tasarrufları düşüreceğini iddia etmektedirler.

Oysaki zekât, kısa dönemde tasarruf oranlarında bir düşüşe sebep olsa da uzun dönemde uygulanacak ekonomik politikalar ile tasarruf oranlarını daha yüksek bir

seviyeye çıkartılabilmektedir. Uzun dönemdeki bu etkinin ana sebebi zekâtın gelir dağılımı üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Zekât, öncesinde alt gelir grubunda olanların ekonomik durumlarını iyileştirerek zamanla onların da tasarruf etmelerini sağlayacaktır (Khan, 1985, s. 23).

1.1.4. Finansman

Finansman, işletmelerin yatırım yapabilmeleri ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri, bireylerin de ihtiyaçlarını giderebilmeleri için fon (para) ya da kaynak temin etme faaliyeti, şeklinde ifade edilmektedir. TDK güncel Türkçe sözlüğünde finansman, “bir girişime işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken para ve krediyi sağlama işi” olarak tanımlanmıştır.

Finansman, ekonomik faaliyetlerin temel bileşenidir. İnsanlar, konut ya da taşıt gibi yüksek meblağ gerektiren harcamalarını finansman yoluyla karşılamaktadırlar. İhtiyaç duydukları finansmanı, aile içinden, yakın eş dosttan, finansal araçlardan veya finansal kurumlardan sağlamaktadırlar. İşletmeler de yeni yatırımlarını çoğunlukla finansman temin ederek yapmaktadırlar. İhtiyaç duydukları finansmanı, iç finansman yollarından, finansal araçlardan veya finansal kurumlardan sağlamaktadırlar. İnsanlar ve işletmeler gibi devlet de büyük yatırımlar yapmak veya finansman açığını kapatmak için finansmana ihtiyaç duymaktadır. Devlet, emisyon yaparak, dış borçlanmaya giderek veya menkul kıymet ihraç ederek ihtiyaç duyduğu finansmanı hem iç kaynaklardan hem de dış kaynaklardan karşılamaktadır.

İslam hukukuna göre sağlanacak finansman, öncelikle yoksulluğun azaltılmasına ve gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik olmalıdır. Bu amaçla İslami finans sistemi, finansmana erişimin kolaylaştırılmasını, finans sektörünün güçlendirilmesini ve finansman çeşitliliğinin arttırılmasını istemektedir.

İslami finans sisteminde uygulanan finansman yöntemleri, maddi menfaat sağlayan finansman yöntemleri ve maddi menfaat sağlamayan finansman yöntemleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

Maddi menfaat sağlayan finansman yöntemleri: İslami finans ilkelerine uygun usullerle sağlanan ve maddi bir getiri elde edilmesi amaçlanan finansman yöntemleridir. Maddi menfaat sağlayan finansman yöntemleri ile finansman

kullanıcıların finansmanı geri ödeme zorunluluğu vardır. Bu yöntemde sağlanan finansman bir borç hâline gelmekte ve geri ödeme tarihi önceden belirlenmektedir. Dolayısıyla birey, finansmandan sağladığı faydaya bakmadan geri ödemede bulunmaktadır.

Maddi menfaat sağlamayan finansman yöntemleri: Maddi bir getiri elde edilmesini amaçlanmayan finansman yöntemleridir. Bu yöntemlerde bir borç yükü oluşmamaktadır. Finansman kullanıcılar, finansmandan elde ettiği faydaya göre ödemede bulunmaktadırlar (Khan, 1991, s. 13). Maddi menfaat sağlamayan finansman yöntemleri, daha çok bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. İşletmelerin ihtiyaç duyduğu kısa süreli ve küçük boyutlu finansman ihtiyaçları için de bu yöntemler kullanılabilir. Maddi menfaat sağlamayan finansman yöntemlerinden en önemlisi zekâtıdır. Karz-ı hasen (karşılıksız borç), sadaka, vakıf gibi karşılıksız finansman yöntemleri de maddi menfaat sağlamayan finansman yöntemleri içinde yer almaktadır.

1.1.5. Faiz

Son birkaç yüzyıldır bilimin konusu olan ve üzerinde teorik çalışmalar yapılan faiz, ilk olarak M.Ö. 3000’li yıllarda Sümerliler tarafından tohumun borç olarak verilmesi işleminde kullanılmıştır. Tarih boyunca pek çok farklı devlet ve din, faize yönelik yasal kısıtlamalar getirmiştir. Bazıları faizi tamamen yasaklarken bazıları ise faiz oranlarına azami bir sınır getirmeye çalışmışlardır (Seyrek ve Mızırak, 2009, s. 385).

TDK güncel Türkçe sözlüğünde faiz, “işletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema” ve “Kapitalist ekonomide, artık değerin değışikliğe uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli” olarak tanımlanmıştır. Genel olarak paradan para kazanma ya da paranın kirası olarak ifade edilmektedir. Finans sektöründe ise sermayenin getirisi olarak kullanılmaktadır (Güven, 2018, s. 183). Faizi sadece paradan getiri elde etmek şeklinde değerlendirmemek gerekir. Üretilen veya borç verilen malların da getirisi vardır ve buna da faiz denilmektedir.

Ekonomi biliminde faiz, “yapılan bir borç anlaşması sonucu elde edilen getiri ve üretimde girdi olarak kullanılan sermayeden elde edilen getiri” şeklinde iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Bu iki anlam, iktisadi açıdan birbirlerinden farklı değillerdir ve iktisatçılar tarafından faiz olarak nitelendirilirler (Alkın, Yıldırım ve Özer, 2005, s. 221).

Faiz, Arapçada “fazlalık, nema, artma, çoğalma, yükseğe çıkma,(beden) serpilip gelişme” anlamlarına gelen “riba” kavramıyla ifade edilmektedir. Riba, Kur’an-ı Kerim’in sekiz yerinde geçmektedir. Hadislerde ise vade faizi (borç faizi) ve fazlalık faizi (alışveriş faizi) şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır.

Modern İslam literatüründe riba ve faiz eş anlamlı olarak ve bu iki kavram birbirinin yerine geçebilecek şekilde kullanılmaktadır (Kahf ve Monzer, 1992, s. 19). İslam âlimleri arasında riba ile faiz arasında net bir ayrım olmadığı için süregelen bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Bazı İslam âlimleri, ayetler ve hadisler ile faizin her türlüşünün yasaklandığını ifade etmektedirler. Bazı İslam âlimleri ise İslam’ın faizi değil adil olmayan kâr ve zenginlik veya karşısındakine mukabil kazanç sağlamayan, hukuka ve adalete uymayan faiz anlamına gelen riba’nın yasaklandığını ileri sürmektedirler (Angell, 1994, s. 9).

Finans sisteminin temel ilkelerinden biri olan “Paranın Zaman Değeri”, bugün elde edilen bir paranın gelecekte elde edilecek aynı tutardaki paradan daha değerli olduğunu ifade etmektedir. İslami hukukta ise herhangi bir finansal işlemin zaman değeri yoktur. Dolayısıyla paranın zaman değerini ihtiva eden bütün finansal işlemler, faiz şüphesi barındırmaktadır.

İslam hukukunda faiz, etik ve etkinlik bakımından da hoş karşılanmamaktadır. Faizin bireye ve topluma verdiği zararlar, 3 kategoride ele alınmaktadır. Bu zararlar “ekonomik zararlar, toplumsal zararlar ve ahlaki zararlar” (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 15) şeklinde belirtilmektedir.

1.2. İslami Finans Sistemi

İslami finans sistemi, İslam hukukuna göre işleyen bir finans sistemidir (Alrıfai, 2017, s. 148). İslam’ın ahlaki ilkelerine göre finansal faaliyetlerin gerçekleşmesi için kurgulanmış bir finansal yapı olarak tanımlanabilir (Çelik, 2016,

s. 160). İslami finans sistemi, Kur'an-ı Kerim, hadis ve sünnet etrafında şekillenmiş icma, kıyas ve içtihat ile geliştirilmiştir. Özgün bir yapıya sahiptir ve geleneksel finansın ortaya çıkardığı problemlere bir cevap niteliğindedir. İslami finans sisteminde finansal faaliyetler, çeşitli finansal enstrümanlar aracılığıyla İslami emir ve yasaklara uygun olarak yapılmaktadır.

İslami finans sisteminin temel kaynağını Kur'an-ı Kerim, hadis ve sünnet oluşturur. Diğer kaynaklar (Gait ve Worhington, 2007, s. 4) ise:

Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette açık bir biçimde bahsedilmeyen konular üzerinde din âlimlerinin arasındaki uzlaş (icma),

Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette bahsedilmeyen bir konu hakkında görüş sağlamak için karşılaştırma ile sonuç çıkarma (kıyas),

Bir din âliminin Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette bahsedilmeyen vakalar üzerinde belirli şariat kurallarının uygulanabilirliğiyle ilgili bağımsız muhakemesi (ictihat) şeklinde sıralanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, hadis, sünnet ile birlikte icma, kıyas ve içtihatın bir araya getirilmesiyle fıkıh olarak da bilinen İslam hukuku ortaya çıkmıştır. İslam hukuku, İslami finans sisteminin gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

İslami finans sistemi, İslamiyet ile birlikte 7'inci yüzyılda ortaya çıkmıştır. İslami finans sisteminin en belirgin ve ayırt edici özeliği, faizsiz bir finans sistemi olmasıdır. İslam tarihinde kurulan ilk İslami finans kurumu ise peygamberimiz döneminde kurulan "Beytülmal" yani kamu hazinesidir.

İslami finans sisteminin 20'inci yüzyılın başından itibaren modern anlamda gelişmeye başladığı görülmektedir. Özellikle küresel ekonomide ve finans sektöründe faizin temel bileşen olması, faizsiz finansın dolayısıyla İslami finans sisteminin hızlı gelişmesine neden olmuştur.

İslami finans sisteminin en temel amacı sosyal adaleti sağlamaktır. Bireysel çıkarları değil, toplumsal faydayı ön plana çıkarmaktadır. İslami finans sistemi, konvansiyonel finans sisteminde bulunan faizli finansal işlevleri, İslam hukukuna uygun ve faizsiz bir şekilde yerine getirmektedir.

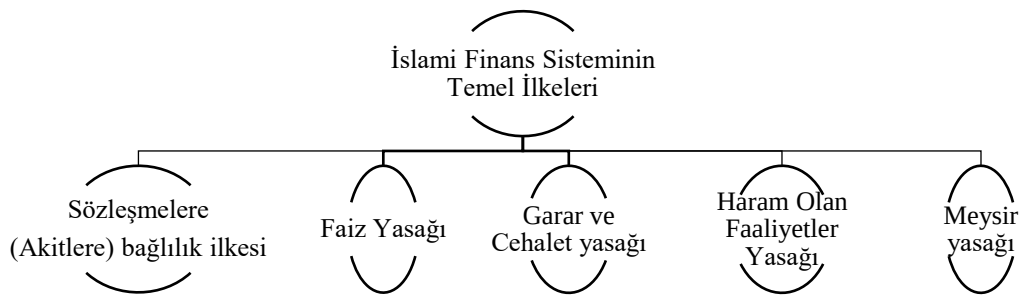
İslami finans sisteminin bazı temel ilkeleri vardır. Bu ilkeler: Sözleşmelere (akitlere) bağlılık, faiz yasağı, garar ve cehalet yasağı, haram olan faaliyetler yasağı ve meysir yasağı şeklinde sıralanmaktadır (Iqbal ve Mirakhor, 2011, s. 10).

İslami finans sisteminin temel ilkelerine uyum konusunda İslam âlimlerine çok önemli görevler düşmektedir. Çünkü finansal işlem ve uygulamaların hangi İslami prensibe göre yapıldığı ve bu prensibin gereklerini karşılayıp karşılamadığı, ihtisas alanı İslam hukuku olan âlimlerin görüşleri doğrultusunda belirlenmektedir (Kılıç ve Güçlü, 2020, s. 76).

1.2.1. İslami Finans Sisteminin Temel İlkeleri

İslami finans sisteminin temel çerçevesi, İslami toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel görünümüne hükmeden İslam dini ile tamamıyla ilişkili olan bir dizi kural ve yasalardan oluşmaktadır (Greuning ve Iqbal, 2008, s. 7). İslam hukukuna uygun bu kural ve yasaklar, İslami finansal faaliyetlerde birer ilke olarak benimsenmektedir. Finansal faaliyetlerin meşru sınırını çizmekte ve İslami finans sistemini günümüz finans piyasalarında önemli bir noktaya getirmektedir. İslam dininin emirlerine ve yasaklarına aykırı olmayan bu ilkeler ile İslami finans sistemi şekillendirilmektedir. Güncel gelişmelere uygun finansal işlemler ve ürünler geliştirilebilmektedir (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 8).

İslami finans sisteminin kendisine özgü temel ilkeleri, Şekil 1.2’de gösterilmiştir.

Şekil 1.2: İslami Finans Sisteminin Temel İlkeleri

Kaynak: (Iqbal ve Mirakhor, 2011, s. 10)

İslami finans sisteminin beş temel ilkesi, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

1.2.1.1. Sözleşmelere (Akitlere) Bağlılık

Akit, genel olarak kişinin Allaha ve diğer insanlara karşı üstlendiği yükümlülüklerdir (Bayındır, 2015, s. 26). Allah'a karşı yükümlülükler, iman ve ibadet ile yerine getirilirken, insanlara karşı yükümlülükler ise genel olarak yapılan akitlere riayet ile olur.

İslami finans sisteminde yapılan sözleşmelerin (akitlerin) yerine getirilmesi esastır. Bu ilke, kaynağını doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim'den almaktadır. Maide suresinin 1'inci ayetinde "Ey iman edenler, akitlerinizin gereğini yerine getirin" buyrulmaktadır. Ayette herhangi bir sınırlamaya gidilmeksizin akitler genel olarak ifade edilmekte (Bayındır, 2015, s. 26) ve yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olduğu bildirilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette haram kılındığına dair delil bulunmadıkça insanların ihtiyaç duyduğu sözleşmelerde serbestlik asıldır (İbn Teymiyye, 2019, s. 386). İslami finans sisteminde serbestlik ilkesi ile değişik finansal sözleşmeler yapılmaktadır. Ancak, sosyal adaleti zedeleyecek finansal konularda sözleşme yapılmasına izin verilmemektedir.

İslami finans sistemi ilkelerine uygun yapılacak bütün finansal sözleşmelerde karşılıklı rızanın ve irade beyanının olması, sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmesi esastır. Yapılacak finansal sözleşmeler, İslam hukukunda yer alan şekillere ve unsurlara uygun olmalı ve sözleşmeler ile ilgili sınırlandırmaları barındırmalıdır. Tarafların hak ve yükümlülükleri sözleşmelerde açıkça belirtilmeli ve taraflar sözleşmeye uygun bir biçimde edimlerini yerine getirmelidir (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 8). Belirtilen bu esaslar, İslam dininin kesin bir emridir. İslam dininin bu emri ile tarafların hakları korunmakta; bireylerin, toplumun ve devletin hakları arasında denge sağlanmakta ve nihayetinde herhangi bir hakkın gasp edilmesi önlenmektedir.

İslami finans sisteminde karşılıklı rızaya ve irade beyanına dayanan sözleşmeler ile birçok finansal ürün geliştirilmektedir. Geliştirilen finansal ürünler ile çok farklı ve değişik konularda finansal işlemler yapılmaktadır.

İslami finans sistemine göre yapılacak finansal işlemlerin taşınması gereken bazı

şartlar bulunmaktadır.

Finansal işlemlerin taşınması gereken şartlar, aşağıdaki Tablo 1.1’de gösterilmiştir:

Tablo 1.1: İslami Finans Sistemi Göre Finansal İşlemlerin Geçerlilik Şartları

Ücret	Ürün/ Hizmet	Teslimat
Taraflarca bilinmeli Kesin ve net olmalı	Mevcut olmalı Hak sahipliği mümkün olmalı Sahipliği ve riski satıcıda olmalı Bir değeri olmalı Kullanılabilir olmalı	Fiziksel olarak yapılmalı Hükmi olmalı

Kaynak: (Çürük, Akten, 2013, s. 35)

Finansal sözleşmeye konu olan bir işlemin geçerli olması için yukarıda belirtilen şartları taşınması gerekmektedir. Bu şartları taşımayan işlemlerin İslami finans sistemi açısından hiçbir geçerliliği bulunmamaktadır.

1.2.1.2. Faiz Yasağı

İslami finans sisteminin en temel ve ayırt edici özeliği, faizsiz olmasıdır. İslami finans sistemi ile yapılacak bütün finansal işlemlerde faiz kesin olarak yasaklanmıştır. Zira faiz, artı değer üretici özeliği bulunmayan batıl mal transfer yöntemlerindendir (Bayındır, 2015, s. 28). Şöyle ki;

Faiz, haksız bir kazançtır. İslam hukukçuları, risk alınmadan ve emek harcanmadan elde edilen kazancın ya da fazlalığın haksız ve adaletsiz bir kazanç olduğunu belirtmektedirler.

Faiz, tembelliğe yönlendirir. Faiz, hiçbir üretim faaliyeti yapılmadan, hiçbir riske girilmeden ve hiç emek sarf edilmeden elde edileceği için bireyi tembelliğe yönlendirir. İnsanın kişiliğini zayıflatır ve yok eder.

Faiz, enflasyona ve işsizliğe neden olur. Emek verilmeden alınan ve risksiz bir kazanç olan faiz, yatırımların önündeki en büyük engeldir. Yatırımların yapılmaması hem enflasyona hem de işsizliğe neden olur. Ülkenin ekonomik ve sosyal olarak gelişmesine engel olur.

Faiz, gelir dağılımı eşitsizliğine neden olur. Bir borç ilişkisinde, maddi sıkıntıdan dolayı borç alan tarafın aldığı borcun üstüne faiz ekleyerek geri ödemesi,

borçlunun daha çok maddi sıkıntı içine girmesine sebep olur. Faiz, gelir dağılımı eşitsizliğine yol açarak ülkenin pozitif yönde büyümesine engel olur.

Faiz, toplumdaki kardeşlik duygusunu zedeler. İslam dini, maddi sıkıntı içinde olanlara karşılıksız borç vermeyi ve maddi sıkıntıların gidermeyi tavsiye eder. Faiz, İslam dininin kardeşlik duygusu içinde yapılmasını tavsiye ettiği bu fikriyle çelişmektedir. Toplumdaki kardeşlik duygusunu zedelemekte ve toplumu yozlaştırmaktadır.

Klasik fıkıh kaynaklarında faiz, “sözleşmede şart koşulan (karşılıksız) fazlalık” (El-mevsili, 1998, s. 264) şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda özellikle, sözleşme ile elde edilen fazlalık yani hasılatı vurgu yapıldığı görülmektedir.

Faiz, vade faizi (borç faizi) ve fazlalık faizi (alışveriş faizi) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fazlalık faizi (alışveriş faizi), peşin satışlarda birbiriyle değiştirilen aynı cins ürünlerin miktarlarının farklı olmasından dolayı ortaya çıkan faizdir (Özsoy, 1987, s. 150). Daha çok karşılıklı bedel ödenen ivazlı işlemlerde görülmektedir. Vade faizi (borç faizi) ise “ taraflar arasında önceden belli bir oranla veya tutarla belirlenen anapara üzerinden verilen sabit faizdir” (Ahmed, 2006, s. 113). Daha çok ödünç alınan veya ödünç verilen para ve mal gibi alacak-borç işlemlerinde ortaya çıkmaktadır. İslami finans sisteminde faiz barındıran bütün finansal işlemler geçersiz sayılmakta ve kabul edilmemektedir.

Faiz, İslami finans sistemi ile geleneksel finans sistemini birbirinden ayıran en önemli ayrıftır. Finansal piyasalar menkul kıymetlerin el değıştirdiğı ve faizin en çok kullanıldığı piyasalardır. Faiz, bu piyasalarda yapılan ticari veya ekonomik bir faaliyetin İslami finans sistemine uygun olup olmadığı hususunda belirleyici bir unsurdur.

1.2.1.3. Garar ve Cehalet Yasağı

İslami finans sisteminin diğeri bir ilkesi de garar ve cehalet yasağı ilkesidir. Literatürde garar ve cehalet kavramları birbirlerinin yerine sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak garar ve cehaletin anlamları birbirinden farklıdır. İslami finans sisteminde belirsizlik için “garar”, bilinmezlik için “cehallet” terimleri kullanılmaktadır.

Garar ve cehalet, İslam hukukunda yasaklanmıştır. Garar yasağına ilişkin Bakara suresinin 188’inci ayetinde, “Ey Müminler! Birbirinizin mallarını haksız kazanç yollarıyla yemeyin. Hak sahibi olmadığınızı pekâlâ bildiğiniz halde, başkalarına ait malların bir kısmını, haksızca yemek için, “bu mal bana ait gibi asılsız iddialarla” dava konusu yapmayın” buyrulmuştur.

Garar, Arapçada sözlük anlamı itibariyle daha ziyade “tehlike, risk ve belirsizlik” gibi bir dizi olumsuz anlamı taşımaktadır (Güney, 2013, s. 38). Türkçede ise “aldanma” (Şahin, 2006, s. 224; Bilgili, 2011, s. 40, 44, 88, 90), “belirsizlik ve tesadüfilik” (Güney, 2013, s. 62) anlamı taşımaktadır. Garar, tanım olarak “akitteki kapalılığın haksız kazanca yol açacak seviyede olması” (Dönmez, 1996, s. 366) şeklinde ifade edilmektedir. Gararlı satış, akdin kuruluşunda tesadüfilik barındıran veya bedellerin husulü (teslim edilebilirliği), niteliği, niceliği veya vadesinde aşırı cehalet içeren satımlardır (Güney, 2013, s. 62).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere garar, genellikle yapılan sözleşmelerdeki “belirsizlik” ile ilgilidir. Sözleşmenin kesin olmayan unsurlar barındırması, bir tarafın haksız kazanç elde edecek biçimde kapalılık taşıması ve sözleşme konusunun meydana gelip gelmeyeceğinin belirsiz olması, garar ile ifade edilmektedir.

İslam hukukunda garar, önemli garar ve önemsiz garar olmak üzere iki farklı önem derecesine göre hüküm ifade etmektedir. Önemli garar, anlaşmazlık durumunda taraflardan birinin zarar görebileceği ve bundan kaçınmanın mümkün olunamayacağı gerekçesi ile kesin olarak yasaklanmıştır. Önemsiz garar ise bazı durumlarda sözleşme ile ilgili tüm bilgilerin açık bir biçimde ortaya çıkarılmasının mümkün olamayabileceği gerekçesi ile hoş karşılanmıştır.

Cehalet, birçok anlamı olmakla birlikte İslami finans sisteminde, “bilmeme” anlamında kullanılmaktadır. Genellikle vasıflar konusundaki bilinmezlik cehalet terimleriyle ifade edilmektedir (Çürük, Akten, 2013, s. 22). Örneğin, kişinin elinde tuttuğu ancak cam mı yakut mu olduğunu bilemediği bir taşı satın alması cehalettir (Karaman, 2012, s. 167). Ya da alıcının daha önceden niteliklerini bildiği ancak şu anda kaybolmuş bir atın satımı garara, perde arkasında olduğu için veya hava karanlık olduğu için alıcının ancak silüetini görüp vasıflarını bilemediği bir atın

satımı cehalete, müşteri tarafından bilinmeyen kayıp bir atın satımı ise her ikisinin birlikte olduğu satıma örnek olarak verilmektedir (Dönmez, 1996, s. 366).

Cehalet kavramı için aşırı, orta ve az şeklinde üçlü bir derecelendirme yapılmaktadır (Karaman, 2012, s. 167; Dönmez, 1996, s. 220). Cehalet konusundaki bu derecelendirme, İslam literatüründe “çekişmeye götüren her cehalet akdi fasit kılar” (Abdullah, 2005, s. 187) ilkesiyle anlatılmakta ve alıcı ile satıcı arasındaki çekişmenin şiddetine göre yapılmaktadır. İslam hukukunda aşırı cehalet, alıcı ve satıcı arasında çekişmeye neden olan kusurlardan sayılmaktadır. Aynı zamanda sözleşmenin sıhhatine engel olarak görülmektedir. Az cehalet, çekişmeye neden olan kusurlardan sayılmamaktadır. Dolayısıyla sözleşmenin sıhhatine engel olarak görülmemektedir. Orta cehaletin ise aşırı cehalete mi yoksa az cehalete mi dâhil edilmesi gerektiği hususunda İslam âlimleri arasında bir ihtilaf söz konusudur. Çekişmeye neden olan kusurlardan sayan âlimler olduğu gibi çekişmeye neden olan kusurlardan saymayan âlimler de bulunmaktadır.

İslami finans sisteminde cehalet yasağının amacı, insanların zarar görmesini engellemek ve insanlara zarar vermek isteyenleri caydırmaktır. Cehalet yasağı ile sözleşmelerin şüpheye yer vermeyecek şekilde yapılması ve sonradan ortaya çıkabilecek çekişmelerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. İslami finans ilkelerine uygun sözleşmeler, yanlış yorumlamaya sebebiyet verecek koşulları, belirsizliği ve bilinmezliği barındırmaz. Sözleşmeler, şeffaf olur.

1.2.1.4. Yasaklanan (Haram) Mal ve Hizmet Üretimi ve Satımı Yasağı

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde yasaklanan (haram) mal ve hizmetler, açıkça belirtilmiştir. Buna göre leş (ölmüş hayvan eti), kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar; şarap, alkol, uyuşturucu madde gibi yiyecekler ve içecekler ile ahlaksız eğlence, fuhuş, pornografi gibi ahlaksız hizmetler yasaklanmıştır. Bu tür mal ve hizmetlerin üretimi ve pazarlanması ile birlikte alımı ve satımı da yasaklanmıştır. Yasaklanan mal ve hizmetlerin elde edilme yöntemleri helal olsa dahi yenmesi, içilmesi veya ticarete konu edinerek dolaylı yoldan faydalanılması haramdır (Er-razi, 1992, s. 132).

Yasaklanan mal ve hizmet üretimi ve satımı yasağı, İslami finans sisteminin

ilkeleri arasında yer almaktadır. İslami finans sistemi, yasaklanan mal ve hizmetlerin üretilmesi, tedarik edilmesi ve dağıtımının yapılması için finansman sağlamamaktadır. İslam dini insanlara helal olan tüm ekonomik faaliyetlerde bulunma hakkı tanımıştır. Haram olan ekonomik faaliyetlerde bulunma hakkı ise tanımamış ve bu faaliyetler için finansman sağlanmasını yasaklamıştır. İslam dini insanları, dini yasakları ihlal etmeyecek ve toplumu olumsuz etkilemeyecek ahlaki yatırımlar yapmaya teşvik etmektedir (Gait ve Worhington, 2007, s. 12).

İslam dini, yasaklanan mal ve hizmetlerin üretimi ve satımı faaliyeti gibi bu mal ve hizmetlerin finansal piyasalarda işlem görmesini de yasaklamıştır. Yasaklanan mal ve hizmet üretimi yapan aynı zamanda finansal piyasalarda faaliyet gösteren işletmelere yatırım yapılması veya bu işletmelerden finansman sağlanması, İslami finans sistemi ilkelerine uygun değildir.

1.2.1.5. Meysir Yasağı

İslami finans sistemi ilkelerinden biri de meysir yasağıdır. Meysir, Arapçada “bölüşme” kelimesine karşılık gelmektedir. Çaba harcanmadan servet (mal) biriktirme ve kolay yoldan para kazanma yöntemi olarak görülmektedir (Hassan ve Lewis, 2007, s. 39). Meysir, parasal kazançların sadece şans, spekülasyon veya varsayımdan elde edildiği her türlü ticari faaliyet olarak tanımlanır (Hameed, 2009, s. 44). Meysir, Türkçede “kumar” olarak ifade edilse de özü itibarıyla kumarı da kapsayan daha geniş bir kavramdır. Her türlü kumarı içerir. Açıkçası belirli bahisten ya da şans oyunundan çok daha fazlasıdır.

İslam âlimleri, meysirin bütün şans oyunlarını kapsadığını belirtmişlerdir. İmam-ı Mâlik, meysir-i lehv ve meysir-i kimar olmak üzere iki türlü meysirin olduğunu belirtmiştir. Meysir-i lehvi kişinin vaktini boşa harcadığı tavla, satranç ve bu türden oyunlar, meysir-i kımârı ise insanlar için içinde tehlike ve risk bulunan bütün uygulamalar olarak tanımlamıştır (Eş-Şevkânî, 1964, s. 220-223).

Meysir, bahis ya da bahse girmeyi, bahis yoluyla başkasının sahipliğinde olan her türlü malın sahipliğini almayı içerir. Diğer bir ifade ile kazananın kaybedenden bir şey (para, mal, vb.) aldığı her çeşit oyunu içerir. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde Allah (c.c.), meysiri açıkça yasaklamıştır. Hadislerde de meysirin

yasaklandığı görülmektedir. Haksız bir kazancı ihtiva ettiği gibi toplumun yapısını ve ahlakını bozduğu için İslam dini tarafından yasaklanmıştır (Gait ve Worhington, 2007, s. 11).

İslam dini, emek sarf etmeden elde edilen geliri ve gelir getirici faaliyetleri, toplumun yapısını ve bireyin ahlakını bozan faaliyetler olarak değerlendirmiş ve yasaklamıştır. İslami finans sistemi, İslam dinine uygun bir şekilde şansa bağlı ticari faaliyetlere ve bu faaliyetlerden elde edilecek kazançlara kapısını kapatmıştır.

Finans piyasalarında birçok finansal işlem belirsizlik barındırmaktadır. Finans piyasalarındaki işlemlerde bulunan bu belirsizlik, meysirin kullanılmasını cazip hale getirmektedir. Özellikle geleneksel sigorta ve türev araçlar, meysirin çokça kullanıldığı finansal alanlardır. Bu alanlar, riskin paylaşılmadığı, riskin başkasına aktarıldığı ve üretim faaliyetinin olmadığı finansal alanlardır. İslami finans sistemi, üretim olmadan yapılan veya riskine katlanılmayan bir ticaretin geçerli olmayacağını kabul etmektedir (Onur, 2018, s. 86-87).

İnsana emeğinden başka kazanacağı bir şeyin olmadığını söyleyen İslam dini, tesadüfe bağlı bir gelir modelini desteklememektedir (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 12). Geleneksel finans sisteminin aksine İslami finans sistemi, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olaylar ile ilgili iş ve işlem tesis edilmesini uygun görmemektedir. Şansa bağlı gelir getirici ticarete izin vermemektedir. Bütün ticari faaliyetlerin kesinlik barındırmasını istemektedir.

1.2.2. İslami Finans Yöntemleri

Gelişimi boyunca finansal piyasalarda ihtiyaç sahiplerinin finansman ihtiyacını karşılamak için birçok yöntem kullanılmıştır. İslamiyet'in gelmesi ve faizin yasaklanması ile insanların, pazarların, şehirlerin ve devletin finansman ihtiyacını karşılamak için daha önce var olan yöntemler, İslamiyet'e uygun hale getirilmiştir. Aynı zamanda yeni ve değişik faizsiz finansman yöntemleri² geliştirilmiştir. Günümüzde ise İslami finans kuruluşları, çağın finansal piyasalarına uygun modern faizsiz finansman yöntemleri geliştirmekte ve kullanmaktadırlar.

² Bazı kaynaklarda yöntem, araç, metot ya da model olarak ifade edilmektedir.

İslami finans yöntemleri, geleneksel finans yöntemlerinden farklı olarak finansal bir faaliyet değil ticari bir yöntemdir. Finansman, geleneksel finansın faiz prensibine değil kâr payı esasına dayanmaktadır. İslami finans yöntemleri, finansman ihtiyacını gidermek isteyen İslami girişimcilerin ihtiyaçlarını karşılamak için farklı finansman tekniklerini içermektedir (Salah, 2011, s. 10). Bu tekniklerin içerisinde para, sermaye olarak ya da gelir getirici bir araç olarak görülmemektedir. Para, ticari faaliyetlerin değerlendirilmesinde, üretkenlikte ve toplumsal refahın artmasında bir mübadele aracı ve bir ölçü birimi olarak kabul edilmektedir.

İslami finans yöntemlerinde finansman, yatırım, mal, hizmet veya duran varlık alımı için sağlanmaktadır. Parasal işlemler, mal ya da hizmet karşılığı yapılmakta ve hiçbir şekilde faiz içermemektedir.

İslam hukukuna göre İslami finans yöntemleri ile yapılacak bir işlemde, bireylerin uyması gereken ve aşağıda belirtilen bazı temel şartlar vardır (Ayub, 2007, s. 135):

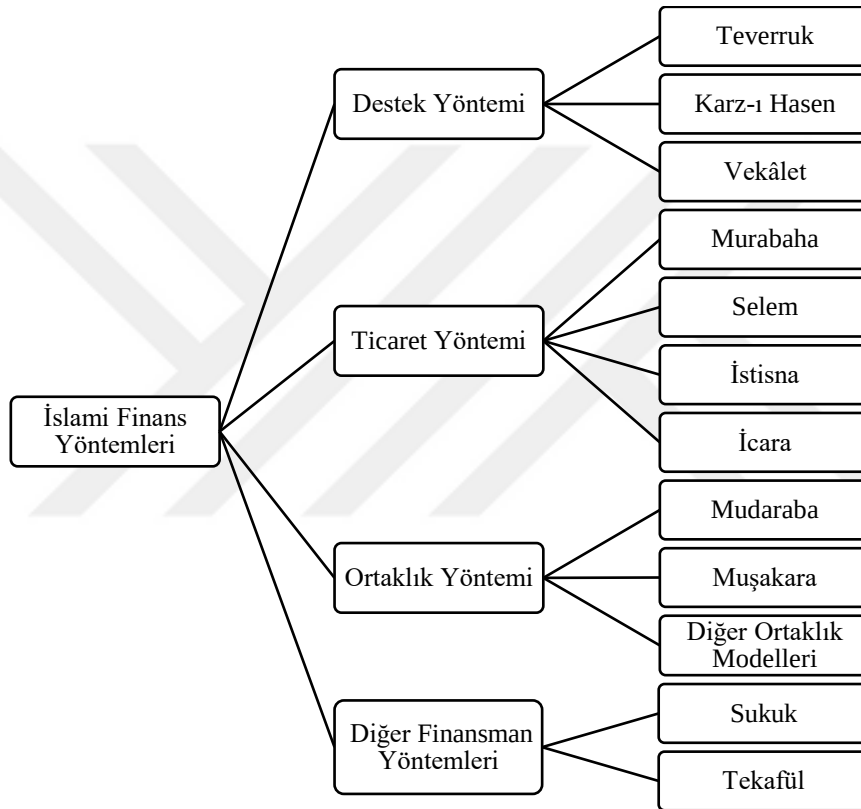
- ✓ Finansmana konu malın/hizmetin ücreti, kesin ve net olmalıdır.
- ✓ Ücret, taraflarca bilinmelidir.
- ✓ Mal/hizmet mevcut olmalıdır.
- ✓ Malın/hizmetin sahipliği mümkün olmalıdır.
- ✓ Sahipliği ve riski satıcıda olmalıdır.
- ✓ Malın/hizmetin bir değeri olmalı ve kullanılabilir olmalıdır.
- ✓ Malın/hizmetin teslimatı fiziksel olarak yapılmalı ve hükmi olmalıdır.

Belirtilen bu şartlar yapılacak bir işlemin İslam hukuku açısından geçerli olması için zorunludur.

Genel olarak İslami finans yöntemleri, “ortaklık yöntemi, ticaret yöntemi, destek yöntemi ve diğer finansman yöntemleri” (Çürük, Akten, 2013, s. 39) şeklinde bir ayırıma tabi tutulmaktadır. Finansal piyasalarda ortaklık yöntemi, kâr-zarar ortaklığı, ticaret yöntemi ise marjlı satış adıyla bilinmektedir. Mudaraba ve muşaraka yöntemleri, kâr-zarar ortaklığı şeklinde uygulanmaktadır. Marjlı satış ile ilgili olarak murabaha, kiralama ile ilgili olarak da icara yöntemlerinin yaygın olarak kullanım

alanı bulduğu görülmektedir (Türker, 2010, s. 6). Diğer finans yöntemlerinden sukuk, daha çok projelerin finansmanında kullanılırken tekafül ise daha çok sigortacılık alanında kullanılmaktadır. Doğrudan getiri sağlamayan ancak sürecin işlenmesi amacıyla diğer yöntemlerle birlikte sistemde kullanılan destek uygulamalar ise teverruk, vekâlet ve karz-ı hasendir (Çürük, Akten, 2013, s. 40).

İslami Finans yöntemleri, aşağıdaki şekil 1.3’de gösterilmiştir.

Şekil 1.3: İslami Finans Yöntemleri

Kaynak: (Çürük, Akten, 2013, s. 39)

İslami finans yöntemleri, aşağıda ayrı başlıklar hâlinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

1.2.2.1. Teverruk

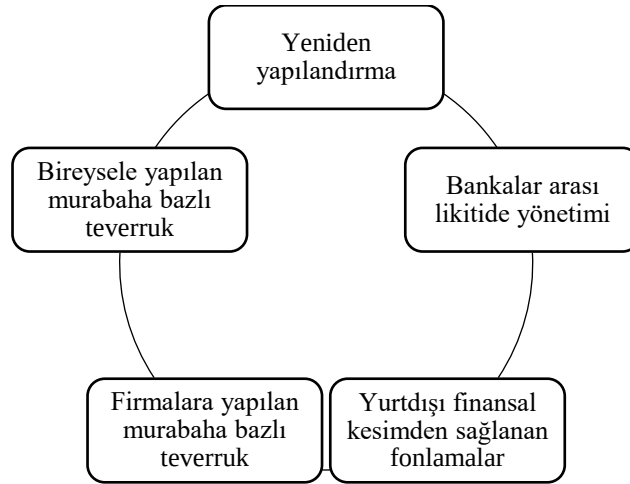
Teverruk, finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla başvurulmuş bir İslami finans destek yöntemidir. Bu yöntem, çok erken dönemlerden itibaren nakit ihtiyacını karşılamak fakat bunu yaparken faizden de kaçınmak isteyen Müslüman

bireylerin kullandıkları bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (Sancar, 2019, s. 171).

Günümüzde birçok İslami finans kuruluşu, müşterilerinin finansman ihtiyacını karşılamak için teverruk yöntemine başvurmaktadır. Teverruk, nakit ihtiyacı olan bireylerin bu ihtiyaçlarını gidermek amacıyla taksitli almış oldukları bir malın, satıcısından başkasına peşin (Türkan, 2019, s. 66) ve “daha ucuza satma işlemi” (Hammad, 2008, s. 153) şeklinde tanımlanmaktadır. Teverruk, “ters murabaha” (Yanpar, 2014, s. 172) yani “kredi kullandırmak üzere bir malı peşin alıp vadeli satma uygulamasının tersi” (Battal, 2012, s. 194) şeklinde uygulanmaktadır. Farklı şekillerde tanımlansa ve uygulanrsa da teverruk, özünde finansal ihtiyacın karşılanması için kullanılan bir İslami finans yöntemidir. Bireyin bir varlık veya mülk göstermeden borç para almasıdır (Alrıfatı, 2017, s. 201).

Teverruk yönteminde bireyin amacı herhangi bir maldan faydalanmak değildir. Bireyin amacı, o malı satarak finansman ihtiyacını karşılamaktır.

Ülkemizde teverruk’un kullanıldığı alanlar, aşağıdaki Şekil 1.4’de verilmiştir.

Şekil 1.4: Türkiye’de Teverruk’un Kullanım Alanları

Kaynak: (Sancar, 2019, s. 180)

İslam hukukunda bireylerin taksitli aldıkları bir malı, doğrudan veya dolaylı bir şekilde aynı kişiye satması “iayne” olarak değerlendirmekte ve caiz görülmemektedir.

İslam hukukuna göre taksitli alınan bir mal mutlaka satıcısından başkasına satılmalıdır.

Gelişen İslami finans piyasalarında finansman ihtiyacının karşılanması için değişik teverruk yöntemleri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, bireysel, organize ve ters (Samar, 2019, s. 312) olmak üzere üç tür teverruktan bahsedilebilir:

Bireysel Teverruk: Fıkhi teverruk ya da ferdi teverruk olarak da isimlendirilmektedir. Acil nakit ihtiyacın karşılanması veya mevcut bir borcun kapatılması amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir. Taksitli alınan bir malın satıcısından başkasına peşin olarak ve daha düşük fiyata satılmasıdır. Bireysel teverruk yönteminde bireyin amacı, taksitli aldığı malı peşin satarak finansman elde etmektir. Teverruk yönteminde taraflar bağımsız ve birbirinden habersizdir.

Organize Teverruk: Banka teverruku şeklinde de isimlendirilen organize teverruk, satıcı ile nakit talebinde bulunan taraf arasında anlaşmalı olarak yapılan bir nakit elde etme yöntemidir (Samar, 2019, s. 313). Organize teverruk yönteminde teverruk işlemi, organize olmuş yapılar aracılığıyla gerçekleştirilir. Organize olmuş bu yapılar genellikle bankalardır. İşlem akış süreci kısaca şu şekildedir. Öncelikle birey, teverruk işlemi için bankaya talepte bulunur. Bankanın uygun görmesi hâlinde ön anlaşma yapılır. Banka, ön anlaşmada belirtilen malı piyasadan satın alır ve belirli bir kâr eklenerek bireye vadeli olarak satar. Bu işlemden sonra bireyin vekili sıfatıyla banka, aynı malı piyasada peşin bir şekilde satarak nakde çevirir ve bireyin hesabına aktarır. Yapılan bu işlemler sonucunda hem bireyin finansman ihtiyacını karşılanmış olur hem de banka kâr elde etmiş olur.

Organize teverruk yönteminde birey ve organize yapı anlaşmalıdır. Amaç bireyin finansman sağlaması, organize yapının ise kâr elde etmesidir. Genelde ortada tam bir ticaret olmaz (Sancar, 2019, s. 175).

Ters teverruk: Emtia murabahası olarak da isimlendirilen ters teverruk, finans kuruluşlarının “kendi finansman ihtiyacını gidermek ya da kendisi veya müşterisinin elindeki fazla likiditesini değerlendirmek amacıyla” (Çakır, 2018, s. 136) başvurdukları bir finansman yöntemidir. Bireysel teverruk ve organize teverruk yönteminde bireyin amacı, finansman elde etmektir. Ters teverruk yönteminde ise

bireyin amacı, yatırım yaparak kâr elde etmektir. Finans kuruluşunun amacı ise kendi finansman ihtiyacını karşılamaktır. Ters teverrick yönteminde süreç kısaca şu şekilde işletilmektedir. Finans kuruluşu, yatırımcı adına piyasadan peşin olarak mal satın alır. Yatırımcının vekâletini alarak, piyasadan satın aldığı malı vadeli bir şekilde kendisine satar. Daha sonra vadeli bir şekilde aldığı malı piyasada peşin fiyata satarak, aldığı malı nakde çevirmiş olur. Yapılan bu ters teverrick işlemi sonucunda finans kuruluşu finansman ihtiyacını giderirken yatırımcı da kâr elde etmiş olur.

Ülkemizde, yukarıda anlatılan üç tür teverrick yönteminden organize teverrick yönteminin daha çok kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle katılım bankaları ve İslami finans kuruluşları, müşterilerinin temerrüde düşmüş taksit ödemelerini organize teverrick yöntemi ile çözmektedir.

Teverrick, içinde birçok işlemi barındıran İslami bir finansman sağlama yöntemidir. Ancak ülkemizde uygulanışı konusunda yaşanan meşruiyet tartışmaları nedeniyle sistemde yoğun olarak yer bulmadığı görülmektedir (Çürük, Akten, 2013, s. 43). Çünkü İslam âlimleri, günümüzde uygulanan organize ve ters teverrick yöntemlerinin faiz şüphesi barındırdıklarını ve İslam'ın ilk döneminde uygulanan teverrick yönteminden farklı olduklarını savunmaktadırlar. Bu nedenle bireysel teverrick yöntemini caiz görürlerken diğer teverrick yöntemlerini caiz görmemektedirler. Bazı İslam âlimleri ise organize ve ters teverrick yöntemlerinin “Kısıtlı şartlar altında, daha önceden belirlenmiş mecburi durumlarda (müşterinin borcunu ödeyemeyerek hacze düşme noktasına gelmesi gibi) uygulanabileceğini belirtmektedirler” (Sancar, 2019, s. 172).

1.2.2.2. Karz-ı Hasen

Destek yöntemlerinden biri olan karz-ı hasen, Kur'an-ı Kerim'de açıkça teşvik edilen yardımlaşmaya dayalı bir İslami finans yöntemidir. Güzel borç veya faizsiz borç anlamına gelen karz-ı hasen, terim olarak “geri ödenmek üzere verilen mal veya borç verme” (Apaydın, 2001, s. 520) anlamına gelmektedir. İslami finans sisteminde ise yardım kredisi şeklinde değerlendirilmektedir. Katılımcıların dini veya ahlaki inançlarına dayanan, kredi dönemi boyunca sadece anaparanın geri ödenmesi gerektiği faizsiz bir kredi (Izadyar, Amir ve Ragnath, 2014, s. 199) şeklinde tanımlanmaktadır.

Karz-ı hasen yöntemi ile yapılan yardım, nakdi (parasal) olabileceği gibi aynı de (tüketilebilen mallar) olabilmektedir. İslam dinine göre haram ve meşru olmayan şeyler için karz-ı hasen yöntemi kullanılamaz. Borç alan kişi sadece aldığı miktarı veya tutarı kadar geri ödemekle yükümlüdür” (Shanmugan ve Zahari, 2009, s. 20). Bununla birlikte başlangıçta şart koşulmadan borç alan kişi kendi rızasıyla aldığı malın daha iyisini ve kalitelisini veya aldığı miktardan daha fazlasını geri ödeyebilir. Diğer bir ifade ile “Borç alan kişi, borcunu aldığından daha üstün bir şekilde ödeyebilir” (Ebu Davud, 2014, s. 78).

Karz-ı hasen yönteminde borçlu ile alacaklı arasında bir vade belirlenebilir. Ancak bu vade bağlayıcı değildir. Alacaklı vadeden önce alacağını isteyebileceği gibi borçlu da vadeden önce borcunu ödeyebilir. Ödeme zamanının uzatılması hâlinde herhangi bir fazlalık ya da tazminat istenemez (İqbal ve Mirakhor, 2011, s. ix). Borçlu aldığı parayı veya malı kaybetse de geri ödemek zorundadır.

Karz-ı hasen, “Allah’ın rızasını kazanmayı ve toplumsal faydayı sağlamayı amaçlayan” (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 33) bir yardımlaşma ilişkisidir. Karz-ı hasen, insanların haram kabul edilen yanlış yollarla (faiz gibi) finansman elde etmesini engellemektedir. İnsanlara ve topluma hem sosyal hem de ekonomik faydalar sağlamaktadır. Karz-ı hasenin güzel ve faydalı fonksiyonları olmasına rağmen günümüz finans sisteminde pek uygulama alanı bulduğu söylenemez. Çünkü kimse elindeki parayı başkasına uzun süreli borç olarak vermek istemez. Bundan dolayı da günümüzde karz-ı hasen yönteminin, istisna bir uygulama olarak birkaç günlük vadelerle gerçekleştirildiği söylenebilir (Çürük, Akten, 2013, s. 47). Bu yöntem daha çok müşterilerinin geciktirilen taksitlerinin ödenmesine destek olmak amacıyla katılım bankaları ve tasarruf finansman şirketleri tarafından kullanılmaktadır.

1.2.2.3. Vekâlet

İslami finans sisteminde destek yöntemleri içinde yer alan vekâlet, fon toplama ve yönetme yöntemi olarak kullanılmaktadır. Vekâlet, elinde parası olan bir bireyin kendi adına yatırım yapılması amacıyla başka bir kişiyi, kurumu veya kuruluşu vekil tayin etmesini ifade eder. Literatürde, “caiz olarak bilinen, bir birikim konusunda bir şahsın kendisi yerine diğer bir kimseyi vekil tayin etmesi” (Döndüren, 1993, s. 546)

anlamına gelmektedir. Ayrıca Mecellede³ vekâlet (Md. 1449), “bir kimse işini başkasına tefviz etmek ve o işte onu kendi yerine ikame eylemektir” şeklinde tarif edilmiştir.

Vekâlette iş tevdi edilen kişiye vekil, iş tevdi edene müvekkil, vekil kılma işine tevkil denir.

Vekâlet, genel vekâlet ve özel vekâlet şeklinde ikiye ayrılır. Özel vekâlet, vekilin sadece bir iş için yetkili kılındığı ve yapılacak işin bütün özelliklerinin vekâlette tek tek belirtildiği vekâlet şeklindedir. Mesela vekilin tek bir malı ya da hizmeti satın alması ya da satması hususunda yetkili kılınması özel vekâlet olarak gösterilebilir (Tanrıverdi, 1998, s. 56). Genel vekâlet ise vekilin müvekkil adına her türlü tasarrufa sahip olduğu vekâlettir. Genel vekâlet verilmesi hâlinde anlaşmazlık yaşanmaması için vekâlette yapılacak işin/işlerin niteliğinin belirtilmesi gerekir.

İslam dinine göre yasaklanan malların ve hizmetlerin üretilmesi, pazarlanması, alınıp satılması, faiz barındıran işlerin yapılması, gasp ve hırsızlık gibi yasak eylemlerin yerine getirilmesi için vekâlet verilemez.

Vekâlet ücreti ödenebilir. Vekâlet ücreti belirli tutar veya oran şeklinde olabilir. Mecelle’ye göre (Md. 1467), sözleşme yapıldığı sırada ücret şart koşulmuşsa veya mesleği gereği vekil, ücretle iş görüyorsa ücrete hak kazanır. Ancak vekâlet ücreti baştan kararlaştırılmalıdır.

Vekil, vekâlette aksi bir şart koşulmamışsa kasıt, kusur ihmal veya sözleşme maddelerine uymama gibi nedenlerden dolayı meydana gelen zararlardan sorumludur.

Vekâlet, belirli süreli olabileceği gibi süresiz de olabilir. Vekâlet, karşılıklı anlaşma, tek taraflı fesih, yükümlülüğün yerine getirilmesi, vekâlete konu işin ortadan kalkması, taraflardan birinin ölümü ve taraflardan birinin ehliyet kaybı gibi nedenlerle sona erer.

³ Mecelle: Asıl adı, Mecelle-i Ahkâm-i Adliye olan eser Osmanlı Devleti zamanında, 1869– 1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki 14 kişilik bir ilmi heyet tarafından, Hanefî mezhebine göre bölüm bölüm hazırlanarak kabul edilen, İslam dünyasının ilk ve en önemli medeni kanunudur.

Vekâlet, günümüzde ağırlıklı olarak yatırım hizmetlerinde kullanılan ve uzmanlık ücreti içeren bir çeşit acentelik sözleşmesi hâline gelmiştir. Özellikle akreditif, fon yönetimi, menkul kıymetleştirme, ödemelerin yapılması veya alacakların toplanması gibi faaliyetlerde kullanılmaktadır. Ancak, günümüz finansal işlemlerinin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmakla birlikte kendisi doğrudan bir ticaret ve ortaklık modeli değildir (Çürük, Akten, 2013, s. 48).

Vekâlet, İslami finans kuruluşları tarafından murabaha, selem, istisna, icare, azalan muşaraka gibi hemen hemen tüm İslami finans yöntemlerinde kullanılmaktadır. İslami finans kuruluşları finans yöntemlerinde birey adına işlem yapmak için vekâlet sözleşmesi düzenlemektedirler. Vekâlet sözleşmesinde, müşteri elindeki tasarrufu finans kuruluşuna teslim etmekte; finans kuruluşu ise bir yatırım uzmanı gibi ilgili tasarrufu değerlendirmektedir (Aktepe, 2013, s. 104-105). Vekâlet yönteminde birey, yatırımcı olarak finans kuruluşuna bir vekâlet vererek finans kuruluşunu bireysel fonlarının yönetimi konusunda yetkili kılmaktadır. Finans kuruluşu, fon yönetiminden doğan tüm kârı/zararı yatırımcıya havale etmekte ve yapılan işin başarılı sonuçlanıp sonuçlanmadığına bakmaksızın verdiği hizmet karşılığı sabit bir ücret talep etmektedir.

Tasarruf sahiplerinin birikimlerinin belirli bir sözleşme çerçevesinde finansal bir kurum tarafından onların adına işletilmesi olarak bilinen vekâlet yöntemi, birçok ülkede yaygın olmasına rağmen Türkiye’de pek kullanılmamaktadır (Öztürk ve Yumuşak, 2020, s. 19).

1.2.2.4. Murabaha

Bir ticaret yöntemi olan murabaha, İslami finans sisteminde en sık kullanılan yöntemlerden biridir. TDK güncel Türkçe sözlüğünde “Bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kâr konarak satılması” olarak tanımlanmıştır. İslami finans sistemine göre murabaha yöntemi, bir malın alış fiyatı veya maliyeti belirtilerek belirli miktarda ya da oranda kâr eklenerek satılmasıdır. Murabaha yönteminde dikkat edilmesi gereken husus ise malın alış fiyatının ya da maliyetinin ve ne kadar kâr eklenerek satıldığına alıcıya bildirilmesidir. Alıcının malın alış fiyatını ya da maliyetini ve kâr oranını bilmesi şarttır.

İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren kullanılan klasik murabaha yöntemi ile günümüzde kullanılan çağdaş murabaha yöntemi birbirinden oldukça farklıdır. Klasik murabaha yöntemi, alınan bir malın üzerine belirli bir kâr eklenerek satılması üzerine yapılan bir akittir. Çağdaş murabaha yöntemi ise “Müşterinin finans kurumuna müracaat ederek daha önce belirlediği bir malı satın almasını ve belirli bir kâr ekleyerek kendisine satması talebi üzerine yapılan bir akittir” (Bayındır, 2005, s. 78). Çağdaş murabaha yöntemi, her ne kadar klasik murabaha yönteminden farklı olsa da günümüzde İslami finans sisteminin en önemli ve en etkin finans sağlama yöntemlerinden biridir. Nakit sıkıntısı içinde olanların bir malı vadeli almak için finans kurumuna başvurduğu, finans kurumunun tedarikçiden aldığı malı önceden belirlenen kâr oranı eklenerek talep edene vadeli sattığı finansal bir işlemdir. Çağdaş murabaha yöntemi, fıkhi açıdan vadeli satıma örnek olarak gösterilmektedir (Türkan, 2019, s. 60).

Çağdaş murabaha yönteminde altı sözleşmenin kombinasyonu söz konusudur. Bunlar:

- ✓ Ön başvuruda finans kurumu ile alıcı arasında yapılan vaat sözleşmesi,
- ✓ Sözün yerine getirilmemesi ihtimaline karşı alıcıdan alınan güvence bedeli,
- ✓ Finans kurumu ile tedarikçi arasında yapılan satış sözleşmesi,
- ✓ Finans kurumu ile alıcı arasında yapılan satış sözleşmesi,
- ✓ Alıcı ile finans kurumu arasında yapılan vekâlet sözleşmesi,
- ✓ Finans kurumu tarafından borcu güvence altına almak için alıcıdan alınan teminat (rehin/ipotek) şeklinde sıralanabilir.

Türkiye'deki İslami finans kuruluşları, yukarıda sıralanan sözleşmelerin hemen hemen hepsini kullanmaktadırlar.

İslam hukukuna göre içinde faiz barındırmayan, yasaklanmayan ve helal kabul edilen her türlü mal/varlık, murabaha yöntemine konu edilebilir. Gerçekte var olmayan şeyler, parasal olmayan varlıklar, kişinin zaten sahip olduğu varlıklar, kamuya zararlı mallar, borç niteliğindeki vergi, ceza, harç, vize ücreti murabaha yöntemine konu edilemezler. İçki, sigara, domuz eti, müstehcen yayın, kumarhane

malzemeleri, putlar, batıl din sembolleri, sadece haram işler için kullanılan ürünler, döviz ve altının taksitle satımı, İslam’a uygun olmayan varlıklar (Aktepe, 2010, s. 98-101) için murabaha yöntemi kullanılamamaktadır.

1.2.2.5. Selem

Selem, İslami finans sisteminde kullanılan ticaret yöntemlerinden biridir. Özellikle tarımsal üretim işiyle uğraşan insanların finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla yapılan bir tür vadeli satış işlemidir. Sözlükte “teslim etmek, teslim olmak, peşin bedelle vadeli mahsul almak” gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıhta ise “nitelikleri belirlenen vadeli malın peşin bedelle satımı” şeklinde ifade edilmektedir (Aybakan, 2009, s. 402). Tanımdan da anlaşılacağı üzere selem, peşin para ile vadeli malı mübadele etmektir. Para peşin verilir, mal ise en az bir ay sonra teslim edilir. Bir aydan az bir vade ile yapılan satışlar peşin sayılır (Akdemir, 2018, s. 98).

Selem, taksitli bir satışın tersi olarak da düşünülebilir. Nasıl ki taksitli bir satışta malın teslimi peşin yapılmakta ve para vadeli ödenmekteyse selemde de para peşin ödenmekte, malın teslimi vadeli yapılmaktadır. Her ikisinin vadeli olması, İslam hukuku açısından geçerli değildir. İslam hukukçularının vadeli malı vadeli bedelle alıp satmayı ittifakla caiz görmedikleri kaydedilmiştir (El-Azimabadi, 1995, s. 148).

Selem yönteminde, malın vasıfları (cinsi, niteliği, miktarı) tam olarak bilinmeli ve zimmete konu olabilecek standart (misli) şeyler olmalıdır. Malın teslim tarihi, başlangıçta kararlaştırılmalıdır. Tarımsal malların teslim tarihi, hasat dönemi göz önüne alınarak belirlenmelidir. Teslim tarihinde satıcı, seleme konu mala sahip değilse malı piyasadan satın alarak alıcıya teslim etmek zorundadır.

Selem yönteminde henüz üretilmeyen bir şeyin satışı söz konusudur. İslam hukuku üretilmeyen bir şeyin satışını uygun görmez ve böyle bir satışı meşru olarak kabul etmez. Ancak toplumsal bir ihtiyaç olması nedeniyle üretilmeyen bir şeyin satışını, istisna ve selem için uygun görmüştür. Bunun nedeni ise çiftçi, esnaf, sanatkâr gibi üreticiler, üretim yapabilmek için finansmana ihtiyaç duyarlar. İhtiyaç duydukları finansmanı ise her zaman sağlayamazlar. Dolayısıyla İslam hukuku, üretimin devam etmesi için istisna ve selem yöntemini meşru olarak görmüştür.

Klasik selem yöntemi, bir alıcı ve bir satıcıdan oluşan tek bir form niteliğindedir. Günümüz İslam finansçıları ise farklı bir formda yeni bir selem yöntemi geliştirmişlerdir. Alt selem veya paralel selem olarak adlandırılan bu yeni yöntem, “selem akdine alıcı ve satıcı arasındaki bir de aracının bulunduğu üç taraftan oluşan” (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 27) bir form şeklindedir. Bu yeni yöntem, üretici destek finansmanı niteliğine gelerek selemün üretim sektöründe daha çok kullanılmasını sağlamıştır.

Alt selem yönteminde alıcı ile satıcı arasında aracı olan taraf, genellikle İslami finans kuruluşudur. İslami finans kuruluşunun alt selemde iki rolü bulunmaktadır. Bir yandan satıcı konumunda olup diğer yandan başka birisiyle yapacağı sözleşmede ilk sözleşmedeki malın özelliklerini taşıyan malların satın alınması için alıcı konumundadır (Akbulak ve Özgüç, 2004, s. 74). İslami finans kuruluşu, finansmana ihtiyacı olan satıcıdan selem yöntemi ile mal satın almaktadır. Satın aldığı malı alt selem yöntemi ile başkasına satmaktadır. Alım ve satım arasındaki fark ise İslami finans kuruluşunun kârıdır. Alt selemde dikkat edilmesi gereken hususlar ise şu şekildedir:

- ✓ Yapılan iki selem birbirinden bağımsız olmalıdır.
- ✓ Malın parası peşin ödenmelidir.
- ✓ Mal vadeli teslim edilmelidir.
- ✓ Malın teslim tarihi, ilk yapılan selemdeki malın teslim tarihinden sonra olmalıdır.

İslam âlimleri, selem yönteminde malın fiyatında yapılacak bir indirimin faiz olup olmadığı konusunda ihtilaf hâlinindedir. İslam hukukunda bir fazlalığın faiz mi yoksa selem mi olduğu geç teslim edilen şeyin niteliğine bakılarak karar verilmektedir. Geç teslim edilen şey ödeme ise alınacak fazlalık faiz olarak değerlendirilmekte ve meşru olarak görülmemektedir. Malın geç teslim edilecek olmasından dolayı malın fiyatında yapılan indirimde veya mal fazlalığına selem denilmekte ve meşru olarak görülmemektedir. Kısaca faiz, önce malı teslim edip paranın geç alınmasından dolayı bedele ilave edilen fark iken selem ise paranın önce

verilip malın geç alınmasından dolayı bedelde yapılan indirimdir. Selemde fark veya menfi faiz meşru (Akdemir, 2018, s. 94) olarak görülmektedir.

Faiz ve selem arasındaki farklar, aşağıdaki Tablo 1.2’de verilmiştir.

Tablo 1.2: Faiz ve Selem Arasındaki Farklar

PARAMETRELER	FAİZ	SELEM
Akit Şekli	Mal Peşin - Ödeme Vadeli	Ödeme Peşin - Mal Vadeli
Kriter	Pozitif Fark	Negatif Fark
Fiyat Dengesi	Arttırır	Düşürür
Üretim	Düşer	Artar
Tüketim	Veresiye ile Artar	Tasarruf ile geciktirir
Nakit Külfeti	Çoğalır	Azalı
Belge	Nakit Senedi (para)	Mal Senedi (Semen)
Karşılık	Karşılıksız Para	Karşılıklı Para
Hesaplama (Fizibilite)	Müspet Faiz Farkı	Menfi Faiz Farkı
Fiyatlar/Enflasyon	Pahalılık	Ucuzluk

Kaynak: (Akdemir, 2018, s. 95)

Tabloda, faizin ekonomik istikrarı bozduğu ve ticari hayatı olumsuz şekilde etkilediği; selemde ise fiyatları ucuzlattığı, tüketimi geciktirdiği ve ticari hayatı olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

1.2.2.6. İstisna

İstisna, İslami finans sisteminde finansman ihtiyacının karşılanması için kullanılan bir diğer ticaret yöntemidir. Vadeli bir bedel mukabilinde bir malın yapılıp ya da temin edilip teslim edilmesidir (Aktepe, 2010, s. 69). Diğer bir ifade ile malın imalı veya inşası için üreticiye sipariş verilmesi ve alım-satım için taahhütte bulunulmasıdır. Fıkıhta, “kişinin belli bir ücret karşılığında nitelikleri/özellikleri önceden belirlenmiş bir eseri imal etmesi için yapılan sözleşme” (Aktan, 2001, s. 393) şeklinde ifade edilmektedir.

İslam hukukunda istisna yönteminin dayanağını sünnet ve icma oluşturmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) sipariş suretiyle Mescid-i Nebevi için bir minber, kendisi için de aynı zamanda imza ve mühür vazifesi görececek bir yüzük yaptırmıştır (Çiydem, 2019, s. 59).

İstisna yöntemi, genellikle el emeği yoğun olan standart dışı malların sipariş edilmesinde başvuru bir yöntemdir. Ayakkabı imalatı, deri ürünlerinin işlenmesi

ve imalatı, mobilya gibi marangozluk işlerinin yapılması ve benzeri özel ihtiyaçların karşılanması için kullanılmaktadır. Günümüzde istisna yöntemi, benzeri özel ihtiyaçların karşılanması ile birlikte “büyük alt yapı ve de endüstriyel projelerin (gemi yapımı, uçak, vs.) finansmanında” (Zuhayli, 2003, s. 267) ve “imal edilen malların, inşaat ve alt yapı projelerin finansmanında” (Chong ve Liu, 2009, s. 129) da kullanılmaktadır.

İstisna yöntemi, sadece maddi varlıkların üretilmesi için değil maddi olmayan varlıkların üretilmesi için kullanılmaktadır. Bir kitabın yazılması, bir tablonun yapılması gibi önceden var olmayan ancak emek ile maddi bir varlığa dönüşen siparişler için de istisna yöntemine başvurulmaktadır.

İstisna yönteminde kullanılan sözleşme, üç unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar; eser meydana getirme ve teslim etme, bedel ödeme ve tarafların anlaşmasıdır. Eser meydana getirme; imal haricinde onarım, değiştirme, bozma, yıkma şeklindeki faaliyetleri de kapsar (Çiydem, 2019, s. 59).

İstisna yöntemi, İslami finans ilkelerine uygun şekilde yapılmalıdır. Tarafların herhangi bir anlaşmazlığa düşmemeleri için İslam hukukunda alım ve satım için getirilen şartlar, istisna için de geçerlidir. Ayrıca istisna yöntemi, aşağıdaki şartların varlığını da gerektirir.

✓ Alım satım konu malın cinsi, niteliği, miktarı, teslim yeri ve zamanı, ödeme şekli gibi hususlar önceden kararlaştırılır.

✓ Malın üretimi satıcı (üretici) tarafından yapılacağı kararlaştırılmamışsa, satıcı (üretici) malın üretimini bizzat kendisi yapmayabilir, başkasına yaptırabilir.

✓ Ödeme peşin olabileceği gibi vadeli olarak da yapılabilir.

✓ Fiyat bir kez belirlendikten sonra tek taraflı olarak değiştirilemez. Ancak üretimde kullanılan girdi fiyatlarının değişmesi, üretim için harcanan zamanın öngörülen zamandan çok daha fazla olması gibi olağanüstü durumlarda karşılıklı anlaşarak fiyat güncellenebilir.

✓ İmal edilen mal, kararlaştırılan özelliklere uygun ise alıcının sipariş ettiği malı reddetme hakkı yoktur.

İstisna; seleme benzer bir alım satım işlemi olmakla birlikte, akdin konusunu oluşturan malın inşa ya da imal edilmeye dayalı olması ve yapılacak olan ödemenin avans gibi önceden yapılmasının şart olmaması açılarından selemden farklıdır (Tok, 2009, s. 12).

İstisna, seleme göre daha özel malların üretilmesinde kullanılmaktadır. İstisna sözleşmeleri belirli bir malın üretimi (mobilya, uçak) için yapılırken seleme sözleşmeleri ise daha genel veya doğada üretilen mallar (pirinç, nohut) için yapılmaktadır (Usmani, 2002, s. 89).

Klasik istisna yöntemi, bir alıcı ve bir satıcıdan oluşmaktadır. Günümüz İslam finansçıları ise farklı bir formda yeni bir istisna yöntemi geliştirmişlerdir. Alt istisna veya paralel istisna olarak adlandırılan bu yeni yöntemde bir alıcı, bir satıcı ve aracı olarak finans kuruluşu yer alır. Satıcıdan bir malın üretilmesini ya da inşa edilmesini isteyen ancak yeterli finansmanı olmayan alıcının finans kuruluşuna başvurması ve finans kuruluşunun da başvuruyu kabul etmesi ile başlatılır. Alt istisna yöntemi, iki istisna sözleşmesinin birleştirilmesi ile gerçekleştirilir. Öncelikle finans kuruluşu ile malı alacak olan ya da inşa edilmesini isteyen taraf arasında bir sözleşme yapılır. Daha sonra finans kuruluşu ile malı üretecek ya da inşa edecek olan taraf arasında malın üretilmesi ya da inşa edilmesi konusunda bir sözleşme yapılır. Yapılan sözleşmelerden sonra finans kuruluşu, “ürünleri peşin öder, üzerine kâr payı koyarak ürünü alan tarafa taksitle satar (Altaş, 2008, s. 22). Nihayetinde alt istisna yöntemi ile yeterli finansmanı olmayan alıcı, ihtiyaç duyduğu ürüne kavuşmuş olur.

1.2.2.7. İcare

İslami finans sisteminde kullanılan ve ticaret yöntemlerinden bir olan icare, terim olarak “kira, kiraya verme, kiralık” (Yalçın, 1999, s. 23) anlamlarına gelmektedir. İslam hukukunda ise “cinsleri ve miktarları belli olan bir menfaati belli bir bedel karşılığında satmak ve süresi sona erince ya o menfaati geri almak veya icareyi yenilemek” (Zuhayli, 1994, s. 21) şeklinde tanımlanmaktadır.

İcare, karşılıklı rızaya dayanan ve bir bedel karşılığı menfaat sağlayan iki tarafı bağlayıcı “orta ve uzun vadeli” (Türker, 2010, s. 8) ticari bir iş akdidir. Menkul ve

gayrimenkul değerlerin finansmanında kullanılabileceği gibi yüksek teknolojiye sahip olmak amacıyla da kullanılabilmektedir (Özsoy, 1997, s. 151).

İcare, hem “bir varlığın kullanım/yararlanma haklarının kiralınması” (Yanpar, 2014, s. 99) hem de bedensel çalışmanın kiralınması için kullanılmaktadır. İslami finans sisteminde ise daha çok bir varlığın kullanım/yararlanma haklarının kiralınması anlamında kullanılmaktadır. İcareye konu olan şey, İslam hukukuna göre helal ve meşru olmalıdır. İcarenin konusu malın kendisi değil, o maldan istifade edilmesidir (Darçın, 2007, s. 32). İstifade edilmesi tüketimine bağlı olan yiyecek ve para gibi şeyler icareye konu olamazlar. İcarede ücret, önceden kararlaştırılmalıdır. Sürenin önceden kararlaştırılması zorunlu değildir. Süre kararlaştırılmamış ise başlangıç ve bitiş tarihleri örfe ve âdete göre belirlenir. Örneğin ekinlerin hasat mevsimi, örfe göre süre olarak kabul edilir.

Geleneksel finansal kiralamada mala gelen zararın kasıtlı ya da kasıtsız olması durumu arasında bir fark gözetilmez. Kiralayan taraf, mala zarar gelmesi durumunda zarardan sorumludur ve zararı karşılamak zorundadır. İcarede ise bu iki durum birbirinden farklı olarak değerlendirilmektedir (Obaidullah, 2005, s. 89). Kiralayan taraf mala kasıtlı olarak zarar vermiş ise zarardan sorumludur ve zararı karşılamak zorundadır. Bilinçli olarak zarar vermemiş ise meydana gelecek zarardan sorumlu değildir ve zararı karşılamak zorunda değildir. Bu iki durum, icareyi geleneksel finansal kiralamadan ayıran bir özelliktir.

Günümüz İslami finans sisteminde icare, operasyonel (normal) icare ve mülkiyetin devri ile sonuçlanan icare olmak üzere iki farklı yöntem şeklinde uygulanmaktadır.

Operasyonel (normal) icare şeklinde isimlendirilen ilk yöntemde “finans kuruluşu, müşterisinin istediği malı satın alır ve üzerine belirli bir kâr payı koyarak müşteriye sözleşmede açıkça belirtilen ücret ile kiraya verir” (Ergüven, 2021, s. 36). Kiralayan, malı emanet olarak alır. Malın mülkiyeti finans kuruluşunda kalmaya devam eder. Malın sigorta ve bakım masrafları finans kuruluşu tarafından karşılanır.

Mülkiyetin devri (icare sonrası alış) ile sonuçlanan ikinci yöntemde, müşterinin istediği mal, finans kuruluşu tarafından alınır ve anlaşılan bedel ve vade üzerinden

müşteriye kiralanır. Vade bitiminde finans kuruluşu kiralanan malı müşteriye satar. Vade süresi boyunca müşterinin ödemelerinde bir gecikme yaşanmış ise finans kuruluşu “vade sonunda malı o müşteriye satmaktan vazgeçebilir” (Shanmugan ve Zahari, 2009, s. 32). Mülkiyetin devri ile sonuçlanan icare yöntemi, geleneksel finans sisteminde kullanılan finansal kiralama yöntemine benzemektedir. Malın mülkiyeti, doğrudan satış yerine, kiralama süresi sonunda alıcıya geçer (Uzunoğlu, 1998, s. 11).

İslam âlimleri, operasyonel icare yöntemini meşru görmektedirler. Ancak mülkiyetin devri ile sonuçlanan icare yönteminde kiralama ve satış tek bir sözleşme ile yapıldığı için İslam âlimleri, bu işlemi “şartlı satım” (Samar, 2019, s. 204) olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla meşruluğu konusunda ihtilaf hâlinededirler.

1.2.2.8. Mudaraba

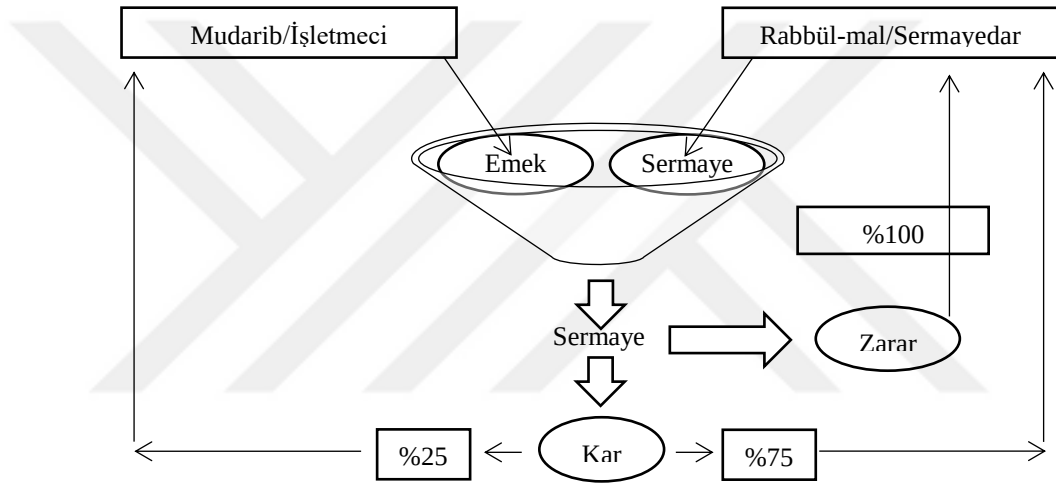
Mudaraba, “bir tarafın sermayedar olarak sermayeyi (para), diğer tarafın ise girişimci (mudarip) olarak emek, bilgi ve tecrübesini ortaya koyduğu” (Yanpar, 2014, s. 91) İslami bir ortaklık modelidir. Mudaraba, “özel sektörün kredi ihtiyacını karşılamak üzere kurulan bir ortaklık şekli” (Akbulak ve Özgüç, 2004, s. 73), ve karşılıklı güvene dayanan faizsiz bir finansman yöntemidir. Faizde paradan para kazanma söz konusuysa, mudarabada parayla ticaret yapılmaktadır (Alkış, 2018, s. 126). Mudarabanın tarafları sermaye sahibi ve sermayeyi işletendir. Mecellede (Md. 1404) sermaye sahibi, ‘rabb’ul-mal’ veya ‘sahib’ul-mal’, sermayeyi işleten ise ‘mudarib’ veya ‘âmil’ şeklinde isimlendirilmiştir.

Mudaraba, aynı zamanda İslami finans kuruluşları tarafından bir fon toplama aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak maliyetli olması ve risk barındırması nedeniyle pek tercih edilmemektedir.

Ekonomik kalkınma için atıl kalan sermayenin ekonomiye kazandırılması çok önemlidir. Bir taraftan ticaret ile ilgili bilgi, tecrübe ve yeteneği olan ancak yeterli sermayesi olmadığı için ticarete atılamayan diğer taraftan sermayesi olup da ticarete atılmak isteyen ancak bilgi ve tecrübesi olmadığı için ticarete atılamayan birçok insan vardır. Mudaraba yöntemi ile her iki taraf bir araya gelerek ticari ortaklık yapmaktadırlar. Bir tarafın bilgisini, tecrübesini ve yeteneğini diğer tarafın da sermayesini ortaya koyduğu bu ortaklık yöntemi ile hem atıl kalan sermaye

ekonomiye kazandırılmakta hem de her iki taraf kâr elde etmektedir. Nihai amacı kâr elde etmek olan tarafların payına düşecek kâr miktarı, kâr yüzdesi şeklinde belirlenmektedir. Tarafların payına düşecek kâr yüzdesi sözleşme yapılması sırasında önceden tayin edilmektedir (Alkış, 2018, s. 125). Zarar edilmesi hâlinde mudarib, anlaşma şartlarına aykırı hareket etmediği ve kusuru olmadığı sürece zarara ortak olmamaktadır. Bütün zarar rabbul-mal yani sermayedar tarafından karşılanmaktadır. Kurulan ortaklığının işlerini yürüten mudarib, kârdan pay alma dışında herhangi bir ücret ya da maaş talep edememektedir.

Mudaraba yönteminin uygulaması, aşağıdaki Şekil 1.5’de gösterilmiştir.

Şekil 1.5: Mudaraba Uygulaması

Kaynak : (Aktepe, 2013, s. 41)

Şekilden de görüldüğü gibi mudaraba, sermayedarın sermayenin yüzde yüzünü, mudaribin ise emeğinin tamamını ortaya koyduğu bir yöntemdir. Sadece bir kişi değil birden fazla kişi de sermayedar olabilir. Kâr, yüzde olarak belirlenmekte ve paylaşılmaktadır. Zarar ise mudaribin kusuru yoksa sermayedar tarafından karşılanmaktadır.

İslam hukukuna göre her türlü mal ve hizmet üretimi ya da ticareti için mudaraba yöntemi kullanılabilir. Ancak yasaklanan (alkol, şans oyunları vb.) malların ve hizmetlerin üretilmesi ya da ticareti için yapılacak mudaraba, meşru değildir ve geçersizdir. Ayrıca mudarabanın geçerli olabilmesi için tarafların hukuki ehliyet sahibi olması, icap ve kabulün açıkça yapılması şarttır. Yapılacak mudaraba,

faiz barındırmamalı, karşılıklı rızaya dayanmalı, sermaye miktarları ve kâr yüzdeleri başta belirlenmelidir.

Günümüzde mudaraba yöntemi, aynı zamanda büyük projelerin finansmanında kullanılmaktadır (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 19). Dolayısıyla mudaraba yöntemine mudarib ve sermayedar ile birlikte bir üçüncü ortak olarak İslami finans kuruluşu dâhil olmakta ve fon kullandırmaktadır. İslami finans kuruluşu, “fon kullandığı gerçek ve tüzel kişilerin kârına sözleşmede belirtilen oranda, zararına ise o işe tahsis ettiği fon tutarı kadar katılmaktadır” (Karaman, 1992, s. 55).

Mudaraba yöntemi, sermayedarın mudaribe şart koşup koşmamasına göre mutlak ve mukayyet olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır.

Mutlak Mudaraba: Sermayedarın mudaribe herhangi bir şart koşmadığı, mudaribin işlerin yapılmasında serbest olduğu ve hiçbir konuda kısıtlanmadığı bir mudaraba yöntemidir.

Mukayyet Mudaraba: Sermayedarın mudaribe belirli şartlar koştuğu, işlerin yapılmasında mudaribin serbest olmadığı bir mudaraba yöntemidir. Mudarib, belirlenen şartlara uymakla mükelleftir (Canbaz ve Erden, 2020, s. 649).

1.2.2.9. Muşaraka

Muşaraka, İslami finans sisteminde kullanılan faizsiz bir finansman yöntemi ve “bir adi ortaklık” türüdür (Yanpar, 2014, s. 94). Muşaraka, “en az iki kişi arasında mal üretmek, hizmet sunmak, ticari faaliyetlerde bulunmak veya yatırım yapmak yoluyla kazanç elde etmek amacıyla kurulan bir ortaklık olarak da tanımlanabilir” (Bilmen, 1970, s. 59).

Muşarakada her bir ortak muşarik olarak isimlendirilir. İslam hukukuna göre ortaklıklar genelde üç şekilde kurulmaktadır.

Mal ortaklığı: Ortakların, birlikte ve belirli miktarda sermaye koyarak ticaret yapmaları prensibine dayanan ortaklık türüdür.

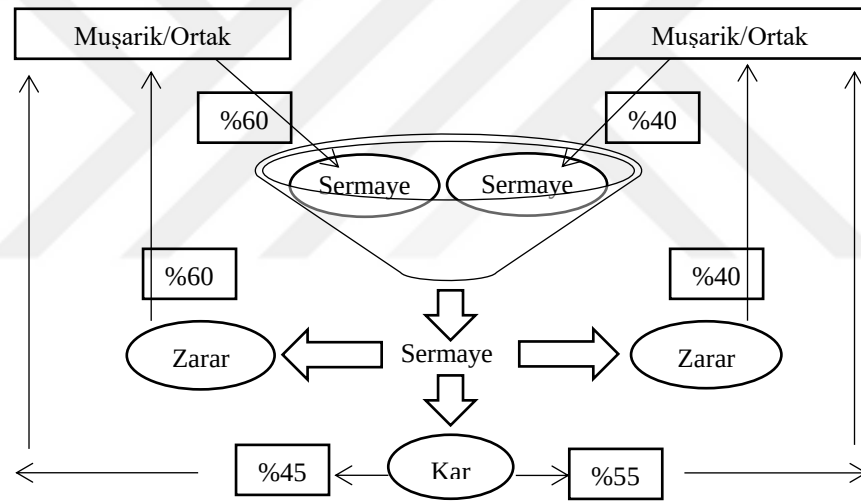
İş ortaklığı: Ortakların, sanatlarını ya da mesleklerini birleştirerek iş yapmaları prensibine dayanan ortaklık türüdür.

Kredi/İtibar ortaklığı: Sermayesi olmayan ortakların ödünç para kullanarak veya veresiye mal alıp satarak kâr elde etme prensibine dayanan ortaklık türüdür.

Muşarakada ortaklardan biri ya da tüm ortakların çalışması kararlaştırılabilir. Çalışmadan maksat bizzat ortakların şahsi olarak çalışması değildir. Sorumluluk kendilerinde olmak şartıyla başkalarını da çalıştırabilirler. Çalışan ortak/ortaklar, çalışmaları karşılığı maaş ya da dağıtılacak kârdan fazla pay alabilirler.

Muşarakada ortaklara dağıtılacak kâr, başta ve elde edilecek kârın yüzdesi şeklinde belirlenir. Faize benzediği için ortaklara dağıtılacak kâr, sabit kâr miktarı şeklinde belirlenemez. Ticari faaliyetleri sonucunda zarar meydana geldiği durumda ise katılım sermayeleri ile orantılı olarak zarar paylaşılır (Döndüren, 2012, s. 416).

Muşaraka yönteminin uygulaması, aşağıdaki Şekil 1.6'da gösterilmiştir.

Şekil 1.6: Muşaraka Uygulaması

Kaynak : (Aktepe, 2013, s. 42)

Muşaraka, sabit muşaraka ve azalan muşaraka olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

Sabit Muşaraka: Ortakların başlangıçta koydukları sermaye payının sözleşmede belirtilen dönem boyunca sabit kaldığı ve değişmediği muşaraka türüdür.

Azalan Muşaraka: Ortaklardan birinin başlangıçta koyduğu sermaye payını diğer bir ortağa aşamalı olarak aktarmayı kabul ettiği, bu nedenle ortaklardan birinin payının azaldığı ve diğer ortağın payının ise arttığı muşaraka türüdür. Muşaraka

süresi, payın tamamının bir ortağın mülkiyetine geçmesine kadar devam eder. İslami finans kuruluşları tarafından “azalan muşaraka, çoğunlukla küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamada” (Ergüven, 2021, s. 32) kullanılır. Belirlenen vade sonunda finansal kuruluşun ortaklıktaki hisselerinin yatırımcıya devri ile sözleşme sona erer (Bayındır, 2015, s. 24). Günümüzde bazı büyük projelerin finansmanı da azalan muşaraka yöntemi ile karşılanabilmektedir. İslami finans kuruluşları, dışardan finansman sağlayarak veya kendi öz kaynaklarını kullanarak azalan muşarakada ikinci bir taraf olabilmekte ve projenin yönetiminde yer alabilmektedirler.

İslami hukuka göre kâr elde etmek amacıyla yapılan muşarakada ortaklar arasında menfaat çatışması değil menfaat uyumu olmalıdır. Menfaat çatışması yaşanmaması için muşaraka sözleşmeleri, İslam hukukuna uygun yapılmalı ve net olmalıdır. Sözleşmelerde hiçbir belirsizliğe yer verilmemelidir. Birbirlerine muhtaç olan taraflar arasında uyumun ve gönüllü dayanışmanın sağlanması, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasına ortam hazırlar (Ersoy ve Altundere, 2017, s. 268).

Bir ülkenin gelişebilmesi, büyüebilmesi ve refaha kavuşabilmesi için yatırım yapılmasına ihtiyaç vardır. Yatırım yapılabilmesi için sermayeye, sermaye için de yatırım yapacak girişimciye ihtiyaç vardır. Sermayenin tabana yayılmadığı, belirli kişi ve odakların elinde toplandığı ve faizli finans sistemlerinin çokça kullanıldığı ülkelerde, sermayenin yatırımlara tahsisi ve sermayenin bölüşümü sorunu vardır. Bu gibi ülkelerde girişimci, yatırım yapmak yerine sermayeden para kazanmayı amaçlar. Bu durum hem gelir adaletsizliğine hem de ekonomik dalgalanmalara neden olur. Aynı zamanda sürdürülebilir bir iktisadi yapının varlığını zora sokar. Dolayısıyla ekonomide bu tür sorunların yaşanmaması için İslami finans yöntemlerinden biri olan muşaraka yöntemi kullanılabilir. Sermaye tabana yayılarak, sermaye bölüşüm sorunu giderilebilir. Bölüşüm sorunun çözümü talebi beslediğinden konjonktür dalgalanmalarını ortadan kaldırır. Böylece sonsuz sürdürülebilir bir iktisadi yapı ortaya çıkarılabilir (Dinç, 2019, s. 47).

1.2.2.10. Diğer Ortaklık Modelleri

İslami finans sistemi içinde yer alan diğer finans yöntemleri daha çok ziraat alanında kullanılmaktadırlar. Bu yöntemler, zirai faaliyette bulunmak isteyen ancak

toprağı olmayan ya da toprağı olup da gübresi, tohumu olmayan çiftçilerin başvurdukları finansman yöntemleridir. İslami finans sistemi içinde yer alan diğer finans yöntemleri aşağıda kısaca anlatılmıştır.

Müzaraa: Ziraat ortaklığı olarak da adlandırılan müzaraa, Mecellede (Md. 1431) “bir taraftan arazi ve diğer taraftan amel, yani ziraat olarak, hasılat beynlerinde taksim olunmak üzere, bir nevi şirket” şeklinde tanımlanmıştır. Müzaraa, bir tarafın arazisini, diğer tarafın çalışmasını yani emeğini ortaya koyduğu ve elde edilen ürünün belirli nispet dâhilinde paylaştırıldığı bir ortaklık anlaşmasıdır. Paylaşım, elde edilen ürünün tamamı üzerinden yapılmaktadır. İslam hukukuna göre tohum ayrıldıktan sonra kalan kısım üzerinden yapılan paylaşım veya samanın bir tarafa verilmesi ürünün ise diğer tarafa verilmesi şeklinde yapılan paylaşım geçerli değildir.

Müzaraa, İslami finans ilkelerine uygun bir şekilde yapılmalıdır. Ekilecek yer, tarıma elverişli olmalıdır. Taraflar, akıllı ve ergin olmalıdır. Ekilecek tohumun cinsi, tohumun kimin tarafından karşılanacağı, çıkacak ürünün hangi oranlarda paylaştırılacağı, yapılacak ortaklığın süresi başta belirlenmelidir. Ekilecek yerin sürülmesi, tohumun ekilmesi, çapalanması, sulanması, ilaçlanması ve gübrelenmesi gibi tüm masraflar işleten tarafından karşılanmalıdır. Ancak aksi kararlaştırılmadıkça ürün yetiştirildikten sonraki hasat masrafları, ürünü paylaşma oranlarına göre ortaklarca karşılanır (Döndüren, 2012, s. 444).

İslami finans kuruluşları, sermayesi olmayan çiftçilere destek olmak amacıyla müzaraa yöntemini kullanarak finansman sağlamaktadırlar. Bu finansman, ABD ve bazı batı ülkelerinde proje bazında uygulanan risk sermayesinin (Ventura Capital) benzeridir (Döndüren, 2011, s. 232). İslami finans kuruluşları aynı zamanda bazı tarımsal projelerin gerçekleştirilmesi için mürazaada üçüncü taraf olarak yer almakta ve zirai ortaklık kurmaktadır. Hasat sonunda çıkacak ürünün paylaşımı ise başlangıçta belirlenen oran üzerinden yapılmaktadır.

Müsakat: Bağ-bahçe ortaklığı anlamına gelen müsakat, Mecellede (Md. 1441) “Bir taraftan eşcâr ve diğer taraftan terbiye olmak ve hâsıl olan meyve, beynlerinde taksim olunmak üzere bir nevi şirket” şeklinde tarif edilmiştir. Diğer bir ifade ile bir tarafın meyve ağaçlarını diğer tarafın ağaçların bakımı ve sulanması için

emeğini ortaya koyduğu bir ortaklık modelidir. Bu ortaklık modelinde elde edilecek ürünün paylaştırılma oranı ise taraflar arasında başta belirlenmektedir.

Müsakat ortaklığında bahçe sahibine “malik”, çalışan kişiye “âmil” denilmektedir. Ağaçların budanması, sulanması, aşılması, ilaçlanması, su arklarının temizlenmesi gibi işler âmil tarafından yerine getirilir.

İslam hukukuna göre meyve veren her ağaç üzerine müsakat yapılabilir.

İslami finans kuruluşları, meyve ve sebze yetiştiricilerine finansal destek sağlamak amacıyla müsakat yöntemi kullanarak finansman sağlamaktadırlar.

Mugarase: Mugarase, terim olarak “fıdan dikmek” anlamına gelmektedir. Mugarase, bir taraftan boş arazi, diğer taraftan bu araziye ağaç dikip bakım ve sulama işini üstlenme karşılığında, geliri tarafların belirleyecekleri oran dâhilinde paylaşmak üzere yapılan bir sözleşmedir (Döndüren, 2011, s. 233). Daha çok kerestesinden yararlanılabilecek ağaçların dikimi ve bakımı için yapılmaktadır. Toprağı olup ağaç dikemeyen ya da çalışmak isteyen ama toprağı olmayan insanlar, mugarase ile iş ortaklığı kurmaktadır. Kesim sonunda yapılacak ürün paylaşımı, başlangıçta ve oransal olarak belirlenmektedir.

İslami finans kuruluşları, fidancılık yapan çiftçilere mugarase yöntemi ile finansman sağlamaktadırlar.

Sukuk: Gerçek bir varlık üzerinde mülkiyet hakkı sağlayan ve bu varlık üzerinden gelir getiren bir yatırım aracıdır (Yean, 2011, s. 3). Sukuk, sahibine likidite sağlayan, yatırımcısına getiri sağlayan ve ihraç yoluyla piyasaya sunulan kira sertifikalarıdır (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 32). İslami finans ilkelerine uygun bir şekilde çıkarılmakta ve herhangi bir alacağı temsil etmemektedir. Sukuk, bir varlık üzerinde hem mülkiyet hem de intifa konusunda ortaklık ve temsil hakkı sağlayarak maddi veya gayri maddi bir ilişki tesis etmektedir. Sukukun getirisi, bağlı olduğu varlığın değer artışı gelirleri veya varlığın kira gelirleri gibi getirilerdir. Bu özelliğiyle sukuk; hisse senedi, tahvil ve hazine bonusu gibi menkul kıymetlerden farklıdır.

Günümüzde sukuk, “İslami finansın en yenilikçi ürünü olarak kabul edilmektedir” (Yean, 2011, s. 1). Sukuk, varlığa dayalıdır ve üç tarafın olduğu bir yapı şeklindedir. Bunlar: Fon ihtiyacı olan şirket (kaynak kuruluş); tasarruflarını

yatırıma dönüştürmek isteyen fon sahipleri (yatırımcılar) ve iki tarafı bir araya getiren varlık kiralama şirkettir (Özel amaçlı kuruluş) (Alswaidan, 2017, s. 11-13).

Sukuku çıkarmak ve pazarlamak uzmanlık gerektiren bir iştir. Sukuk işlemi, sukuk ihraç edecek olan İslami finans kuruluşuna varlıkların temellük edilmesi ile başlar. Daha sonra temellük edilen varlığın hangileri için sukuk çıkarılacağı, sukuk için ne fiyat talep edileceği ve kimin garantör olacağı kararlaştırılır. Çıkarılan sukuklar, “Özel Amaçlı Şirket” olarak isimlendirilen şirkete devredilir. Şirket ya bu sukukları kendisi satın alır ya da satın alma garantisi ile satılmasına aracılık eder. Eğer vade geldiğinde borçların ödenmesinde bir gecikme veya ödememe durumu olursa garantör taraf, söz konusu meblağı ödemekle yükümlü olur (Durmuş, 2010, s. 143). Sukuka konu olan varlık ya da varlıklar; menkul veya gayrimenkul niteliğindeki varlıklar olabileceği gibi emtia, yatırım projesi, gelecekte teslim dayanan satış anlaşması ya da emek ve sermaye katkısına dayanan bir ortaklık olabilmektedir (Ayub, 2007, s. 204).

Günümüzde sukuk uygulamaları temelde menkul kıymetleştirme (tevrık) mantığına dayanmaktadır (Samar, 2019, s. 278). İslami tahvil olarak görülen sukuk ile klasik tahvil arasında çeşitli farklar vardır. Bu farklar, aşağıdaki Tablo 1.3’de gösterilmiştir.

Tablo 1.3: Sukuk ve Tahvil Arasındaki Farklar

FAKTÖRLER	SUKUK	TAHVİL
Sahiplik	Dayanak varlıklar üzerinde sahiplik payı verir.	Tahviller, herhangi bir varlığa veya işletmeye ilişkin sahiplik hakkı vermezler. Doğrudan borçluluk ilişkisi kurarlar.
Yatırım Kriterleri	Dayanak varlıkların veya yatırımın şeriat kurallarına uyumlu olması gerekir.	Tahvillerle ilgili bir yatırım sınırlaması bulunmamaktadır.
İhraç Birimi	Her sukuk dayanak varlığa ait belli oranda bir payı temsil eder.	Her tahvil bir borcun belli bir payını temsil eder.
Yatırım Riskleri ve Getirisi	Dayanak varlığın getirisine veya zararına payı oranında iştirak sağlar. Anapara garantisi yoktur.	Genellikle sabit bir faiz oranı üzerinden getiri sağlar. Anapara garanti edilmiştir.
Masraflar	Dayanak varlıkla ilgili giderlerden etkilenir. Yüksek giderler getiriye düşürür.	Masraflarla bağlantısı yoktur.

Kaynak: (jamaldeen, 2012, s. 211)

Tablodan da görüleceği gibi sukuk bir varlığı ve varlık üzerindeki getiriye temsil ederken tahvil ise bir alacağı ve alacak üzerindeki faizi temsil etmektedir.

Yatırımcıların, hiçbir riske girmeden sadece gelir elde etme amacıyla İslami finans ilkelerine uygun olmayan sukuk çıkarmaları meşru değildir.

Tekafül: Diğer finansman yöntemleri içinde yer alan ve İslami sigorta olarak görülen tekafül, İslami finans ilkelerine aykırı hususlar barındıran klasik sigortacılığa bir alternatif olarak doğmuştur. Kelime anlamı olarak “karşılıklı güven ve dayanışma” gibi anlamlara gelmektedir” (Hammad, 1996, s. 348). Tekafül, belirli rizikolara maruz şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine anlaşmalarıdır (AAOIFI, 2012, s. 666). İslami sigorta olarak adlandırılan tekafül, batı ülkelerinde birkaç yüzyılı aşkındır çok yoğun bir şekilde uygulanan mütüel (karşılıklı) sigortacılığın yalnızca İslami versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Üstün, 2014, s. 7).

Uzun yıllar çalışılarak satın alınan taşıt ve konut gibi varlıklar, her zaman çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Bir taşıtın kaza yapma olasılığı olduğu gibi bir konutun meydana gelebilecek bir depremde yıkılma olasılığı da her zaman vardır. İnsanlar, sahip oldukları bu tür varlıklarını korumak ve meydana gelebilecek riskleri bertaraf etmek için önlemler almak isterler. İnsanların maruz kalabilecekleri risklere karşı önlem almasının gerekli olduğu da ilgili ayet ve hadisler -ki biri tevekkülün, önlem alındıktan sonra olması gerektiği ile ilgilidir- ışığında belirtilmiştir (Ayub, 2007, s. 418). Her insanın tek başına gerekli bütün önlemleri alması çok zordur. Dolayısıyla insanlar bir araya gelerek istenilmeyen bu tür durumların üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar. Hatta insanların maruz kalma ihtimali olan rizikolara güvence sağlama amacıyla önlem almanın işbirliğine yönelteceği ve bunun da İslami açıdan uygun bir durum olduğu da savunulmaktadır (Mannan, 1980, s. 487).

Günümüzde doğabilecek zararları gidermek için bir nevi mali araç olarak kullanılan klasik sigorta sistemi bulunmaktadır. Ancak klasik sigorta sistemi, içinde belirsizlik (garar) ve faiz gibi İslam hukukuna uygun olmayan unsurlar barındırması nedeniyle caiz sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır (Bıllah, 2002, s. 2). Klasik sigorta sistemi, İslam hukukçularından olumlu bir fetva alamamıştır (Yanpar, 2014, s. 288). Bu nedenle İslam finansçıları, doğabilecek zararları gidermek için İslami finans

ilkelerine uygun ve kooperatif sigortacılığı anlayışına dayalı bir tekafül yöntemi geliştirmişlerdir.

Geliştirilen tekafül yönteminde katılımcıların gönüllülüğü esastır. Katılımcılar bir araya gelerek bir fon oluşturmakta ve fona belirli tutarda katkı yapmaktadırlar. Toplanan katkılar prim değil teberru yani bağış olarak nitelendirilmektedir (Aslan, 2015, s. 99). Herhangi bir zarar meydana geldiğinde yapılacak giderler bu fondan karşılanmaktadır. Fonda biriken tutarlar atıl bir şekilde bekletilmemektedir. Bir kısmı gelir elde etmek amacıyla İslami finans ilkelerine uygun çeşitli yatırım araçlarına dönüştürülmektedir. Yatırım neticesinde elde edilen kâr, katılımcılar arasında adaletli bir şekilde paylaştırılmaktadır.

Klasik sigortacılık ile tekafül arasında çeşitli farklar vardır. Bu farklar, aşağıdaki Tablo 1.4’de verilmiştir.

Tablo 1.4: Tekafül ve Klasik Sigortacılığın Karşılaştırılması

İşlemler	Tekafül	Klasik Sigortacılık
Sözleşme	Bağış ve Acente ya da Kâr-Zarar sözleşmesinin birleşiminden oluşan karma bir yapıya sahiptir.	Sigortalıların poliçeleri alıcısı olduğu bir satın alma sözleşmedir.
Şirket	Pay sahipleri katılımcıların adına bir acente gibi hareket eder ve sigortacı yerine operatör/işletmen olarak adlandırılır.	Sigortalılar ve şirket arasında birebir bir ilişki mevcuttur.
Underwriting (Sigorta oluşturma) Zarar	Katılımcılar tekafül fonunun da sahibi olduğu için underwriting riskini de onlar üstlenmektedir.	Pay sahipleri (sigorta şirketi) underwriting riskini üstlenir.
Katkı (Teberru) / Prim	Tekafül tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu nedenle alınan katkılar teberru’(bağış) olarak adlandırılır.	Sigortalıların güvence için ödediği meblağa prim denilmektedir.
Katkı (Teberru) / Prim Ödenme Şekli	Dönemsel ya da tek seferde gerçekleştirilebilen katkılar tekafül fonuna aktarılır.	Sigortalıların ödenmiş olduğu primlerin sahibi sigorta şirkettir.
Katkı (Teberru) / Prim Sahipliği	Toplanan katkılar katılımcıların ortak sahipliğinin olduğu tekafül fonuna aktarılmakta ve operatör tarafından yönetilmektedir.	Ödenen primlerin sahipliği sigorta şirketine aittir.
Katkı(Teberru’)/Prim Ödemesinin gecikmesi	Gecikme durumunda tekafül şirketi faiz işletemez.	Primlerin geç ödenmesi durumunda faiz işletilir.
Sigorta Rizikosu	Katılımcıların rizikosu tekafül havuzuna aktarılır.	Sigortalıların rizikosu sigortalılara kaydırılır.
Prim Fazlası ve Rezervler	Underwriting fazlası üzerinde katılımcıların ortak sahipliği vardır.	Sigortacı, rezerv ve prim fazlasının sahibidir.
Yatırım	Tekafül fonundaki ve pay sahiplerinin fonundaki varlıklar İslami usullere uygun yatırım araçlarına yönlendirilir.	Yasal düzenlemelerde belirlenen kurallara dışında herhangi bir sınırlama mevcut değildir.

Yasal Düzenleme	Tekafül için belirlenen yasal düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca İslami bir Danışma Kurulunun kurulması gerekmektedir.	Belirlenen (seküler) yasal düzenlemelere tabidir.
Muhasebe	Bir bilanço ve iki gelir tablosu mevcuttur. Şirketin ve katılımcıların gelirleri ayrı hesaplanır. Bazı ülkelerde AAOIFI standartlarının uygulanması gerekir.	Şirketin birer bilançosu ve gelir tablosu mevcuttur.
Reasürans/Retekafül	Katkıların retakafül şirketine devredilmesi gerekmektedir. Ancak retakafül şirketinin yokluğu durumunda İslam hukukçuları belli şartlarla tekafül şirketlerinin konvansiyonel reasürans şirketleriyle çalışmasına müsaade etmiştir.	Primler (ve risk) reasürans şirketine devredilir.

Kaynak: (Tolefat ve Asutay, 2013, s. 46-47)

Tekafül, klasik sigortacılıktan şirketin fonlar üzerindeki hakları, sözleşme yapısı, toplanan fonların değerlendirilmesi, risklerin üstlenilmesi gibi açılardan farklılıklar göstermektedir (Aslan, 2015, s. 100).

1.3. Tasarruf Finansman Sistemleri

Yatırımlar için en besleyici ve en başta gelen kaynaklar, tasarruflardır. Özü itibariyle tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmıdır. Tasarruf, ülke içinde çeşitli yatırımlara dönüşerek ekonomiyi kalkındırmaktadır. Ekonominin kalkınması, istihdamı ve gelir oranını yükseltmekte; toplumsal refahı artırmaktadır. Ekonominin kalkınmasında her gelir grubundaki insanın, hane halkının ve küçük yatırımcıların yaptığı tasarrufların katkısı vardır. Her ne maksatla yapılırsa yapılsın bir ülkedeki her bireyin tasarruf konusundaki tutumu ve davranışı, hem kendi ekonomik ve sosyal refahını hem de ülkenin ekonomik ve sosyal refahını etkilemektedir. Bu nedenle sadece gelir oranı yüksek kesimlerin değil aynı zamanda gelir oranı düşük kesimlerin de tasarruf yapmalarını sağlayan finansal sistemler geliştirilmelidir. Tasarruf oranları yüksek ülkeler incelendiğinde, bahse konu oranı düşük olan hane halkı ve küçük yatırımcıların tasarruf etmesini sağlayacak mekanizmaların oluşturulmasının tasarruf düzeyinin artırılmasında önemli katkı sağladığı görülmektedir (Akyüz, 2020, s. 60).

Her ülkede farklı biçimlerde oluşturulan ve tasarrufları ekonomik kaynaklara aktaran değişik tasarruf finansman sistemleri bulunmaktadır. Değişik biçimlerde oluşturulan bütün bu tasarruf finansman sistemlerinin ortak amacı, dar ve düşük gelirli insanların tasarruf yapmalarını ve daha düşük maliyetle finansmana

ulaşmalarını sağlamaktır. Tasarruf finansman sistemleri, dar ve düşük gelirli insanların finansman ihtiyacını karşılamakta; toplanan tasarrufları ekonomik kaynaklara aktarmakta ve kendine özgü özellikleri ile diğer finansal sistemlerden ayrılmaktadırlar.

Tasarruf finansman sistemlerini tek bir finansman sistemi olarak düşünmemek gerekir. Bu sistemlerin altında tasarruf finansman sistemi, “finansal kooperatifler, kredi birlikleri, yardımlaşma sandıkları ve yapı tasarrufu sistemi gibi sistemler, kuruluşlar ve uygulamalar bulunmaktadır” (Koç, 2017, s. 33). Tasarruf finansman sistemlerin hepsinde fon arz edenler ile fon talep edenler genellikle aynı kişilerdir. Sistemde; fon talep edenlerin finansmana erişimi, tasarruf etme şartına bağlıdır. Katılımcılara sağlanan finansman, katılımcıların yaptığı tasarruflardan karşılanmaktadır.

1.3.1. Tasarruf Finansman Sistemlerinin Tanımı

Genel olarak tasarruf, “isteğe bağlı tasarruf ve sözleşmeye dayalı tasarruf olarak ikiye ayrılmaktadır” (Joshi, 1972, s. 43). İsteğe bağlı tasarruf, her bireyin gelir durumuna göre yaptığı ve farklı finansal varlıklar şeklinde elinde tuttuğu tasarruftur. Bireyin tasarruf ederek altın, döviz, tahvil, hisse senedi alması isteğe bağlı tasarrufa örnek olarak verilebilir.

Tasarruf karşılığı finansman sağlayan sistemler ise sözleşmeye dayalı tasarruflardır. Sözleşmeye dayalı tasarruf, tasarruf sahibinin uzun vadeli ve sürekli bir taahhüdünü içermektedir. Tasarruf sahibinin belirli bir dönem birikim yaptıktan sonra başlangıçta belirlenen finansmana ulaştığı tasarruftur. Uzun vadeli yükümlölüklerden ve bireysel birikimlerden oluşun; aynı zamanda istikrarlı nakit akışı sağlayan emeklilik fonları, hayat sigortaları, ulusal finansman fonları sözleşmeye dayalı tasarruflardır. Tasarruf dönemi sonrası katılımcıların finansman hakkı elde ettiği “ROSCA”, “Konut Tasarruf Planları” ve “Yapı Tasarrufu Birlikleri” gibi finansman yöntemleri de sözleşmeye dayalı tasarruflar olarak kabul edilmektedir.

Gelirlerinin tümünü tüketmeyen aileler bir süre sonra yaşam standardını iyileştirebilecekleri bir gerçektir (Hayta, 2008, s. 346). Bu gerçeğe rağmen pek çok

insan isteyerek tasarruf etmeyi ve para biriktirmeyi pek sevmez. İsteyerek tasarrufta bulunmayı sevmeyen insanlar, tasarrufun sözleşmeye dayalı olması durumunda düzenli tasarrufta bulunmaya mecbur kalırlar. Bu mecburi ve düzenli tasarruf ile insanlar, satın almak istedikleri ancak maddi imkânsızlıktan dolayı satın alamadıkları menkul ya da gayrimenkul gibi varlıklara kolaylıkla sahip olabilmektedirler.

İnsanların tasarrufta bulunmalarında tasarruf finansman sistemlerinin rolü çok büyüktür. Tasarruf finansman sistemleri, insanları tasarrufa özendirdiği gibi atıl kalan tasarrufları da ekonomiye kazandırmaktadırlar. Tasarruf finansman sistemlerinin bu işlevi, tasarruf oranlarına ve ekonomideki istikrara olumlu etki etmektedir. Aynı zamanda ekonomi politikalarının belirlenmesine katkı sağlamaktadır.

Tasarruf finansman sistemleri, sözleşmeye dayalı tasarruf ilkesine dayanmaktadır. Tasarruf finansman sistemleri, tasarrufta bulunanların bir fon oluşturduğu, “gruptaki her bir üyenin tamamen veya kısmen verilen bir fona düzenli bir şekilde katkıda bulunduğu” (Ardener, 1964, s. 216) ve “finansman kullanımının tasarruf etme şartına bağlı” (Çekin, 2018, s. 51) olduğu sistemler olarak tanımlanmaktadır.

Tasarruf finansman sistemleri içinde yer alan ve faizsiz bir şekilde işletilen sistem, ülkemizde birçok farklı isimle bilinmektedir. Mart 2021 tarihinde 6361 sayılı kanununda yapılan değişiklikle “Tasarruf Finansman Sistemi” şeklinde tek isim altında yasallaştırılmıştır. Aynı kanunun gerekçesinde tasarruf finansman sistemi, “Firma ve müşteri arasında önceden kararlaştırılmış olan ya da müşteri grupları içinde çekiliş yapma gibi yöntemlerle belirlenen vadeye kadar müşterinin birikim yapması karşılığında müşterilere konut veya taşıt edinebilmeleri amacıyla finansman kullandırılması faaliyeti” şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı kanunda sistemi kullanan kuruluşa “Tasarruf Finansman Şirketi” denilmiş ve bu kuruluşlar BDDK denetimine tabi tutulmuşlardır.

1.3.2. Tasarruf Finansman Sistemlerinin Özellikleri

Her ülkede aynı amaçla ama farklı isimlerle kullanılan tasarruf finansman sistemlerinin birbirinden farklı özellikleri olmakla birlikte ortak temel özellikleri de

bulunmaktadır. Tasarruf finansman sistemlerinin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

✓ Tasarruf finansman sistemlerinin en temel özeliği, finansmanın tasarrufa bağlı olmasıdır. Finansman kullanmak isteyenler, gayriresmi bir şekilde anlaşarak veya sözleşme yaparak kararlaştırılan zamana kadar tasarrufta bulunmak zorundadırlar.

✓ Tasarruf finansman sistemleri, karşılıklı yardımlaşmaya ve işbirliğine dayalı “kapalı devre bir yapıya” (Ergüven, 2021, s. 19) sahiptir. Dışardan gelecek tehditlere ve piyasadaki olumsuz şartlara daha dayanıklıdır. Ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmektedir.

✓ Dünyanın değişik bölgelerinde sıra dışı yöntemler olsa da genellikle katılımcıların finansman kullanmaları, çeşitli yöntemlere (çekiliş, ihale, ihtiyaç durumu) göre belirlenmektedir.

✓ Sistem içinde oluşturulan gruplar belirli sayıda katılımcıdan oluşmaktadır. Grup sayısı aynı zamanda taksit sayısını (vade) belirlemektedir.

✓ Gruplar bir organizatör tarafından oluşturulmaktadır. Organizatör, “bir kişi (chit fonda kolbaşı)” (Kapoor vd., 2012, s. 299) olabileceği gibi bir şirket ya da dernek de olabilmektedir.

✓ Geleneksel finans sistemlerinde, fon arz edenlerin amacı bir getiri elde etmektir. Tasarruf finansman sistemlerinde ise, “fon talep edenler ile fon arz edenler aynı kişiler oldukları için finansman ihtiyacı dışında bir getiri beklentileri yoktur” (Okur ve Çatıkkaş, 2018, s. 394).

✓ Düşük maliyetli oluşu ve öngörülebilir oluşu (Ergüven, 2021, s. 19), sistemleri daha cazip hale getirmektedir.

✓ Tasarruf finansman sistemlerinde elde edilen finansman, günlük ihtiyaçların karşılanmasında kullanılabilirdiği gibi yüksek maliyetli ihtiyaçların finansmanında da kullanılabilir.

✓ Genel olarak finansman, katılımcıya nakit olarak verilmektedir. Ülkemizde ise İslami ilkelere uygun oluşturulan modellerde finansman, katılımcıya nakit olarak

verilmemektedir. Katılımcının satın almayı düşündüğü varlık satın alınarak katılımcıya verilmektedir.

✓ Geleneksel finans sistemlerinin aksine tasarruf finansman sistemlerinde fon arz edenler ile fon talep edenler aynı kişiler olduklarından, risk bir tarafa yüklenmemekte; risk katılımcılar arasında paylaşılmaktadır.

Tasarruf finansman sistemi, her ülkede farklı isimler altında kullanılmaktadır. Her ülkede farklı biçimde ve değişik amaçlar için kullanılan bu sistemlerin standartlaştırılması imkânsızdır. Bu nedenle sistemin ortak özellikleri olmakla birlikte ülkeden ülkeye değişen farklı özellikleri de bulunmaktadır.

İslam toplumlarında kullanılan sistemlerin hiçbir aşamasında faizin olmaması bu farklılıklar içinde en önemlisidir. Grup içinde toplanan ve ortak bir havuzda biriken fonun faizli yatırım araçlarında değerlendirilmesi uygun görülmez. Fonun sadece faizsiz yatırım araçlarında değerlendirilmesine izin verilir.

Günümüzde tasarruf finansman sistemleri, finansmana ihtiyacı olan insanların bir araya gelerek finansman ihtiyacını grup içinden karşıladıkları bir sistem niteliğini kaybetmiştir. Sistem, daha çok organizatör olarak isimlendirilen tasarruf finansman şirketleri tarafından işletilmektedir. Finansmana ihtiyacı olan insanlar ile tasarruf finansman şirketleri arasında vekâlette dayalı bir ilişki kurulmaktadır. Gruplar, organizatörler tarafından oluşturulmakta ve ihtiyaç duyulan finansman, grup içinden sağlanmaktadır. Bu nedenle sistem, katılımcıların karşılıklı esaslı finansman ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir finansman modelinden, “katılımcıların, benzeşen finansman ihtiyaçlarının karşılanması üzerine geliştirilmiş karşılıklı esaslı vekâlette dayalı bir katılım finansman modeli” (Dinç, 2019, s. 72) şekline dönüşmüştür.

1.3.3. Tasarruf Finansman Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi

Karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği duygusu, insanların birlikte yaşadığı ve toplum bilinciyle hareket ettiği ilk günden itibaren var olagelmıştır. İnsanların tek başına yapamadığı işleri, bir araya gelerek yapması, bu yardımlaşmanın ve işbirliğinin ilk adımı olarak bilinmektedir.

Hız. Yusuf (a.s) döneminde yaşanan kıtlıktan kurtulmak için devletin vatandaşlarıyla işbirliği içine girdiği görülmektedir. Dini kaynaklar, “Hz Yusuf’un bolluk yıllarında buğday ve arpayı 7 sene depoladığını, kıtlık yıllarında da depoları açarak satışa sunduğunu bildirmektedir” (Jayas, White ve Muir, 1994, s. 784). Kur’an-ı Kerim’de Yusuf suresinin 47’inci ayetinde, “Yusuf şöyle dedi: Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yiyeceklerinizden ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında bırakın; böyle saklayın” buyrulmaktadır. Yine 48’inci ayetinde, “Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar, tohumluk hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık, kuraklık yılı gelecektir” buyrulmaktadır. Mısır halkının tasarruf ederek 7 yıl boyunca yiyebilecekleri miktarın dışında kalan tahıllarının depolanması için devlete teslim etmeleri ve ardından gelen 7 kıtlık yılında ise devletin halkını kıtlıktan kurtarmak için onlara tahıl vermesi, güzel bir işbirliği ve dayanışma örneğidir.

İlk defa kelime olarak “Göktürk metinlerinde rastlanılan” (Karabatak, 2018, s. 493) ve bugün Anadolu’da sıklıkla kullanılan imece, “birçok kimsenin toplanıp elbirliği ile bir kişinin işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi” (Yasa, 1962, s. 92) anlamına gelmektedir. İmece, insanlarımızın arasındaki yardımlaşmanın ve işbirliğinin ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir. Benzer bir yardımlaşma ve işbirliği şekli olan sedenka, “yardımlaşma, boş zamanları değerlendirme, komşuluk ilişkilerini güçlendirme, içine kapalılıktan kendini kurtarıp sosyalleşme” (Artun, 1993, s. 11) anlamlarına gelmektedir. Sedenka, Balkan Türkleri arasında geçmişten beri kullanılmaktadır. İnsanlarımız arasında sadece ekonomik işbirliğinin değil sosyal işbirliğinin de çok eskiye dayandığını göstermektedir.

İlk finansman sisteminin kesin olarak ne zaman ve nerede kurulduğu konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Bugün Hindistan’da kullanılan chit fonlarının en eski tasarruf finansman sistemlerinden biri olduğu ve 1000 yıldan daha önce ortaya çıktığı tahmin edilmektedir (Kapoor vd., 2012, s. 298). Yine bugün dünyanın birçok yerinde kullanılan ROSCA’ların tarihte komşuluk bağlarının geliştiği ilk andan itibaren karşılıklı yardımlaşmadan, dayanışmadan ve işbirliğinden türettiği sanılmaktadır (Low, 1995, s. 1).

Modern anlamda ilk tasarruf kurumları, ABD’de Endüstri Devriminden sonra kurulmuşlardır. Dünyanın birçok yerinde kullanılan bu kurumlardan en yaygın olanı ise “SACCO” (Tasarruf ve Kredi Kooperatifleri Birlikleri) olarak ifade edilen birliklerdir. Temel amacı sözleşmeye dayalı finansman sağlamak olan bazı sistemlerin ise son 200-300 yıllık bir zaman diliminde özellikle şehirlerde yaşayan ve finansmana erişimi kısıtlı olan insanlar tarafından icat edildiği düşünülmektedir. Bu sistemlerden en çok tercih edilen ve en başarılı şekilde uygulanan örneği ise yapı tasarruf sistemidir. Yapı tasarruf sistemi, yapı tasarruf sandığı adı altında kurulan organizasyonlar aracılığıyla işletilmektedir. Yapı tasarruf sistemi ile kurulan ilk sandık, 1775 yılında İngiltere’de “Ketley’s Building Society” adıyla kurulan sandıktır. Bu sandık hakkında birkaç gazete ilanı dışında pek fazla bilgi bulunmamaktadır (Drews, 1991, s. 22). 1885 yılında Almanya’da yapı tasarruf sistemi işletilerek “Bausparkasse” adı altında kurulan sandık ise konut finansmanında en çok bilinen ve en fazla tercih edilen yapı tasarruf sandığıdır.

Ülkemizde ise dünyada kullanılan bu sistemler ile birlikte geçmiş dönemlerde kullanılmış ve/veya halen kullanılan sistemler de bulunmaktadır. Örneğin, 13’üncü yüzyıldan itibaren Osmanlı’da ahi geleneği içinde kurulan birçok sandık, meslek birlikleri şeklinde ve değişik isimler altında halen varlıklarını devam ettirmektedirler. Aynı şekilde, 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmuş olan memleket sandıkları, tarım kooperatifçiliğinin ilk örneği olarak kabul edilmekte (Güner, 2019, s. 289) ve halen faaliyette bulunmaktadır.

Ülkemizde, 1980’li yıllarda birikimlerini ortak bir havuzda ve yardımlaşma esasına dayalı olarak birleştirmek isteyen kişileri otomobil sahibi yapan organizasyonlar ortaya çıkmıştır (Birsin ve Ötegeçeli, 2019, s. 88). Bu organizasyonların kullandığı sistem, karşılıklı yardımlaşmaya ve tasarrufa dayalı faizsiz finans sistemi olarak bilinmektedir. Sistem, 1991 yılından itibaren bazı ticari şirketlerce ticari bir karaktere büründürülmüş ve yeniden şekillendirilmiştir. Yeniden şekillenen sistem, “Elbirliği Sistemi” (Kumbasar, 2016; Tekerek, 2013; Ergüven, 2019; Akpolat, 2018), “Tasarruf Finansman Sistemi” (Ergüven, 2021), “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi”, (Günay vd., 2017), “İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Sistemi” (Okur ve Çatıkkaş, 2018) gibi farklı şekillerde

isimlendirilmiştir. Sistemin uygulayıcılarına, “Tasarrufa Dayalı Finans Kurumları” (Sunar, 2019) denilmiştir. Mart 2021 tarihinde 7292 sayılı kanun ile değiştirilen 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanununda ve Kanunun Gerekçesinde sistem, “Tasarruf Finansman Sistemi”, sistemin uygulayıcısına ise “Tasarruf Finansman Şirketi” denilmiş ve yasal bir statüye kavuşturulmuştur. Bu kanun ile BDDK’nın denetimine tabi tutulan tasarruf finansman şirketlerinin faaliyet alanı, konut, taşıt ve çatılı işyeri ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Bölüm Değerlendirmesi

İslami finans sistemi, faizsiz çalışan ve riskin tek tarafa yüklenmediği finansal bir sistemdir. Kendine özgü bu iki özelliği ile geleneksel finans sisteminden ayrılmaktadır. Geleneksel finans sisteminde kullanılan bazı temel kavramlar, İslami finans sisteminde farklı anlamlara gelebilmektedir. İktisat teorilerinde sınırsız kabul edilen ihtiyaçlar, İslami finans sisteminde sınırsız kabul edilmezler. İslami finans sisteminde kitlesel üretim ve tüketim anlayışı da israf olarak görülmektedir. İslami finans sistemi, maddi tatminin yerine manevi tatminin sınırsızlığını esas alan bir ihtiyaç yaklaşımını ortaya koymaktadır. Üretim, bölüşüm ve tüketim esaslarını bu yaklaşım üzerine kurmaktadır. Barınmak için ihtiyaç duyulan konut ise zorunlu bir ihtiyaç olarak görülmekte ve zekâta dahi konu edilmemektedir.

Tasarruf, bireyin mevcut gelirinden gelecekte kullanmak üzere bir kısmını harcamaması şeklinde tanımlanabilir. Tasarruf, bireyin hayat standardını iyileştirdiği gibi ülke ekonomisine de büyük katkı sağlamaktadır. Bu özelliği nedeniyle tasarrufları yatırımlara yönlendirecek etkin finansal sistemler geliştirilmelidir. Geliştirilecek etkin bir finansal sistem, tasarrufa teşvik edecek her türlü amacı kapsayacak yapıda olmalıdır.

Tasarruf, İslami finans sisteminde bir denge üzerine kurulmuştur. Tasarruf, tüketimlerin azaltılması olarak görülmekte ve azalan tüketim ile sermayenin artacağı belirtilmektedir. Sermaye artışının yatırıma dönüştürülmesi, İslam finans sisteminin önceliğidir. Yatırımların artmasıyla birlikte üretimin ve istihdamın artacağı, kalkınmanın yaşanacağı ve toplum refahının artacağı öngörülmektedir.

İslami finans sistemi; finansmana erişimin kolaylaştırılmasını, finans sektörünün güçlendirilmesini ve finansman çeşitliliğinin artırılmasını istemektedir. İslami finans sisteminin hiçbir finansman yönteminde faiz yer almamaktadır. İslam hukuku, yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi için sağlanan finansmana öncelik vermektedir. Bu amaçla karşılıksız yapılan yardımlar övülmekte ve teşvik edilmektedir. Karşılıksız yapılan yardımlardan en önemlisi zekâttır. Karz-ı hasen (karşılıksız borç), sadaka, vakıf gibi finansman yöntemleri de karşılıksız yardımlar içinde yer almaktadır.

İslami hukukunda sadece paranın getirisi değil üretilen veya borç verilen malların getirisi de faiz olarak kabul edilmektedir. İslam hukukunda faiz, etik ve etkinlik bakımından da hoş karşılanmamaktadır. Faizin bireye ve topluma verdiği zararlar; “ekonomik zararlar, toplumsal zararlar ve ahlaki zararlar” (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 15) olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır.

İslami finans sistemi, İslam hukukuna göre işleyen bir finans sistemidir (Alrifai, 2017, s. 148). İslami finans sistemi; Kur'an-ı Kerim, hadis ve sünnet etrafında şekillenmiş; icma, kıyas ve içtihat ile geliştirilmiştir. İslami finans sisteminin en temel amacı sosyal adaleti sağlamaktır. Bireysel çıkarları değil, toplumsal faydayı ön plana çıkarmaktadır. Konvansiyonel finans sisteminde bulunan faizli finansal işlevleri, İslam hukukuna uygun ve faizsiz bir şekilde yerine getirmektedir. İslami finans sisteminin bu işlevi, geleneksel finans sisteminin ortaya çıkardığı problemlere bir cevap niteliğindedir.

İslami finans sisteminin temel çerçevesi, İslami toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel görünümüne hükmeden İslam dini ile tamamıyla ilişkili olan bir dizi ilkelerden oluşmaktadır (Greuning ve Iqbal, 2008, s. 7). İslami finans sistemi ilkeleri; sözleşmelere (akitlere) bağlılık, faiz yasağı, garar ve cehalet yasağı, haram olan faaliyetler yasağı, meysir yasağı şeklinde sıralanmaktadır. İslam hukukuna uygun bu ilkeler ile finansal faaliyetlerin meşru sınırı çizilmekte, aynı zamanda “güncel gelişmelere uygun finansal işlemler ve ürünler geliştirilebilmektedir” (Erdem ve Tatlı, 2020, s. 8).

İslami finans yöntemleri, geleneksel finans yöntemlerinden farklı olarak finansal bir faaliyet değil ticari bir yöntemdir. Finansman, geleneksel finansın faiz

prensibine değil kâr payı esasına dayanmaktadır. Genel olarak İslami finans yöntemleri; “ortaklık yöntemi, ticaret yöntemi, destek yöntemi ve diğer finansman yöntemleri” (Çürük, Akten, 2013, s. 39) şeklinde bir ayırıma tabi tutulmaktadır. Mudaraba ve muşaraka yöntemleri, kâr-zarar ortaklığı ilkesine dayanmaktadır. Marjlı satış ile ilgili olarak murabaha, kiralama ile ilgili olarak da icara yöntemlerinin yaygın olarak kullanım alanı bulunduğu görülmektedir (Türker, 2010, s. 6). Diğer finans yöntemlerinden sukuk, büyük projelerin finansmanında tercih edilirken tekafül, daha çok sigortacılık alanında kullanılmaktadır. Doğrudan getiri sağlamayan ancak sürecin işlemesi amacıyla diğer yöntemlerle birlikte sistemde kullanılan destek uygulamaları ise teverruk, vekâlet ve karz-ı hasendir (Çürük, Akten, 2013, s. 40).

Günümüzde çağdaş/modern adı altında uygulanan birçok İslami finans yöntemi, İslam’ın ilk döneminde uygulanan yöntemlerden farklıdır ve ilkesel olarak eleştirilmektedir. Ancak konvansiyonel bankaların faizli işlemleri altında ezilen insanlar için bu yöntemler bir kurtuluş reçetesidir. Finansman ihtiyacının faizli finans yöntemleri dışından da sağlanabileceğinin en güzel örneğidir. Dolayısıyla İslam âlimleri, Müslümanların faize bulaşmamaları adına çağdaş/modern İslami finans yöntemlerinin kullanılmasında bir sakınca görmemektedirler.

Tasarruf finansman sistemleri, tasarrufta bulunanların bir fon oluşturduğu, “gruptaki her bir üyenin tamamen veya kısmen verilen bir fona düzenli bir şekilde katkıda bulunduğu” (Ardener, 1964, s. 216) ve “finansman kullanımının tasarruf etme şartına bağlı” (Çekin, 2018, s. 51) olduğu sistemler olarak tanımlanmaktadır. Tasarruf finansman sistemleri, sözleşmeye dayalı tasarruf ilkesine dayanmakta ve insanları tasarrufa özendirdiği gibi atıl kalan tasarrufları da ekonomiye kazandırmaktadırlar.

Ülkemizde tasarruf finansman sistemlerinden faizsiz işletilen modeli, uzun yıllar gayriresmi bir şekilde ve farklı isimlerle kullanılmıştır. Ancak, Mart 2021 tarihinde 6361 sayılı kanununda yapılan değişiklikle “Tasarruf Finansman Sistemi” şeklinde tek isim altında yasallaştırılmıştır. Sistemin yasallaştırılması ve sistemi kullanan tasarruf finansman şirketlerinin BDDK denetimine alınması, İslami finans sektöründe önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMLERİ

2.1. Dünyada Uygulanan Tasarruf Finansman Sistemleri

Her insanın tüketim için harcadığı para miktarı ve tasarruf için ayırdığı para miktarı aynı değildir ve gelire göre değişmektedir. İnsanların gelirleri yükseldikçe hem tasarruf için ayıracakları para miktarı hem de tüketim için harcayacakları para miktarı artmaktadır (Campbell ve Stanley, 2008, s.148). İnsanlar, gelir durumlarına göre tasarrufta ve tüketimde bulunmakta, gelir durumlarını aşan harcamalar için de finansmana ihtiyaç duymaktadırlar.

Günümüzde insanlar, değişik nedenlerle finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Gelir durumuna göre belirlenen finansman ihtiyacı, yaşanan bölgeye ve bölgenin gelişmişliğine göre farklılık göstermektedir. Geliri düşük ve yoksul bölgelerde yaşayan insanlar, daha çok hayatlarını idame etmek için finansmana ihtiyaç duyarken daha gelişmiş ve gelir durumu nispeten yüksek bölgelerde yaşayan insanlar, lüks bir yaşam için finansmana ihtiyaç duymaktadırlar.

İhtiyaç duyulan finansman, başlangıçta eş, dost, yakın çevre tarafından ve yardım amacıyla sağlanırken zamanla kâr elde etmek amacıyla oluşturulan yapılar tarafından sağlanmaya başlanmıştır. İhtiyaç duyulan finansmanın kâr amacı güden yapılardan sağlanması yine de çeşitli şartlara bağlıdır. Bu şartlardan en önemlisi ise finansman karşılığı, tasarrufta bulunma zorunluluğudur. Sözleşmeye dayalı tasarruflar şeklinde isimlendirilen bu finansman şekli, birçok ülkede kullanılan düşük maliyetli bir finansman yöntemidir. Sözleşmeye dayalı tasarruflar, uzun vadeli finansmanın önemli bir kaynağıdır (Lea ve Renaud, 1995, s. 3). Bugün bütün dünyada özellikle yoksul ve az gelişmiş ülkelerde çok fazla tercih edilen tasarruf finansman sistemleri, sözleşmeye dayalı tasarruflar olarak nitelendirilmektedirler.

Tasarruf finansman sistemlerinin çok fazla tercih edilmesinin başlıca nedenleri, tasarruf finansman sistemlerinde finansman maliyetlerinin düşük olması ve finansmana erişim imkânının daha kolay olması şeklinde sıralanmaktadır.

Tasarruf finansman sistemleri, çoğunlukla gayriresmi bir biçimde işletildiği ve bağımsız hareket ettiği için işlem maliyetleri düşüktür. Geleneksek finansman

sistemleri, yasalar tarafından düzenlendiği için işlem maliyetleri daha yüksektir. Dünyada yaygın olarak kullanılan tasarruf finansman sistemleri, daha çok faize dayalıdır. Ancak, finansmana uyguladıkları faiz oranları, geleneksel finansman sistemlerine göre daha düşüktür. Bu özelliği nedeniyle tasarruf finansman sistemlerini tercih edenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Tasarruf finansman sistemleri, özellikle yoksul ve az gelişmiş ülkelerde daha çok tercih edilmektedir. Bunun nedeni ise yoksul ve az gelişmiş ülkelerde yaygın resmi bir finansal piyasanın olmaması ve/veya bu bölgelerdeki insanların finansal ihtiyaçlarının resmi finansal piyasalar tarafından karşılanmamasıdır. Örneğin, Afrikalıların sadece % 20'sinin resmi finansmana ulaşabildiği bilinmektedir (Abbi ve Gamal, 2011, s. 998). Resmi finansmana ulaşamayan insanlar, finansman sağlamak için çeşitli tasarruf finansman sistemlerine başvurmak zorunda kalmaktadırlar.

Tasarruf finansman sistemleri, “ilgili ülkelerdeki sosyo-ekonomik durum ve dayanışma konusunda güçlü sosyal normlar sağladıkları için insanlar tarafından tercih edildiği düşünülmektedir” (Ambec ve Treich, 2003, s. 2).

Tasarruf finansman sistemleri, gelir elde etmek amacıyla kurulmazlar. Ancak organizasyon aşamasında ya da süreç sonunda çeşitli gelirler elde edilebilmektedir. Sisteme dâhil üyeler tarafından yapılan tasarruflar, finansman ihtiyacı olan üyelerine belirlenen dönem ve sıraya göre toplu şeklinde verilmektedir.

Tasarruf finansman sisteminin ve geleneksel finansman sisteminin müşteriye finansman sağlama gibi işlevleri paralellik gösterebilmektedir. Ancak sahip oldukları sermaye yapısı ve sermayelerini oluşturma biçimi birbirinden farklıdır.

Tasarruf finansman sistemleri, işbirliğine ve yardımlaşmaya dayalı kapalı bir yapıya sahiptirler. Dış müdahalelere pek açık olmadıkları gibi piyasanın olumsuz şartlarından da pek fazla etkilenmemektedirler. Düşük maliyetli olmaları nedeniyle daha çok yoksul, düzensiz geliri olan ya da istihdamları nedeniyle bankalara erişim imkânı olmayan insanlar tarafından tercih edilmektedir. Tasarruf finansman sistemleri, resmi finansal sistemin yarattığı boşlukları doldurmakta; norm ve geleneklere göre farklı şekillerde uygulanmakta, düşük gelir düzeyindeki insanların yaşamlarına önemli katkı sağlamaktadırlar (Abbi ve Gamal, 2011, s. 999).

Tasarruf finansman sistemleri, norm ve geleneklere göre her ülkede farklı biçimlerde oluşturulmakta ve değişik isimler altında uygulanmaktadırlar. Tasarruf finansman sistemlerinde gruplar, bazen kendiliğinden bazen de yoksulluğun azaltılması amacıyla hükümetlerin ve STK'ların öncülüğünde bir araya getirilen insanlar tarafından oluşturulmaktadır. Gelir elde etmek isteyen çeşitli şirketler de tasarruf finansman sistemlerini kullanmakta ve organizatör adı altına gruplar oluşturmaktadırlar.

Dünyada farklı isimler altında uygulanan tasarruf finansman sistemlerinden en çok tercih edilenler, aşağıda anlatılmıştır.

2.1.1. ROSCA (Dönüşümlü Tasarruf ve Kredi Birliği)

ROSCA (Rotating Saving and Credit Association); bugün dünyada en çok kullanılan, “katılımcılar arasında güven temelinde çalışan ve yasal dayanağı olmayan bir mekanizmadır” (Kahyaoglu vd., 2016, s. 245). ROSCA, bir grubun üyelerinin ortak bir fona düzenli (genellikle her hafta) ve eşit bir şekilde katkı yaptıkları finansal birliklerdir (Kabuya, 2015, s. 95). Bu birlikler, hem sosyal hem de kültürel olarak da hizmet vermektedirler (Sandsor, 2010, s. 62). Daha kolay tasarruf erişimine ve daha küçük ölçekli sermaye oluşumuna yardımcı olmaktadır (Ardener, 1964, s. 217).

ROSCA'ların ne zamandan beri kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. 19'uncu yüzyıla kadar varlıkları pek bilinmeyen ROSCA'lar hakkında herhangi bir bilimsel araştırma da yapılmamıştır. 1960'ların başlarında ne kadar yaygın oldukları fark edilmeye (Low, 1995, s. 1) ve bilimsel araştırmalara konu edilmeye başlanmışlardır.

Dünyada 1 milyardan fazla insanın ROSCA'lardan faydalandığı (Canbaz, 2019, s. 81) tahmin edilmektedir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde veya gelişmiş ülkelerin çoğunlukla düşük gelir düzeyine sahip insanların yaşadığı bölgelerde (göçmenlerin yaşadığı bölgeler gibi) yaygın olarak kullanılmaktadırlar (Kahyaoglu, Alpay ve Yavuz, 2016, s. 242).

Bugün dünyada uygulanan ve farklı isimlerle bilinen birçok tasarruf finansman sistemi, bilimsel anlamda ROSCA olarak kabul edilmektedir. Aşağıdaki Tablo 2.1'de

ROSCA'lar ve kullanıldığı ülkeler sıralanmıştır.

Tablo 2.1: ROSCA'lar ve Kullanıldığı Ülkeler

ROSCA	Kullanıldığı Ülke	ROSCA	Kullanıldığı Ülke	ROSCA	Kullanıldığı Ülke
adashi	Nijerya	hagbad	Somali	nweaga	Batı Kamerun
adesa	Gana	hamamei	Papua Yeni	ofa; ofu	Nijerya
akpee	Papua Yeni Gine	ho	Vietnam	oha; ve osusu	Batı Afrika
arisan	Endonezya,	huis	Kore, Tayvan,	osassa	ongo
asusu	Gambiya	ikelemba	Zaire	ossusu	Nijerya
ban	Nijerya	İkub (eqqub)	Etiyopya	otu; ota	Nijerya
bayanihin	Filipinler	iqqub	Etiyopya	otu-otu	Nijerya
bia huey	Tayland	junta	Peru	padner, partner	Jamaika
bish	Hindistan	kameti	Hindistan	paluwagan	Malaya,
bisi	Pakistan	kampani	Yeni Gine	paluwagin	Filipinler
cheet	Mauritius	kate	Japonya	pandero	Peru
cheetu	Sri Lanka	ke	Japonya	pasanakus	Bolivya
chilemba	Zimbabve,	khatta	Mısır	pati	Yeni Gine
peregani	Malavi	kitemo	Zaire	pooling club	Güney Afrika
chit fund	Hindistan,	knick-knack	İngiltere	safina mam.	Fildişi Sahili
Chita, chitu	Güney Afrika	kongsi	Borneo	sande	Papua Yeni
chitties	Hindistan	kootu	Malaya,	Sandukem,	Sudan
consorcio	Brezilya	kou	Japonya	sanduk	Mısır
cundina	Meksika	ko	Japonya	san	Dominik Cum.
dashi	Nijerya	kuholisana	Güney Afrika	Stokvel,	Güney Afrika,
dhikur	Nepal	kutu	Malezya	suit clubs	Avustralya
diaou	Fildişi Sahili	kye	Kore; Japonya	sundaying	Papua Yeni
diddlums	İngiltere	lae	Papua Yeni	susu	Trinidad
djanggi	Kamerun	len chaer	Tayland	tanda	Meksika
dijji	Fildişi Sahili	lun hui	Çin	temo	Zaire
donen ko	Japonya	mahodisana	Sudan,	thukur	Nepal
dushi	Okinawa	mekim sande	Yeni Gine	tontine	B.Afrika,
eqqub	Etiyopya	menages	İskoçya	umgalelo	Güney Afrika
eso dzodz	Gana	mujin	Kore	ungalebo	Güney Afrika
esusu	B. Afrika,	nanamei	Gana	wari monai	Fildişi Sahili
esu	Bahamalar	ndjonu	Dahomey	xitique	Mozambik
gameya	Mısır	ngwa	Kamerun		
gooi-gooi	Güney Afrika	njangi	Kamerun		

Kaynak: (Low, 1995, s. 24-25)

ROSCA'lar, genellikle sosyal yönlerinden ziyade mali yönleri ağır basan birliklerdir. Her gelir grubuna sahip insanlardan oluşan ve herkese açık olan bir yapıya sahiptirler. Bu birlikleri yalnızca yoksullara hizmet veren bir sistem olarak görmek yanlış olur (Low, 1995, s. 8). Bu sisteme katılanların öncelikli amacı finansman elde etmektir. Ancak dostlukları pekiştirmek, sosyal ilişkileri geliştirmek veya toplumda statü kazanmak da bu amaçlar arasında yer alabilmektedir.

ROSCA'ların kendine özgü belli başlı özellikleri vardır. Bu özellikler, ülkeden ülkeye değişse de genel itibarıyla ROSCA'ları diğer sistemlerden ayıran özelliklerdir.

✓ ROSCA, “genellikle küçük gruplar (8 ile 15 katılımcı) şeklinde organize edilmektedir” (Kabuya, 2015, s. 96). Hindistan gibi nüfusu çok fazla olan bazı ülkelerde, büyük gruplar (100’den fazla katılımcı) şeklinde de organize edildiği görülmektedir.

✓ ROSCA’nın yapısı çok basittir, kayıt tutmayı gerektirmez. Gruplarda, disipline ve gizliliğe çok önem verilmektedir.

✓ Tasarruflar, genellikle nakit ya da altın şeklinde yapılmaktadır. Ancak bazı durumlarda aynı de olmaktadır. Örneğin bazı bölgelerde köy halkı; buğday, pirinç, mısır ve diğer çeltik gibi tahıllar ile tasarrufta bulunmaktadırlar (Kabuya, 2015, s. 95).

✓ Maaş ya da ücret karşılığı çalışanlar, maaş ya da ücretlerinden düzenli kesinti yapılması suretiyle sisteme dâhil olmaktadır.

✓ Finansmanın dağıtılması, daha çok başlangıçta belirlenen sıraya göre yapılmaktadır. Bazı ülkelerde, ihale yoluyla da finansman dağıtılabilmektedir.

✓ Enflasyonun olduğu ülkelerde, tasarrufların değer kaybetmemesi için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Geliştirilen farklı yöntemler ile en son sırada bulunan katılımcı, enflasyondan pek fazla etkilenmemektedir.

✓ ROSCA’nın işleyişinde maliyet yok denecek kadar azdır. İstisnai durumlar hariç herhangi bir teminat alınmamaktadır.

✓ ROSCA ile elde edilen finansman, “tüketim harcamalarında, sosyal güvenlik ödemelerinde, eğitim masraflarının karşılanmasında mikro işletmelerin kurulmasında ve genişletilmesinde kullanılabilmektedir” (Kabuya, 2015, s. 95).

✓ ROSCA, genellikle kamu mali kontrol sistemi dışında ve gayriresmi bir finans kuruluşu şeklinde faaliyet göstermektedir.

ROSCA’da katılımcılar, tasarruf ettikleri ve taahhüt ettikleri vadede (günlük, haftalık, aylık) belirli bir tutarı, ortak bir havuza aktarmaktadırlar. Böylelikle ortak havuzda biriken ve “pot” adı verilen fon, kullanıma hazır hale gelmektedir. Daha sonra potun dağıtılmasına geçilmektedir. En yaygın kullanılan dağıtım yöntemi, kura ile belirlenmiş sıra yöntemidir. Kura çekilir ve pot, kurada ismi çıkan katılımcıya

verilir. Süreç, önceki kazananların kuradan çıkarılması ile devam eder. Bütün katılımcıların bir kez potu alması ile ROSCA ya dağıtılır ya da süreç yeniden başlatılır.

Diğer bir dağıtım yöntemi ise potun ihale yolu ile tahsis yöntemidir. İhale yolu ile tahsis yönteminde pot tutarı için teklif verilir. İhalede genellikle eksiltme yöntemi uygulanır. En düşük teklifi veren, potu almaya hak kazanır. Süreç, bütün katılımcıların bir kez potu almasına kadar devam eder. İhale nedeniyle potta kalan fazla tutar, katılımcılara yan ödeme olarak dağıtılır. İhale yolu ile tahsis yönteminde, “bireyler potu yalnızca bir kez alabilirler, teklif verme süreci sadece önceliği belirler” (Besley, Coate, ve Loury,1993, s. 792-793). İhale yolu ile tahsis yöntemi, katılımcıların ihtiyaç hâlinde ve acil durumlarda potları teslim alacakları tarihinden önce almalarına fırsat verdiği için bir teşvik niteliğindedir (Sandsor, 2010, s. 62).

ROSCA’lar, dünyanın birçok yerinde gayri resmi finans kuruluşları şeklinde ve kamu mali kontrol sistemi dışında faaliyet göstermektedirler. Sınırlı bir şekilde de olsa para piyasalarında faaliyette bulunmaktadır (Ardener, 1964, s. 218). Ulusal ekonomilerde hem finansman hem de tasarruf birlikleri olarak hizmet vermektedirler (Sandsor, 2010, s. 9). ROSCA’lar, genellikle küçük miktarda ve kısa vadeli finansman sağlamaktadırlar. Buna rağmen özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli miktarda ulusal tasarrufları harekete geçirmektedirler.

2.1.2. ASCA (Biriken Tasarruf ve Kredi Birliği)

ASCA (Accumulating Savings and Credit Association), yapısı itibariyle tasarruf temelli bir mikro finans sistemidir. ASCA; yatırım, tüketim veya acil durumlar için finansman ihtiyacını giderebilmek amacıyla birbirine güvenen, birlikte tasarrufta bulunan, deneyimlerini paylaşan insanların bir araya gelerek oluşturdukları birlikteliklerdir (Kabuya, 2015, s. 96). Terim olarak ilk defa Bouman (1995) tarafından, toplanan fonların hemen dağıtılmadığı ve kredi verilebilmesi için büyümeye bırakıldığı, tasarruf gruplarını tanımlamak için kullanılmıştır.

ASCA, bir bankanın sunamadığı hizmetleri sunan ve bilinçli olarak tercih edilen bir tasarruf finansman sistemidir (Beck, 2012, s. 17). Grup üyelerinin geniş katılımı, finans sistemine yenilikler getirmesi, tüm paranın grup içinde toplanması,

zarar edilmemesi ve sistemin şeffaf olması (Dichter ve Harper, 2007, s. 119) ASCA'nın temel özellikleridir. Bu özellikler ASCA'yı diğer finansman sistemlerinden ayırmaktadır.

ASCA, aşırı yoksulluk içinde yaşayanlar ile yoksul veya aşırı yoksul olup olmadıklarına bakılmaksızın kırsal alanlarda yaşayanlar için oldukça uygun bir finansman yöntemidir (Collins vd., 2009, s. 113). Daha çok birbirini iyi tanıyan ve yakın ilişki içinde olan köylüler tarafından kullanılmaktadır. Grup uyumu ise yakın ilişkiler ve grup baskısı nedeniyle yüksek düzeydedir. ASCA, diğer finansal sistemlere göre daha az maliyetli ve esnek bir yöntemdir. ASCA yöneticileri grup içinden seçilir. Sisteme katılabilmek için yüksek gelire sahip olmak gerekmez. Gelir durumuna bakılmaksızın isteyen herkes, sisteme kolaylıkla katılabilmektedir.

ASCA'da toplantıların yapılma sıklığı, toplanacak para miktarı (depozitoların zorunlu veya isteğe bağlı olup olmadığı), istek ve ihtiyaçlara göre kredi koşulları (miktar, faiz oranı, geri ödeme süresi vb.) katılımcılar tarafından belirlenmektedir (Beck, 2012, s. 16). Tasarruflar, genellikle altı aylık veya bir yıllık döngüler şeklinde yapılan grup toplantılarında toplanmaktadır. Toplanan tasarruflar, yapılan toplantının sonunda dağıtılmak yerine biriktirilmektedir. Biriktirilen tasarruflar, öncelikle finansman ihtiyacı olan grup üyelerine faizli ya da faizsiz kredi, grup üyesi olmayanlara ise faizli kredi şeklinde verilmektedir. Grup üyesi olmayanlara uygulanan faiz oranı, grup üyelerine uygulanan faiz oranından daha yüksektir. Grup üyelerine kullandırılan krediler, kullanan üyeye ve kullanım amacına göre farklı faiz oranına tabi tutulmaktadır. Örneğin, tarımsal tohum satın almak için kredi başvurusunda bulunan iki grup üyesinden daha fazla kâr elde edeceği düşünülen üyeye (çalışkanlığı ya da daha verimli toprağa sahip olduğu için)daha yüksek faiz oranı ile kredi verilmektedir (Beck, 2012, s. 16). Kredilerden faiz şeklinde elde edilen gelir ya “grup üyeleri arasında eşit olarak dağıtılmakta” (Collins, vd., 2009, s. 117) ya da “yetimler için okul malzemesi satın almaya benzer hayır işlerinde kullanılmaktadır” (Beck, 2012, s. 20).

ASCA'nın hane halkı tasarrufu ve geliri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bilinmektedir (Kabuya, 2015, s. 96). ASCA ile biriken tasarruflar krediye dönüşmektedir. Kredi mekanizması sayesinde tasarruf edenler gelir elde etmekte ve

böylelikle tekrar tasarruf etmeye devam etmektedirler. Bu yöntem, hem tasarruf yapılmasına hem de finansman sağlanmasına imkân vermektedir (Kabuya, 2015, s. 96).

Günümüzde ASCA'lar, geri kalmış kırsal kesimlerin sosyal ve ekonomik yönden gelişmesi amacıyla CARE⁴ gibi dünya çapındaki STK'lar tarafından kullanılmaktadırlar. ASCA'lar aracılığıyla Afrika'nın birçok bölgesinde kadın girişimciler desteklenmekte, sosyal politikalar oluşturulmakta ve nüfus planlaması yapılmaktadır.

2.1.3. SACCO (Tasarruf ve Kredi Kooperatif Birliği)

SACCO (Savings and Credit Cooperative Organization), “bankalara ve diğer finans kuruluşlarına kıyasla daha düşük faiz oranı ile üyelerine tasarruf yapmaları karşılığında finansman sağlayan birliktir” (Aduda ve Obondy, 2021, s. 103). SACCO; üyelerinin ekonomik çıkarlarını destekleyen, sadece üyelerine hizmet veren, benzersiz ve yasal bir mikro finans kuruluşudur.

İlk SACCO, yüksek kredi maliyetleri karşısında tasarruf edilerek finansman ihtiyacının giderilmesi amacıyla 1846 yılında Güney Almanya'da kuruldu. Günümüzde daha çok gelir adaletsizliğin yaşandığı ve yoksulluğun olduğu bölgelerde kullanılmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan insanlar, ekonomik ve sosyal yaşamlarını devam ettirebilmek için SACCO'lara başvurumaktadırlar. SACCO'ların dünya çapında 87 ülkede 120 milyon insana hizmet verdiği düşünülmektedir (Kwai ve Urassa, 2015, s. 99).

Gönüllülük esasına dayalı olan SACCO'lar, özellikle orta ve alt gelir grubuna sahip insanlar tarafından finansman sağlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Üyelerinin sosyo-ekonomik statüsünü güçlendirmede çok önemli bir role sahiptirler. Üyelerinin gelirlerini artırmakta, ev sahibi olmalarına yardımcı olmakta, refahlarını ve sosyal güvenliklerini yükseltmektedirler.

Özerk ve bağımsız olan SACCO, diğer kredi ve mali kooperatif birliklerine benzer özellikler taşımakta birlikte kendilerine özgü özellikleri de bulunmaktadır.

⁴ CARE: Uzun süreli kalkınma projeleri ve acil durumlar için muhtelif yardım projeleri yürüten uluslararası bir insani yardım kurumudur.

SACCO'ların özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

✓ Kurulacak SACCO'nun öncelikle hangi alanda faaliyette bulunacağı kararlaştırılmakta ve daha sonra gruplar organize edilmektedir.

✓ Amaçları doğrultusunda herkese açık ve benzer yapılar ile işbirliği içindedir.

✓ Toplumsal ihtiyaçlara duyarlı olan SACCO, bu özeliği ile sosyal sorumluluk üstlenmektedir.

✓ Daha çok yüksek kredi maliyetlerinden rahatsız ve krediye erişimi zor olan insanlar tarafından tercih edilmektedir.

✓ Genellikle yerel ihtiyaçları karşılayacak şekilde oluşturulmakta ve toplanan tasarruflar ile üyelerin finansman ihtiyacı karşılamaktadır.

✓ Kırsal kesimlerde kurulan SACCO, çeşitli bankalar ve finans kurumları ile anlaşarak çiftçilerin sürdürülebilir finansal hizmetlere erişmesini sağlamaktadır (Kiwelu, 2016, s. 15).

✓ SACCO, bütünüyle finansal hizmetler sunmaktadır. Üyelerinin tek amacı, ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirebilmek için finansman elde etmektir.

✓ SACCO'nun kâr elde etme amacı yoktur. Bu nedenle işletme masrafları, toplanan tasarruflardan karşılanmaktadır.

✓ SACCO, grup içinden seçilen üyeleri tarafından yönetilmektedir.

✓ Kararlar, grup üyeleri arasında oylama usulüyle alınmaktadır. Her üyenin bir oyu ve ekonomik bağımsızlığı bulunmaktadır.

✓ Üyeler, sürekli bir şekilde eğitilmekte ve farkındalığa teşvik edilmektedir.

SACCO, barınma sorunu olan üyelerine konut finansmanı da sağlamaktadır. Ancak yapılarındaki kısıtlamalar nedeniyle sağladıkları konut finansmanı oldukça sınırlıdır. Konut finansmanı, ortalama dört ile altı yıl arasında değişen kısa veya orta vadeli krediler şeklinde sağlanmaktadır. Sağlanan krediler ya nakdi olarak alınan bir teminat ya da konut üzerine yapılan bir ipotek ile güvence altına alınmaktadır.

Günümüzde gelir adaletsizliğinin yaşandığı ve yoksulluğun olduğu dünyanın birçok yerinde insanlar, ekonomik ve sosyal yaşamlarını iyileştirebilmek için

SACCO'lara katılmaktadırlar. SACCO'ları, karşılıklı yardım ile hedeflerine ulaştıkları ve bu amaca yönelik olarak "ortak eylemde bulundukları yer" (Nuwagaba, 2012, s. 110) olarak görmektedirler.

2.1.4. Chit Fonu (Chit Fund)

Chit fonu, finansman elde etmek için belirli sayıda kişinin bir araya gelerek tasarruf yapılması konusunda anlaşmaya vardıkları finansal bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Hem kredi hem de tasarruf özelliklerine sahip melez bir finansal ürün olarak kabul edilmektedir (Agarwalla vd., 2016, s. 10). Chit fonu, bugün dünyada en fazla kullanılan tasarruf finansman sistemi olan ROSCA'nın Hindistan'daki karşılığıdır.

ROSCA, çoğunlukla katılımcıları tarafından gayriresmi bir şekilde organize edilirken, chit fonu resmi olarak kurumsallaşmıştır (Kapoor vd., 2012, s. 298). Bankacılık sisteminden önce bile var olan bu fonlar, başlangıçta tüccarlar ve hane halkları tarafından organize edilirken, günümüzde gelir elde etmek isteyen şirketler tarafından organize edilmektedir. Chit fonu şirketleri şu anda tüm Hindistan'da yaygın bir şekilde faaliyette bulunmaktadır (Ganapathyraman, 2012, s. 42).

Chit fonu, hem resmi hem de gayriresmi bir şekilde organize edilebilmektedir.

Resmi chit fonu, yasalara uygun bir biçimde kurulan ve kolbaşı (Foreman) şeklinde isimlendirilen chit fonu şirketleri tarafından organize edilmektedir. Katılımcıları bir araya getirmek ve organize etmek, chit fonu şirketlerinin görevidir. Chit fonu şirketleri, yaptıkları organizasyon hizmeti karşılığında chit değerinin % 5'i oranında ücret almaktadırlar (Kapoor, vd., 2012, s. 300). Chit fonu şirketleri, üyelerine tasarruflarını toplu meblağa dönüştürebilecekleri çeşitli ayrıcalıklar tanımaktadırlar. Üyelerine tasarruf yapmaları karşılığında ya şimdiden kredi verilmekte ya da gelecekte toplu bir finansman sağlanmaktadır.

Gayriresmi chit fonu, daha çok arkadaş, akraba, eş-dost veya iş arkadaşları arasında oluşturulmakta ve kendi içlerinden seçtikleri üyeler tarafından yönetilmektedir. Gayriresmi chit fonu, kırsal alanlarda ve kentlerdeki yoksul insanların yaşadıkları bölgelerde daha yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Buna rağmen chit fonunda biriken tutarlar, oldukça büyük miktarlara ulaşmaktadır.

Örneğin, “Hindistan’ın güney bölgesindeki chit fonlarında biriken tutarlar, banka mevduatlarının yaklaşık 1/5’ini oluşturmaktadır (Nayar, 1986, s. 31).

Chit fonunun çalışma prensibi ise şu şekildedir:

Chit fonuna üye olanlara, “abone” denilmektedir. Abone sayısı aynı zamanda sabit bir vadeyi göstermektedir. Vade, iki ile üç yıl arasında değişmektedir. Abonelerin tasarruf yapma zorunluluğu bulunmaktadır (Nayar, 1986, s. 2). Tasarruflar, daha önce kararlaştırılmış periyotlar hâlinde toplanmaktadır. Toplanan tasarruflar, “pot” şeklinde isimlendirilmekte ve kullandırılmasında üç farklı yöntem uygulanmaktadır. Pot, ya ihale usulü ile (teklif kuponu olarak bilinir) ya kura ile (rastgele kuponlar olarak bilinir) ya da grup içinde kararlaştırılmış bir sıra ile kullandırılmaktadır.

İhale, açık eksiltme usulü ile teklif verme şeklinde yapılmaktadır. Teklif tutarı, aynı zamanda indirim oranını belirlemektedir. İhale, abonelerle sınırlıdır ve indirim oranına dışarıdan hiçbir müdahale yapılmamaktadır (Nayar, 1986, s. 3). İhalelerde maksimum indirim oranı ile ilgili bir sınırlama bulunmaktadır. Örneğin, Hindistan’da indirim oranı, % 30 ile sınırlandırılmıştır (Agarwalla, vd., 2016, s. 11). İhalede en düşük indirim oranını teklif eden abone, potu öncelikli almaya hak kazanmaktadır. Pot, indirim tutarı kesildikten sonra ihaleyi kazanan aboneye verilmektedir. Kesilen indirim tutarı, diğer üyelere “temettü” olarak dağıtılmaktadır (Kapoor, vd., 2012, s. 299).

Diğer finansman sistemlerinde olduğu gibi chit fonunda da üyelerin taahhüt ettikleri ödemeleri zamanında yapamadıkları durumlar vardır. Böyle durumlarda, öncelikle sözlü ya da yazılı uyarı yapılmaktadır. Temerrüt ya da geç ödemelerde gecikme zammı alınmakta ve alınan bu ceza üyelerine dağıtılmaktadır. Eğer chit fonu resmi yapıdaysa gecikme cezası, chit fonu şirketi tarafından karşılanmaktadır.

Chit fonu, tasarruf planı olmakla birlikte yoksul insanların finansman ihtiyaçlarını karşılayan en iyi finansal araçlardan biridir. Chit fonunda belirli bir süre tasarruf ederek parasal katkıda bulunan üyelere, süre sonunda birikmiş paraları toplu olarak verilmektedir. Chit fonundan elde edilen finansman;

✓ Tüketim ihtiyaçlarının karşılanması

- ✓ Evlilik ve eğitim giderlerinin karşılanması
- ✓ Menkul ya da gayrimenkul satın alınması
- ✓ Dış kaynaklardan (tefecilerden alınan krediler gibi) daha yüksek maliyetle alınan kredilerin geri ödenmesi
- ✓ Küçük işletmelerce başlangıç sermayesi veya işletme sermayesi olarak kullanılması gibi ihtiyaçların giderilmesinde kullanılmaktadır (Kapoor, vd., 2012, s. 302).

Elde edilen finansman, yukarıda belirtilen ihtiyaçlar için kullanılmakta ve bazen de ihtiyatlılık amacıyla acil durumlarda kullanılmak üzere elde tutulmaktadır.

Chit fonu, bugün başta Hindistan olmak üzere Latin Amerika, Asya ve Afrika'nın gelişmekte olan birçok ülkesinde, hane halkları ve küçük işletmeler arasında sıklıkla kullanılmaktadır. Gelişmekte olan bu ülkelerde geleneksel bankacılık sektörünün bıraktığı boşlukları doldurmaktadır. Küçük tasarrufları bir araya getirerek geleneksel bankalara ulaşma imkânı olmayan üyelerine toplu miktarda finansman sağlamaktadır. Chit fonu, bankalara göre daha esnek ve daha erişilebilir bir yapıya sahiptir. Finansman işlemleri, bankalara göre daha kolay ve daha basittir. Finansman, üyelerinin tasarruflarından sağlandığı için sermaye gereksinimleri bulunmamaktadır. Üyelerine, kullanacakları finansmanın faiz oranını belirleme (ihalede dilediği teklifi verme) hakkı tanımaktadır. Bu özeliği ile chit fonu, diğer finansal kuruluşlardan ayrılmakta ve bir borçluya kredi faiz oranını belirleme hakkı veren bir finansal kuruluş hâline gelmektedir (Nayar, 1986, s. 3).

2.1.5. Arisan

Arisan, oluşturulan havuza katılımcıların düzenli olarak sabit bir ödemede bulunduğu ve katılımcının sırası geldiğinde havuzda biriken parayı almak için anlaşmaya vardığı gayriresmi bir insan topluluğudur (Chaisatien, 2014, s. 1). Arisan, Endonezya'da devlet, STK veya herhangi bir topluluk tarafından oluşturulan, geleneksel bir finansman sağlama yöntemidir (Gan ve Nartea, 2016, s. 242). Yerel dilde "jula-jula" (Iswanto ve Darmawan, 2017, s. 314) şeklinde ifade edilmektedir. Arisan ile ihtiyaç duyulan finansman, grup içinden sağlanmaktadır. ROSCA'dan farklı olarak İslami ilkelere göre ve faizsiz bir şekilde işletilmektedir.

Arisan grupları, daha çok sosyal bağları kuvvetli eş, dost ve arkadaşlardan oluşmaktadır. Dar gelirli ve aşırı yoksul insanların arisan gruplarına dâhil olmalarına izin verilmemektedir. Daha çok düzenli geliri olan ya da orta gelirli insanlar bu gruplara dâhil edilmektedir (Iswanto ve Darmawan, 2017, s. 314).

Endonezya'daki insanlar, işyerlerinde, mahallelerde ve pazarlarda arisan gruplarını oluşturmakta ve üç farklı arisan yöntemini kullanmaktadırlar (Lasagni ve Lollo, 2011, s. 11).

En çok kullanılan arisan, “arisan biasa” olarak adlandırılan genel arisan yöntemidir. Bu arisan yönteminde grup üyelerinin her biri, oluşturulan havuza belirli bir miktar para ya da altın aktarmaktadır. Para yerine altın kullanılmasına “arisan emas” denilmektedir.

Diğer bir arisan yöntemi ise “Arisan Keluarga” şeklinde isimlendirilen arisan yöntemidir. Toplanan para, kura ile kazanan katılımcıya verilmektedir. Arisan keluarga yönteminde elde edilen finansman ile aile toplantıları için yiyecek ve eşya satın alınmaktadır.

Son arisan yöntemi ise “bağış yapmak için para toplamak” anlamına gelen “arisan barang” yöntemidir. Toplanan para ile ihtiyaç malzemesi satın alınmakta ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

Arisan, İslami ilkelere göre faizsiz bir şekilde işletilmektedir. Grup üyeleri, çoğunlukla haftada bir toplanmaktadır. Ayda veya yılda bir defa da toplandıkları görülmektedir. Gruptaki her katılımcı, başta anlaşılan belirli bir tutarı ortak havuza aktarmaktadır. Toplanan tutar, kura yöntemi ile belirlenen sıraya göre dağıtılmaktadır. Toplanan tutarı alan katılımcı, bir sonraki toplantının yapılmasından ve katılımcıların ağırlanmasından sorumlu olmaktadır.

Arisan'da standart bir kural bulunmamaktadır. Kurallar, katılımcılar arasında fikir birliği ile belirlenmekte ve uygulanmaktadır (Gan ve Nartea, 2016, s. 241).

Arisan, banka kredilerine alternatif bir finansman yöntemidir. Günümüzde bu finansman yöntemi daha çok “konut, motosiklet, buzdolabı, cep telefonu, masa, sandalye, dolap ve yatak takımı” satın almak için kullanılmaktadır (Iswanto ve Darmawan, 2017, s. 314).

Endonezya’da birçok insanın öncelikli amacı, bir arisan grubuna üye olmaktır. Endonezya halkı için arisan, hem geleneksel bir finansman sağlama yöntemi hem de sosyal bir toplantı niteliğindedir (Chaisatien 2014, s. 1). Endonezya’da mevcut arisan grubunun sayısı, kesin olarak bilinmemektedir. 2003 yılında yapılan bir çalışmada, ülke genelindeki arisan grubu sayısının 800.000 civarında (Gan ve Nartea, 2016, s. 242) olduğu belirtilmektedir.

2.1.6. Kendi Kendine Yardım Grupları (Self-Help Groups)

Kendi kendine yardım grupları, “ortak hedeflere ulaşmak isteyen insanların, karşılıklı işbirliği ve yardımlaşma düşüncesiyle oluşturdukları gruplardır” (Rajagopalan, 1996, s. 265). Bu gruplar, birbirlerine yardımcı olmak, ekonomik ve sosyal ilerleme sağlamak, köy gelişimine katkıda bulunmak amacıyla kırsal alanlarda ve köylerde yaşayan yoksul insanlar tarafından oluşturulmaktadır (Jayaseelan, 2000, s. 25).

Kendi kendine yardım gruplarının temel özellikleri, “homojenlik, dayanışma, katılımcı demokrasi, liderlik, ortak fayda ve işlemlerde şeffaflık” (Shafique ve Abdulaziz, 2019, s. 23) şeklinde sıralanmaktadır. Kendi kendine yardım grupları, üyeleri tarafından belirlenen kurallar ile faaliyette bulunmaktadır. Faaliyetlerin odak noktası, tasarrufta bulunulması ve finansman sağlanmasıdır. Grup üyelerine verilecek finansmanın kaynağı, grup üyelerinin yaptığı tasarruflardır. Emek, sermaye, toprak ve/veya girişimcilik faktörleri, grubun tasarruflarından ve kaynaklarından karşılanmaktadır. Grup, hem tasarruf noktasında hem de finansman noktasında kendi kendine yardım etmektedir. Gruba üyelikte, köydeki veya yoksul bölgedeki her aileden bir kişiye öncelik verilmektedir. Her aileden bir kişinin seçilmesindeki temel amaç, yoksul her ailenin gruba dâhil olmasını dolayısıyla finansmanın her aileye ulaşmasını sağlamaktır.

Kendi kendine yardım grupları, organize edilme biçimleri bakımından diğer kredi ve tasarruf kooperatiflerinden ayrılmaktadır. Kendi kendine yardım grupları, STK’lar öncülüğünde organize edilmekte ve desteklenmektedir. Ancak STK’ların desteği, grup oluşturulduktan sonra minimum düzeye inmektedir.

STK’ların grupları organize etmelerinin ve desteklemelerinin birçok amacı

vardır (Rajasekhar, 1994, s. 24). Bu amaçlar:

- ✓ Yoksulların sınırlı kaynaklarının bir araya getirilmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi,
- ✓ Yoksulların sınırlı olan tasarruflarının gelir getirici faaliyetlerde değerlendirilmesi,
- ✓ Bazı önemli hedeflerin gerçekleştirilmesi (sağlık eğitimi, işçi sendikası hareketleri gibi),
- ✓ Atıl yerel kaynakların değerlendirilmesi ve yoksullukla mücadele edilmesi,
- ✓ Okuma yazma oranının artırılması,
- ✓ Üyelerin güçlü yönlerinin bir araya getirilmesi, geliştirilmesi ve kendilerine güvenen bir topluluk hâline getirilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Kendi kendine yardım gruplarının çalışma prensibi ise şu şekildedir.

Gruptaki her üye, oluşturulan fona belirlenen periyotlarda (her hafta ya da her ay) düzenli bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Tasarruflar yetersiz olduğu için fona yapılan katkı miktarları çok küçüktür. Toplanan tutarlar, birkaç ay bekletildikten ve kayda değer bir meblağa ulaştıktan sonra dağıtılmaktadır. Finansman, kredi şeklinde verilmekte ve çok küçük miktarda faiz tahakkuk ettirilmektedir. Kendi kendine yardım gruplarından alınan krediler teminatsızdır ve grup baskısı kredilerin zamanında geri ödenmesini sağlamaktadır. Grubun tasarruf etme ve finansman sağlama işlevi, belirlenmiş bir vade yoksa sürekli devam etmektedir. Elde edilen faiz, grubun mali yönden büyümesi için biriktirilmekte ve zamanla üyelerin ekonomik sorunlarına çözüm olmaktadır. Böylece esas hedef kitle olan kadınlar, çiftçiler ve arazi sahibi olmayan haneler ekonomik yönden kalkındırılmaktadır (Rajasekhar, 1994, s. 23).

Kendi kendine yardım gruplarının oluşturulması, yoksullukla mücadelede finansal bir araçtır. Aynı zamanda kadınların güçlendirilmesi, liderlik becerilerinin geliştirilmesi, okuma/yazma oranının artırılması ve düzenli beslenmenin sağlanması konusunda STK'ların uyguladığı politik bir yöntemdir. Günümüzde dünyanın geri kalmış pek çok ülkesinde STK'lar öncülüğünde kurulan kendi kendine yardım

grupları, “ekonomik, beslenme ve sağlık konularında çok iyi performans göstermektedirler” (Brannen ve Connor, 2016, s. 502).

2.1.7. Tasarruf ve Kredi Birlikleri (Saving and Loan Organizatioan)

Tasarruf ve kredi birlikleri (Saving and Loan Organizatioan), konut satın alınması ya da konut inşa edilmesi amacıyla finansman sağlayan gönüllü birliklerdir (Radoff ve White, 1970, s. 715). Finansman, öncelikle düşük ve orta gelir grubundaki insanlara sağlanmaktadır (Stattin, 1977, s. 34). Sağladıkları finansman, faizli kredi şeklindedir. Faiz oranı, diğer faizli finansman sistemlerine göre çok daha düşüktür.

İlk tasarruf ve kredi birliği, 1800'lerin başlarında “Konut Topluluğu” adı altında İngiltere’de kurulmuştur. Bu dönemde konut inşa etmek için ihtiyaç duyulan finansman, kurulan bu birlikten sağlanmaya çalışılmıştır. 1831 yılında ABD’de kurulan “Oxford Provident Building Association” (Oxford Tasarruf Yapı Derneği) ise ilk resmi tasarruf ve kredi birliği olarak bilinmektedir (Tunalı, 2008, s. 132).

Tasarruf ve kredi birlikleri, kendisine üye olanlardan topladığı tasarruflar ile diğer üyelerine geri ödeyebilecekleri şekilde uzun vadeli, düşük oranlı faizli finansman sağlamaktadırlar (Tunalı, 2008, s. 113). Toplanan tasarruflar karşılığında tasarruf sahibine faiz ödenmektedir. Sağlanan finansmandan elde edilen faiz ile tasarruflara ödenen faiz arasındaki fark, birliğe gelir olarak kalmaktadır.

Tasarruf ve kredi birliğinin üyeleri aynı zamanda birliğin hissedarıdır. Hissedarın, yönetime katılma ve kârı paylaşma hakları bulunmaktadır. Birlik yöneticileri, üyeleri arasından seçilmektedir. Yöneticilerin görevleri, birliği yönetmek, işletme politikaları ve iç kontroller oluşturmak, kurumun faaliyetlerini izlemek, inceleme ve denetim raporlarını hazırlamak, şeklinde sıralanmaktadır.

Tasarruf ve kredi birlikleri, konut finansmanı sağlayan bankalara benzer özelliklere sahip olmakla birlikte bankalara göre daha sınırlı işlevlere sahiptir. Bankaların sağladıkları finansman, müşterilerinin tasarruflarından ve kendi öz sermayelerinden karşılanmaktadır. Tasarruf ve kredi birliklerinin kendi öz sermayeleri bulunmadığından sağladıkları finansman ise diğer üyelerinin tasarrufundan karşılanmaktadır.

Tasarruf ve kredi birlikleri, genellikle konut finansmanı ihtiyacı olan insanlar tarafından kurulmakta ve sadece üyelerine hizmet vermektedirler. Ancak ABD ve birçok Avrupa ülkesinde resmi olarak kurulan şirketler, tasarruf ve kredi birliklerinin bu işlevini kâr elde etmek amacıyla yerine getirmektedir.

Günümüzde farklı isimlerle (Konut ve Kredi Birlikleri, İnşaat Dernekleri, Kooperatif Bankaları, Çiftlik Evi Dernekleri gibi) bilinen ancak özü itibariyle tasarruf ve kredi birliği olan birçok yapının asıl amacı, düşük maliyetle bütün üyelerini ev sahibi yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda düşük ve orta gelir grubundaki insanları tasarrufa teşvik etmek, finansmana ulaşmalarını sağlamak ve nihayetinde konut sahibi olmalarına yardımcı olmaktır.

2.1.8. Yapı Tasarruf Sistemi

Yapı tasarruf sistemi, yapılacak bir tasarruf sözleşmesiyle finans kuruluşunun müşterisine, tasarruf etmesi karşılığında gelecekteki bir tarihte finansman kullandırma yöntemidir (Lea ve Renaud, 1995, s. 15). Tanımda ifade edilen tasarruf sözleşmesi, “bir finansal kuruluş ile tasarruf sahibi arasında imzalanan özel bir anlaşmayı ifade etmektedir” (Vittas ve Skully, 1991, s. 4). Bu anlaşmaya göre finansmana ihtiyacı olan tasarruf sahibi, periyodik dönemlerde ve belirlenen bir tutarı finans kuruluşuna vermeyi kabul etmektedir. Tasarruf dönemi sonunda ise tasarruf edilen miktara bağlı olarak finansman almaya hak kazanmaktadır.

Yapı tasarruf sisteminin temelinde, konut sahibi olmak isteyen birden fazla kişinin, kişisel tasarruflarını yardımlaşma aracı olarak kullanma fikri yatmaktadır. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelere de uygulanan yöntem, esas itibariyle müşterilerin, konut kredilerini elde etmeden önce belirli bir süre mevduat birikimi yapmalarına dayanmaktadır (Koç ve Aykaç, 2020, s. 311). Bu sistemin en önemli cazibesi, önceden belirlenmiş bir faiz oranıyla ileri bir tarihte kredi kullandırılması vaadinde yatmaktadır (Lea ve Renaud, 1995, s. 3).

Yapı tasarruf sisteminin temeli, 1775 yılında kurulan İngiliz yapı topluluklarına (building societies) dayanmaktadır (Drews, 1991, s. 22). İngiltere’den sonra 1835’te Almanya’da “bausparr” adı altında kurulan ve asıl gelişimini ikinci dünya savaşından sonra gösteren Alman yapı tasarruf sistemi, zamanla konut alanında en çok tercih

edilen sistem hâline gelmiştir. Alman modelinden kopyalanan ve “Épargne Logement” olarak isimlendirilen Fransız yapı tasarruf sistemi, 1950’lerden itibaren hayata geçirilmiş, ancak bir süre sonra sistemde önemli yapısal değişikliklere gidilmiştir (Koç ve Aykaç, 2020, s. 312). Avusturya, Arjantin, İsviçre, Hollanda, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya gibi bazı ülkelerde uzun süre kullanılan yapı tasarruf sistemi, genel itibariyle Alman yapı tasarruf sistemine benzemektedir. Sistemin faizsiz bir şekilde işletilmesi, onları Alman yapı tasarruf sisteminden ayıran tek farktır. Ancak sistem, tasarrufların gerçek değerinin korunamaması ve bu konuda gerekli önlemlerin alınamaması nedeniyle başarısız olmuştur.

Yapı tasarruf sistemi, yapı tasarruf sandıkları aracılığıyla işletilmektedir. Sistem ile kurulan sandıklar, hem konut sahibi olmak isteyen insanlar tarafından gayri resmi bir şekilde, hem de devlet destekli özel işletmeler tarafından resmi bir şekilde oluşturulmaktadır. Almanya’da oluşturulan sandıklar, hem özel işletme hem de kamu kurumu niteliğinde olabilmektedir (Schiebel, 1991, s. 277). Ayrıca tasarruf sahiplerine devlet tarafından prim adı altında maddi katkı yapılmaktadır.

230 yıllık geçmişe sahip yapı tasarruf sandıklarının işlem süreci, sözleşmenin imzalanması, tasarruf, bekleme ve tahsisat olmak üzere dört safhadan oluşmaktadır (Cieleback, 2003, s. 247).

Hukuki olarak kredi kullanma süreci, sandık ile tasarruf sahibi arasında yapılan ve “Yapı Tasarruf Sözleşmesi” olarak isimlendirilen bir sözleşme ile başlamaktadır. Bu sözleşmede, konut kredisi kullanmak isteyenlerin, “tasarruf ve geri ödeme taksitleri, harçlar ve katılım masrafları, mevduat ve geri ödeme faizi, katılımın miktar ve ödeme zamanının belirlenmesi” (Kılıç, 2007, s. 240) gibi hususları yer almaktadır. Kullanılacak kredi tutarı ve kredi faiz oranı, süreç sonuna kadar sabitlenmektedir. Kredi faiz oranı, piyasa faiz oranlarından daha düşüktür. Sandığın kullandığı krediler, sandık katılımcılardan elde edilen primlerden karşılanmaktadır. Sistem, sandık üyeleri ile sınırlı kapalı bir sistemdir. Sistemin kapalı olması ve primlerin tasarruf aşamasında sandığa aktarılması nedeniyle sunulan krediler, piyasalardaki olumsuz koşullardan etkilenmemektedir. Sandığın en önemli geliri, sandıkla sözleşme imzalayanlardan alınan ve kullanılacak kredinin yaklaşık %

l'ine tekabül eden harçlardır. Ancak farklı borçlanma şekilleri nedeniyle harç miktarında zaman zaman değişiklik olabilmektedir (Laux, 1993, s. 24).

Yapı tasarruf sistemi, banka kredilerine nazaran düşük faizli ve kriz dönemlerinde daha güçlü olması nedeniyle pek çok insan tarafından tercih edilmektedir. Ancak faizli olması nedeniyle İslami hassasiyeti olan insanlar tarafından pek tercih edilmemektedir.

2.2. Tasarruf Finansman Sisteminin Ülke Ekonomilerine Katkısı

Gelişmekte olan ülkelerde yatırımların finansman kaynağı olarak tasarruflar öne çıkmaktadır (Öcal Özkaya, 2018, s. 1). Bu bağlamda, ekonomik büyüme ve gelişme için yatırıma, yatırım için de sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç duyulan sermaye ya dışardan borç şeklinde alınmakta ya da ülke içindeki tasarruflardan sağlanmaktadır. Ülke içinde yer alan ekonomik birimlerin (bireyler, firmalar ve devlet) yaptığı tasarruflar, yapılacak yatırımlar için kilit rol oynamaktadır. Bu tasarruflar aynı zamanda kalkınmanın iç finansman kaynaklarını oluşturmaktadır (Taban ve Kar, 2015, s. 175).

Bireylerin yaptığı tasarruflar, bireylerin gelir seviyesine, eğitim düzeyine, ihtiyaç durumuna ve diğer ekonomik etkenlere göre şekillenmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, insanları tasarruf etmeye ikna etmek pek kolay değildir. Aynı zamanda yüksek enflasyon, tasarrufları hızlı bir şekilde eritmektedir (Astuti, 2009, s. 44). Tasarrufları yetersiz olan insanların ihtiyaç duymaları hâlinde finansman bulmaları da pek kolay değildir. Diğer taraftan geleneksel finans kuruluşları, birçok nedenden dolayı düşük gelire sahip insanların finansman ihtiyacını karşılamamaktadırlar. Bu nedenlerin başında ise düşük gelire sahip insanların gelirlerinin ve tasarruflarının çok düşük olması, gerekli kefaletlerinin ve kredi geçmişlerinin olmaması gelmektedir.

Tasarruflarının artırılmasında geleneksel finans sistemleri, en önemli ve başta gelen finans sistemleridir. Daha çok orta ve yüksek gelire sahip insanlara hizmet etmektedirler. Tasarruf finansman sistemleri ise daha düşük işlem maliyeti ve sosyal etkileşim yoluyla dar gelirli insanları tasarruf yapmaya teşvik etmektedirler. Aynı zamanda onlara ekonomik güç kazandırmaktadırlar. Küçük tasarruflarını birleştirerek

daha büyük tasarruflara, dolayısıyla daha büyük yatırımlara dönüştürmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde, atıl kalan tasarrufları ve geleneksel finans sektörünün olmadığı bölgelerdeki tasarrufları, ekonomiye kazandırarak tasarrufların artırılmasına büyük katkı sağlamaktadırlar. Finans sektöründeki tasarruf ürünlerine bir alternatif sunmaktadırlar ve gelişmekte olan ülkelere finansman çeşitlendirme konusunda yardımcı olmaktadır (Vittas ve Skully, 1991, s. 4).

Değişik şekilde ve farklı isimler altında kurulan tasarruf finansman sistemleri, dünyanın birçok yerinde dar ve düşük gelirli insanlara hizmet vermektedirler. Örneğin, “Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde yoğun bir şekilde kullanılan” (Kahyaoglu, Alpay ve Yavuz, 2016, s. 243) “resmi tasarruf gruplarının dünya genelinde toplam sayısının 655.449” (<http://mis.thesavix.org>) olduğu tahmin edilmektedir. Avrupa ülkelerinde ise finans sektörü çok daha fazla geliştiğinden daha az tercih edilmektedirler. 2010-2017 tarihleri arasında Afrika, Amerika, Asya ve Avrupa’da resmi tasarruf gruplarının sayısı, aşağıdaki Tablo 2.2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Tasarruf Birliklerinin Sayısı (2010-2017)

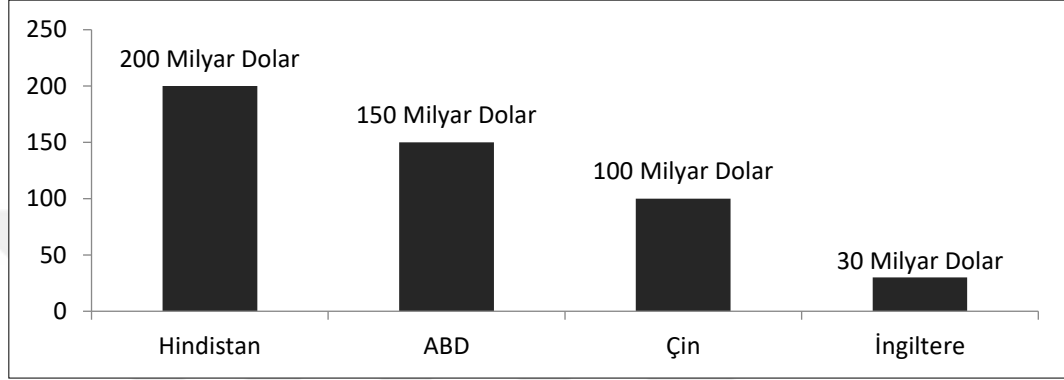
Yıllar	Afrika	Amerika	Asya	Avrupa
2010	46.970	0	2.845	0
2011	74.260	0	7.642	0
2012	52.834	124	4.576	631
2013	64.733	3.856	6.880	631
2014	91.736	5.943	10.608	639
2015	140.723	5.712	13.164	0
2016	166.427	6.189	16.265	0
2017	177.486	6.430	15.948	0

Kaynak: (Mersland, 2019, s. 9)

Tasarruf gruplarının ülke ekonomileri içindeki payı, birçok ülkede oldukça yüksektir. Örneğin, dünyada tasarruf finansman sistemlerinden biri olan yapı tasarruf sistemi, konut kredi piyasasının % 30’una kadar büyüdüğü bilinmektedir (Koç, 2017, s. 34). Aynı şekilde ROSCA tarafından etkinleştirilen ulusal fonun milli gelire oranının Etiyopya’da % 8 ile % 10 oranına, Kamerun’da yaklaşık % 50 oranına, Hindistan’da ise banka sektörünün iki katına ulaştığı belirtilmektedir (Anderson ve Baland, 2002, s. 964). Ulusal tasarrufa yaptıkları katkılar nedeniyle “Arjantin’de devlet, bankalar ve taşıt satıcıları, resmi olarak ROSCA düzenlemektedir” (Kahyaoglu, Alpay ve Yavuz, 2016, s. 243).

Tasarruf finansman sistemleri, birçok ülkede daha çok genç nüfus tarafından tercih edilmektedir. Kongo, Kamerun, Gambiya, Liberya, Fildişi Sahilleri, Togo ve Nijerya'daki yetişkinlerin katılım oranı, % 50 ile % 95 arasında değişmektedir (Anderson ve Baland, 2002, s. 963).

2015 yılında dünya çapında en yüksek dört ülkenin ROSCA işlemlerinin değeri, aşağıdaki Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1: En yüksek dört ülkenin ROSCA işlemlerinin değeri

Kaynak : (www.statista.com)

Tabloda en yüksek ROSCA işlem değerine sahip ülkenin Hindistan olduğu görülmektedir. Bu durum, Hindistan'da chit fonlarının resmi bir şekilde ve ulusal düzeyde kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde tasarruf finansman sistemi işleten tasarruf birlikleri, tasarruf sandıkları, kooperatifler gibi yapılar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin GSYH'sına önemli derecede katkı sunmaktadırlar. Ekonomik krizlere karşı oldukça dayanıklıdırlar. Gelişmekte olan ülkeler de ise özellikle kırsal kalkınmada ve yoksulluğun azaltılmasında kullanılmaktadırlar. Bu nedenle hem STK'lar tarafından organize edilmekte hem Birleşmiş Milletler (BM) tarafından teşvik edilmekte ve hem de hükümetler tarafından desteklenmektedirler. Örneğin Birleşmiş Milletlerin aldığı bir kararda; "kooperatiflerin ekonomik ve sosyal kalkınmada oynadığı temel rolün tanınması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların ekonomik ve sosyal kalkınmalarında kooperatiflere tam katılım sağlamalarının desteklenmesi ve özellikle kooperatiflerin yoksullukla mücadelede aktif rol alması" (Bayaner, 2014, s. 54) gerektiği belirtilmiştir.

2.3. Bölüm Değerlendirmesi

Her insanın tüketim için harcadığı para miktarı ve tasarruf için ayırdığı para miktarı aynı değildir ve gelire göre değişebilmektedir. İnsanların hem tasarruf için ayırdığı para hem de “tüketim için harcadığı para, gelirleri arttıkça fazlalaşmaktadır” (Campbell ve Stanley, 2008, s. 148). Genel itibariyle harcamalar, gelire göre yapılmaktadır. Ancak yapılacak bazı harcamalar için gelir yetersiz kalmakta ve finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç duyulan finansman miktarı, yaşanan bölgeye ve bölgenin gelişmişliğine göre farklılık göstermektedir. Yoksul bölgelerde yaşayan insanlar, daha çok hayatlarını idame etmek için finansmana ihtiyaç duyarken, daha gelişmiş bölgelerde yaşayan insanlar ise lüks bir yaşam için finansmana ihtiyaç duymaktadırlar.

Özelikle yoksul ve az gelişmiş ülkelerde ihtiyaç duyulan finansman, tasarruf finansman sistemleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Tasarruf finansman sistemlerinin yoksul ve az gelişmiş ülkelerde daha çok tercih edilmesinin temel nedeni, bu ülkelerde yaygın resmi bir finansal piyasanın olmaması ve/veya bu bölgelerdeki insanların finansal ihtiyaçlarının resmi finansal piyasalar tarafından karşılanamamasıdır. Tasarruf finansman sistemleri aracılığıyla finansmana erişilen bu ülkelerde sistemlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Tasarruf finansman sistemlerinin tercih edilmesinin diğer bir nedeni ise tasarruf finansman sistemlerinde finansman maliyetlerinin daha düşük ve finansmana erişim imkânının daha kolay olmasıdır.

Tasarruf finansman sistemlerine katılan üyelerin benzer bir sosyal ve ekonomik geçmişe sahip oldukları görülmektedir. Tasarruf finansman sistemlerini genellikle yeterli miktarda gelirleri bulunmayan veya geleneksel finans sistemlerine erişim imkânı olmayan insanlar tercih etmektedirler. Dolayısıyla tasarruf finansman sistemlerine, finansman sorunlarını çözmek ve yaşam standartlarını iyileştirmek gibi önemli görevler düşmektedir.

Bugün dünyada kullanılan bütün tasarruf finansman sistemlerinin ortak özeliği, sağladıkları finansmanın tasarruf şartına bağlı olmasıdır. Tasarruf miktarı, ihtiyaç duyulan finansman miktarına göre değişmektedir. Aynı zamanda her tasarruf

finansman sisteminin farklı bir işlevi bulunmaktadır. Finansman sistemlerinin işlevleri ayrı ayrı bir şekilde aşağıda sıralanmıştır.

✓ ROSCA, finansman ihtiyacını gidermekte, “topluluk içindeki dayanışmayı ve grup etkileşimini güçlendirmekte, geleneğin sürdürülmesine katkıda bulunmakta ve ekonomik değişim taleplerini karşılamaktadır (Osuntogun ve Adeyemo, 1981, s. 247).

✓ ASCA’nın hane halkı tasarrufu ve geliri üzerinde olumlu bir etkisi vardır (Kabuya, 2015, s. 96). Hem tasarruf yapılmasına hem de finansman sağlanmasına imkân vermektedir (Kabuya, 2015, s. 96).

✓ Gelir adaletsizliğin yaşandığı ve yoksulluğun olduğu dünyanın birçok yerinde insanlar, ekonomik ve sosyal yaşamlarını iyileştirebilmek için SACCO’lara katılmaktadırlar. SACCO’ları, karşılıklı yardım ile hedeflerine ulaştıkları ve bu amaca yönelik olarak ortak eylemde bulundukları yer” (Nuwagaba, 2012, s. 110) olarak görmektedirler.

✓ Chit fonu, bugün başta Hindistan olmak üzere Latin Amerika, Asya ve Afrika’nın gelişmekte olan birçok ülkesinde, hane halkları ve küçük işletmeler arasında sıklıkla kullanılmakta ve bu ülkelerde geleneksel bankacılık sektörünün bıraktığı boşlukları doldurmaktadır.

✓ Bugün Endonezya’da birçok insanın öncelikli hedefi, bir arisan grubuna üye olmaktır. Endonezya halkı için arisan, hem bir finansman sağlama yöntemi hem de sosyal bir toplantı niteliğindedir (Chaisatien 2014, s. 1).

✓ Kendi kendine yardım grupları, STK’lar tarafından organize edilmekte ve desteklenmektedir. Yoksullukla mücadelede kullanılan kendi kendine yardım grupları, yoksul insanların finansmana erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu işlevleri nedeniyle “bazı akademisyenler ve araştırmacılar, kendi kendine yardım gruplarını yoksullukla mücadelede yeni bir paradigma olarak görmektedirler” (Shafique ve Abdulaziz, 2019, s. 25).

✓ Günümüzde farklı isimlerle de (Konut ve Kredi Birlikleri, İnşaat Dernekleri, Kooperatif Bankaları, Çiftlik Evi Dernekleri gibi) bilinen tasarruf ve kredi birliklerinin asıl işlevi, bütün ekonomik zorluklara rağmen düşük ve orta gelir

grubundaki insanları tasarrufa teşvik etmek, finansmana ulaşmalarını kolaylaştırmak ve nihayetinde konut sahibi olmalarını sağlamaktır.

✓ Yapı tasarruf sistemi, banka kredilerine nazaran düşük faizli ve kriz dönemlerinde daha güçlü olması nedeniyle pek çok insan tarafından tercih edilmektedir. Ancak faizli olması nedeniyle İslami hassasiyeti olan insanlar tarafından pek tercih edilmemektedir.

Görüldüğü gibi her ülkede farklı isimlerle kurulan tasarruf finansman sistemleri, insanların yaşamlarına hem ekonomik, hem sosyal hem de kültürel katkı yapmaktadırlar. Bu işlevleri nedeniyle diğer geleneksel finansman sistemlerinden ayrılmaktadırlar.

Tasarruf finansman sistemleri, ekonomik büyümeyi arttırmakta, refah düzeyini yükseltmekte ve finansman maliyetlerini azaltmaktadırlar. Ancak tasarruf finansman sistemlerinin sağlıklı işleyebilmesi için sistemin şeffaf olması ve devletin sıkı denetiminde bulunması gerekmektedir. Sistemin denetimden uzak ve şeffaf olmayan bir yapıda gelişimi ileride finansal sistemde ve ülke ekonomilerinde finansal krizlere kadar gidebilecek ciddi sorunlar yaşanmasına neden olabileceği (Okur ve Çatıkkaş, 2018, s. 390) unutulmamalıdır.

Günümüzde tasarruf finansman sistemlerini işleten tasarruf birlikleri, tasarruf sandıkları, kooperatifler gibi finansal oluşumlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin GSYH'sına önemli derecede katkı yapmaktadırlar. Ekonomik krizlere karşı oldukça dayanıklıdırlar. Gelişmekte olan ülkeler de ise özellikle kırsal kalkınmada ve yoksulluğun azaltılmasında kullanılmaktadırlar. Bu işlevleri nedeniyle hem STK'lar tarafından organize edilmektedirler, hem Birleşmiş Milletler (BM) tarafından teşvik edilmektedirler ve hem de hükümetler tarafından desteklenmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMLERİ

3.1. Türkiye’de Uygulanan Tasarruf Finansman Sistemleri

Her ülkede çeşitli şekillerde oluşturulmuş bir tasarruf sistemi, bunu kullanmak isteyen bireyler ve sistemi düzenleyen kamu otoritesi bulunmaktadır (Peynircioglu, 1988, s. 18). Dünyanın birçok yerinde farklı şekillerde isimlendirilen tasarruf finansman sistemlerini tek bir sistem olarak düşünmemek gerekir. Bu sistemlerin altında tasarruf finansman sistemi, “finansal kooperatifler, kredi birlikleri, yardımlaşma sandıkları ve yapı tasarrufu sistemi gibi sistemler, kuruluşlar ve uygulamalar bulunmaktadır” (Koç, 2017, s. 33).

Ülkemizde, geçmiş dönemlerde kullanılmış ve/veya halen kullanılan birçok tasarruf finansman sisteminin olduğu bilinmektedir. 13’üncü yüzyıldan itibaren Osmanlı’da ahi geleneği içinde kullanılmış ve “üyelerin sosyal güvenlik ve kredi imkânlarını sağlamış, ham madde bulma konusunda yardımcı olmuş” (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, s. 138) birçok sandık, meslek birlikleri şeklinde halen varlıklarını devam ettirmektedirler. Aynı şekilde, “1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan memleket sandıkları, tarım kooperatifçiliğinin ilk örneği olarak kabul edilmekte” (Güner, 2019, s. 289) ve halen faaliyette bulunmaktadırlar. Yardımlaşma ve imcece anlayışına dayanan bu sandıklar, Osmanlı İmparatorluğunda çiftçilerin dayanışma ve ekonomik birliktelikleri esasına dayanan ilk kooperatif sistemi olarak kabul edilmektedir. “Memleket sandıkları, kooperatif özelinde değerlendirilse de tasarrufa dayalı finans benzeri” (Hazar, 1990, s. 91), “Avrupa kooperatiflerinden farklı ve özgün bir yapıdadır” (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, s. 140).

Cumhuriyet döneminde tasarruf sandıklarının kurulması için 1930 yılında 1711 Sayılı Tasarruf Sandıkları Nizamnamesi kanunu yayınlanmıştır. Bu kanun ile idarelerin, belediyelerin ve milli bankaların devlet öncülüğünde tasarruf sandıkları açmalarına izin verilmiştir. 1951 yılından başlayarak Emlak Bankası tarafından “bireylerin hem kendi tasarruflarını kullanıp hem de tasarruf sandığından kredi almak suretiyle ev sahibi olmalarını” (Shafiq, 2019, s. 69) sağlayan birçok sandık kurulmuştur. Yine birçok kurum ve kuruluş, çalışanlarının konut sahibi olması için

sandıklar kurmuş ve çalışanlarına finansman desteği sağlamıştır. Kurulan bu sandıklar, günün şartlarına göre başarılı olsa da başta enflasyon olmak üzere ekonomik nedenlerle varlığını fazla sürdürememişlerdir.

Bu sistemler ile birlikte ülkemizde, 1980’li yıllarda bireysel ve şahsi olarak, 1991’den sonra ticari olarak bireylere finansman desteği sağlayan ve geleneksel finans sisteminden farklı olarak organize edilen kuruluşların ortaya çıktığı görülmektedir. Temel bankacılık hizmeti sunan, kredi fonksiyonunu yerine getiren ancak bankacılık sistemi düzenlemelerine tabii olmayan (Kodres, 2013, s. 42) bu kuruluşların faaliyetleri, “gölge bankacılık” (Okur ve Çatıkkaş, 2018, s. 384) olarak nitelendirilmektedir. Bu kuruluşlar, fon arz edenleri ve fon talep edenleri organize ederek ihtiyaç duyulan finansmanı organizasyon içinden karşılamaktadırlar. Geleneksel finans sisteminden farklı ve faizsiz bir sistem geliştiren bu kuruluşların asıl amacı, organizasyon ücreti adı altında kâr elde etmektir. Geliştirilen sistemde tasarruf ederek finansman elde etmek isteyen bireyler ve buna aracılık eden kuruluş olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Aracılık eden kuruluş, grupların oluşturulması, grup üyeleri arasında koordinasyonunun sağlanması, üyeler tarafından yapılan ödemelerin izlenmesi, yasal işlemlerin takip edilmesi gibi faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Sistem, 6361 sayılı kanununda yapılan değişiklikten önce “Elbirliği Sistemi” (Kumbasar, 2016; Tekerek, 2013; Ergüven, 2019; Akpolat, 2018), “Tasarruf Finansman Sistemi” (Ergüven 2021), “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi”, (Günay, 2017; Öztürk, 2017), “İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Sistemi” (Okur ve Çatıkkaş, 2018) gibi farklı şekillerde isimlendirilmekteydi. Ancak, 6361 sayılı kanununda yapılan değişiklikle sistem, “Tasarruf Finansman Sistemi” şeklinde tek isim altında yasallaştırılmış, sistemi kullanan kuruluşa da “Tasarruf Finansman Şirketi” denilerek devlet denetimine alınmıştır.

Ülkemizde, faizsiz işletilen tasarruf finansman sistemi ile birlikte farklı şekillerde işletilen ve tasarruf karşılığı finansman sağlayan birçok sistem bulunmaktadır. Bu sistemlerin birçoğu resmi kurumlar ve kuruluşlar tarafından oluşturulmuş ve çalışanları ile sınırlandırılmıştır. Daha çok faizli işletilen bu tasarruf finansman sistemlerin ortak amacı, üyelerine ihtiyaç duydukları finansmanı

sağlamaktır.

Ülkemizde değişik isimler altında oluşturulan ve cumhuriyet dönemi boyunca kullanılan tasarruf finansman sistemleri, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.1.1. Tasarruf Finansman Sistemi

Ülkemizde, tasarruf karşılığı finansman sağlayan birçok sistem bulunmaktadır. Bu sistemlerden biri de Mart 2021’de 6361 sayılı kanunda yapılan değişiklikle “Tasarruf Finansman Sistemi” olarak isimlendirilen ve faizsiz olarak işletilen sistemdir.

6361 sayılı kanunun gerekçesinde tasarruf finansman sistemi, “fırma ve müşteri arasında önceden kararlaştırılmış olan ya da müşteri grupları içinde çekiliş yapma gibi yöntemlerle belirlenen vadeye kadar müşterinin birikim yapması karşılığında müşterilere konut veya taşıt edinebilmeleri amacıyla finansman kullandırılması faaliyeti” olarak tanımlanmıştır. Aynı kanunda sistemin işletilmesi ile ilgili yapılan düzenlemeler, aşağıda yer almaktadır.

✓ Tasarruf finansman sistemi sadece konut, taşıt ve çatılı işyeri finansmanında kullanılabilmektedir.

✓ Müşteri ile tasarruf finansman şirketi arasında düzenlenecek sözleşme, standart hale getirilmiştir. Sözleşmede bulunması gereken hususlar tek tek belirtilmiştir.

✓ Müşterinin cayma hakkı on dört gün ile sınırlandırılmıştır. Bu süre içinde cayılması hâlinde şirket, organizasyon ücreti dâhil müşteriden aldığı tutarın tamamını müşteriye iade etmek zorundadır.

✓ Sözleşme, müşteri tarafından tasarruf dönemi bitimine kadar feshedilebilecektir. Sözleşmenin feshedilmesi hâlinde şirket, müşterinin ödediği ve organizasyon ücreti dışında kalan toplam tutarı altı ay içinde müşteriye iade etmek zorundadır.

✓ Müşteri tarafından ödemelerin zamanında yapılmaması durumunda şirket, taksitleri erteleyebilecek veya sözleşmede belirlenen esaslar çerçevesinde sözleşmeyi tek taraflı olarak feshedebilecektir. Bunun dışında sözleşme, şirket tarafından tek

tarafı feshedilemeyecektir.

✓ Çekilişli gruplarda, grubun toplam tasarruf ay sayısının asgari yüzde 40'ı kadar sözleşme ilişkisi kurulmuş müşteri bulunmak zorundadır. Bu oranı karşılamayan gruplarda tasarruf dönemi başlatılamayacaktır. Müşterilerden organizasyon ücreti ve tasarruf ödemesi alınmayacaktır.

✓ Tasarruf fon havuzunda toplanan tutarlar, sadece faizsiz yatırım araçlarında değerlendirilebilecektir.

✓ Şirket, tasarruf fon havuzunda toplanan meblağın asgari yüzde 3'ünü ihtiyat fonu olarak ayırmak zorundadır.

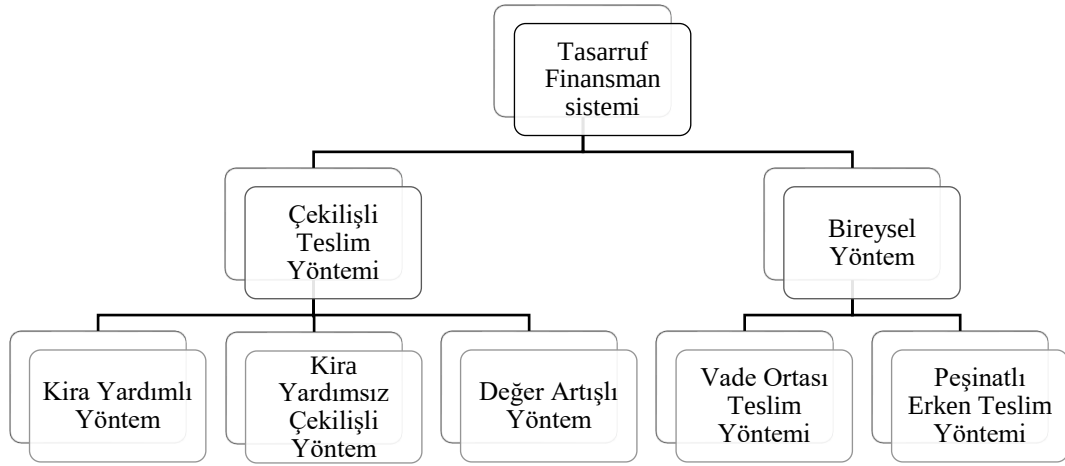
✓ Tasarruf fon havuzunda biriken tutarların tutulduğu hesaplar, şirketin kendi hesaplarından ayrı olacaktır. Bu hesaplardaki tutarlar sadece sözleşmelerini finansman döneminden önce sona erdiren veya cayma hakkını kullanan müşterilere yapılacak geri ödemelerde, tahsisat ödemelerinde ve kanunda belirtilen yatırım faaliyetlerinde kullanılabilecektir.

✓ Finansman dönemi ve vade sınırı, konut ve çatılı iş yeri için en fazla 120 ay, taşıt için en fazla 60 ay şeklinde belirlenecektir.

Genel itibariyle 6361 sayılı kanun, müşteri haklarını korumakta ve tasarruf finansman sistemini faizsiz finans ilkeleri açısından düzenlemektedir. Aynı zamanda kanun, finans sektörüne yeni bir faaliyet türü tanımlamakta ve faaliyeti gerçekleştirecek firmalara lisans alma zorunluluğu getirmektedir.

6361 sayılı kanundan önce farklı biçimlerde isimlendirilen tasarruf finansman sistemi, ülkemizde değişik yöntemler şeklinde uygulanmaktadır.

Uygulanan bu yöntemler, aşağıdaki Şekil 3.1'de bir araya getirilmiştir.

Şekil 3.1: Tasarruf Finansman Sisteminde Kullanılan Yöntemler

Kaynak: (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Genel itibarıyla ülkemizde tasarruf finansman sisteminde kullanılan yöntemler, farklı şekilde isimlendirilse de özellikleri bakımından “Çekilişli Teslim Yöntemi” ve “Bireysel Yöntem” olmak üzere iki yöntem şeklinde uygulanmaktadır. Bu iki yöntem, ödeme koşulları ile tahsisat süreleri ve şekilleri bakımından farklı alt yöntemlere ayrılmaktadır.

Çekilişli Teslim Yöntemi: Tasarruf eden katılımcıların tahsis sırası, grup içerisinde belirlenmiş bir sıralamaya göre ya da çekilişle belirlendiği yöntemdir. Çekilişli teslim yöntemi, bir konut ya da taşıt satışı olmadığı gibi nakdi bir finansman desteği de değildir. Çünkü tasarruf finansman şirketi, finansmanı katılımcıya nakdi olarak ödememekte; katılımcının alacağı konut ya da taşıt için satıcıya ödemektedir.

Tasarruf finansman şirketleri, belirli bir organizasyon ücreti karşılığında konut, taşıt ve çatılı işyeri sahibi olmak için organizasyona katılmak isteyen katılımcıları, ödeme güçlerine göre tespit ederek taksit sayısına göre oluşturdukları gruba dâhil etmektedirler. Katılımcının ödeme gücüne göre kefil ve/veya ipotek talep edilebilmektedir. Organizasyona katılan müşteri, vade sonuna kadar ödemelerini eşit taksitler hâlinde yapmaktadır (Yazıcı, 2019, s. 228).

Çekilişli teslim yöntemlerinin bütün çeşitlerinde vade ortası geçildikten sonra katılımcılara, alacakları varlık için finansman (fon) sağlanmaktadır. Erken teslim şeklinde isimlendirilen bu yöntemin fon kaynağı, “esas olarak diğer gruptaki

katılımcıların peşin ödemeleriyle oluşan fon fazlasıdır” (Birsin ve Ötegeçeli, 2019, s. 98).

Çekilişli teslim yönteminde; çekiliş uygulanmakta, kira yardımı alınmakta, tahsis zamanı ve aylık ödemeler baştan bilinmemekte ve katılımcıların tasarrufları ile kurumdan alınan finansman miktarı değişiklik arz edebilmektedir (Korkmaz, 2019, s. 36).

Çekilişli teslim yönteminde kullanılan birçok yöntem vardır. Her tasarruf finansman şirketi, uygulama biçimi ve çalışma yöntemi aynı olan bu yöntemlere farklı isimler vermektedir. Aşağıda bu yöntemlerden “kira yardımlı yöntem” (Dinç, 2019, s. 90; Ergüven, 2021, s. 15), “kira yardımsız çekilişli yöntem” (Dinç, 2019, s. 92) ve “değer artışı yöntem” (Ergüven, 2021, s. 16) anlatılmıştır.

- Kira yardımlı yöntem: Bu yöntemde katılımcılar; konut, taşıt ve çatılı işyeri satın almak için finansman elde edecekleri tarihe kadar düşük oranda taksit ödemektedirler. Finansman sağlandıktan sonra taksit tutarları arttırılmaktadır. Diğer bir ifade ile konut, taşıt ya da çatılı işyeri tahsisinin yapıldığı tarihten itibaren katılımcının ilk taksit tutarına kira yardımı miktarı eklenmekte ve son taksite kadar ödenecek taksit tutarı sabitlenmektedir. Konut, taşıt ya da çatılı işyeri gibi varlığı sonra alacak katılımcıların ödedikleri taksit tutarı, ilk sıralarda teslim alan katılımcıların ödediği kira yardımı oranında azalmaktadır. Bu yöntemle, konutu ilk alan avantajlı olduğu gibi sonraki aylarda alacak müşterilerde daha az taksit ödeyerek avantajlı durumda olmaktadır (Tekerek, 2013, s. 42).

- Kira yardımsız çekilişli yöntem: Kira yardımsız çekilişli yöntemde taksit sayısı, gruptaki katılımcı sayısına göre belirlenmektedir. Genellikle taksit sayısı ile katılımcı sayısı aynıdır. Taksit tutarı, talep edilen finansmanın taksit sayısına bölünmesi ile bulunur. Finansmanın sağlandığı tarihe kadar katılımcının ödeyeceği taksit tutarları sabittir. Finansman sağlandıktan sonra taksit tutarları, belirli oranda artırılarak taksit sayısı azaltılır ve borcun daha erken bitirilmesi sağlanır.

Tahsis sırası, çekiliş ile belirlenmektedir. Ancak tahsis sırasını öne almak isteyen katılımcılar, dilerlerse taksit tutarlarını her yıl belirli oranda arttırarak tahsis sırasını öne alabilmektedirler.

Bu yöntemde katılımcı, başlangıçta belirlenen finansmanın belli bir oranını, peşinat olarak ödemek zorundadır. Örneğin, bu yöntemde konut sahibi olmak isteyen üyelerin en az yüzde on oranında bir peşinat ödemesi gerekmektedir (Ergüven, 2021, s. 16).

- Değer artışlı yöntem: “Konut Değer Endeksli Tasarruf Modeli” (Korkmaz, 2019, s. 37) veya “Endeksli Yöntem” (Dinç, 2019, s. 99) olarak da isimlendirilmektedir. Değer artışlı yöntem, konutun değerinin başka bir ifadeyle tasarruf tutarının baştan belirlenmeden enflasyon veya konut değer endeksine göre aylık olarak belirlenip artış veya azalışın gelecek tasarruf tutarı aylıklarına yansıtılması ile işletilmektedir (Dinç, 2019, s. 100). Konut fiyatındaki artış veya azalış, taksit tutarını belirlemektedir. Bu artış ve azalış, enflasyona göre veya Merkez Bankasının her ay yayınlamış olduğu konut fiyat endeksi verilerine göre düzenlenmektedir (Korkmaz, 2019, s. 37).

Ülkemizde uygulanan değer artışlı yönteme benzer yöntemler, birçok İslam ülkesinde de uygulanmaktadır. Örnek olarak, Malezya’da uygulanan azalan ortaklık konut finansman işlemleri gösterebilir (Dinç, 2019, s. 99).

Bireysel Yöntem: Bu yöntemde, finansmanın sağlanacağı dönem baştan belirlenmektedir. Tasarrufta bulunan katılımcı, belirlenen döneme kadar ödemede bulunmakta ve daha sonra finansman elde etmektedir.

Finansmanın erken teslimini sağlayan bireysel yöntemde çekiliş yapılmamaktadır. Aylık taksit tutarları, vade farksız bir şekilde ve kullanılacak finansman tutarına göre başlangıçta belirlenmektedir. Dolayısıyla finansman, belirli bir dönem tasarruf yapılması karşılığı sağlanmaktadır.

Bireysel yöntemde, çekiliş uygulanmamakta ve kira yardımı alınmamaktadır. Katılımcı sisteme girmeden teslim zamanı ve ödeme miktarı bilgilerine sahiptir. Katılımcının yapacağı tasarruf ile şirketin tahsis edeceği finansman miktarı aynı olmakta ve konut finansman ilişkisi kurum ile katılımcı arasında gerçekleşmektedir (Korkmaz, 2019, s. 36).

Bireysel yöntemde, vade ortası teslim yöntemi ve peşinatlı erken teslim yöntemi ana yöntemler olup ara ödemeli erken teslim sistemi ve serbest planlı

yöntem (Birsin ve Ötegeçeli, 2019, s. 99) ise türetilmiş yöntemlerdir. Türetilen bu yöntemlerden ara ödemeli erken teslim yönteminde katılımcı, finansman elde etmeden önce tasarruf finansman şirketine ara ödemede bulunarak tahsis sırasını erkene alabilmektedir. Serbest planlı yöntemde katılımcı, dönemsel olarak ödeyeceği taksit tutarını ve finansmana erişim süresini kendisi belirlemektedir.

- Vade ortası teslim yöntemi: Katılımcının başlangıçta belirlenen vadenin yarısına kadar tasarruf ederek işletmeye ödemede bulunması ve vadenin yarısından sonra finansman elde etmesi ilkesine dayanmaktadır. Bu aslında Almanya'da uygulanan yapı tasarrufu sandığı sistemiyle neredeyse bire bir aynıdır (Koç, 2017, s. 37). Konut, taşıt ve çatılı işyeri gibi varlıklara sahip olmak için finansman ihtiyacı olan katılımcı, başlangıçta kullanacağı finansman miktarını ve taksit sayısını (vade) kendisi belirlemektedir. Finansmanın elde edileceği tarihin ve ödenecek taksitlerin baştan belli olması, katılımcılar için bir avantaj oluşturmaktadır.

- Peşinatlı erken teslim yöntemi: Tahsis sırasının daha erken bir tarihe alınması için katılımcının başlangıçta işletmeye daha büyük tutarda ödemede bulunduğu yöntemdir. Bu yöntemde tahsisin yapılacağı tarih, katılımcının yapacağı peşinat tutarının büyüklüğüne bağlıdır. Peşinat tutarı ne kadar yüksekse, tasarruf dönemi de o ölçüde azalmaktadır.

Peşinat ödenerek tahsisin vade ortasından daha erken bir tarihte sağlanması, bireysel yöntem içerisinde bazı farklılıkların olduğunu göstermektedir. İster vade ortası teslim yöntemi şeklinde olsun ister peşinat ödenerek finansmanın vade ortasından daha erken teslimini sağlayan peşinatlı erken teslim yöntemi şeklinde olsun, esasında her iki yöntem de bireysel yöntem niteliğindedir. Her iki yöntemde de çekiliş yapılmamaktadır. İhtiyaç duyulan finansman, başlangıçta belirlenmektedir.

3.1.2. Emlak ve Eytam Bankası

Ülkemizde tasarruf finansman konusunda kullanılan diğer bir finansman yöntemi de Emlak ve Eytam Bankası ile getirilen sistemdir. Konut finansmanında kullanılan bu sistem, vatandaşlara tasarruf etmeleri karşılığı düşük faizli finansman sağlamaktadır.

Osmanlı Devletinde; dul, yetim, deli, yaşlı ve bakıma muhtaç kimselerin sosyal ve ekonomik haklarının korunması (Çanlı, 2020, s. 1301) amacıyla 1851 yılında, “Eytam Sandıkları” oluşturulmuştur. Eytam Sandıkları, Cumhuriyetin ilanından sonra Konut Bankasına dönüştürülmüştür (Günel, 1982, s. 236). 1926 tarihli ve 844 sayılı kanun ile Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, Konut Bankasında bulunan tasarruflar da kurulan bankaya devredilmiştir. Bankanın adı, 1946 yılında kabul edilen 4947 sayılı kanunla Türkiye Emlak Kredi Bankası olarak değiştirilmiştir. 1988 yılına kadar Türkiye Emlak Kredi Bankası adı altında sosyal konut üretmek amacıyla faaliyet gösteren banka, 1988 yılında Anadolu Bankası ile birleşerek Türkiye Emlak Bankası A.Ş. adını almıştır.

Düşük faizli finansman sağlayan bankanın asıl amacı, sosyal konut üretmektir. Bu amaçla, konutu olmayanlara konut inşası için finansman sağlamak, konut yapıp satmak ve yapı malzemesi sektörünü desteklemek, bankanın görevleri arasında sayılmıştır. Emlak Bankası, kendi inşa ettiği konutlardan, inşaat sektörü ile ortaklaşa ürettiği konutlardan veya piyasada üretilen diğer konutlardan satın almak isteyenlere kredi sağlamıştır. Bu üç çeşidin içerisinde ise piyasada üretilen konutları satın almak üzere sağlanan krediler en büyük paya sahip olmuştur (Erol ve Patel, 2004, s. 104).

Türkiye Emlak Kredi Bankasından kredi talebinde bulunanlar, talep ettikleri finansmanın dörtte birini altı aylık süre için bankaya mevduat olarak yatırmışlardır. Enflasyondan bağımsız bir şekilde sabit faizli olarak sağlanan krediler, mevduat olarak yatırılan paranın 1,5 katı olmuş, % 5 faiz oranı ile 20 yıl vadeye kadar düzenlenmiştir (Sezer, 2011, s. 81). Banka, 1933-1984 yılları arasında gerek bireylere, gerek kooperatiflere verdiği kredilerle yarım milyona yakın konutun yapılmasına destek olmuştur (Çoban, 2012, s. 86). Ne yazık ki banka finansmanı ile yapılan konutlar, daha çok dar gelirli insanların alabileceği konutlar olmayıp lüks ve pahalı konutlardı. Bunun örneklerinden biri de 1950’li yıllarda İstanbul Ataköy’de ve Levent’te yapılan lüks konutlardır. Yapılan bu hatalar ile birlikte tasarrufların yetersiz olması ve yüksek enflasyon neticesinde tasarrufların zamanla erimesi gibi nedenlerle bankanın kullandığı sistem, başarısız olmuştur.

1986 yılında çıkarılan 3220 sayılı “Memurlar ve İşçiler ile Bunların Emeklilerine Konut Edindirme Yardımı Yapılması Hakkındaki Kanun” aracılığıyla

“Konut Edindirme Yardımı (KEY)” uygulamasını geliştirmiştir. Bu uygulama ile memur ve işçi gibi sabit gelirli vatandaşların maaşlarından belirli bir oranda kesinti yapılarak konut sahibi olmaları amaçlanmıştır. Ancak 75 m²’den büyük konutlar için finansman sağlanmaması ve bankanın fonda biriken fonların amacı dışında kullanılması nedeniyle KEY uygulaması, başarısız olmuştur. KEY, 1990’ların başında bankanın vermiş olduğu döviz kredilerinin 1994 yılı finansal krizi neticesinde TL’nin değer kaybetmesiyle öncelikle erimiş 1995 yılında da kaldırılmıştır (Erol ve Patel, 2004, s. 101).

1999 yılında Türkiye Emlak Bankası A.Ş.’nin tasfiyesine karar verilmiştir. Bankada biriken paraların tamamı Emlak Konut Gayri Yatırım Ortaklığına devredilmiştir. Çok büyük mali problemlerle karşı karşıya kalan Emlak Konut Gayri Yatırım Ortaklığının bütün varlıkları ve yükümlülükleri 2001 yılında Ziraat Bankasına aktararak yetkisi alınmıştır (Karakaş ve Özsan, 2005, s. 39). Bankanın bankacılık faaliyetleri dışında kalan mal varlıkları ile bu konuda faaliyet gösteren şirketlerdeki hisseleri ve ticari gayrimenkuller ile ihtiyaç fazlası gayrimenkulleri de TOKİ’ye devredilmiştir (Sezer, 2011, s. 82).

Emlak Bankası, ülkemizde konut inşaatı konusunda ortak projelere katılabilme yetkisine sahip tek banka olmuştur. Faaliyette bulunduğu süre boyunca konut piyasalarında hem finansör olmuş hem de konut projeleri üreten bir konumda yer almıştır.

3.1.3. Tasarruf Sandıkları

Ülkemizde, insanları tasarrufa özendirmek ve tasarrufları devlet güvencesine almak amacıyla 1930 yılında 1711 Sayılı Tasarruf Sandıkları Nizamnamesi kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile devletin öncülüğünde özel idarelere, belediyelere ve mili bankalara tasarruf sandığı açma yetkisi verilmiştir. Kanunda, kurulacak sandıkların faaliyet şekli, yönetim organları ve çalışma usul ve esasları belirtilmiştir. Sandık malları, devlet malı niteliğinde olduğu belirtilmiştir.

Tasarruf sandığı sistemi, faize dayalı bir finansman sistemidir. Bu sistemde toplanan tasarruflar karşılığında faiz ödenmekte, finansman sağlama karşılığında da faiz alınmaktadır.

Tasarruf Sandıkları Nizamnamesi kanununa dayanılarak kurulan ilk sandık, Emniyet Sandığı olmuştur (D.P.T., 1989, s. 23). 1937 tarihinde 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu ile kurulan sandığın asıl amacı, üyelerine yapacakları tasarruf karşılığı kâr dağıtmaktır. Aynı zamanda üyelerine, emeklilik yardımı, maluliyet yardımı ve ölüm yardımı yapmak ve ihtiyaç duymaları hâlinde düşük faiz ile finansman sağlamaktır.

Daha sonra Emniyet Sandığı örnek alınarak birçok resmi kurum ve kuruluş, üyelerinin finansman ihtiyacını karşılamak için tasarruf sandığı veya fon kurmuştur.

1961 yılında “Ordu Yardımlaşma Kurumu” (OYAK) adı altında Türk Silahlı Kuvvetler mensuplarının yardımlaşma ve emeklilik fonu kurulmuştur. Fon, üyelerine bireysel konut kredisi ve kooperatif konut kredisi vermeye başlamıştır.

1965 yılında İşçi Sigortaları Kurumu, kendi bünyesinde kurduğu sandık ile üyelerinin konut sahibi olmaları için finansman sağlamıştır.

Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü, bünyesinde kurduğu “İşçileri Emekli Sandığı ile Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı” ile üyesi olan işçilere düşük faizli konut kredisi vermiştir.

1971 yılında kurulan Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (BAĞ-KUR) da üyelerine kredi olanağı sunmuştur (Çoban, 2012, s. 86).

Genel itibariyle tasarruf finansman sistemleri içinde yer alan tasarruf sandıkları, finansman sağlamak için üyelerini tasarruf etmeye teşvik etmektedir. Üyelerinin ihtiyaç duyduğu finansmanı, üyelerinden topladıkları tasarruflardan sağlamaktadır.

3.1.4. Yapı Tasarruf Sistemi

Yüzyıllardır birçok ülkede kullanılan yapı tasarruf sistemi, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kısa bir süreliğine de olsa ülkemizde uygulama alanı bulmuştur. Ülkemizde, 1950’li yıllarda Alman yapı tasarruf sistemi örnek alınarak konut finansmanı alanında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Emlak Bankası kanununda yapılan değişiklikle bu bankanın bünyesinde sandık açılmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, 1951 yılında iki Alman uzman gözetiminde çalışmalar yapılmış ve

sonunda Türkiye Emlak Kredi Bankası'nda "Yapı Tasarrufları Bölümü" oluşturulmuştur (Kılıç, 2007, s. 237).

Ülkemizde geçmiş dönemde oluşturulan ve uygulanan yapı tasarruf sisteminin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Tamamen Alman yapı tasarruf sistemine paralel olarak oluşturulan sistem, bireylerin hem yapı tasarruf hesabında biriktirdiği tasarruflarını hem de sistemden sağladıkları finansmanı kullanarak konut sahibi olabildikleri bir finansman sistemidir. Sistemden yararlanabilmek için bankaya yatırılması gereken tasarruf tutarının en az bir yıl tasarruf hesabında bekletilme şartı bulunmaktadır. Yapı tasarruf sisteminde yatırılan tasarruf karşılığı faiz ödemekte ve sağladığı finansman karşılığında da faiz alınmaktadır. Faiz, başlangıçta belirlenmekte ve piyasa faiz oranının çok altında olmaktadır.

Yapı tasarruf sistemi, faize karşı hassasiyeti olanlar tarafından eleştirilse de konut sahibi olmak isteyen birçok insan tarafından cazip görülmüştür. Yapı tasarruf sistemi, salt bir konut edinme aracı olmakla birlikte ekonomik ve sosyal katkıları ile de dikkat çekmiştir.

Yapı tasarruf sistemi, "1963'lere kadar konut kredisinde varlığını sürdürmüştür" (Baştürk, 1989, s. 20). Bu tarihten sonra dönemin ekonomik ve siyasi konjonktürüne bağlı olarak başarısını yitirmiştir. Türkiye'de konut için gereken finansal sorunların çözilememesi ve inşaat sektörünün YTS modeline işlerlik kazandıracak ölçüde gelişmemiş olması, modelin başarıya ulaşmasında en büyük engel olarak ortaya çıkmıştır (Kılıç, 2007, s. 237).

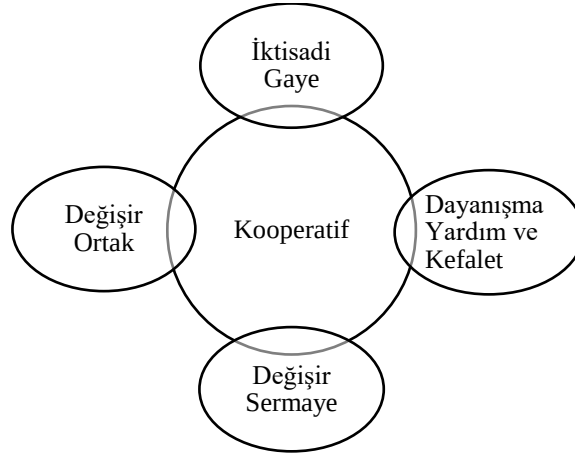
Toplu Konut İdaresi, yapı tasarruf sistemi için 1995 yılında yeni bir uygulama geliştirilmiştir. Bu uygulamada, enflasyonun YTS'ler üzerindeki olumsuz etkisinin kaldırılması ve tasarrufların enflasyon karşısında korunması amaçlanmıştır. Bunun için de kredi taksitlerine tasarruf dönemi boyunca Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından açıklanan fiyat artış oranı yansıtılmıştır. Ancak bu uygulama da başarısız olmuştur.

Bütün başarısızlıklara rağmen uygulandığı süre boyunca sistem, konut sektöründe yaşanan dalgalanmalara karşı emniyet görevi görmüş ve istikrar sağlamıştır. Yapı tasarruf sistemi ile yaklaşık 400 bin kişi (Kulu, 1983, s. 43) konut

sahibi olmuş ve en büyük gider kalemi olan kira ödemesinden kurtulmuşlardır. Netice itibariyle yapı tasarruf sisteminin yapısal sorunların çözülmesi hâlinde ülkemizdeki “konut finansman sorununun çözümüne önemli katkı sağlayabileceği açıktır” (Kılıç, 2007, s. 245).

3.1.5. Kooperatifler

Kooperatifler, belirli bir ekonomik amaç etrafında faaliyet gösterenlerin güvene dayalı birliktelikleridir (Günay, 2009, s. 33). 1163 sayılı kooperatifler kanunun 1’inci maddesinde kooperatifler şu şekilde tanımlanmıştır. “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir”. Kooperatifler, aynı zamanda “ortakların yalnız kendi çıkarlarını hesaba katmadan karşılıklı olarak çaba harcanmasına hizmet eden insani ve ahlaki kuruluşlardır” (Kotay, 2010, s. 76). Gelişmekte olan ülkelerde kooperatifler, siyasi bağımsızlığı olan, ekonomik değere sahip demokratik STK’lar olarak görülmektedir. Kooperatiflerin barındırması gereken temel unsurlar, aşağıdaki Şekil 3.2’de verilmiştir.

Şekil 3.2: Kooperatiflerin Barındırması Gereken Temel Unsurlar

Kaynak: (Kanlı, 2016, s. 10)

Ülkemizde konut finansman alanında önemli bir yere sahip kooperatifler, en az 7 kişinin bir araya gelmesi ile oluşturulmaktadır. Mevzuatımızda tüzel kişiliğe sahip kooperatifler, iktisadi gayesinin ön planda tutulduğu bir şirket türü olarak

tanımlanmaktadır. Kooperatifler ile şirketleri ayıran en önemli husus, kooperatifler aracılığıyla küçük tasarrufların, karşılıklı yardım, dayanışma ve birbirlerine kefalet yoluyla ekonomik menfaate dönüşmesinin sağlandığı birliktelikler olmasıdır (Günay, 2009, s. 35).

Kooperatiflerinde finansman, üyelerinin tasarruf etmesi ilkesine dayanmaktadır. Tasarruflar, genellikle aylık olarak belirlenen aidatlar şeklinde toplanmaktadır. Bazı özel durumlarda ara ödemeler de alınmaktadır.

Ülkemizde en çok tercih edilen kooperatif modeli ise konut yapı kooperatifleridir. Konut yapı kooperatifleri, özellikle dar ve düşük gelirli insanların konut ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bazen bir kuruluşun öncülüğünde bazen de kendiliğinden bir araya gelerek kurdukları ve ortak oldukları kooperatiflerdir. Konut yapı kooperatifleri, inşaat alanında örgütlenen, önce arsa alıp daha sonra bu arsa üzerinde ortaklarına ekonomik konut temin eden, kâr amacı olmayan oluşumlardır.

Ülkemizde ilk konut kooperatifi, 1934 yılında Ankara'nın konut sorunun çözümü için kurulmuştur. İlk, orta ve yüksek dereceli memurlar tarafından kurulan kooperatif daha sona kurulan konut kooperatiflerin çalışma ilkelerini geniş ölçüde etkilemiştir (Hazar, 1990, s. 37). Konut kooperatifleri, 1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu ile kurulan fondan kredi verilmesiyle birçok kesim tarafından tercih edilmeye başlanmıştır. Ancak devletin 1987'den sonra doğrudan konut yapım işine girmesi, kooperatiflerin fondan yararlanmasını sınırlamıştır (Geray, 1993, s. 116). 1989 yılında 2895 sayılı Toplu Konut Kanunun uygulama yönetmeliği değiştirilmiş ve fondan kredi verilme şartları ağırlaştırılmıştır. Bu durum konut kooperatiflerinin sayısında düşmeye neden olmuştur (Ocak, 2006, s. 42-43).

Kooperatifler, toplumsal kalkınmayı geliştiren ve ulusal ekonomiye kaynak sağlayan özgün bir tasarruf finansman sistemidir. Gelir düzeyi düşük ve sermayesi yetersiz insanları bir araya getirerek onları ekonomik yönden güçlendirirler. Küçük tasarrufları birleştirerek büyük yatırımlara dönüştürürler. Finansman sağlamak için atıl kaynakları harekete geçirirler. Özel sektörün olmadığı bölgelerde kaynakları ekonomiye kazandırır. Bölge ekonomisine zenginlik katarlar (Bayaner, 2014, s. 57).

Kooperatiflerin başarısı, ülkedeki siyasi iktidarın kooperatiflere yaklaşımına bağlıdır. Nitekim 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hakkında 01 Temmuz 2008 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2004/47 Esas Sayılı Anaya Mahkemesi Kararında, “Kooperatifler aracılığıyla korunması amaçlanan toplum kesimleri ve bunlara sağlanan ekonomik güvencelerin, siyasal otoritenin ve yönetimin niteliği ve bunların demokratik ilkelere bağlılığının derecesi ile ilişkili olacağı muhakkaktır” denilmiştir.

3.2. Tasarruf Finansman Sisteminin Türkiye Ekonomisine Katkısı

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin sağlıklı ve düzgün işleyişi, finans sektörünün güçlenmesi ve nihayetinde ekonominin gelişmesi için son derece önemlidir.

Bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesi ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleşmesi, yapılacak yatırımlar ile mümkündür. Yatırımlar için gerekli olan finansmanın yurt içi kaynaklarından sağlanması da ekonominin dışa bağımlı olmasını engelleyecektir. Ülkenin yatırımlarını finanse edebilmesi, yurt dışı finansmana bağımlılığın azaltılması, sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınmasını sağlayabilmesi için yurt içi tasarrufları yeterli ve istikrarlı hale getirmeye yönelik politikaların hükümetlerce önemle ele alınması gerekmektedir (Sancak ve Demirci, 2012, s. 160).

Tasarruf bir ekonominin temel dengesini sağlayan temel değişkendir (Sipahi Beyaz, 2021, s. 248). Türkiye’nin 2018 yılında yayınlanan On Birinci Kalkınma Planı’nda tasarruf oranları, orta-yüksek gelirli ülkelerdeki yani yüksek büyüme oranlarına sahip gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf oranlarının altında seyrettiği belirtilmiştir. 2018 yılı verilerine göre ülkemizde hane halkı tasarruf oranı, % 13,9 ve yatırım oranı ise 12,7 (<https://data.tuik.gov.tr>) olarak gerçekleşmiştir. Çok düşük gerçekleşen tasarruf ve yatırım oranları, ülkemizin büyüme potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Düşük yurt içi tasarruflar, dış finansmana bağımlılığı artırmakta, cari işlemler açığını yükseltmekte ve büyümenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır (Kocatepe, 2014, s. xiii). Dolayısıyla yurt içi tasarrufları arttıracak ve bireyleri tasarruf etmeye yöneltecek değişik finansal sistemler geliştirilmeli ve işletilmelidir. Finansal sistemlerin tercih edilmesinde bireylerin dini duyguları, gelenek

görenekleri, demografik özellikleri ve gelir durumları gibi unsurların etkili olduğu unutulmamalıdır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de tasarruf finansman sistemleri, genellikle düşük gelirli insanların tercih ettiği finansal sistemlerdir. Cumhuriyet dönemi boyunca ülkemizdeki birçok insanı konut, taşıt ve işyeri sahibi yapmış, ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanmasına yardımcı olmuşlardır. Tasarrufların artırılmasına ve ülke ekonomisinin kalkınmasına önemli katkılar yapmışlardır. Başarılarına rağmen bu sistemlerden birçoğu, düşük tasarruf oranları ve yüksek enflasyon gibi nedenlerle varlıklarını uzun süre devam ettirememişlerdir.

Emlak ve Eytam Bankası adı altında kurulan ve daha sonra Türkiye Emlak bankası şeklinde ismi değiştirilen banka, 1933-1984 yılları arasında gerek bireylere, gerek kooperatiflere verdiği kredilerle yarım milyona yakın konutun yapılmasına destek olmuştur (Çoban, 2012, s. 86).

Tasarruf sandıkları ile birçok resmi kurum ve kuruluş, çalışanlarının finansman ihtiyacını karşılamış ve karşılamaya devam etmektedir. Yüzbinlerce çalışan, tasarruf sandıkları ile ev sahibi ya da araba sahibi olmuştur.

Yapı tasarruf sistemi ile yaklaşık 400 bin kişi (Kulu, 1983, s. 43) konut sahibi olmuş ve en büyük gider kalemi olan kira ödemesinden kurtulmuşlardır.

Kooperatifler, 1934'ten günümüze kadar gelir düzeyi düşük ve sermayesi yetersiz birçok insanı bir araya getirmiş ve onlara ekonomik güç katmıştır. Bu insanların küçük tasarruflarını birleştirmiş ve büyük yatırımlara dönüştürmüşlerdir. Özellikle konut alanında halen tercih edilen kooperatifler, atıl kaynakları ülke ekonomisine katmaya ve kurulduğu bölgelere zenginlik kazandırmaya devam etmektedirler

1980'li yıllardan sonra kurulan tasarruf finansman sistemi ise başarılı bir şekilde işletilmeye ve ülkemizdeki tasarruf oranlarına büyük katkılar yapmaya devam etmektedir. Ancak ülkemizdeki finans piyasası göz önüne alındığında piyasadaki payı, henüz istenilen seviyede değildir. Şöyle ki; dünyada tasarruf finansman sistemlerinden biri olan yapı tasarruf sistemi, konut kredi piyasasının % 30'una kadar büyüdüğü bilinmektedir. Ülkemizde ise 160 milyar TL'lik bir konut

piyasası var, bunun da üçte biri yaklaşık 50 ile 60 milyar TL arasında yapıyor (Koç, 2017, s. 34). Tasarruf finansman sisteminin payı, belirtilen rakamların çok altında, ancak artış eğilimindedir. Tasarruf finansman sisteminin 2016 yılı itibarıyla sektördeki cirosu 2 milyar TL'dir. 2017'de 3,5 milyar TL, 2018'de 7 milyar TL ve 2019'un ilk 9 ayında 13 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Konut sektöründeki payı istenilen seviyede olmamasına rağmen sistem, cirosunu ve "Türk ekonomisine katkısını yıldan yıla düzenli olarak artırmaktadır" (Shafiq, 2019, s. 71). Ayrıca kurulan sözleşmeler sadece konut ile sınırlı değildir. Sözleşmelerin yüzde 30'u taşıtlar üzerine kuruludur (Nebati, 2019).

Tasarruf finansman sistemleri, ülkemizde yaşanan konut, taşıt ve çatılı işyeri finansman sorununun giderilmesine önemli katkı sağlamakta ve konvansiyonel sisteme ciddi bir alternatif olarak görülmektedir. Tasarruf finansman sistemleri, "hiç şüphesiz insanların ihtiyaç hâlinde konvansiyonel finans yerine başvurduğu çok daha iyi alternatiflerdir" (Shafiq, 2019, s. 69).

3.3. Bölüm Değerlendirmesi

Ülkemizde, Osmanlı döneminden günümüze farklı yöntemlerle tasarruf karşılığı finansman sağlayan birçok sistem kullanılmış ve/veya kullanılmaktadır. Ne yazık ki bu sistemlerden birçoğu çeşitli nedenlerle istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Ülkemizin tasarruf finansman alanında yaşadığı bu başarısızlığa gelişmekte olan ülkelerde de rastlanılmaktadır. Bu başarısızlığın temel nedeni, kaynakların verimli şekilde kullanılmaması ve kaynakların tahsis edildiği amacın dışında kullanılmasıdır. Bununla birlikte başka birçok neden daha vardır. Örneğin Almanya'da başarılı bir şekilde işletilen yapı tasarruf sisteminin "Türkiye'de başarısız olmasının en önemli iki nedeni tasarrufların yetersizliği ve enflasyondur" (Kulu, 1983, s. 43). Sistemin başarılı olması daha çok bireylerin tasarruf yapmalarına bağlıdır. Eğer bireylerin tasarruf yapabilme olanağı yoksa sistemin başarılı olma şansı da yoktur. Bu sistemi başarılı bir şekilde uygulayan ülkelere bakıldığında tasarruf oranları % 30-40'lara kadar çıkmaktadır. Ülkemizde ise tasarruf oranı çok düşük ve enflasyon oranı da çok yüksektir. Enflasyon, yapılan tasarrufları eritmekte ve menkul ya da gayrimenkul alma şansı bırakmamaktadır.

Ülkemizde, Mart 2021'e kadar farklı isimler altında uygulanan tasarruf finansman sistemine yöneltilen eleştiriler ise aşağıda sıralanmıştır. 6361 sayılı kanun yürürlüğe girmeden önce yapılan bu eleştirilerden bir kısmı kanun ile giderilmiş, bir kısmı ise halen devam etmektedir.

Sisteme yöneltilen eleştirilerden biri, sisteminin borç (karz), emanet veya ortaklık akdine mi dayalı olduğu konusunun net olmadığı ile ilgilidir. Kanunda, tasarruf finansman şirketlerinin belirli bir tasarruf dönemi sonunda finansman kullandırdıkları ve toplanan fonların yönetme işlevini yerine getirdikleri belirtilmektedir. Yapılan bu tanımla belirsizlik giderilmiştir. Tasarrufların toplanması, gelir getirici faaliyetlerde değerlendirilmesi ve finansman kullandırılması, hem borç (karz) hem emanet hem de ortaklık akdine dayalı olduğu kesinleşmiştir.

Sisteme yöneltilen diğer bir eleştiri, toplanan fonların nasıl ve ne şekilde değerlendirildiğinin bilinmediği ile ilgilidir. Kanunda toplanan fonların değerlendirileceği alanlar açıkça belirtilmiştir. Değerlendirilecek alanların faizsiz olması, faize karşı hassasiyeti olan insanların tereddütlerini gidermiştir.

Tasarruf finansman şirketleri, katılımcıların bir araya getirilmesi açısından organizatörlük görevini üstlenmekte ve organizasyon ücreti almaktadırlar. Üstlenilen bu görev için alınan organizasyon ücreti yasallaşmıştır. Ancak organizasyon ücreti oranı, kanunda düzenlenmemiştir. Bu durumun farklı oran ve uygulamalara sebebiyet vermemesi için "Taşınmaz Ticareti Hakkında Yönetmelik'te belirtilen alıcı ve satıcıdan toplam en fazla % 4 komisyon alınır ifadesine uygun olarak sınırlanması gerekmektedir (Yazıcı, 2019, s. 232).

Kanunda, tasarruf fon havuzunda toplanan paraların nasıl değerlendirileceği belirtilmiştir. Ancak sistemin mevcut uygulamasına baktığımızda biriken fonların getirilerinin belki en önemli kısmından katılımcılardan ziyade kurum faydalanmaktadır (Korkmaz, 2019, s. 41). Değişik yöntemler ile elde edilen getiriden katılımcılar da faydalandırılabilir. Örneğin bu faydalandırma, son taksitlerinin hiç alınmaması ya da taksitlerde indirimle gidilmesi yoluyla yapılabilir (Hacak, 2019, s. 106).

Kanunda, tasarruf finansman şirketlerinin her türlü belge, ilan ve reklamlarında banka izlenimi yaratacak ifade ve deyimleri kullanamayacağı belirtilmiştir. Ancak şubelerinin tefrişi ve dış görüntüsü hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Oysaki şubelerinin tefrişi ve dış görüntüsü banka algısı yaratmaktadır. Şubelerin faize karşı hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin bu konuda endişe duymalarına mahal vermeyecek şekilde (Yazıcı, 2019, s. 231) tefriş edilmesi sağlanmalıdır.

Müşterinin cayma hakkını kullanması hâlinde organizasyon ücreti dâhil ödediği tutarlar, cayma kararının bildirilmesinden itibaren on dört gün içinde kendisine iade edilmektedir. Müşterinin fesih hakkını kullanması hâlinde ise organizasyon ücreti bedeli dışında kalan tutar, altı ay gibi çok uzun bir süre içinde kendisine iade edilmektedir. Ayrıca bu süre zarfında fesih hakkı kullanan müşterinin birikiminin işletilmesinden de kendisine bir pay verilmemektedir.

Kanun ile konut, taşıt ve çatılı işyeri tahsislerinin ne zaman yapılacağı müşteri ve şirket arasında yapılacak sözleşmeye bağlanmıştır. Her ne kadar tahsisat zamanı, şirket ile müşteri arasında yapılacak sözleşmeye bağlanmış olsa da bu konu, şirketlerin inisiyatifine bırakılmayacak kadar önemlidir.

Kanunda sistemin teşvik edilmesine yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Örneğin Almanya’da yapı tasarruf sistemini kullanan bireylere devlet tarafından çeşitli teşvikler verilmektedir. Ülkemizde yürürlüğe konulan kanunda, sistemi kullanan bireylere benzer teşvikler getirilmemiştir.

Eksiklikler olmasına rağmen 6361 sayılı kanun, tasarruf finansman sisteminin yasallaştırılması ve denetim altına alınması bakımından bir dönüm noktasıdır. Kanun ile vatandaşların tasarrufları güvence altına alınmıştır. Tarafların üstlendikleri riskler ile kazanımlar şeffaflaştırılmıştır. Katılımcı ile şirket arasındaki ilişki açıkça tanımlanmış ve hukuki zemine oturtulmuştur. Finansal gücü olmayan ve BDDK’nın belirlediği kriterleri taşımayan birçok tasarruf finansman şirketi tasfiye edilerek piyasaya istikrar getirilmiştir. Genel itibariyle kanun ile tasarruf finansman sistemi devlet güvencesi altına alınmış ve sistemi kullanan şirketler, BDDK denetimine tabi tutulmuşlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİNİN TERCİH NEDENLERİNİN BELİRLENMESİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırma; temelde bir arama, öğrenme, bilinmeyeni ortaya çıkarma ve ışık tutma, kısacası aydınlatmadır. İnsanlar, daima kendilerini ve toplumu aydınlatma, tanıma, olay ve oluşumları açıklama ve karşılaştıkları sorunlara güvenilir çözümler bulma uğraşındadır (Karasar, 2012, s. 22).

Araştırmaların amacı; keşfetmek, tanımlamak ve betimlemek, bilgi üretmek, sorun çözmek, yeni ürünler geliştirmek, yeni teknikler ve yöntemler geliştirmek (Arıkan, 2011, s. 32) şeklinde sıralanabilir.

Bu sıralamaya göre çalışmamızın amacı aşağıda anlatılmaya çalışılmıştır.

Keşfetmek, tanımlamak ve betimlemek: Bu araştırmada, finans sektörünün önemli ve vazgeçilmez bir ürünü olan tasarruf finansman sisteminin tercih nedenleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tasarruf finansman sistemi tercihi etki eden faktörleri belirlemek amacıyla katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri ile sistemi tercih etme nedenleri arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu yönüyle araştırma modeli keşifsel ve betimsel niteliktedir.

Bilgi üretmek: Tasarruf finansman sisteminin farklı boyutlarını ortaya çıkarmak amacıyla bu alanda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalarda yapılan anketler de dikkate alınarak yeni bir anket oluşturulmuş ve uygulanmıştır. Yapılan anketler neticesinde toplanan veriler ile tasarruf finansman sistemi hakkında yeni bilgilere ulaşılmıştır.

Sorun çözmek: Araştırmada üzerinde durulan ve açıklanmaya çalışılan sorun ne ise problem odur. Araştırma problemi ne kadar iyi belirlenirse araştırma da o derecede başarılı olur. Tasarruf finansman sistemi ile ilgili her konu, değişik açılardan ele alınabilir ve incelenebilir. Araştırmanın yönü, kapsamı ve derinliği hakkında araştırmacı bir dağınıklık ve kararsızlık yaşayabilir. Bu dağınıklık ve belirsizliğin giderilmesi, araştırma problemi ve hipotezinin net bir şekilde ortaya konulması ile mümkün olacaktır (Arıkan, 2011, s. 39).

Tasarruf finansman sisteminde; konut, taşıt ve çatılı işyeri finansmanı tahsis sırasına göre sağlanmaktadır. Diğer finansman sistemlerinde ise herhangi bir tahsis sırası bulunmamakta ve finansman anında sağlanmaktadır.

Bu çalışmada, diğer finansman sistemlerinde finansman anında sağlanmasına rağmen katılımcıların neden tasarruf finansman sistemini tercih ettikleri araştırılmıştır. Katılımcılara uygulanan anket ile tasarruf finansman sisteminin eksik görülen ve eleştirilen yönlerini tespit etmek, aynı zamanda çözümüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Yeni ürünler geliştirmek: Tasarruf finansman şirketlerinin sunduğu finansman türlerinin katılımcıların ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma ile tasarruf finansman şirketlerine yeni finansman türlerini geliştirebilmeleri konusunda yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Yeni teknikler ve yöntemler geliştirmek: Yaptığımız araştırmanın amaçlardan biri de elde edilen bulgular neticesinde yeni bir finansal araç oluşturmak ve önermektir. Oluşturulan ve önerilen finansal araç, özellikle maliyet konusunda diğer finansal araçlara (modellere) göre çok daha avantajlı olması amaçlanmıştır. Bu finansal aracın tasarruf finansman sisteminin tercih edilme düzeyini artıracığı ve yeni finansal araçlar geliştirmek isteyen araştırmacılara da bir ön fikir vereceği düşünülmektedir.

Araştırmanın önemi ise;

Tasarruf finansman sistemi; konut, taşıt ve çatılı işyeri finansmanında diğer faizli finansman yöntemlerine alternatif bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. 6361 sayılı yasada yapılan değişikliklerle sistem, yasal bir statüye kavuşturulmuştur.

Tasarruf finansman sisteminin tercih nedenleri ve sistemin olumlu ya da olumsuz yönleri belirlenirse, sistemi kullanmayı düşünenlere veya sistemin nasıl işlediğini merak edenlere önemli bilgiler verilmiş olur. Tasarruf finansman sisteminin sağlıklı işleyip işlemediği ve beklentileri karşılayıp karşılamadığı, yapılacak bu tür araştırmalar ile belirlenebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma, tasarruf finansman sisteminin tercih edilme nedenlerinin belirlenmesi, sistemin eksik görülen yönlerinin tespit edilmesi ve yeni bir finansal

aracın geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca tasarruf finansman sistemleri ile ilgili çok sayıda bilimsel çalışma olmasına rağmen doktora düzeyinde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

4.2. Araştırmanın Soruları

Tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinin belirlenmesine ilişkin sorular geliştirilmiş ve geliştirilen sorulara araştırma kapsamında cevaplar aranmıştır. Araştırma kapsamında cevapları aranan sorular aşağıda verilmiştir.

- ✓ Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktörler nelerdir?
- ✓ Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıları, demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre gruplandırabilir miyiz?
- ✓ Özellikleri bakımından böyle bir gruplandırma yapılabilirse, bu gruplandırmanın başlıca ayırt edici özellikleri nelerdir?
- ✓ Bu gruplandırma sonunda tasarruf finansman sistemi tercih nedenine etki eden faktörler (gruplar) ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasında belirgin farklar var mıdır?
- ✓ Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri, tasarruf finansman sistemi tercihlerini nasıl etkilemektedir?
- ✓ Tasarruf finansman sisteminin ne tür özellikleri katılımcıların tercihini etkilemektedir?

4.3. Araştırmanın Kapsamı

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'nin üç ayrı İBBS Bölgesi'ne ayrılmasına karar verilmiştir. Buna ilişkin 2001 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü tarafından hazırlanan rapor, 2002/4720 no'lu Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiş ve 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bu araştırma, TRB istatistiği bölge birimleri sınıflandırılmasında TRB1 Malatya alt bölgesinde yer alan illerde yapılmıştır. TRB1 Malatya alt bölgesinde yer alan iller, Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1: TRB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması

TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya alt bölgesi	TRB11	Malatya
				TRB12	Elâzığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli

Kaynak: (22 Eylül 2002 tarihli ve 24884 sayılı Resmi Gazeteden alınmıştır.)

TRB1 Malatya alt bölgesinde; TRB11-Malatya, TRB12-Elâzığ, TRB13-Bingöl ve TRB14-Tunceli illeri yer almaktadır.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları (Araştırmanın Kısıtları) ve Varsayımları

1980 yılından itibaren kullanılmaya başlanan tasarruf finansman sistemi, ülkemize özgü ve faizsiz bir niteliğe sahip olup konut taşıt ve çatılı işyeri gibi menkul ya da gayrimenkul finansmanı için tercih edilmektedir. 2016 yılından önce tasarruf finansman sistemini kullanarak faaliyette bulunan sadece 2 tasarruf finansman şirketi bulunurken 2016 yılından itibaren bu sayı artmaya başlamış ve “Mart 2021 tarihi itibarıyla 50’nin üstüne” (Kaplan, 2018, s. 1) çıkmıştır. Mart 2021 tarihinde, 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanununda yapılan değişikliklerle birçok şirket, kanunda belirtilen kriterleri taşımadıkları için tasfiye edilmişlerdir. Halen (Aralık 2021 tarihi itibarıyla) 8 tasarruf finansman şirketi sektörde faaliyet göstermekte ve BDDK’nın bu şirketler ile ilgili değerlendirme süreci devam etmektedir.

Çalışma, TRB1 Malatya alt bölgesinde yer alan TRB11-Malatya, TRB12-Elâzığ, TRB13-Bingöl ve TRB14-Tunceli illerinde tasarruf finansman sistemini kullanarak konut, taşıt ve çatılı işyeri gibi menkul veya gayrimenkule sahip olmak isteyen bireyler üzerinde yapılmıştır. TRB1 Bölgesinde yer alan ancak sınırları içinde herhangi bir tasarruf finansman şirketi bulunmayan Tunceli ilinden herhangi bir veri elde edilememiştir.

TRB1 Bölgesinde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin mevcut katılımcı sayılarının tespiti için Şubat 2021 tarihinde şirketin şube yöneticileri ile yüz yüze ve telefon aracılığıyla görüşmeler yapılmıştır. Şubat 2021 tarihi itibarıyla TRB1 bölgesinde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin mevcut katılımcı

sayılarının 19.207 olduğu belirlenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Formül ile yapılan hesaplamada $\alpha=0.05$ de ∞ serbestlik derecesine göre ulaşılması gereken katılımcı sayısı 377 olarak hesaplanmıştır. Tablo 4.3’de $\alpha=0.05$ de ∞ serbestlik derecesine göre ulaşılması gereken katılımcı sayısı 370 olarak gösterilmiştir. Ancak daha uygun ve doğru verilerin elde edilebilmesi için ulaşılması gereken katılımcı sayısının 384 olmasına karar verilmiştir. Tablo 4.4’de gösterildiği gibi 384 katılımcı, 19.207 aktif müşteri sayısına oranlanarak her ilde ulaşılması gereken katılımcı sayısı belirlenmiştir. Ulaşılması gereken katılımcı sayısına ilişkin hesaplama, “Araştırmanın Evreni ve Örneklemi” bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Varsayımlar;

Tasarruf finansman sistemini aktif olarak kullanan katılımcılar; diğer finansman sistemlerinde uygulanan faiz oranlarından, kâr oranlarından ve finansman kullanım koşullarından haberdardırlar. Bilerek ve isteyerek tasarruf finansman sistemini tercih etmişlerdir.

Tasarruf finansman sistemini kullanan katılımcılar, genellikle mevcut diğer finansman sistemlerini çeşitli nedenlerle benimsemeyenlerden oluşmaktadır.

Anket uygulanan katılımcılar; en az bir defa tasarruf finansman sistemini kullanarak konut, taşıt ya da çatılı işyeri gibi menkul veya gayrimenkul sahibi olmuş ya da olmak isteyenlerdir.

Anket uygulanan katılımcılar, görüşme sırasında sorulan sorulara samimi ve doğru cevaplar vermişlerdir.

4.5. Tasarruf Finansman Sistemi ile ilgili Literatür

Literatür taramasında, tasarruf finansman sistemi ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların çok sınırlı olduğu ve bu çalışmalarda tasarruf finansman sisteminin ayrı bir başlık altında değerlendirildiği görülmüştür. Sınırlı sayıda olan bu çalışmalar, daha çok makale ve yüksek lisans tezi düzeyinde kalmış; doktora düzeyinde pek fazla çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle literatür taramasında; tasarruf finansman sistemi ile ilgili yapılan makaleler, yüksek lisans tezleri ve ülkemizde düzenlenen kongre ve sempozyumlarda yayınlanan bildiriler değerlendirilmiştir.

Ülkemizde tasarruf finansman sistemini kullanarak konut, taşıt ve çatılı işyeri gibi varlıklara sahip olmak isteyen bireylerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Sistemin toplumumuzda çok fazla tercih edilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Ülkemizdeki birçok insanın faiz konusunda hassasiyetinin olması ve menkul/gayrimenkul kredi maliyetlerinin çok yüksek olması, temel nedenler olarak görülmektedir.

Ardener (1964), Nijerya'nın yerli halkı olan İbolar üzerine yaptığı çalışmada, ROSCA'nın ilk akademik tanımını yapmıştır. İbolardan elde ettiği bilgiler ile yazdığı makalede, İbo mensuplarının belirli bir süre için bir gruba dâhil olduklarını, grup içinde para toplandığını ve toplanan paranın grup üyeleri arasında el değiştirdiğini belirtmiştir. ROSCA olarak isimlendirdiği bu oluşumların yaptığı işlemleri, gayriresmi bankacılık ve kredi işlemleri olarak nitelendirmiştir.

Tariq (1994), konut finansman sistemlerini incelediği doktora çalışmada, Pakistan'da nüfus artışına paralel olarak konut ihtiyacının sürekli arttığını ve konut ihtiyacının tam olarak karşılanamadığını belirtmiştir. Bu durumun Pakistan'da yeterli bir konut finansman sisteminin olmamasından kaynaklandığını savunmuştur. Ayrıca Hindistan, Kenya, Türkiye ve Brezilya ile ilgili dört vaka çalışması yapmıştır. Türkiye'de, konut finansmanı konusunda orta sınıfın göz ardı edildiğini, gayriresmi oluşturulan konut fonlarının konut piyasasını canlandırıldığını ancak bu durumun da inşaat maliyetlerini ve arazi fiyatlarını arttırdığını savunmuştur.

Sandsor (2010), ROSCA'ların yapısı ve işleyişi üzerine yaptığı çalışmada, ROSCA'ları ekonomik, sosyal ve kültürel bir kurum şeklinde nitelendirmiştir. Kültürel farklılıklardan dolayı her ülkede farklı isimler altında ve değişik biçimlerde oluşturulduklarını ifade etmiştir. Sisteme dâhil olan bireylere tasarrufları karşılığında hem finansman hem de sigorta imkânı sağladığını belirtmiştir.

Tekerek (2013), sistemin tercih nedenini ve memnuniyet düzeyini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, sistemi kullanarak konut sahibi olan kişiler ile yüz yüze görüşmeler yapmış ve sistemi kullanan katılımcılara bir anket uygulamıştır. Ankete katılanların % 71'inin faizden kaçınmak, % 18'inin de daha az maliyetli finansman elde etmek için sistemi tercih ettiklerini belirlemiştir.

Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Karatay Üniversitesi (2015) tarafından düzenlenen kongrenin sonuç bildirgesinde katılımcılar, hâlihazırda konut finansmanı sağlayan şirketlerin yaptığı işlemlerin faiz şüphesi barındırdığını beyan etmişlerdir. Yapılan bu işlemlerin faiz barındırmaması için grup üyelerinden alınan tahsilatların grup içinde kalması, yapılan tahsilatların şirket hesabında bekletilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca alınan tahsilatların konut alımı için kullanılmasını, finansal destek konusunda şirketin müdahil olmamasını ve eklenecek enflasyon farkının baştan değil enflasyon gerçekleştikten sonra ödemelere eklenmesini istemişlerdir.

Sakarya Üniversitesi ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2016), sistemin hem fıkhi hem de finans boyutunu ele aldıkları ortak çalıştayda katılımcılar, sistemin faizsiz finans ilkeleri çerçevesinde ve İslami ilkelere uygun olarak revize edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Sistemin faiz şüphesi barındırmaması için fon fazlalıklarının nasıl değerlendirileceğinin netleştirilmesi gerektiği ifade edilse de çıkan yeni kanun ile bu konu açıklığa kavuşturulmuştur. Kanun ile fon fazlalıklarının değerlendirileceği alanların faizsiz olması zorunlu hale getirilmiştir. Çalıştayda katılımcılar, teslimat dönemlerindeki farklılıklardan doğacak haksızlıkların giderilmesine yönelik yeni modellerin oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ergüven ve Kaya (2016) çalışmalarında, katılımcılara uyguladıkları anket ile sisteminin faizsiz oluşu, sistemin tercih edilme nedenleri arasında % 80 ile ilk sırada yer aldığını belirlemişlerdir. Bu durum, sistemi tercih edenlerin çok büyük bir çoğunluğunun faizsiz bir sistem arayışında olduklarını göstermektedir (Tekerek, 2013, s. 67). Tasarruf finansman sisteminin faizsiz olması en büyük tercih nedeni olarak görülse de sistemi kullanan şirketlerin yaptığı işlemlerin faiz şüphesi taşıdığı çeşitli platformlarda dile getirilmiştir.

Kumbasar (2016), tasarruf finansman sistemi ile ilgili yaptığı çalışmada, tasarruf finansman sisteminin, konut kredisi ve mortgage (ipotek) gibi diğer ev alma sistemlerinden ayıran özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Tasarruf finansman sisteminin diğer ev alma sistemlerinden ayıran özelliklerini; faizsiz bir sistem olması, her bütçeye göre seçenekler sunması, bu sistem ile Türkiye'nin her yerinden ev alınabilmesi, kirada olanlar için yardım yapılması ve geri ödemelerde kolaylıkların sağlanması şeklinde sıralamıştır.

Evli (2016), İslami finans ilkelerine göre sistemi değerlendirdiği çalışmasında, sistemde uygulanan kira desteği programının faiz şüphesi taşıdığını belirtmiştir. Kira yardımı yerine süreçten kaynaklanan enflasyon farkının hesaplanıp ödenebileceği, fikrini ileri sürmüştür. Ayrıca aynı çalışmada, şirketlerin aldığı organizasyon ücretinin makul düzeyde ve uygun olduğunu belirtmiştir.

Çekin (2018), sistemin İslami finans ilkelerine göre değerlendirdiği çalışmasında, kirada olanlar için yardım yapılmasını ve yüksek organizasyon ücretinin alınmasını, İslami finans ilkelerine aykırı bulmuştur. Aykırı bulunan hususlar ile ilgili gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra sistemin uygulanmasını önermiş ve sistemi uygulayan her bir şirketin şeri danışma mekanizmasına sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.

Akpolat (2018), tasarruf finansman sistemindeki finansman maliyetlerini banka kredileri ile karşılaştırdığı çalışmasında, tahsis tarihine göre konut maliyetlerini her iki sistem için ayrı ayrı hesaplamıştır. Tasarruf finansman sisteminin enflasyona, faiz oranına ve konut fiyat artışına bağlı olarak ilk 30'uncu aya kadar avantajlı sonraki aylarda ise bu avantajını kaybettiği sonucuna varmıştır.

Ergüven (2019), İslami finans ilkelerine uygun model önerisi yaptığı çalışmasında, tasarruf finansman şirketleri ile katılımcılar arasındaki ilişkiyi düzenleyen yeni bir ortaklık modeli geliştirmiştir. Bu modelde, tasarrufa dayalı finans sistemini kullanan şirketlerin, katılımcılar ile olan ilişkilerini vekil, katılımcıların kendi aralarındaki ilişkilerini de azalan muşaraka olarak konumlandırmıştır. Bu modele göre; katılımcılardan vekâlet alan şirketler, hem katılımcılar ile ortaklık (azalan muşaraka) hem de kira akdi kurmaktadır. Önerilen model ile tasarruf finansman şirketleri ve katılımcılar arasındaki ilişki, İslami finans ilkelerine uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Beybur ve Çetinkaya (2021), tasarruf finansman şirketlerinin faaliyetleri ve katılımcılar açısından teşkil ettiği riskleri belirlemeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada, şirketlerin faaliyetlerinin katılımcılar açısından teşkil ettiği riskleri ortadan kaldırmak amacıyla İsveç'te kooperatif bankacılığı sisteminin bir örneği olan JAK bankacılık sistemi ve katılım bankacılığı finansman ürünlerinden karz-ı hasen sistemi ile oluşturulabilecek yeni bir finansman modeli önermişlerdir.

Bu modelde, tasarruf finansman şirketlerine bankacılık lisansı verilmesini ve tasarruf finansman şirketlerinin sadece mevduat toplama ve fon kullandırma faaliyetinde bulunarak faaliyetlerine devam etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tasarruf finansman sistemi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında daha çok sistemin İslami finans ilkeleri çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Çalışmalarda, sistemin eksik bulunan yönleri belirtilerek çözüm noktasında birçok öneri ile birlikte yeni model önerilerinde de bulunulmuştur. Önerilen modeller daha çok tasarruf finansman şirketleri ve katılımcılar arasında yeni ortaklık modellerinin geliştirilmesine, tasarruf finansman şirketlerinin yapısının yeniden düzenlenmesine yöneliktir.

4.6. Veri Seti ve Yöntem

Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılar ile ilgili veriler, anket formunun işaretlenmesi şeklinde yüz yüze (kişisel) yapılan anket uygulamasından elde edilmiştir. Yüz yüze anket yönteminin uygulama nedeni ise; bu yöntemin hem daha çok soru sorulmasına hem de cevaplama oranının yüksek olmasına imkân vermesidir. Veri toplama aracı olarak kapalı uçlu soruların yer aldığı anket formu kullanılmıştır. Anket, tasarruf finansman şirketlerinin faaliyette bulunduğu şubelere gidilerek şubelerin mekânsal ortamında yapılmıştır. Ankete başlarken katılımcılara “Tasarruf finansman sistemi ile konut, taşıt ya da başka bir menkul veya gayrimenkul satın aldınız mı?” eleme sorusu sorulmuş ve olumlu yanıt verenlere anket uygulanmıştır.

Çalışmada, tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinin belirlenebilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, % 5 önem seviyesine göre eksik doldurma ve yanlış doldurma ihtimalleri de göz önüne alınarak tasarrufa finansman sistemini aktif kullanan 384 katılımcıya uygulanmıştır. Anket formunda yer alan çoktan seçmeli sorular, katılımcıların kolayca cevaplayabileceği şekilde hazırlanmıştır. Anket iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ne tür finansman kullandıklarına ve daha önce faizli finansman kullanıp kullanmadıklarına ilişkin 10 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların tercih nedenlerini belirlemeye yönelik 33 soru bulunmaktadır. Katılımcıların tercih nedenini belirlemeye yönelik ve

kolayca cevaplayabilecekleri anket soruları, beşli Likert tipi ölçeğe göre hazırlanmıştır. Finansal araştırmalarda da kullanılan Likert ölçeği, cevaplayıcıların belirli ifadelerle ne ölçüde katıldıklarını göstermektedir (Sims, 2000, s. 6).

Çalışmada kullanılan beşli Likert ölçeği, şekil ve ifade olarak Şekil 4.1’de gösterilmiştir.

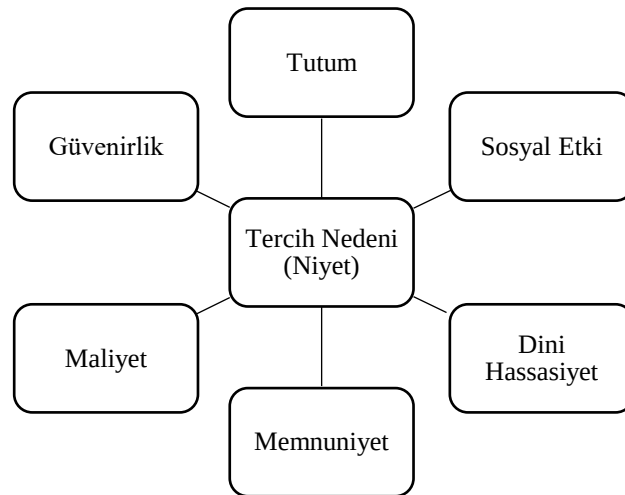
Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıp Katılmama Oranım Eşit	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
5	4	3	2	1

Şekil 4.1: Araştırmada kullanılan Beşli Likert Ölçeği

4.6.1. Araştırmanın Modeli

Model kurma, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkilerin belirlenerek bu ilişkinin tahmini ya da tanımsal eşitliklere taşınması işlemidir (Zikmund, 1996, s. 116).

Araştırmanın amacı doğrultusunda literatürden de yararlanılarak katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih nedenlerinin belirlenmesi ve tercih nedenleri ile demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla bir araştırma modeli geliştirilmiştir. Bu model, Şekil 4.2’de gösterilmiştir.

Şekil 4.2: Araştırma Modeli

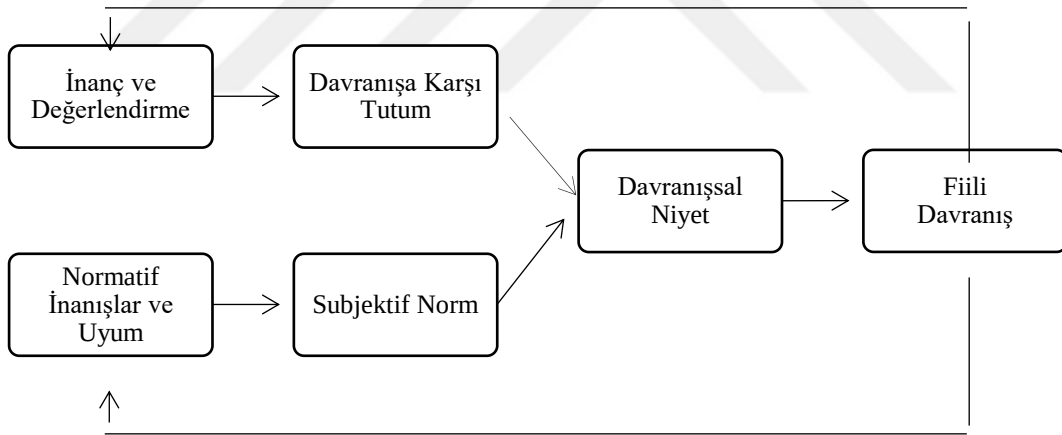
Kaynak: (Yazar tarafından oluşturuldu.)

Araştırma modeli, TRA'daki tutum ve sosyal etki değişkenleri ile birlikte literatürdeki çalışmalardan faydalanılarak elde edilen dini hassasiyet, güvenilirlik, memnuniyet ve maliyet olmak üzere toplamda 6 temel değişkenin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur.

Araştırma modelindeki değişkenlerin kısa tanımlamaları, sırasıyla şu şekildedir:

TRA'dan Alınan Değişkenler

Nedenli ya da gerekçeli eylem teorisi olarak bilinen TRA (Theory of Reasoned Action), Fishbein ve Ajzen (1975) tarafından geliştirilmiştir. Teori, sosyo-psikoloji temelli bir davranış teorisidir. TRA, bireylerin isteğe bağlı ve iradeleri dâhilinde olan davranışlarını açıklamak amacıyla geliştirilen ve bilimsel araştırmalarda en fazla kullanılan bir teodir (Olson ve Zanna, 1993, s. 131). Teoride inançların davranışları yalnızca tutumlar üzerinden dolaylı olarak etkilediği savunulmuştur (Davis, 1989, s. 335).

Şekil 4.3: Planlanmış Davranış Teorisi

Kaynak: (Fishbein ve Ajzen, 1975, s. 15)

Bu teoriye göre bir bireyin davranışsal niyeti, tutum ve sosyal etki tarafından belirlenmektedir (Taib ve Ramayah, 2008, s. 238). TRA'da yer alan ve subjektif norm olarak da adlandırılan sosyal etki, kişinin “diğer bireylerin ne düşündüğü” konusundaki inançları ile ilgili bir değerlendirme yaparak kendilerine özgü (Pekdemir ve Turan, 2018, s. 158) davranış sergilemeleridir. Diğer bir ifade ile

“kendisi için önemli gördüğü eş, aile, arkadaş vb. gibi kişilerin belirli referanslarına uyum göstermeleridir” (Lada, Tanakinjal ve Amin, 2009, s. 68). Birey; herhangi bir davranışı sergilemede, hem diğer kişilerin düşünceleri konusundaki inancı hem de o davranışı sergileyebileceğine (kendine) inancı etkilidir (Pekdemir ve Turan, 2018, s. 158).

Dini Hassasiyet

Tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde birçok değişken etkili olabilmektedir. Tasarruf finansman şirketlerinin İslami emir ve yasaklara göre faaliyet göstermesi, tercihi etkileyen değişkenlerden biri olarak düşünülmektedir. Bu değişken, çalışmada “Dini Hassasiyet” boyutu altında incelenmiştir.

Güvenirlilik

Katılımcıların tasarruf finansman şirketlerine olan güveni, konut ve taşıt gibi varlıkların tahsis zamanı, teminat amacıyla ipotek tesis edilmesi ve tasarruf finansman sisteminin yasal statüsü gibi hususlar “Güvenirlilik” boyutu kapsamında araştırılmıştır.

Memnuniyet

Tasarruf finansman sisteminin yapısı, bireylerin sistemden haberdar olma derecesi, sistemin beklentileri karşılayıp karşılamadığı, tasarruf finansman şirketlerinin sunduğu hizmetin kalitesi gibi hususlar “Memnuniyet” boyutu altında incelenmiştir.

Maliyet

Tasarruf finansman şirketlerinin aldıkları organizasyon ücretleri, tasarruf finansman sistemindeki işlem maliyetleri ve ödeme koşulları “Maliyet” boyutu altında incelenmiştir.

4.6.2. Araştırmanın Hipotezleri

Sosyal bilim dallarında bilimsel olarak test edilebilir hipotezlerin geliştirilmesi ve bunların araştırma sonuçları ile test edilmesi önem arz etmektedir (Kurtuluş, 1998, s.7). Hipotez iki veya daha fazla ölçülebilir değişkenin birbiriyle ilişkisini belirleyen bir yargıdır (Churchill, 1999, s. 49).

Sosyal bilimlerde dikkat edilen hususlardan biri de tercih nedenlerini etkileyen değişkenlerin incelenmesinde oluşturulan hipotezlerdir. Bu hipotezlerin test edilmesinde katılımcıların yaşları, medeni durumları, cinsiyetleri gibi demografik özellikleri ile sosyo-ekonomik statüleri önemli açıklayıcı değişkenlerdir.

Araştırma, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf finansman sistemi tercihleri arasındaki ilişkiyi geliştiren hipotezler doğrultusunda yapılmıştır.

Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerini etkileyen değişkenler, bağımlı ve bağımsız değişken olarak iki grupta incelenmiştir. Birinci grubu demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler (cinsiyet, yaş, gelir durumu gibi), ikinci grubu ise davranışsal değişkenler oluşturmuştur. Araştırmada, katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihini ölçmek amacıyla 33 yargı (bağımlı değişken) geliştirilmiştir.

Tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde; tasarruf finansman şirketlerinin faaliyet şekli, sunulan hizmetlerin güvenilirliği, sağlanan hizmetin maliyeti, katılımcıların memnuniyet düzeyi, katılımcıların tasarruf finansman şirketlerine karşı tutumları ve şirketlerin toplumda algılanma biçimleri etki etmektedir. Tercih nedenlerinin alt boyutları olan faktörlerin katılımcıların davranışlarını nasıl etkilediğini ve katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihleri ile demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla oluşturulan hipotezler, Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2: Araştırmanın Hipotezleri

No		HİPOTEZLER
1	H ₀	Sosyal etki, Tutum, Dini Hassasiyet, Güvenirlik, Memnuniyet ve Maliyet faktörlerinden hiçbir faktör, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların davranışı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahip değildir.
	H ₁	Sosyal etki, Tutum, Dini Hassasiyet, Güvenirlik, Memnuniyet ve Maliyet faktörlerinden en az bir faktör, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların davranışı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.
2	H ₀	Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri (bağımsız değişkenler) ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olan faktörler (bağımlı değişkenler) arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
	H ₁	Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri (bağımsız değişkenler) ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olan faktörler (bağımlı değişkenler) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4.6.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evreninden, evreni temsil etmesi için seçilen örneklerden oluşan gruba örneklem denir (www.bingol.edu.tr). Yapılacak bir araştırmada doğru bir örneklem için araştırma evreninin iyi bilinmesi, aynı veya benzer ihtiyaçları olan insanlara yani hedef kitleye odaklanması çok önemlidir. Çünkü örneklem, seçildikleri evrenleri tam ve doğru bir şekilde temsil etmeyebilirler. Tam ve doğru bir şekilde temsil etmeleri için evrendeki hiç kimsenin sistematik olarak dışlanmaması gerekir.

Yapılan bir araştırmanın amacı, örneklemi incelemek ve sonuçları evrene genellemektir. Örneklemden elde edilen veriler ile araştırma evrenine genelleme yapılması olasılığa dayanmaktadır. Örneklem yeterli büyüklüğe ve temsile sahipse araştırma evreni hakkında yapılacak genellemede yanılma payı daha az olur. Örneklem, yeterli büyüklüğe ve temsile sahip değilse “verilen kararın yanlış olmasına rağmen hipotezin geçerliğine ilişkin kanıt sağlayabilir ki bu da I. tip hataya neden olur. Ters durumda olabilir, araştırmacının hipotezi doğru olduğu halde H sıfır hipotezi doğrulanabilir, bu da II. tip hatanın oluşmasına neden olur” (Özen ve Gül, 2007, s. 415). Dolayısıyla uygun bir örneklem için, temsil yeteneği sağlayan bir dengeye ulaşılması gerekmektedir (Altunışık ve Coşkun, 2010, s. 133).

Araştırmanın evreni ve örneklemi için verilen bu kısa bilgilerden sonra çalışma için uygun örneklem büyüklükleri hesaplanabilir. Örneklem büyüklüğü hesaplamasında kullanılan formüllerin yanı sıra belirli evren büyüklüklerinde alınması gereken örneklem büyüklüklerini gösteren tablolardan da yararlanabilir (Gülbüz ve Şahin, 2017, s. 128).

TRB1 Bölgesinde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin müşteri sayılarına ulaşmak için ilgili şirketlerden bazılarının şubelerine gidilerek, bazılarının ise şube yetkilileriyle telefonda görüşülerek veriler elde edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. TRB1 Bölgesinde yer alan Tunceli ilinde herhangi bir tasarruf finansman şirketi bulunmadığından hesaplamaya dâhil edilmemiştir. Buna göre TRB1 bölgesinde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin Şubat 2021 tarihi itibarıyla aktif müşteri sayısı 19.207 kişidir. Ulaşılması gereken müşteri sayısının formül ile hesaplanması şu şekildedir:

Örneklem büyüklüğü hesaplamasında kullanılan formülde;

N= Evrendeki birey sayısı

n= Örneklem alınacak birey sayısı

p= İncelenecek olayın görülüş sıklığı (olasılığı)

q= İncelenecek olayın görülmeyiş sıklığı (1-p)

t= Belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değer

d= Olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen $\pm$ sapma olarak simgelenmiştir (Erkuş, 2013, s. 126).

Formül ile örneklem büyüklüğü hesaplaması, aşağıdaki gibidir.

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N - 1) + t^2 \cdot p \cdot q} \text{ ise } n = \frac{19.207 \cdot 1,96^2 \cdot 0,5 \cdot 0,5}{0,05^2 \cdot (19207 - 1) + 1,96 \cdot 0,5 \cdot 0,5}$$

n = 377 olarak hesaplanmıştır.

Formül kullanılarak, $\alpha = 0.05$ de ∞ serbestlik derecesi ile yapılan hesaplamada ulaşılması gereken asgari örneklem sayısı (ulaşılması gereken müşteri sayısı) 377'dir.

Belirli evren büyüklüklerinde alınması gereken örneklem büyüklükleri ise Tablo 4.3'de gösterilmiştir.

Tablo 4.3: Belirli Evren İçin Kabul Edilebilir Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyüklüğü	± 0.03 örneklem hatası (d)			± 0.05 örneklem hatası (d)			± 0.10 örneklem hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81

100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s. 50)

Tabloda, 19.207 toplam müşteri sayısına karşılık, $\alpha=0.05$ de ∞ serbestlik derecesi ile ulaşılması gereken asgari örneklem sayısı (ulaşılması gereken müşteri sayısı) 370'dir.

Formül ile yapılan hesaplamada ulaşılması gereken asgari örneklem sayısının 377 olduğu sonucuna varılmıştır. Tabloda ise ulaşılması gereken asgari örneklem sayısı, 370 olarak gösterilmiştir. Ancak daha uygun ve doğru verilerin elde edilebilmesi için ulaşılması gereken asgari örneklem sayısının 384 olmasına karar verilmiştir.

Bu bağlamda 384 katılımcı, 19.207 aktif müşteri sayısına oranlanarak her ilde ulaşılması gereken katılımcı sayısı belirlenmiştir. TRB1 bölgesinde yer alan illere göre ulaşılması gereken asgari örneklem sayısı, Tablo 4.4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.4: İllere Göre Örneklem Sayısı

Kodu	Bölge	Alt Kodu	İller	Aktif Müşteri Sayısı	Müşteri Örneklem Sayısı	Yüzde
TRB1	Malatya	TRB11	Malatya	10.631	212	55
		TRB12	Elâzığ	6.916	138	36
		TRB13	Bingöl	1.660	34	9
		TRB14	Tunceli	0	0	0
Toplam				19.207	384	100

Kaynak: (TRB1 Bölgesinde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin Şubat 2021 tarihi itibarıyla aktif müşteri sayısına ilişkin veriler kullanılarak yazar tarafından yüzdeleri hesaplanmıştır.)

TRB1 bölgesinde ulaşılması gereken katılımcıların asgari örneklem sayısı 384'dür. TRB1 bölgesinde yer alan illerde ulaşılması gereken asgari örneklem sayısı ise Malatya için 212, Elâzığ için 138 ve Bingöl için 34 olarak hesaplanmıştır.

4.6.4. Veri Toplama İşlemleri

Araştırmada veri toplama aracı olarak, tasarruf finansman şirketlerini tercih eden katılımcılara uygulanmak amacıyla anket formları kullanılmıştır. Veri toplamada kullanılan anketler, TRB1 bölgesinde yer alan Malatya, Elâzığ, Bingöl

illerinde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin şubelerinde, katılımcılar ile yüz yüze ve katılımcılara anket soruları sorularak gerçekleştirilmiştir.

Genel örneklem büyüklüğüne ulaşılmadan önce anket, tasarruf finansman şirketlerinin şubelerinde elli katılımcı (50 kişi) üzerinde uygulanmış ve anlaşılmasında güçlük çekilen sorular düzeltilmiştir. Bu düzeltme aşamasından sonra anketin geçerliliğini değerlendirmek amacıyla üniversitelerde görev yapan konuyla ilgili ve bilgili olan akademisyenlere gösterilerek görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bu sonuçlara göre anket formundaki soruların anlaşılabilirliği test edilmiş, ankete nihai şekli verilmiş ve TRB1 bölgesinde uygulanmıştır.

Anket ile veri toplama sürecine 01.08.2021 tarihinde başlanmıştır. 06.12.2021 tarihine kadar bazı anketlerde hata, noksan ve eksiklik olabileceği düşüncesiyle toplam 390 katılımcıya ulaşılmış ve yüz yüze anket uygulanmıştır. 390 anketin içinden 6 anket çalışmadan çıkarılmış (soruların tamamına cevap verilmeyen ve eksik kalan), geriye kalan 384 anketin geçerli olacağına karar verilmiştir. Elde edilen örneklem ana kütleyi en iyi şekilde temsil edeceği kanaatine varılmıştır.

4.6.5. Verilerin Analizi Aşamaları

Anket sonucu elde edilen veriler; SPSS (Statistical Packet for Social Science) 23.0 istatistik programı ve SPSS Amos 24 programı ile araştırmanın amaçlarına uygun şekilde analiz edilmiştir. Veriler, % 95 anlamlılık seviyesinde ve istatistiksel yöntemler ile açıklanmıştır. Yapılan analiz aşamaları ise Tablo 4.5’de özetlenmiştir.

Tablo 4.5: Verilerin Analiz Aşamaları

Aşama	Yöntem	Analizin Amacı
1	Betimsel Analiz	Örneklem özelliklerinin sayısal gösterilmesi ve özetlenmesi. Elde edilen verilerin düzenlenmesi.
2	Faktör Analizi	Hazırlanan soru ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik analizlerini yapılması. Değişkenlerden toplanan çok sayıda veriyi özetleyerek, en az kayıpla daha az sayıda yeni alt boyutların oluşturulması.
3	DFA Analizi	Sosyal etki, Tutum, Dini Hassasiyet, Güvenirlilik, Memnuniyet ve Maliyet faktörlerinin tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların davranışı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olup olmadığının belirlenmesi.
4	Korelasyon Analizi	Bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesinin ölçülmesi.
5	Varyans Analizi ve LSD Testi	Bağımsız değişkenin bağımlı değişkenlere etkilerinin istatistiksel karşılaştırılmasının yapılması. Önemli farklılıkların hangi boyutlarda ortaya çıktığının belirlenmesi.

4.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Bulgular

Araştırma verilerinin analizi ve elde edilen bulgular, Tablo 4.5’deki sıralamaya göre aşağıya çıkarılmıştır.

4.7.1. Betimsel Analiz

Araştırma kapsamında tasarruf finansman sistemini kullanan ve anket dolduran katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin bulguların frekans ve yüzde dağılımları, aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin cinsiyete göre dağılımları ise tabloların altındaki grafiklerde gösterilmiştir.

Tablo 4.6: Katılımcıların Cinsiyet Durumları

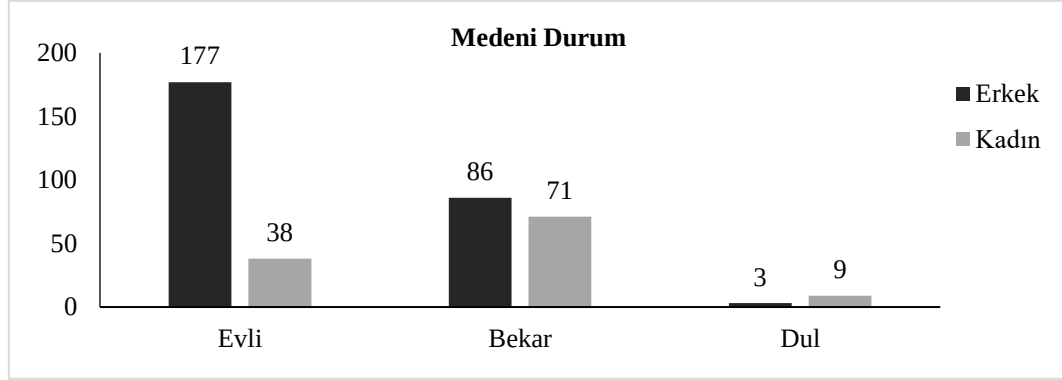
Cinsiyet	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
Erkek	266	69,3	69,3	69,3
Kadın	118	30,7	30,7	100
Toplam	384	100	100	

Birçok çalışmada kullanılan en önemli demografik özelliklerden biri olan cinsiyet durumu, bu çalışmada tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılar için de araştırılmıştır. TRB1 bölgesinde araştırma kapsamına girenlerin içinde erkek olanların oranı % 69,3 (266 kişi), kadın olanların oranı ise % 30,7 (118 kişi)’dir. Bu sonuç, araştırmaya giren katılımcıların içinde kadın katılımcıların da çok fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum araştırmanın yapıldığı TRB1 bölgesinde tasarruf finansman sistemini sadece erkeklerin değil kadınların tercih ettiğini göstermektedir.

Tablo 4.7: Katılımcıların Medeni Durumları

Medeni	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
Evli	215	56,0	56,0	56,0
Bekâr	157	40,9	40,9	96,9
Dul	12	3,1	3,1	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

Diğer önemli demografik faktörlerden biri olan medeni durum TRB1 bölgesi için incelendiğinde, katılımcıların % 56’sının (215) evli, % 40,9’unun (157) bekâr olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların % 3,1’i (12 kişi) ise boşanma veya eş vefatı nedeniyle dul kalan kişilerden oluşmaktadır.

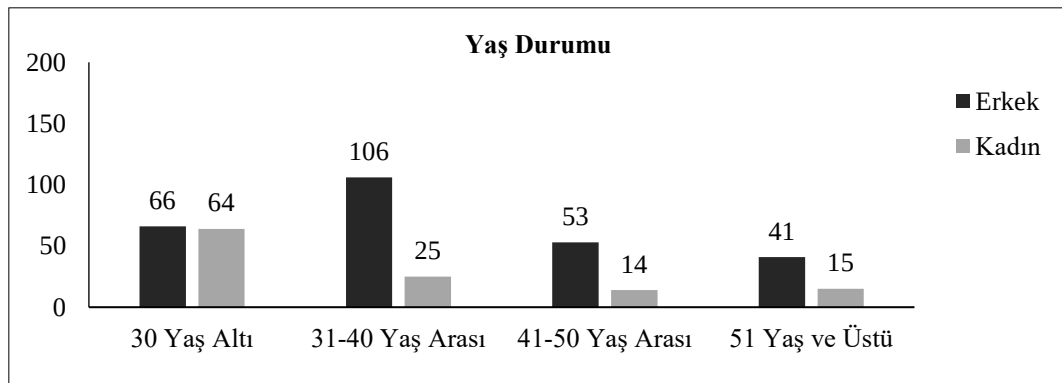
Şekil 4.4: Cinsiyete Göre Medeni Durum

Tasarruf finansman sistemini tercih eden erkeklerin 177'si evli ve 86'sı bekâr, kadınların 38'i evli ve 71'i bekâr olduklarını belirtmişlerdir. Dul olanların ise 3'ü erkek, 9'u kadındır.

Tablo 4.8: Katılımcıların Yaş Durumları

Yaş Durumları	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
30 yaş altı	130	33,9	33,9	33,9
31-40 yaş arası	131	34,1	34,1	68,0
41-50 yaş arası	67	17,4	17,4	85,4
51 yaş ve üstü	56	14,6	14,6	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

TRB1 Bölgesinde anket uygulanan katılımcıların yaş durumları incelendiğinde, katılımcıların en fazla % 33,9 (130) ile 30 yaş altı ve % 34,1 (131) ile 31-40 yaş grubunda oldukları görülmektedir. 51 yaşın üstündeki katılımcılar ise % 14,60 (56) ile en az katılımcı yaş grubunu oluşturmaktadır.

Şekil 4.5: Cinsiyete Göre Yaş Durum

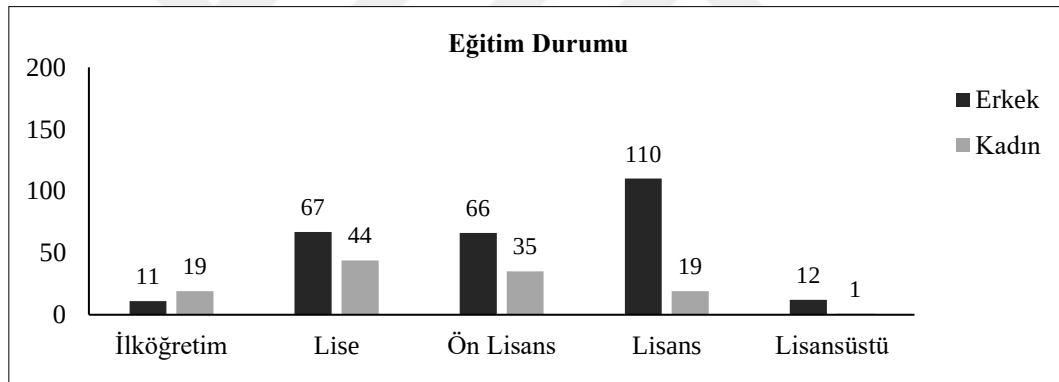
TRB1 Bölgesinde anket uygulanan katılımcıların cinsiyetlerine göre yaş durumları incelendiğinde, 30 yaşının altında olan erkeklerin (66) ve kadınların (64)

hemen hemen aynı sayıda oldukları görülmektedir. Erkeklerin 106'sının 31-40 yaş grubunda, 53'ünün 41-50 yaş grubunda ve 41'inin ise 51 ve üstündeki yaş grubunda yer almaktadır. Kadınların 25'inin 31-40 yaş grubunda, 14'ünün 41-50 yaş grubunda ve 15'inin ise 51 ve üstündeki yaş grubunda yer almaktadır.

Tablo 4.9: Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
İlköğretim	30	7,8	7,8	7,8
Lise	111	28,9	28,9	36,7
Ön Lisans	101	26,3	26,3	63,0
Lisans	129	33,6	33,6	96,6
Lisansüstü	13	3,4	3,4	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

Katılımcıların % 26,30'u (101) ön lisans mezunu, % 33,60'ı (129) lisans mezunu ve % 3,4'ü (13) lisansüstü mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların % 36,70'i (141) ilköğretim ve lise mezunu oldukları görülmektedir.

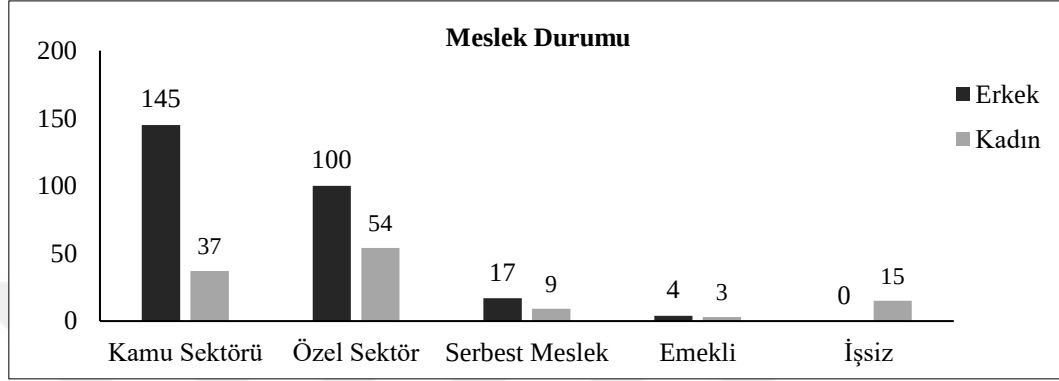
Şekil 4.6: Cinsiyete Göre Eğitim Durum

İlköğretim ve lise mezunu olanların 63'ü kadın ve 78'i erkektir. Erkeklerin 66'sı ön lisans, 110'u lisans ve 12'si lisansüstü mezunudur. Kadınların ise 35'inin ön lisans, 19'unun lisans ve 1'inin lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10: Katılımcıların Meslek Durumları

Meslek	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
Kamu Sektörü	182	47,4	47,4	47,4
Özel Sektör	154	40,1	40,1	87,5
Serbest Meslek	26	6,8	6,8	94,3
Emekli	7	1,8	1,8	96,1
İşsiz	15	3,9	3,9	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

TRB1 Bölgesinde araştırmaya katılan ve tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların % 47,4'ü (182) kamu sektöründe çalıştıklarını, % 1,8'i (7) emekli ve % 3,9'u (15) ise işsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Tablodaki verilere göre tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin daha çok (% 87,5'i) düzenli gelir sağlayan meslek mensupları (336 katılımcı) oldukları görülmektedir.

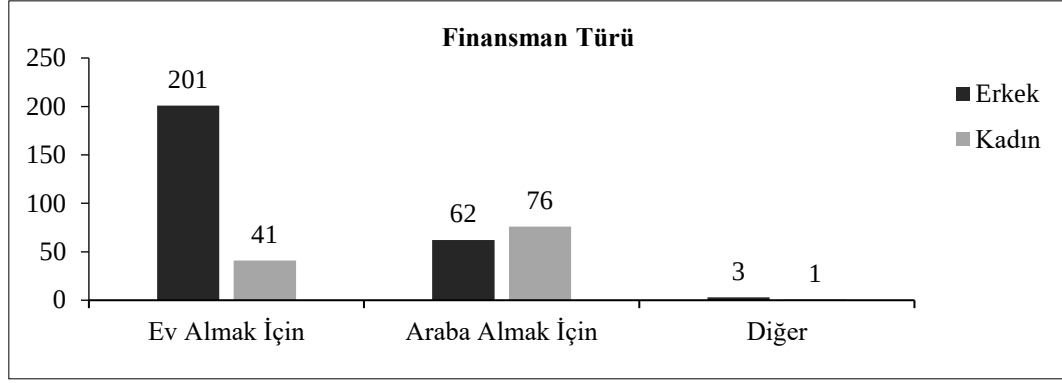
Şekil 4.7: Cinsiyete Göre Meslek Durum

Kamu sektöründe çalışan erkeklerin sayısı 145, kadınların sayısı 37'dir. Erkeklerin 100'ü özel sektörde çalışmakta, 17'si serbest meslek sahibi ve 4'ü emeklidir. Kadınların 54'ü özel sektörde çalışmakta, 9'u serbest meslek sahibi ve 3'ü emeklidir. Ankete katılan erkeklerden işsiz bulunmazken 15 kadının işsiz olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11: İhtiyaç Duyulan Finansman Türü

Finansman	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
Ev almak için	242	63,0	63,0	63,0
Araba almak	138	35,9	35,9	99,0
Diğer	4	1,0	1,0	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

TRB1 Bölgesindeki katılımcıların % 63'ü (242) ev almak için tasarruf finansman sistemine dâhil olduklarını belirtmişlerdir. Araba almak için sisteme dâhil olan katılımcıların oranı ise % 35,9 (138) olarak görülmektedir. 2019 yılında tasarruf finansman sistemi sözleşmelerinin “yüzde 30'u taşıtlar üzerine kurulu” (Nebati, 2019) olduğu belirtilmiştir. Araştırmada bulduğumuz oran, resmi olarak açıklanan oranın artığını göstermektedir.

Şekil 4.8: Cinsiyete Göre İhtiyaç Duyulan Finansman Türü

Erkeklerin 201'i ev almak, 62'si araba almak için tasarruf finansman sistemini tercih etmişlerdir. Kadınlar ise daha çok araba almak için (76) sistemi tercih etmişlerdir.

6361 sayılı kanun değiştirilmeden önce tasarruf finansman sistemi ile konut, taşıt, arsa, arazi, çatılı işyeri gibi menkul ve gayrimenkuller için finansman sağlanabiliyordu. Ancak Mart 2021 yılında 6361 sayılı kanunda yapılan değişiklikle sadece konut, taşıt ve çatılı işyeri için finansman sağlanabilmektedir. Kanun değiştirilmeden önce de sistemi tercih eden katılımcıların olabileceği nedeniyle arsa, arazi, çatılı işyeri gibi varlıklar diğer finansman türü içinde gösterilmiştir.

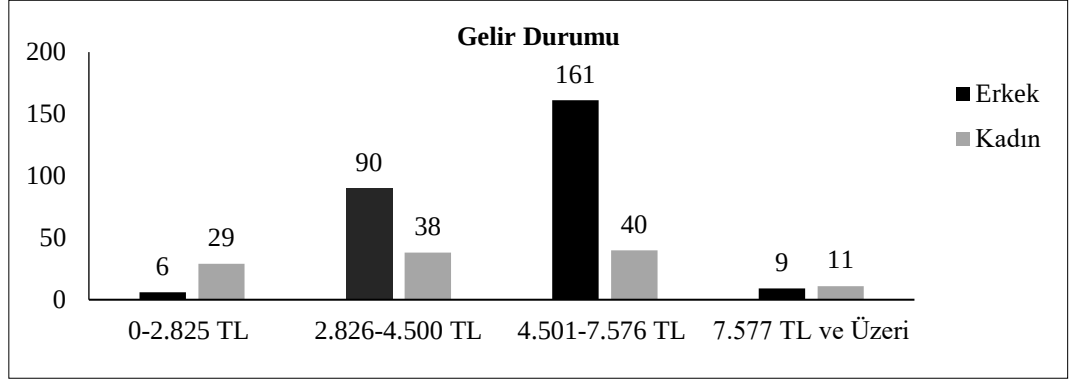
Tablo 4.12: Katılımcıların Gelir Durumları

Gelir Durumu	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde
0-2.825 TL arası gelire sahip	35	9,1	9,1	9,1
2.826-4.500 TL arası gelire sahip	128	33,3	33,3	42,4
4.501-7.576 TL arası gelire sahip	201	52,3	52,3	94,8
7.577 TL ve üzeri gelire sahip	20	5,2	5,2	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

2021 yılının ilk 6 aylık dönemindeki asgari ücrete, ortalama memur maaşına ve yoksulluk sınırına göre katılımcıların gelir durumları, 0-2.825 TL, 2.826-4.500 TL, 4.501-7.576 TL, 7.577 TL ve üstü şeklinde gruplara ayrılmıştır.

Tasarruf finansman sistemine dâhil olan katılımcıların % 33,3'ü 2.826-4.500 TL arası ve % 52,3'ü 4.501-7.576 TL arası gelir grubunda yer aldıkları görülmektedir. Gelir durumları memur maaşı ve yoksulluk sınırı içinde yer alan katılımcıların (329 katılımcı) birikimli yüzdeleri, % 85,7'dir. Bu oran, kamu sektörü ve özel sektör grubunda yer alan katılımcıların (336 katılımcı) birikimli yüzdelerine

(% 87,5) oldukça yakındır. Asgari ücret ve altında gelire sahip katılımcıların oranı ise % 9,1 (35) olarak görülmektedir.

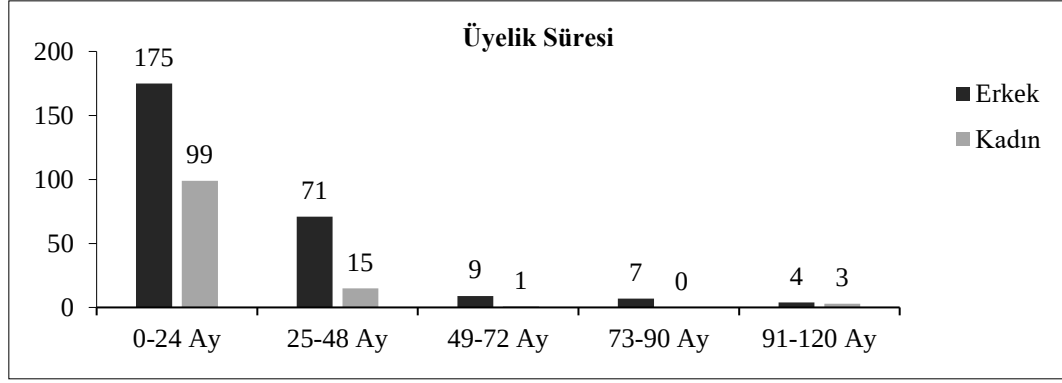
Şekil 4.9: Cinsiyete Göre Gelir Durumu

Erkeklerin 6'sı asgari ücret ve altında, 90'nı 2.826-4.500 TL arasında, 161'i 4.501-7.576 TL arasında ve 9'u 7.577 TL ve üzerinde gelire sahiptir. Kadınların 29'u asgari ücret ve altında, 38'i 2.826-4.500 TL arasında, 40'ı 4.501-7.576 TL arasında ve 11'i 7.577 TL ve üzerinde gelire sahiptir.

Tablo 4.13: Katılımcıların Üyelik Süreleri

Üyelik Süresi	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
24 ay ve altı	274	71,4	71,4	71,4
25-48 ay arası	86	22,4	22,4	93,8
49-72 ay arası	10	2,6	2,6	96,4
73-90 ay arası	7	1,8	1,8	98,2
91-120 ay arası	7	1,8	1,8	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

Tasarruf finansman sistemi ile sağlanan finansman, 120 ay ile sınırlıdır. Uygulanan ankette üyelik süresi 24 aylık gruplar şeklinde düzenlenmiştir. Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların % 71,4'ü (274), son 24 ay içinde sisteme dâhil olduklarını belirtmişlerdir. 73 ay ve üzeri sistemde bulunan katılımcı sayısının 14 (% 3,6) olduğu görülmektedir.

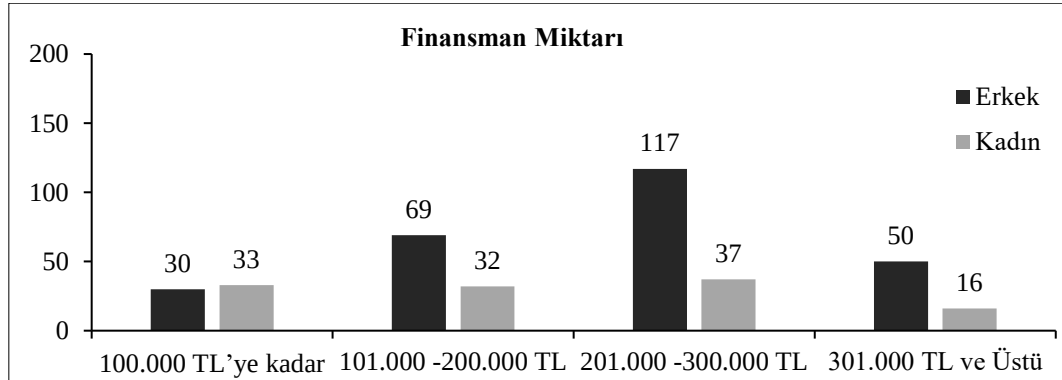
Şekil 4.10: Cinsiyete Göre Üyelik Süresi

Son 24 ayda tasarruf finansman sistemine dâhil olan erkeklerin sayısı 175, kadınların sayısı 99'dur. 73 ve üstünde üyelik süresi bulunan erkek sayısı 11, kadın sayısı ise 3'tür.

Tablo 4.14: İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı

Finansman Miktarı	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde %	Birikimli Yüzde %
100.000 TL'ye kadar	63	16,4	16,4	16,4
101.000 -200.000 TL arası	101	26,3	26,3	42,7
201.000 -300.000 TL arası	154	40,1	40,1	82,8
301.000 TL ve üstü	66	17,2	17,2	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

Katılımcıların konut, taşıt, çatılı işyeri gibi menkul veya gayrimenkulü satın almak için ihtiyaç duydukları finansman miktarının % 40,1 oranı ile daha çok 201.000-300.000 TL arasında olduğu görülmektedir.

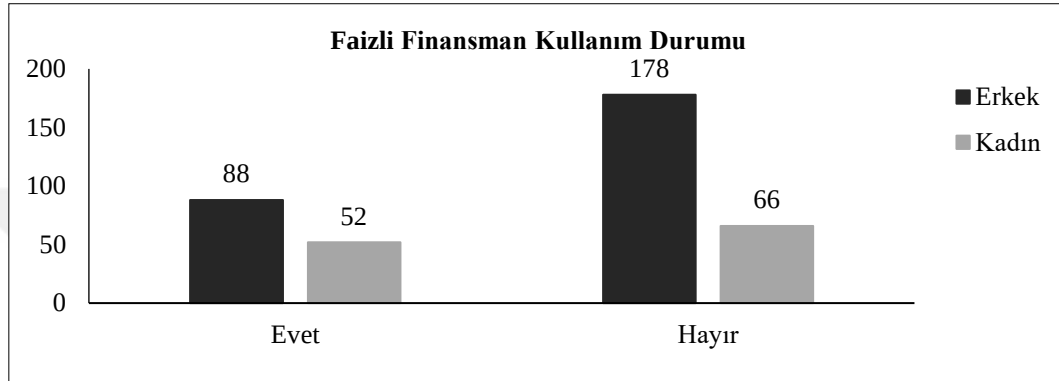
Şekil 4.11: Cinsiyete Göre İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı

Erkeklerin çoğunluğunun 200.000 TL'nin üstünde finansmana sağlamak için tasarruf finansman sistemini tercih ettikleri görülmektedir. Kadınların ise ihtiyaç duydukları finansman miktarı konusunda eşit dağılım gösterdikleri görülmektedir.

Tablo 4.15: Katılımcıların Daha Önce Faizli Finansman Kullanım Durumu

Daha Önce Faizli Finansman	Frekans	Yüzde %	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Evet	140	36,5	36,5	36,5
Hayır	244	63,5	63,5	100,0
Toplam	384	100,0	100,0	

Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların % 63,5'i (244) dini hassasiyetler gibi çeşitli nedenler ile daha önce faizli finansman kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 4.12: Cinsiyete Göre Faizli Finansman Kullanım Durumu

Daha önce faizli finansman kullandıklarını belirten katılımcıların 88'i erkek ve 52'si kadındır. Kullanmadıklarını belirten katılımcıların 66'sı kadın ve 178'i erkektir.

4.7.2. Faktör Analizi

Faktör analizi, sosyal bilimlerde ölçümün kalitesini ve geçerliliğini ortaya koymak için en önemli analizlerdendir (Yaşlıoğlu 2017, s. 75). Faktör analizine başlamadan önce hangi faktör analizinin kullanılacağı ve analizin hangi istatistiki araçlarla yapılacağına karar verilmelidir. Çünkü kullanılacak istatistiki araçlar, çalışmanın sonuçlarını ve geçerliliğini etkilemektedir.

Faktör analizinin başlıca amacı, aralarında ilişki bulunduğu düşünülen çok sayıdaki değişkenin arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak için daha az sayıdaki temel boyuta indirgemek veya özetlemektir (Doğan ve Başokçu, 2010, s. 65). Aşağıda belirtilen durumlarda faktör analizi uygulanabilir (Malhotra, 1996, s. 645).

✓ Değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklayan faktörleri (boyutları) belirlemek (Örneğin, tasarruf finansman sisteminin tercih nedenini belirlemek için çok sayıda

soru ya da ifade geliştirilmiştir.) ve belirlenen değişkenler arasındaki bağılıkları, benzerlikleri ve yakınlıkları ortaya çıkarmak,

✓ Birbiriyle ilişkisi olan az ya da çok sayıdaki değişkeni, sonraki adımlarda yapılacak analizlerde kullanabilmek için makul bir sayıya düşürmek,

✓ Makul sayıya düşen ve gruplara ayrılan değişkenlere farklı isimler verilmek suretiyle katılımcıların (gözlemlerin) eğilimini ölçmek için uygulanır.

Faktör analizinde bütün bağımlı ve bağımsız değişkenler bir arada analiz edilebilir. Her değişken, diğer bütün değişkenler ile korelasyona tabi tutulur. Birbiriyle yüksek oranda korelasyona sahip değişkenler, kendi içinde gruplara ayrılır. Grup içindeki her değişkenin faktör yükü, grubu temsil etme derecesini gösterir. Faktör yükünün önem derecesi ise aldığı değere göre belirlenir. $\pm 0,30$ 'dan büyük faktör yükleri düşük düzeyde önemli, $\pm 0,40$ 'tan büyük faktör yükleri orta düzeyde önemli, $\pm 0,50$ veya üzeri faktör yükleri ise önemli kabul edilir. Faktör yüklerinin işareti (+ veya -) ise değişkenin ve faktörün birlikte ne yönde değiştiğini gösterir. Faktör yükleri, değişkenin ve faktörün korelasyonunu gösterir. Faktör yüklerinin karesi de faktör tarafından açıklanan değişkenin toplam varyans miktarını gösterir. Örneğin, $0,30$ 'luk bir faktör yükü varyansın % 10'unun, $0,50$ 'lik bir faktör yükü varyansın % 25'inin, $0,70$ 'lik bir faktör yükü varyansın % 50'sinin faktör tarafından açıklandığı şeklinde yorumlanabilir (Hair, vd., 1998, s. 111).

Çalışmada öne sürülen hipotezler, varyans analizleri ile test edilmeden önce faktör analizi yapılmıştır. Anket ölçeğinde yer alan 33 yargının 32'si faktör analizine tabi tutulmuş, Tablo 4.16'da gösterilen bir yargı ise faktör analizinin dışında bırakılmıştır. Yapılan faktör analizinde, ölçeğin geçerliliğini ve yargıların faktör yapısını tespit etmek amacıyla temel bileşenlere ayırma yöntemi ve verimax kullanılmıştır.

Tablo 4.16: Faktör Analizi Dışında Tutulan Yargılar

No	YARGILAR
29	Tasarruf finansman sisteminde taksitlerin zamanında ödenmemesi nedeniyle alınan gecikme bedeli diğer faizli sistemlere göre daha düşüktür.

6361 sayılı yasada yapılan değişiklik ile taksitlerin geç ödenmesinden dolayı gecikme bedelinin alınmayacağı hüküm altına alınmıştır. Tasarruf finansman

şirketleri finansman tahsis süresini, geciktirilen taksit süresi kadar uzatma ya da sözleşmeyi tek taraflı feshetme hakkına sahiptir.

Tablo 4.17: KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü		0,878
Bartlett Küresellik Testi	Ki kare	15564,519
	Serbestlik derecesi	496
	Anlamlılık	0,000

Örneklem büyüklüğü için KMO değeri, 0.50–0.60 arasında ise kötü, 0.60–0.70 arasında ise zayıf, 0.70–0.80 arasında ise orta, 0.80–0.90 arasında ise iyi ve 0.90 üzerinde ise mükemmel olduğu yorumu yapılır (Tavşancıl, 2005).

Örneklemden elde edilen verilerin yeterliliği sağlayıp sağlamadığını belirlemek için KMO testi yapılmış ve KMO testi, 0,878 olarak hesaplanmıştır. Aynı ölçekte yapılan Bartlett küresellik testi ($p < 0,01$), ölçeğin geçerli olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, örneklem büyüklüğünün yeterli ve faktör analizinin yapılması için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.18: Normallik testi

Normallik Testi						
Tercih Ortalaması	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	p	Statistic	df	p
	,038	384	,200*	,993	384	,053

Tasarruf finansman sistemi tercih ölçeğine örneklemden elde edilen verilerin dağılımına ilişkin yapılan normallik testinde (Shapiro-Wilk) $p > 0,05$ ve istatistik değeri ise 0,993 çıkmıştır. Verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

Tablo 4.19: Güvenirlilik Analizi

Cronbach's Alpha	N
,893	32

Faktör analizi yapılmadan önce araştırmada kullanılan anketin içsel tutarlılığına ilişkin güvenilirliği (Cronbach alpha), 0,893 olarak hesaplanmıştır. Cronbach alpha değeri 0,70'den büyük olduğu için katılımcıların tasarruf finansman

sistemi tercihlerine etki eden faktörlerin tespiti için uygulanan ve 32 yargıdan oluşan anket, güvenilir kabul edilmiştir.

Yapılan faktör analizi ile elde edilen faktörlerin faktör yükleri, öz değerleri, varyans yüzdeleri ve alfa katsayıları, Tablo 4.20’de gösterilmiştir.

Tablo 4.20: Faktör Ölçeğine İlişkin Soruların İstatistiksel Sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör Yükleri	Öz Değer	Varyans %	Alfa Katsayısı
FAKTÖR 1: SOSYAL ETKİ		8,877	27,741	0,948
7) Tasarruf finansman şirketlerinin toplum içindeki imajı bu şirketleri tercih etmemi etkiler.	0,664			
8) Diğer faizli finansman sistemlerinin tercih edilmesi çevremde hoş karşılanmaz.	0,922			
9) Tasarruf finansman şirketlerinde çalışan personelin samimi ve yardımsever tutumları tercihim etkiler.	0,927			
10) Tasarruf finansman sistemine katılanların sistemle ilgili düşünceleri tercihim etkiler.	0,956			
13) Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı reklamlar tercihim etkiler.	0,958			
16) Yaşadığım çevrenin kültürü, tasarruf finansman sistemini tercih etmemi etkiler.	0,904			
21) Tasarruf finansman sistemi ile ilgili yapılan kanuni düzenleme, tasarruf finansman şirketlerini tercih etmemi	0,686			
FAKTÖR 2: TUTUM		6,822	21,320	0,968
17) Tasarruf finansman şirketlerince sunulan hizmetlerden yeteri kadar haberdarım.	0,928			
18) Tasarruf finansman sistemi oldukça basit ve kolay anlaşılır bir sistemdir.	0,774			
31) Tasarruf finansman sisteminin şeffaf bir finansman sistemi olduğuna inanıyorum.	0,934			
32) Tasarruf Finansman sistemi, İslami katılım bankalarının sistemlerinden farklıdır.	0,905			
33) Tasarruf finansman şirketlerinin arasında pek farkı yoktur. Çalışma prensipleri aynıdır.	0,930			
FAKTÖR 3: DİNİ HASSASİYET		3,857	12,054	0,916
1) Tasarruf finansman sistemi, dini tercihlerime uygun bir finansal sistemdir.	0,802			
2) Yaptığım diğer bütün finansal işlemlerin faizsiz olmasına dikkat ederim.	0,638			
11) Tasarruf finansman sistemini tercih nedenim, faizsiz bir finansman sistemi olmasıdır	0,931			
12) Tasarruf finansman şirketleri faaliyetlerinde İslami emirlere ve yasaklara göre hareket ederler.	0,688			
14) Çevremdeki insanlar, tasarruf finansman sistemi aracılığıyla kullandıkları finansmanın daha bereketli olduğunu düşünürler.	0,892			
15) Tasarruf finansman şirketleri, yaptıkları finansal faaliyetlerin dine uygun olduğunu gösteren icazet belgesi almaları tercihim olumlu yönde etkiler.	0,896			
FAKTÖR 4: GÜVENİRLİK		2,865	8,953	0,915
23) Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı işlemleri sorgulama ihtiyacı hissetmem.	0,948			

24) Tasarruf finansman şirketleri ev, araba, işyeri teslimatlarını zamanında yapmaktadırlar.	0,861			
25) Alınan ev, araba gibi varlıkların borç ödeninceye kadar teminat altına alınması için üzerine ipotek tesis edilmesi	0,919			
27) Tasarruf finansman sisteminin maliyetleri, faizli finansman sistemlerine göre daha yüksek olsa da tasarruf finansman sistemini tercih ederim.	0,717			
28) Tasarruf finansman sisteminde verilen hizmetler karşılığında alınan organizasyon ücreti makul düzeydedir.	0,879			
FAKTÖR 5: MEMNUNİYET		1,614	5,044	0,945
4) Tasarruf finansman sistemini rahatlıkla çevremdeki insanlara önerebilirim.	0,828			
5) Tasarruf finansman sistemini kullanmaktan hiç pişmanlık duymadım, iyi ki bu sisteme kaydoldum.	0,806			
19) Tasarruf finansman sistemindeki finansman işlemleri çok kısa sürede sonuçlandırılır.	0,759			
20) Tasarruf finansman şirketlerinin hizmet kalitesinden oldukça memnunum.	0,736			
22) Tasarruf finansman sistemi, yardımlaşmaya dayalı ve güvenilir bir finansman sistemidir.	0,750			
FAKTÖR 6: MALİYET		1,010	3,157	0,808
3) Tasarruf finansman sistemindeki ödeme koşullarının cazip olması tercihimizi etkiler.	0,741			
6) Tasarruf finansman sisteminde sadece konut, taşıt ve işyeri için finansman sağlanması yeterli değildir. Diğer ihtiyaçlar	0,518			
Tasarruf finansman sistemi, faizli finansman sistemlerine göre 26) daha düşük maliyetlidir.	0,778			
30) Tasarruf finansman sistemi, diğer finansman sistemlere göre daha uygun taksit ve daha esnek ödeme koşullarına sahiptir.	0,726			
Açıklanan Toplam Varyans			78,268	

Yapılan faktör analizi ile maddelerin faktör yükleri 0,50'nin üstünde, öz değeri 1'den büyük olan ve toplam varyansın % 78,268'ini açıklayan anlamlı 6 boyut (faktör) elde edilmiştir. Bu faktörlerin tanımlayıcı özellikleri ile çarpıklık ve basıklık değerleri, Tablo 4.21'de gösterilmiştir.

Tablo 4.21: Faktörün Tanımlayıcı İstatistikleri

Alt Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Sosyal Etki	3,089	0,6381	,125	,248
Tutum	3,887	0,6667		
Din Hassasiyet	4,363	0,5485		
Güvenirlilik	2,920	0,6707		
Memnuniyet	4,128	0,4627		
Maliyet	4,279	0,5491		

Faktörlerin tanımlayıcı özellikleri incelendiğinde, dini hassasiyet faktörünün 4,36 ortalama ile katılımcıların tercihinde en etkili faktör olduğu görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerleri ise kabul edilebilir değerler içinde yer almaktadır.

4.7.2.1. Faktör Analizi Bulguları

Faktör analizi sonucu ortaya çıkan boyutlar ve bunların içerdiği alt değişkenler, araştırmaya katılan katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerinin 6 başlık altında incelenebileceğini göstermektedir. Bunlar;

Sosyal Etki (Faktör 1; Ortalama: 3,089): Kendi içinde 0,948 güvenilirliğe sahip olan bu faktör, toplam varyansın % 24,74'ünü açıklayan yedi değişkenden meydana gelmektedir. Faktörü meydana getiren değişkenler, tasarruf finansman sisteminin toplumda algılama biçimini ve katılımcıları etkileme düzeyini ifade etmektedir. Faktöre en büyük katkıyı, “tasarruf finansman sistemine katılanların sistemle ilgili düşünceleri tercihimizi etkiler” (faktör yükü: 0,956) değişkeni sağlamaktadır.

Tutum (Faktör 2; Ortalama: 3,887): Bu faktör beş değişkenden meydana gelmektedir. Kendi içinde 0,968 güvenilirliğe sahip olan bu faktör toplam varyansın % 21,320'sini açıklamaktadır. Değişkenlerin dördü tasarruf finansman sistemi ile ilgili katılımcıların düşüncelerine, biri ise katılımcıların sistemin farkındalığına yönelik yargılardan oluşmuştur. Faktöre en büyük katkıyı “tasarruf finansman sisteminin şeffaf bir finansman sistemi olduğuna inanıyorum” (faktör yükü: 0,934) değişkeni sağlamaktadır.

Dini Hassasiyet (Faktör 3; Ortalama: 4,363): En yüksek ortalamaya sahip bu faktör kendi içinde 0,916 güvenilirliğe sahip olan altı değişkenden oluşmaktadır. Faktör toplam varyansın % 12,054'ünü açıklamaktadır. Bütün değişkenler, sistemin dini ilkelere göre faaliyette bulunup bulunmadığına ilişkin katılımcıların algısına yönelik ifadelerdir. Faktöre en yüksek katkıyı, “tasarruf finansman sistemini tercih nedenim, faizsiz bir finansman sistemi olmasıdır” (faktör yükü: 0,931) değişkeni sağlamaktadır.

Güvenirlilik (Faktör 4; Ortalama: 2,9203): En düşük ortalamaya sahip faktör kendi içinde 0,915 güvenilirliğe sahip beş değişkenden oluşmaktadır. Faktör, toplam varyansın % 8,953'ünü açıklamaktadır. Değişkenlerin tamamı tasarruf finansman şirketlerinin yaptıkları işlemlere yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Faktöre en büyük

katkıyı, “tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı işlemleri sorgulama ihtiyacı hissetmem” (faktör yükü: 0,948) değişkeni sağlamaktadır.

Memnuniyet (Faktör 5; Ortalama: 4,128): Faktör, kendi içinde 0,945 güvenilirliğe sahip beş değişkenden meydana gelmektedir. Toplam varyansın % 5,044’ünü açıklamaktadır. Değişkenler, katılımcıların aldığı hizmetin kalitesine ve memnuniyetlerine yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Faktöre en büyük katkıyı, “tasarruf finansman sistemini rahatlıkla çevremdeki insanlara önerebilirim” (faktör yükü: 0,828) değişkeni sağlamaktadır.

Maliyet (Faktör 6; Ortalama: 4,279): Bu faktör ise kendi içinde 0,808 güvenilirliğe sahip dört değişkenden meydana gelmektedir. Toplam varyansın % 3,157’sini açıklamaktadır. Değişkenler, sistemin maliyet durumuna ve ödeme koşullarına yönelik ifadeler içermektedir. Faktöre en büyük katkıyı, “tasarruf finansman sistemi, faizli finansman sistemlerine göre daha düşük maliyetlidir” (faktör yükü: 0,778) değişkeni sağlamaktadır.

Tüm değişkenler incelendiğinde, faktör yüklerinin 0,50’nin üzerinde olduğu görülmektedir. Değişkenler aynı zamanda katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerine ilişkin değerlendirmeleri de desteklemektedir.

4.7.2.2. Tasarruf Finansman Sistemi Tercihine Yönelik Yargıların Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih nedenleri ile demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla t-testi uygulanmıştır. Ankete katılan katılımcıların tasarruf finansman sistemini kullanırken değişkenlere verdikleri önem düzeyi değerlendirmesinde 5’li Likert tipi ölçekten yararlanılmıştır.

Tablo 4.22: Katılımcıların Yargılara Verdiği Önem Düzeyine İlişkin Bulgular

YARGILAR	Cevapların Dağılımı										n	Standart Sapma	Ortalama	p
	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Katılıp katılmama oranım eşit		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum					
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%				
1-Tasarruf finansman sistemi, dini tercihlerime uygun bir finansal sistemdir.	179	46,6	182	47,4	22	5,7	1	3	0	0	384	,610	4,40	0,000
2-Yaptığım diğer bütün finansal işlemlerin faizsiz olmasına dikkat ederim.	170	44,3	166	43,2	45	11,7	3	0,8	0	0	384	,705	4,31	0,000

3-Tasarruf finansman sistemindeki ödeme koşullarının cazip olması tercihimizi etkiler.	200	52,1	160	41,7	21	5,5	3	0,8	0	0	384	,636	4,45	0,000
4-Tasarruf finansman sisteminin rahatlıkla çevremdeki insanlara önerebilirim.	68	17,7	288	75,0	28	7,3	0	0	0	0	384	,490	4,10	0,000
5-Tasarruf finansman sisteminin kullanmaktan hiç pişmanlık duymadım, iyi ki bu sisteme kaydoldum.	81	21,1	280	72,9	23	6,0	0	0	0	0	384	,499	4,15	0,000
6-Tasarruf finansman sisteminde sadece konut, taşıt ve işyeri için finansman sağlanması yeterli değildir. Diğer ihtiyaçlar içinde bu sistemin kullanılmasını isterdim.	122	31,8	194	50,5	62	16,1	3	0,8	3	0,8	384	,754	4,12	0,000
7-Tasarruf finansman şirketlerinin toplum içindeki imajı bu şirketleri tercih etmemi etkiler.	3	0,8	109	28,4	192	50,0	76	19,8	4	1,0	384	,741	3,080	0,000
8-Diğer faizli finansman sistemlerinin tercih edilmesi çevremde hoş karşılanmaz.	12	3,1	72	18,8	218	56,8	73	19,0	9	2,3	384	,773	3,01	0,000
9-Tasarruf finansman şirketlerinde çalışan personelin samimi ve yardımsever tutumları tercihimizi etkiler.	12	3,1	73	19,0	218	56,8	72	18,8	9	2,3	384	,773	3,02	0,000
10-Tasarruf finansman sistemine katılanların sistemle ilgili düşünceleri tercihimizi etkiler.	15	3,9	85	22,1	223	58,1	59	15,4	2	0,5	384	,732	3,14	0,000
11-Tasarruf finansman sisteminin tercih nedenim, faizsiz bir finansman sistemi olmasıdır.	177	46,1	186	48,4	18	4,7	3	0,8	0	0	384	,617	4,40	0,000
12-Tasarruf finansman şirketleri faaliyetlerinde İslami emirlere ve yasaklara göre hareket ederler.	185	48,2	152	39,6	42	10,9	5	1,3	0	0	384	,724	4,35	0,000
13-Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı reklamlar tercihimizi etkiler.	6	1,6	81	21,1	233	60,7	62	16,1	2	0,5	384	,672	3,07	0,000
14-Çevremdeki insanlar, tasarruf finansman sistemi aracılığıyla kullandıkları finansmanın daha bereketli olduğunu düşünürler.	155	40,4	208	54,2	18	4,7	3	0,8	0	0	384	,605	4,34	0,000
15-Tasarruf finansman şirketleri, yaptıkları finansal faaliyetlerin dine uygun olduğunu gösteren icazet belgesi almalari tercihimizi olumlu yönde etkiler.	179	46,6	176	45,8	26	6,8	3	0,8	0	0	384	,648	4,38	0,000
16-Yaşadığım çevrenin kültürü, tasarruf finansman sisteminin tercih etmemi etkiler	12	3,1	81	21,1	213	55,5	73	19,0	5	1,3	384	,759	3,06	0,000
17-Tasarruf finansman şirketlerince sunulan hizmetlerden yeteri kadar haberdarım.	57	14,8	231	60,2	87	22,7	9	2,3	0	0	384	,674	3,88	0,000
18-Tasarruf finansman sistemi oldukça basit ve kolay anlaşılır bir sistemdir.	91	23,7	170	44,3	109	28,4	14	3,6	0	0	384	,809	3,88	0,001
19-Tasarruf finansman sistemindeki finansman işlemleri çok kısa sürede sonuçlandırılır.	74	19,3	270	70,3	39	10,2	1	0,3	0	0	384	,546	4,09	0,000
20-Tasarruf finansman şirketlerinin hizmet kalitesinden oldukça memnunum.	92	24,0	266	69,3	25	6,5	1	0,3	0	0	384	,536	4,17	0,000
21-Tasarruf finansman sistemi ile ilgili yapılan kanuni düzenleme, tasarruf finansman şirketlerini tercih etmemi olumlu yönde etkiledi.	16	4,2	94	24,5	245	63,8	28	7,3	1	0,3	384	,658	3,25	0,000
22-Tasarruf finansman sistemi, yardımlaşmaya dayalı ve güvenilir bir finansman sistemidir.	73	19,0	288	75,0	23	6,0	0	0	0	0	384	,483	4,13	0,000
23-Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı işlemleri sorgulama ihtiyacı hissetmem.	0	0	85	22,1	206	53,6	86	22,4	7	1,8	384	,720	2,96	0,000
24-Tasarruf finansman şirketleri ev, araba, işyeri teslimatlarını zamanında yapmaktadırlar.	0	0	58	15,1	227	59,1	89	23,2	10	2,6	384	,686	2,87	0,000
25-Alınan ev, araba gibi varlıkların borç ödeninceye kadar teminat altına alınması için üzerine ipotek tesis edilmesi gereklidir.	1	0,3	71	18,5	196	51,0	110	28,6	6	1,6	384	,728	2,87	0,000
26-Tasarruf finansman sistemi, faizli finansman sistemlerine göre daha düşük	158	41,1	181	47,1	40	10,4	5	1,3	0	0	384	,700	4,28	0,000
27-Tasarruf finansman sisteminin maliyetleri, faizli finansman sistemlerine göre daha yüksek olsa da tasarruf finansman sisteminin tercih ederim.	12	3,1	123	32,0	162	42,2	60	15,6	27	7,0	384	,937	3,09	0,000
28-Tasarruf finansman sisteminde verilen hizmetler karşılığında alınan organizasyon ücreti makul düzeydedir.	2	0,5	72	18,8	174	45,3	125	32,6	11	2,9	384	,785	2,82	0,000
30-Tasarruf finansman sistemi, diğer finansman sistemlere göre daha uygun taksit ve daha esnek ödeme koşullarına sahiptir.	145	37,8	201	52,3	34	8,9	4	1,0	0	0	384	,661	4,27	0,000
31-Tasarruf finansman sisteminin şeffaf bir finansman sistemi olduğuna inanıyorum.	67	17,4	221	57,6	88	22,9	8	2,1	0	0	384	,692	3,90	0,000
32-Tasarruf Finansman sistemi, İslami katılım bankalarının sistemlerinden farklıdır.	63	16,4	227	59,1	86	22,4	8	2,1	0	0	384	,680	3,90	0,000
33-Tasarruf finansman şirketlerinin arasında pek farkı yoktur. Çalışma prensipleri aynıdır.	59	15,4	229	59,6	87	22,7	9	2,3	0	0	384	,679	3,88	0,000

Tercih nedenlerine ilişkin yargıların genel ortalaması 3,73 ve standart sapması 0,330 olarak hesaplanmıştır. Yargıların 20'si genel ortalamanın üstünde, 12'si genel ortalamanın altında yer almıştır. Elde edilen bulgulara göre, tasarruf finansman sistemi tercihinde önemli derecede etkili bulunan yargılar, Tablo 4.23'de gösterilmiştir.

Tablo 4.23: Tercihlerde Önemli Derecede Etkili Bulunan Yargılar

YARGILAR	n	Ortalama	Standart Sapma	t
Tasarruf finansman sistemindeki ödeme koşullarının cazip olması tercihimizi etkiler.	384	4,451	,610	137,065
Tasarruf finansman sistemi, dini tercihlerime uygun bir finansal sistemdir.	384	4,404	,636	141,504
Tasarruf finansman sistemini tercih nedenim, faizsiz bir finansman sistemi olmasıdır.	384	4,398	,617	139,582
Tasarruf finansman şirketleri, yaptıkları finansal faaliyetlerin dine uygun olduğunu gösteren icazet belgesi almaları tercihimizi olumlu yönde etkiler.	384	4,383	,648	132,579
Tasarruf finansman şirketleri faaliyetlerinde İslami emirlere ve yasaklara göre hareket ederler.	384	4,346	,724	117,588

Tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinin belirlenmesine yönelik soru ölçeğine bakıldığında ödeme koşullarının cazip olması, 4,45 ortalama ile katılımcıların tercihinin en çok etkileyen yargı durumundadır. Sistemin katılımcıların dini tercihlerine uygun olması ve sistemin faizsiz olması, her ikisi de 4.40 ortalama ile ikinci sırada yer almaktadırlar.

Elde edilen bulgulara göre, tasarruf finansman sistemi tercihinde önemli derecede etkili bulunmayan yargılar ise Tablo 4.24'de gösterilmiştir.

Tablo 4.24: Tercihlerde Önemli Derecede Etkili Bulunmayan Yargılar

YARGILAR	n	Ortalama	Standart Sapma	t
Tasarruf finansman sisteminde verilen hizmetler karşılığında alınan organizasyon ücreti makul düzeydedir.	384	2,82	,785	70,29
Tasarruf finansman şirketleri ev, araba, işyeri teslimatlarını zamanında yapmaktadırlar.	384	2,87	,686	81,91
Alınan ev, araba gibi varlıkların borç ödeninceye kadar teminat altına alınması için üzerine ipotek tesis edilmesi gereklidir.	384	2,87	,728	77,36
Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı işlemleri sorgulama ihtiyacı hissetmem.	384	2,96	,720	80,61

Araştırmaya katılan katılımcıların tercih ortalamaları incelendiğinde son sıralarda yer alan nedenlerin daha çok tasarruf finansman şirketlerinin aldığı organizasyon ücretleri ve yaptığı işlemler ile ilgilidir. Katılımcılar, alınan

organizasyon ücretini makul düzeyde görmemektedirler. Tasarruf finansman şirketlerinin ev, araba ve çatılı işyeri teslimatlarını zamanında yapmadıkları inancı içindedirler. Alınan varlıkların üzerine ipotek tesis edilmesini gerekli görmemekte ve tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı işlemleri sorgulama ihtiyacı hissetmektedirler.

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tercih ortalamaları karşılaştırılmış, karşılaştırma sonuçları, Tablo 4.25’de gösterilmiştir.

Tablo 4.25: Tercih Ortalamaları

Özellikler		N	X	Stdrt. Sapma	Özellikler		N	X	Stdrt. Sapma
Cinsiyet	Erkek	266	3,81	,2840	Finansman Türü	Ev almak için	242	3,79	,2847
	Kadın	118	3,55	,3579		Araba almak için	138	3,63	,3755
Medeni Durum	Evli	215	3,87	,2645		Diğer	4	3,82	,4318
	Bekâr	157	3,55	,3202	Gelir Durumu	0 -2825 TL arası	35	3,28	,3940
	Dul	12	3,63	,3227		2.826 – 4.500 TL	128	3,82	,2572
Yaş	30 Yaş Altı	130	3,44	,2533		4.501-7.576 TL	201	3,79	,2918
	31-40 Yaş arası	131	3,77	,2223		7.577 ve üzeri	20	3,45	,2058
	41-50 Yaş arası	67	3,95	,2639	Üyelik Süresi	0-24 Ay	274	3,69	,3313
	51 Yaş ve üstü	56	4,07	,1921		25-48 Ay	86	3,84	,2876
Eğitim Durumu	İlköğretim	30	3,22	,2908		49-72 Ay	10	3,76	,2353
	Lise	111	3,57	,2161		73-90 Ay	7	4,17	,3455
	Ön Lisans	101	3,75	,2538		91-120 Ay	7	3,74	,3358
	Lisans	129	3,97	,2596	Finansman Miktarı	100.000 TL’ye kadar	63	3,41	,3366
	Lisansüstü	13	3,83	,2410		101.000-200.000 TL	101	3,75	,2397
Meslek	Kamu Sektörü	182	3,74	,2897		201.000-300.000 TL	154	3,84	,3053
	Özel Sektör	154	3,79	,3102		301.000 TL ve üstü	66	3,77	,3155
	Serbest Meslek	26	3,51	,4571	Faizli Finansman Kullanıldı mı?	Evet	140	3,58	,3568
	Emekli	7	3,91	,2765		Hayır	244	3,82	,2808
	İşsiz	15	3,31	,3207					

Tasarruf finansman sistemini tercih eden erkeklerin tercih nedeni ortalamaları ($x=3,81$) kadınlara göre ($x=3,55$) daha yüksektir. Tercih ortalamaları yüksek olan gruplar; evli ($x=3,87$), 51 yaş ve üstünde ($x=4,07$), lisans mezunu ($x=3,97$), emekli ($x=3,91$) diğer (çatılı işyeri, arsa, arazi gibi) finansman türü ihtiyacı olan ($x=3,79$), 2.826-4.500 TL gelir grubunda olan ($x=3,82$), üyelik süreleri 73-90 ay arasında ($x=4,17$), 201.000-300.000 TL arası finansman miktarı ihtiyacı olan ($x=3,84$) ve daha önce hiç faizli finansman kullanmamış ($x=3,82$) şeklinde sıralanmaktadır. Bu gruplarda yer alan katılımcıların tercih nedeni ortalaması, diğer gruplarda yer alan katılımcıların tercih nedeni ortalamalarına göre daha yüksektir. En düşük tercih

nedeni ortalamalarının işsiz ($x=3,31$) ve 0-2825 TL arası gelir grubunda ($x=3,28$) yer alan katılımcılara ait olduğu görülmektedir.

4.7.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Çalışmanın bu kısmında, SPSS Amos 24 programı kullanılarak YEM (yapısal eşitlik modellemesi) kapsamında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

YEM, faktör analizi ve regresyon analizinden oluşan açık ve örtülü değişkenlerin birlikte yer aldığı modellerin test edilmesinde kullanılmaktadır. YEM, kuramsal dayanağı olan bir modelin araştırma neticesinde toplanan veriler ile uyumlu olup olmadığının tespiti için başvurulan bir analiz yöntemidir. YEM analizinde, araştırma neticesinde toplanan veriler kullanılarak kuramsal dayanağı olan model doğrulanmaya çalışılır. Yapılan analiz sonucunda uyum göstergeleri (uyum iyiliği indeksi, uyum ölçeği indeksi) kabul edilebilir düzeyde ise modelin doğrulandığına, uyum göstergeleri kabul edilebilir düzeyde değil ise modelin geçersiz olduğuna karar verilir.

YEM, açık (gözlenen) değişkenler ile örtülü değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ve korelasyon ilişkisinin bir arada olduğu modellerin test edilmesi için kullanılmaktadır. Açık değişkenler ölçülebilen değişkenlerdir. Örtülü (gizli) değişkenler ise soyut kavramları temsil etmektedir. Örtülü (gizli) değişkenler, ölçülebilen değişkenler değildir.

Doğrulayıcı faktör analizi, YEM içinde yer alan bir analiz yöntemidir. Doğrulayıcı faktör analizi, ölçek geliştirme ve uyarlama sürecinde Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile belirlenmiş olan bir modelin ya da yapının test edilmesi veya doğrulanıp doğrulanmadığının incelenmesine dayanır. Ölçek uyarlama çalışmalarında kullanılan DFA önceden yapı geçerliliği sınanmış olan bir ölçeğin bu yapısını uyarlanmak istenilen dil ve kültürde de koruyup korumadığını test etmenin en iyi yoludur (Terzi, 2019, s. 184).

Doğrulayıcı faktör analizinin uygulama aşamaları:

- ✓ Modelin tanımlanması ve çizimi,
- ✓ Analiz çıktılarının içinden gerekli olanlarının belirlenmesi,

- ✓ Modelin test edilmesi, sonuçların yorumlanması,
- ✓ Düzeltmenin yapılması (varsa),
- ✓ Modelin tekrar test edilerek sonucun yorumlanması
- ✓ Analiz sonuçlarının raporlanarak test sürecinin tamamlanması şeklindedir (Gürbüz, 2019, s. 42).

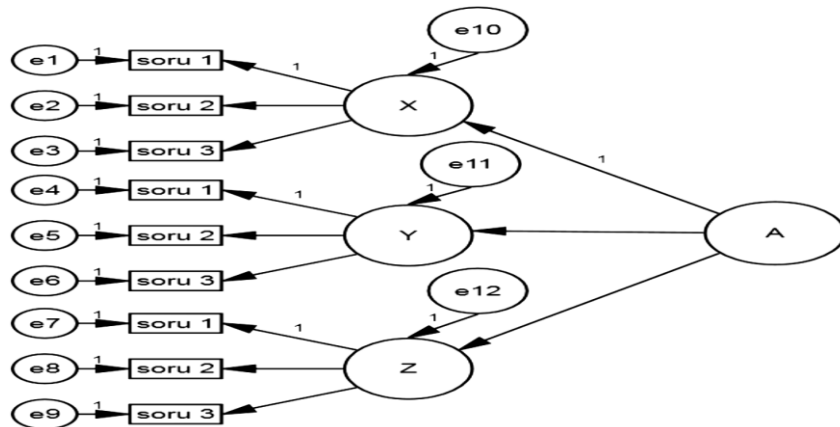
Doğrulayıcı faktör analizi, tek faktörlü DFA, birinci düzey çok faktörlü DFA ve ikinci düzey çok faktörlü DFA olmak üzere üç modele ayrılır (Civelek, 2017, s. 34).

Tek faktörlü DFA modeli, bir örtülü değişkene bağlı birçok açık değişkenin olduğu modeldir.

Birinci düzey çok faktörlü DFA modeli, birden fazla örtülü değişkenin olduğu modeldir.

İkinci düzey çok faktörlü DFA modeli, birden fazla örtülü değişkenin tek bir örtülü değişkene bağlı olduğu modeldir.

Yaptığımız çalışmada “sosyal etki”, “tutum”, “dini hassasiyet” gibi birden fazla örtülü (gizli) değişkenin “tercih nedeni (niyet)” adı altında tek bir örtülü (gizli) değişkene bağlandığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada kullanılacak en uygun modelin ikinci düzey çok faktörlü DFA modeli olduğuna karar verilmiştir. İkinci düzey çok faktörlü DFA modeli, aşağıdaki Şekil 4.13’de gösterilmiştir.

Şekil 4.13: İkinci Düzey Çok Faktörlü DFA Modeli

Kaynak: (Wang ve Wang, 2012, s. 79)

Şekilde yer alan ikinci düzey çok faktörlü DFA modelinde, sorular (soru 1, soru 2 gibi) açık değişkenleri, X, Y, Z ve A örtülü değişkenleri, e ise modifikasyonu ifade etmektedir. Modelde, X, Y ve Z örtülü değişkenlerinin A gibi tek bir örtülü değişkene bağlandığı görülmektedir.

Kuramsal dayanağı olan modelin doğrulanması için araştırma verilerinin DFA ile analiz edilmesi ve uyum göstergelerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olması gerekmektedir. Aynı zamanda bu analizin yapılabilmesi için öncelikle uygulanan anketin güvenilirlik düzeyinin uygun olması gerekmektedir. Güvenirlik düzeyinin belirlemek için iç tutarlılık ölçütü olarak kabul edilen, Cronbach tarafından geliştirilen ve 0 ile 1 arasında değer alan α katsayısının kullanılması uygundur. Ölçeğin α katsayısı ne kadar yüksek olursa bu ölçekte bulunan maddelerin o ölçüde birbirleriyle tutarlı ve aynı özeliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğu şeklinde yorumlanır (Tezbaşaran, 1996, s. 48). Uygulanan anketin Cronbach's Alpha katsayısı 0,893 olarak hesaplanmış ve Tablo 4.19'da gösterilmiştir. Cronbach Alpha değeri 0,70'den büyük olduğu için 32 yargıdan oluşan ve uygulanan anket, güvenilir kabul edilmiştir.

Literatürde uyum iyiliği indeksi, uyum ölçeği indeksi gibi isimlerle de ifade edilen uyum göstergeleri, aşağıdaki Tablo 4.26'da verilmiştir (Terzi, 2019, s. 211).

Tablo 4.26: Uyum Göstergeleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2 / sd	$0 \leq \chi^2 / sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2 / sd \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
P değeri (RMSEA<0,05)	$0.10 \leq p \leq 1$	$0.05 \leq p \leq 0.10$
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$
AIC	Karşılaştırılan model için AIC'ten daha küçük	
CAIC	Karşılaştırılan model için CAIC'ten daha küçük	

χ^2 / sd (CMIN) değeri, oluşturulan model ile toplanan verilerin uyumunu test etmektedir. χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilmektedir. RMSEA, modelinin örneklem kovaryansı ile uyumluluk derecesini test etmekte ve yaklaşık ortalamaların karekökü anlamına gelmektedir. GFI, model uyumunu örneklem büyüklüğünden bağımsız olarak hesaplamakta ve modelin örneklemdeki kovaryans matrisini ne oranda ölçtüğünü göstermektedir. AGFI, GFI testinin yüksek

örnek hacmindeki eksikliği gidermek için kullanılmaktadır. CFI, değişkenler arasında hiçbir ilişkinin olmadığını varsayarak modelleri kıyaslamaktadır. CAIC, karşılaştırılan modeller arasında en küçük değere sahip olan modeli göstermektedir. AIC ise mukayese edilen modeller arasında uyum bakımından daha basit modelin hangisi olduğunu test etmektedir (Gürbüz, 2019, s. 34).

Daha iyi uyum göstergelerin elde edilmesi için kullanılan SPSS Amos 24 programı bazı düzeltmeler önerebilir. Modifikasyon olarak isimlendirilen bu düzeltme işlemlerinde herhangi bir sınırlama yoktur. Ancak yapılacak modifikasyonun mantıklı olması gerekmektedir.

Varyans-kovaryans matrisinin çok değişkenli normalliği ise çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleriyle belirlenir. Çalışmada basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değeri, 1,166 ile -0,838 arasında hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık kritik değerleri, ± 3 aralığında ise değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu ifade edilebilir (Gürbüz, 2019, s. 30).

4.7.3.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Doğrulayıcı faktör analizi yapılırken örtülü değişkenleri açıklama oranı 0,50'nin altında olan soru ifadeleri (açık değişkenler) analizden çıkarılmıştır. Bu bağlamda, bağlı oldukları “Sosyal Etki” örtülü değişkenini açıklama oranları 0,50'nin altında olan 8'inci (T8) ve 9'uncu (T9) soru ifadeleri ile bağlı olduğu “Güvenirlilik” örtülü değişkenini açıklama oranı 0,50'nin altında olan 27'inci (T27) soru ifadeleri analizden çıkarılmıştır. Neticede anket formunda yer alan 32 soru ifadesinden (açık değişkenlerden) 3 soru ifadesi analizden çıkarılmış, 29 soru ifadesi DFA analizinde kullanılmıştır.

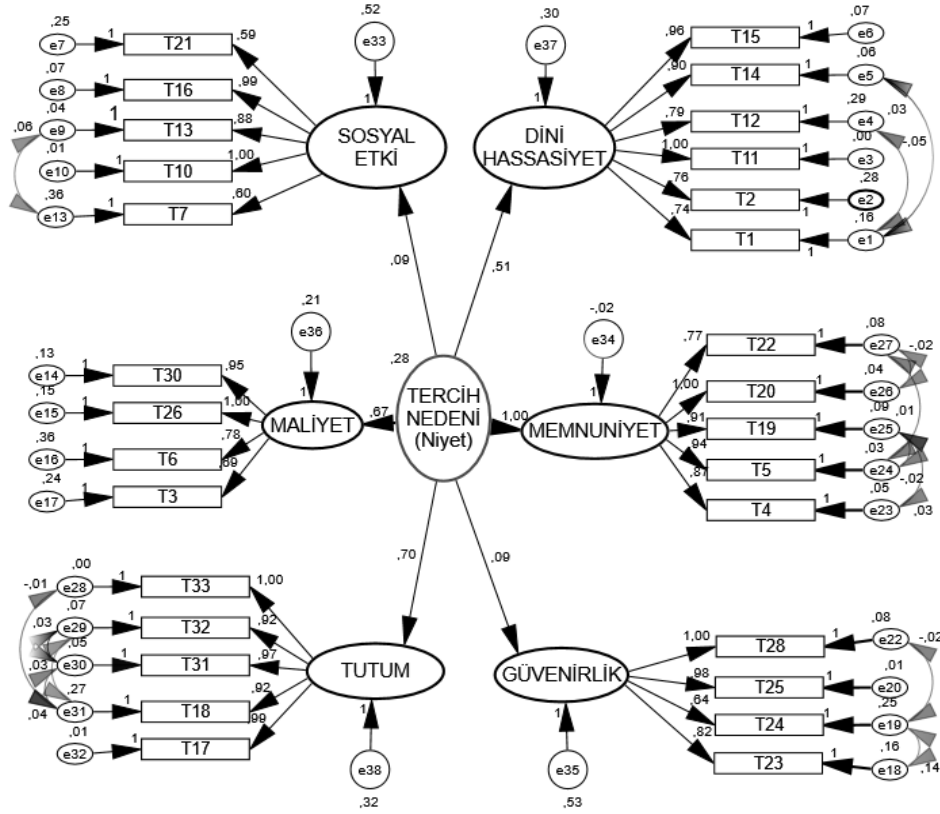
DFA Analizi Dışında Tutulan Yargılar, aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.27: DFA Analizi Dışında Tutulan Yargılar

No	YARGILAR
8	Diğer faizli finansman sistemlerinin tercih edilmesi çevremde hoş karşılanmaz.
9	Tasarruf finansman şirketlerinde çalışan personelin samimi ve yardımsever tutumları tercihim etkiler.
27	Tasarruf finansman sisteminin maliyetleri, faizli finansman sistemlerine göre daha yüksek olsa da tasarruf finansman sistemini tercih ederim.

Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların tercih nedenini açıklayan 6 örtülü değişken ve bu değişkenlere ait 29 alt faktör ile DFA analizi yapılmıştır.

Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılara ilişkin ikinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları, Şekil 4.14’de gösterilmiştir.

Şekil 4.14: İkinci Düzey Altı Faktörlü Modele İlişkin DFA Sonuçları

Şekilde; dini hassasiyet, tutum, maliyet ve memnuniyet örtülü değişkenlerinin tercih nedenini açıklama oranlarının 0,50’nin üzerinde olduğu görülmektedir. Sosyal etki ve güvenilirlik örtülü değişkenlerinin ise tercih nedenini açıklama oranlarının 0,50’nin altında ve çok düşük olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarının sayısal ifadeleri, Tablo 4.28’de gösterilmiştir.

Tablo 4.28: Değişkenlere İlişkin Faktör Yüğü Sonuçları

Açık Değişken		Örtülü Değişken	Faktör Yüğü
Sosyal Etki	<---	Tercih Nedeni	,086
Memnuniyet	<---	Tercih Nedeni	1,000
Güvenirlik	<---	Tercih Nedeni	,092
Maliyet	<---	Tercih Nedeni	,674

Dini Hassasiyet	<---	Tercih Nedeni	,512
Tutum	<---	Tercih Nedeni	,705
T1	<---	Dini Hassasiyet	,742
T2	<---	Dini Hassasiyet	,763
T11	<---	Dini Hassasiyet	1,000
T12	<---	Dini Hassasiyet	,795
T14	<---	Dini Hassasiyet	,897
T15	<---	Dini Hassasiyet	,958
T21	<---	Sosyal Etki	,586
T16	<---	Sosyal Etki	,988
T13	<---	Sosyal Etki	,885
T10	<---	Sosyal Etki	1,000
T7	<---	Sosyal Etki	,596
T30	<---	Maliyet	,948
T26	<---	Maliyet	1,000
T6	<---	Maliyet	,783
T3	<---	Maliyet	,694
T24	<---	Güvenirlilik	,641
T25	<---	Güvenirlilik	,981
T28	<---	Güvenirlilik	1,000
T4	<---	Memnuniyet	,868
T5	<---	Memnuniyet	,936
T19	<---	Memnuniyet	,914
T20	<---	Memnuniyet	1,000
T22	<---	Memnuniyet	,773
T33	<---	Tutum	1,000
T32	<---	Tutum	,919
T31	<---	Tutum	,966
T18	<---	Tutum	,916
T17	<---	Tutum	,987
T23	<---	Güvenirlilik	,818

İstatistiksel olarak 0,5’in üzerindeki faktör yüklerinin 100’ün üzerindeki tüm örneklemelerde anlamlı sonuçlar verebileceğini söylemek mümkündür (Altunışık ve Coşkun, 2010, s. 281). Tablo incelendiğinde ana ölçeği oluşturan 29 sorunun (açık değişken) tamamının örtülü değişkenleri açıklama oranının 0,50’nin üstünde olduğu görülmektedir. Ancak, bağlı olduğu “tercih nedeni” örtülü değişkenini açıklama oranı 0,50’nin altında olan “sosyal etki” ve “güvenirlilik” örtülü değişkenlerinin anlamlı sonuç vermediği görülmektedir.

Şekil 4.14’te: Örtülü değişkenlerin hata varyansları (örtülü değişkenlerin açıklanmayan kısmı); e1, e2, e3 gibi ifadeler ile gösterilmiştir. Soruların hata varyansları, 0,50’nin altında ve düşük düzeydedir. Örtülü değişkenlerden “sosyal etki” ve “güvenirlilik” örtülü değişkenlerine bağlı hata varyanslarının (e33=0,52 ve e35=0,53) 0,50’nin biraz üstünde olduğu görülmektedir. Diğer örtülü değişkenlerin hata varyansları ise 0,50’nin altında ve düşük düzeydedir.

Analizde, hata varyansları arasında modifikasyon yapılmıştır. Yapılan modifikasyon ile uyum göstergeleri, kabul edilebilir değerlere ulaşmıştır.

Hata varyansları arasında yapılan modifikasyon, Tablo 4.29’da gösterilmiştir.

Tablo 4.29: Modifikasyon

e19	<-->	e18
e29	<-->	e30
e24	<-->	e25
e23	<-->	e25
e9	<-->	e13
e24	<-->	e27
e30	<-->	e31
e1	<-->	e5
e1	<-->	e4
e19	<-->	e22
e26	<-->	e27
e28	<-->	e31
e29	<-->	e31

DFA ile test edilen modelin veri seti tarafından doğrulanıp doğrulanmadığının belirlenmesi için uyum göstergelerine bakılmaktadır. Modelin doğrulanması için analizden elde edilen uyum göstergelerinin, Tablo 4,26’da gösterilen eşik değerler aralığında yer almalıdır. Analizden elde edilen uyum göstergeleri, Tablo 4,30’da gösterilmiştir.

Tablo 4.30: Analizden Elde Edilen Uyum Göstergeleri

Uyum Göstergeleri	İkinci Düzey DFA Çıktısı
χ^2 / sd	1,728
RMSEA	0,044
P değeri (RMSEA<0,05)	0,001
CFI	0,979
GFI	0,901
AGFI	0,879
AIC	Karşılaştırılan model için AIC’ten daha küçük
CAIC	Karşılaştırılan model için CAIC’ten daha küçük

Analizden elde edilen CMIN (χ^2 / sd), CFI, RMSEA ve diğer uyum göstergeleri, eşik değerler içinde yer almaktadır. Bu verilere göre araştırma modelinin doğrulandığı ve geçerli olduğu kabul edilebilir.

Uyum göstergelerine ilişkin analiz çıktıları, Ek-3’de verilmiştir.

Tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde sosyal etki, tutum, dini hassasiyet, güvenilirlik, memnuniyet ve maliyet faktörlerinin etkili olup olmadığı regresyon sonuçları ile anlaşılabilmektedir.

Regresyon sonuçları, Tablo 4.31’de gösterilmiştir.

Tablo 4.31: Değişkenlere İlişkin Regresyon Sonuçları

Örtülü Değişkenler	Katsayı	Olasılık (P değeri)
Sosyal Etki	0,086	0,211
Tutum	0,705	0,000
Dini Hassasiyet	0,512	0,000
Güvenirlik	0,092	0,190
Memnuniyet	1,000	0,000
Maliyet	0,674	0,000

Olasılık değerleri incelendiğinde, örtülü değişkenlerin tamamının tercih nedeni üzerinde % 1 önem seviyesinde ve pozitif yönde etkilerinin olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile elde edilen bulgular; istatistiksel olarak tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde sosyal etki, tutum, dini hassasiyet, güvenilirlik, memnuniyet ve maliyet faktörlerinin etkisi olduğu tespit edilmiştir. Tutum, dini hassasiyet, memnuniyet ve maliyet değişkenlerin faktör yükleri, % 50’nin üzerinde bir oran ile anlamlı bir açıklayıcılığa sahiptir. Ancak sosyal etki ve güvenilirlik faktör yükleri, % 50’nin altında olduğu için anlamlı bir açıklayıcılığa sahip değildir.

Dolayısıyla 1’inci hipotez olan “H₁: Sosyal etki, Tutum, Dini Hassasiyet, Memnuniyet, Güvenirlik ve Maliyet faktörlerinden en az bir faktör, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların davranışı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir” hipotezi kabul edilmiştir.

4.7.4. Korelasyon Analizi

Korelasyon, iki değişken arasında bir ilişkinin olup olmadığını belirleyen ve bu iki değişken arasında ilişki varsa ilişkinin yönünü ve şiddetinin ne olduğunu gösteren istatistiksel bir analiz yöntemidir. Korelasyon katsayısı “r” ile ifade edilir. Verilerin normal dağılım göstermesi durumunda Pearson korelasyon katsayısı, normal dağılım göstermemesi durumunda ise Spearman korelasyon katsayısı kullanılır.

Korelasyon analizinde ilişki kavramı, bir değişkenin diğer değişkende değişime yol açtığı anlamına gelmeyip, yalnızca iki değişkenin farklı yönde [negatif (- 1)] ya

da aynı yönde [pozitif (+1)] hareket ettiğini gösterir (Sims, 2000, s. 51). Korelasyon katsayısı negatif ise değişkenler arasında ters bir ilişki vardır. Değişkenlerden biri artarken diğeri azalmaktadır. Korelasyon katsayısı pozitif ise değişkenlerden biri artarken diğeri de artmaktadır.

Elde edilen korelasyon katsayısının yorumlanabilmesi için p değerinin 0.05 den daha küçük olması gerekir. Korelasyon katsayısının yorumlanması, 0,01 ve 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin bulunması hâlinde; iki yıldız 0,01 anlamlılık, tek yıldız ise 0,05 anlamlılık düzeyini (* $p < 0,005$; ** $p < 0,001$) ifade eder.

Araştırmanın temel amacı, tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinde katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin etkili olup olmadığını analiz etmektir. Katılımcıların tercihinde etkili olduğu düşünülen 32 yargıya faktör analizi uygulanmış ve boyutlar oluşturulmuştur. Ancak yapılan DFA (Doğrulayıcı Faktör Analizi) ile bağlı oldukları “Sosyal Etki” örtülü değişkenini açıklama oranları 0,50’nin altında olan 8’inci (T8) ve 9’uncu (T9) soru ifadeleri ile bağlı olduğu “Güvenirlilik” örtülü değişkenini açıklama oranı 0,50’nin altında olan 27’inci (T27) soru ifadeleri analizden çıkarılmıştır. Neticede anket formunda yer alan 32 soru ifadesinden (açık değişkenlerden) 3 soru ifadesi analizden çıkarılmış, 29 soru ifadesi analizinde kullanılmıştır.

Daha sonra değişkenlerin birbiriyle olan korelasyon değerlerine bakılarak hipotezler oluşturulmuştur. Değişkenlerin,

✓ Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerini etkileyen faktörler arası ilişkisi,

✓ Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerini etkileyen bağımlı değişkenler arası ilişkisi,

✓ Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf finansman sistemi tercihlerini etkileyen değişkenler arasındaki ilişkisi, korelasyon analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.7.4.1. Katılımcıların Tasarruf Finansman Sistemi Tercihlerini Etkileyen Faktörler Arası Korelayon Analizi

Bu bölümde, ankete katılan katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerini etkileyen unsurların boyutları (faktörleri) arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, Tablo 4.32’de gösterilmiştir.

Tablo 4.32: Tercihleri Etkileyen Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi

		Sosyal Etki	Tutum	Dini Hassasiyet	Güvenirlik	Memnuniyet	Maliyet
Sosyal Etki	Pearson	1	-,031	,306**	,085	,057	-,166**
	p.		,550	,000	,097	,265	,001
Tutum	Pearson		1	,136**	,015	,599**	,550**
	p.			,007	,772	,000	,000
Din Hassasiyet	Pearson			1	,190**	,443**	,010
	p.				,000	,000	,839
Güvenirlik	Pearson				1	,081	-,069
	p.					,115	,179
Memnuniyet	Pearson					1	,580**
	p.						,000
Maliyet	Pearson						1
	p.						

Not: İstatistiksel olarak anlamlı bulunan Pearson Correlation katsayıları (n=384); * $p < 0,005$, ** $p < 0,001$ ile belirtilmiştir.

4.7.4.2. Katılımcıların Tercihlerini Etkileyen Bağımlı Değişkenler Arasındaki İlişki

Katılımcıların tercihlerini etkileyen bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Değişkenler arası korelasyon değerlerine göre hipotezler oluşturulmuştur. Oluşturulan hipotezler için tek yönlü varyans (ANOVA) analizi ve LSD testi yapılmıştır. Tasarruf finansman sistemi tercihini etkileyen değişkenler arası ilişki, (* $p < 0,005$, ** $p < 0,001$), Tablo 4.33’de gösterilmiştir.

Tablo 4.33: Tercihleri Etkileyen Bağımlı Değişkenler Arası İlişkiler

Yargı		1	2	3	4	5	6	7	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	28	30	31	32	33
1	D.C.	1	.431**	.062	.296**	.306**	-.018	.118*	.263**	.744**	.386**	.262**	.772**	.705**	.260**	.079	.082	.272**	.326**	.203**	.255**	.137**	.097	.099	.021	.075	.003	.086	.074	.086
	p		.000	.228	.000	.000	.726	.020	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.124	.107	.000	.000	.000	.000	.007	.057	.053	.684	.145	.957	.092	.148	.094
2	D.C.		1	.055	.338**	.349**	-.019	.167**	.248**	.664**	.511**	.246**	.554**	.609**	.225**	.109*	.139**	.338**	.338**	.210**	.372**	.225**	.226**	.128*	.072	.113*	.040	.115*	.093	.111*
	p			.285	.000	.000	.705	.001	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.032	.007	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.012	.161	.026	.438	.024	.068	.030
3	D.C.			1	.377**	.410**	.331**	-.133**	-.075	.054	-.011	-.093	.074	.062	-.075	.339**	.323**	.377**	.419**	-.058	.369**	-.030	.012	-.011	.565**	.000	.500**	.324**	.347**	.337**
	p				.000	.000	.000	.009	.141	.295	.832	.070	.145	.226	.141	.000	.000	.000	.000	.260	.000	.559	.817	.832	.000	.999	.000	.000	.000	.000
4	D.C.				1	.855**	.363**	-.016	.041	.389**	.244**	.041	.400**	.351**	.033	.514**	.513**	.845**	.818**	.024	.726**	.086	.111*	.045	.409**	.037	.454**	.500**	.510**	.517**
	p					.000	.000	.754	.426	.000	.000	.421	.000	.000	.518	.000	.000	.000	.000	.635	.000	.094	.029	.382	.000	.474	.000	.000	.000	.000
5	D.C.					1	.418**	-.012	.051	.398**	.267**	.054	.400**	.354**	.046	.522**	.544**	.710**	.871**	.099	.817**	.067	.120*	.053	.469**	.045	.487**	.511**	.515**	.516**
	p						.000	.816	.317	.000	.000	.292	.000	.000	.368	.000	.000	.000	.052	.000	.187	.019	.298	.000	.381	.000	.000	.000	.000	.000
6	D.C.						1	-.115*	-.171**	-.056	-.075	-.186**	-.019	-.065	-.158**	.389**	.357**	.343**	.403**	-.170**	.381**	-.069	-.051	-.049	.482**	-.043	.529**	.397**	.405**	.395**
	p							.024	.001	.276	.145	.000	.708	.201	.002	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.180	.323	.340	.000	.404	.000	.000	.000	.000
7	D.C.							1	.577**	.163**	.103*	.664**	.148**	.175**	.521**	-.032	-.001	.015	-.041	.365**	.080	.025	.067	.024	-.104*	.003	-.130*	-.041	-.067	-.027
	p								.000	.001	.043	.000	.004	.001	.000	.532	.981	.769	.422	.000	.118	.618	.188	.639	.041	.949	.011	.426	.193	.592
10	D.C.								1	.285**	.172**	.936**	.308**	.304**	.926**	-.019	-.012	.069	.055	.629**	.053	.099	.135**	.087	-.110*	.066	-.113*	-.031	-.046	-.020
	p									.000	.001	.000	.000	.000	.000	.717	.811	.178	.286	.000	.000	.297	.052	.008	.090	.031	.194	.027	.546	.371
11	D.C.									1	.671**	.285**	.907**	.904**	.274**	.133**	.148**	.386**	.427**	.217**	.359**	.188**	.181**	.113*	.042	.109*	.025	.151**	.122*	.139**
	p										.000	.000	.000	.000	.000	.009	.004	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.026	.411	.032	.621	.003	.017	.006
12	D.C.										1	.148**	.593**	.613**	.149**	.068	.098	.261**	.306**	.141**	.251**	.261**	.250**	.163**	-.064	.150**	-.020	.093	.061	.074
	p											.004	.000	.000	.003	.187	.056	.000	.000	.006	.000	.000	.000	.001	.212	.003	.696	.069	.233	.148
13	D.C.											1	.300**	.304**	.887**	-.015	-.013	.069	.054	.627**	.060	.054	.083	.050	-.103*	.030	-.119*	-.036	-.047	-.016
	p												.000	.000	.000	.768	.795	.178	.293	.000	.240	.289	.106	.324	.043	.562	.020	.483	.357	.757
14	D.C.												1	.831**	.298**	.130*	.121*	.377**	.417**	.231**	.339**	.169**	.147**	.123*	.032	.111*	.032	.141**	.122*	.138**
	p													.000	.000	.011	.018	.000	.000	.000	.000	.001	.004	.016	.535	.029	.535	.006	.016	.007
15	D.C.													1	.290**	.104*	.123*	.357**	.392**	.210**	.324**	.144**	.132**	.065	.015	.073	-.003	.123*	.089	.110*
	p														.000	.042	.016	.000	.000	.000	.000	.000	.005	.009	.203	.765	.154	.959	.016	.083
16	D.C.														1	-.052	-.027	.057	.047	.593**	.051	.057	.085	.046	-.109*	.018	-.104*	-.069	-.075	-.063
	p															.307	.597	.262	.361	.000	.321	.268	.097	.365	.033	.728	.043	.177	.144	.221
17	D.C.															1	.758**	.490**	.557**	.029	.475**	.006	.009	-.011	.479**	.001	.456**	.937**	.907**	.989**
	p																.000	.000	.000	.565	.000	.906	.858	.825	.000	.990	.000	.000	.000	.000
18	D.C.																1	.479**	.559**	.042	.514**	.037	.042	.018	.419**	.010	.441**	.800**	.757**	.754**
	p																	.000	.000	.415	.000	.472	.414	.720	.000	.841	.000	.000	.000	.000
19	D.C.																	1	.807**	.027	.620**	.068	.072	.041	.408**	.043	.442**	.478**	.474**	.493**
	p																		.000	.595	.000	.181	.157	.425	.000	.398	.000	.000	.000	.000
20	D.C.																		1	.094	.691**	.071	.097	.082	.492**	.068	.513**	.565**	.556**	.558**
	p																			.065	.000	.163	.058	.107	.000	.181	.000	.000	.000	.000
21	D.C.																			1	.078	.125*	.137**	.094	-.057	.085	-.064	.007	-.001	.020
	p																				.127	.014	.007	.066	.268	.098	.207	.889	.977	.690
22	D.C.																				1	.060	.107*	.040	.409**	.036	.454**	.475**	.485**	.469**
	p																					.243	.035	.435	.000	.481	.000	.000	.000	.000
23	D.C.																					1	.851**	.823**	-.113*	.778**	-.082	.029	.013	.001
	p																						.000	.000	.027	.000	.108	.569	.796	.983
24	D.C.																						1	.677**	-.074	.609**	-.059	.022	.016	.005
	p																							.000	.146	.000	.245	.661	.758	.922
25	D.C.																							1	-.073	.923**	-.037	.017	-.005	-.010
	p																								.154	.000	.467	.740	.920	.847
26	D.C.																								1	-.071	.700**	.477**	.488**	.483**
	p																									.162	.000	.000	.000	.000
28	D.C.																									1	-.040	.034	.009	.002
	p																										.434	.501	.864	.962
30	D.C.																										1	.479**	.485**	.467**
	p																											.000	.000	.000
31	D.C.																											1	.939**	.942**
	p																												.000	.000
32	D.C.																												1	.913**
	p																													.000
33	D.C.																													1
	p																													

Tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde değişkenlerin birbirleriyle olan korelasyon katsayısına bakıldığında, 0,01 anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde ilişkileri olan en yüksek korelasyon, “(soru:17) Tasarruf finansman şirketlerince sunulan hizmetlerden yeteri kadar haberdarım” ile “(soru:33) Tasarruf finansman şirketlerinin arasında pek farkı yoktur. Çalışma prensipleri aynıdır” yargıları arasında olduğu ($r=0,989$) görülmektedir. Korelasyon katsayısı en yüksek diğer yargılar ise “(soru:31) Tasarruf finansman sisteminin şeffaf bir finansman sistemi olduğuna inanıyorum” ile “(soru:33) Tasarruf finansman şirketlerinin arasında pek farkı yoktur. Çalışma prensipleri aynıdır” ($r=0,942$) ve “(soru:31) tasarruf finansman sisteminin şeffaf bir finansman sistemi olduğuna inanıyorum” ile “(soru:32) Tasarruf Finansman sistemi, İslami katılım bankalarının sistemlerinden farklıdır” ($r=0,939$) yargıları arasında olduğu görülmektedir.

4.7.4.3. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Tasarruf Finansman Sistemi Tercihlerini Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkinin Analizi

Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri (bağımsız değişkenler) ile tasarruf finansman sistemi tercihlerini etkileyen faktörler arasındaki ilişki, Tablo 4.34’de gösterilmiştir.

Tablo 4.34: Tercihleri Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişki

Faktörler		Cinsiyet	Medeni Hal	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Finansman Türü	Gelir Durumu	Üyelik Süresi	Finansman Miktarı	Finansman Kullanıldı
Sosyal Etki	Korelasyon	-,166**	-,193**	,354**	,388**	-,151**	-,139**	,066	,066	,204**	,142**
	p	,001	,000	,000	,000	,003	,006	,197	,198	,000	,005
Tutum	Korelasyon	-,220**	-,307**	,403**	,353**	-,018	-,103*	,154**	,143**	,181**	,158**
	p	,000	,000	,000	,000	,729	,043	,003	,005	,000	,002
Dini Hassasiyet	Korelasyon	-,262**	-,285**	,489**	,416**	-,133**	-,125*	,042	,105*	,206**	,207**
	p	,000	,000	,000	,000	,009	,015	,416	,039	,000	,000
Güvenirlilik	Korelasyon	-,085	-,169**	,277**	,219**	-,107*	-,068	,024	,077	,136**	,236**
	p	,098	,001	,000	,000	,036	,183	,642	,132	,008	,000
Memnuniyet	Korelasyon	-,285**	-,311**	,495**	,454**	-,172**	-,159**	,200**	,168**	,251**	,233**
	p	,000	,000	,000	,000	,001	,002	,000	,001	,000	,000
Maliyet	Korelasyon	-,185**	-,224**	,228**	,232**	-,081	-,132**	,141**	,087	,141**	,134**
	p	,000	,000	,000	,000	,114	,010	,006	,088	,006	,008

Faktör analizi, araştırmaya katılan katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerine ilişkin temel özelliklerinin 6 boyut altında incelenebileceğini göstermişti. Bu boyutlar ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki ilişkinin korelasyon katsayına göre; sosyal etki boyutu ile gelir durumu ve üyelik süresi; tutum boyutu ile meslek; dini hassasiyet boyutu ile gelir durumu; güvenilirlik boyutu ile cinsiyet, meslek, finansman türü, gelir durumu ve üyelik süresi; maliyet ile meslek durumu ve üyelik süresi arasında anlamlı bir ilişkinin ($p>0,005$) olmadığı görülmektedir. Diğer değişkenler arasında 0,05 ve 0,01 anlamlılık düzeyinde ($p<0,005$ ve $p<0,001$) bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

6 boyut (faktör) ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki ilişki, Tablo 4.35’de özet hâlinde gösterilmiştir.

Tablo 4.35: Tercihleri Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkinin Özeti

FAKTÖRLER	BOYUTUN ÖZELLİKLERİ
Sosyal Etki	Cinsiyet [- 0,166**, $p=0,001$]; medeni hal [- 0,193**, $p=0,000$]; meslek [- 0,151**, $p=0,003$]; finansman türü [- 0,139**, $p=0,006$] ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaş [0,354**, $p=0,000$]; eğitim durumu [0,388**, $p=0,000$]; finansman miktarı [0,204**, $p=0,000$]; faizli finansman kullanıldı mı [0,142**, $p=0,005$] ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.
Tutum	Cinsiyet [- 0,220**, $p=0,000$]; medeni hal [- 0,307**, $p=0,000$], finansman türü [- 0,103*, $p=0,043$] ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaş [0,403**, $p=0,000$]; eğitim durumu [0,353**, $p=0,000$]; gelir durumu [0,154**, $p=0,003$]; üyelik süresi [0,143**, $p=0,005$]; finansman miktarı [0,181**, $p=0,000$]; faizli finansman kullanıldı mı [0,158**, $p=0,002$] ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.
Dini Hassasiyet	Cinsiyet [- 0,262**, $p=0,000$]; medeni hal [- 0,285**, $p=0,000$]; meslek [- 0,133**, $p=0,009$]; finansman türü [- 0,125*, $p=0,015$] ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaş [0,489**, $p=0,000$]; eğitim durumu [0,416**, $p=0,000$]; üyelik süresi [0,105**, $p=0,039$]; finansman miktarı [0,206**, $p=0,000$]; faizli finansman kullanıldı mı [0,207**, $p=0,000$] ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.
Güvenirlik	Medeni hal [- 0,169**, $p=0,001$]; meslek [- 0,107*, $p=0,0036$] ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaş [0,277**, $p=0,000$]; eğitim durumu [0,219**, $p=0,000$]; finansman miktarı [0,136**, $p=0,008$]; faizli finansman kullanıldı mı [0,236**, $p=0,000$] ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.
Memnuniyet	Cinsiyet [- 0,285**, $p=0,000$]; medeni hal [- 0,311**, $p=0,000$]; meslek [- 0,172**, $p=0,001$]; finansman türü [- 0,159**, $p=0,002$] ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaş [0,495**, $p=0,000$]; eğitim durumu [0,454**, $p=0,000$]; gelir durumu [0,200**, $p=0,000$]; üyelik süresi [0,168**, $p=0,001$]; finansman miktarı [0,251**, $p=0,000$]; faizli finansman kullanıldı mı [0,233**, $p=0,000$] ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Maliyet	Cinsiyet [- 0,185**, p=0,000]; medeni hal [- 0,224**, p=0,000]; finansman türü [- 0,132**, p=0,010] ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yaş [0,228**, p=0,000]; eğitim durumu [0,232**, p=0,000]; gelir durumu [0,141**, p=0,006]; finansman miktarı [0,141**, p=0,006]; faizli finansman kullanıldı mı [0,134**, p=0,008] ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.
----------------	---

4.7.5. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Post Hoc (LSD) Testi

Varyans analizi, en az bağımsız bir değişken olduğu grupların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını araştıran istatistiksel bir analiz yöntemidir. Varyans analizinde gruplar topluca ele alınarak aralarında bir fark bulunup bulunmadığı konusunda genel bir sonuca varılır (Türker, 2001, s. 142).

Varyans analizinin uygulanabilmesi için her grubun normal dağılması, örneklerin bağımsız ve varyanslarının eşit olması gerekmektedir. Tek yönlü varyans (ANOVA) analizinde, F testi hipotezi şu şekilde oluşturulur.

Analiz, faktör düzeylerinde bağımlı değişkenin aritmetik ortalamalarına göre yapılmaktadır. Eğer faktör düzeylerinin etkileri birbirinden farklı ise faktör düzeyleri ortalamalarının da birbirinden farklı olması beklenir.

$p < 0,05$ olması durumunda H_0 hipotezi ret, H_1 hipotezi kabul edilir.

$p \geq 0,05$ olması durumunda H_0 hipotezi kabul, H_1 hipotezi ret edilir.

Analiz ile test edilen hipotezlerden grup ortalamalarının bir birine eşit olduğu yani faktör düzeylerinin etkileri arasında önemli bir fark bulunmadığı durumlarda H_0 hipotezi, grup ortalamalarının eşit olmadığı yani faktör düzeylerinin etkileri arasında önemli bir fark bulunduğu durumlarda ise H_1 hipotezi kabul olacaktır (Nakip, 2003, s. 352.).

4.7.5.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Tasarruf Finansman Sistemi Tercihleri Arasındaki İlişki

Bu bölümde, literatür taraması ve araştırma modeli doğrultusunda geliştirilen hipotezler test edilmiştir. Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihi ile demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki farklılığı tespit etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Farklılık olması durumunda, bu farklılığın hangi iki grup değişkeni arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc (LSD) testi yapılmıştır. Katılımcıların demografik ve sosyo-

ekonomik özellikleri bağımsız değişken, tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktörler ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

Katılımcıların medeni durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.36’da gösterilmiştir. Katılımcıların medeni durumları evli, bekâr ve dul şeklinde isimlendirilmiştir.

Tablo 4.36: Medeni Durum ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkin

Faktör	Medeni Hal	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	Evli (1)	215	3,25	,610	Grup Arası	11,99	2	5,994	17,328,000		1-2 3-2
	Bekâr (2)	157	2,91	,557	Grup İçi	131,80	381	,346			
	Dul (3)	12	3,43	,577	Toplam	143,79	383				
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	Evli (1)	215	4,07	,561	Grup Arası	16,37	2	8,186	20,268,000		1-2,3
	Bekâr (2)	157	3,67	,724	Grup İçi	153,89	381	,404			
	Dul (3)	12	3,47	,662	Toplam	170,26	383				
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	Evli (1)	215	4,51	,450	Grup Arası	11,13	2	5,567	20,371,000		1-2
	Bekâr (2)	157	4,17	,598	Grup İçi	104,12	381	,273			
	Dul (3)	12	4,26	,672	Toplam	115,26	383				
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlilik	Evli (1)	215	2,99	,643	Grup Arası	5,64	2	2,819	6,536,002		1-2
	Bekâr (2)	157	2,74	,672	Grup İçi	164,36	381	,431			
	Dul (3)	12	2,79	,698	Toplam	169,99	383				
	Toplam	384	2,88	,666							
Memnuniyet	Evli (1)	215	4,26	,408	Grup Arası	8,37	2	4,183	21,642,000		1-2,3
	Bekâr (2)	157	3,97	,476	Grup İçi	73,65	381	,193			
	Dul (3)	12	3,90	,501	Toplam	82,02	383				
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	Evli (1)	215	4,38	,438	Grup Arası	5,78	2	2,892	10,045,000		1-2,3
	Bekâr (2)	157	4,16	,628	Grup İçi	109,70	381	,288			
	Dul (3)	12	3,96	,804	Toplam	115,48	383				
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” (F=17,328; p<0.005), “Tutum” (F=20,268; p<0.005), “Dini Hassasiyet” (F=20,371; p<0.005), “Güvenirlilik” (F=6,536; p<0.005), “Memnuniyet” (F=21,642; p<0.005) ve “Maliyet” (F=10,045; p<0.005) faktörleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Faktörler ile hangi medeni durumlar arasında farklılık olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi yapılmıştır. LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Evli (X=3,25) ve dul (X=3,43) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, bekâr (X=2,91) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Evli (X=4,07) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, bekâr (X=3,67) ve dul (X=3,47) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Evli (X=4,51) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, bekâr (X=4,17) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Evli (X=2,99) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, bekâr (X=2,74) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: Evli (X=4,26) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, bekâr (X=3,97) ve dul (X=3,90) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: Evli (X=4,38) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, bekâr (X=4,16) ve dul (X=3,96) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.36'daki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.37'de gösterilmiştir.

Tablo 4.37: Medeni Durum ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkilerin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotezin Kabul/Ret Durumu
1	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenirlilik ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenirlilik ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Faktör boyutlarının, katılımcıların yaşları ile tasarruf finansman sistemi tercihlerinin değişiminin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.38'de gösterilmiştir. Katılımcıların yaş grupları, 30 yaş altı, 31-40 yaş arası, 41-50 yaş arası, 51 yaş ve üstü şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.38: Yaş ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Yaş Grubu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	30 Yaş ve Altı (1)	130	2,83	,534	Grup Arası	19,835	3	6,612	20,269	0,000	2-1 3-2,1 4-2,1
	31-40 Yaş (2)	131	3,16	,534	Grup İçi	123,950	380	,326			
	41-50 Yaş (3)	67	3,35	,665	Toplam	143,785	383				
	51 Yaş ve Üstü (4)	56	3,41	,617							
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	30 Yaş ve Altı (1)	130	3,55	,676	Grup Arası	28,910	3	9,637	25,907	0,000	2-1 3-1 4-3,2,1
	31-40 Yaş (2)	131	3,93	,559	Grup İçi	141,350	380	,372			
	41-50 Yaş (3)	67	4,09	,600	Toplam	170,260	383				
	51 Yaş ve Üstü (4)	56	4,33	,571							
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	30 Yaş ve Altı (1)	130	4,00	,581	Grup Arası	30,186	3	10,062	44,946	0,000	2-1 3-2,1 4-2,1
	31-40 Yaş (2)	131	4,43	,441	Grup İçi	85,071	380	,224			
	41-50 Yaş (3)	67	4,63	,400	Toplam	115,257	383				
	51 Yaş ve Üstü (4)	56	4,74	,321							
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlilik	30 Yaş ve Altı (1)	130	2,65	,703	Grup Arası	13,773	3	4,591	11,167	0,000	2-1 3-2,1 4-2,1
	31-40 Yaş (2)	131	2,88	,621	Grup İçi	156,222	380	,411			
	41-50 Yaş (3)	67	3,10	,609	Toplam	169,994	383				
	51 Yaş ve Üstü (4)	56	3,14	,570							
	Toplam	384	2,88	,666							
Memnuniyet	30 Yaş ve Altı (1)	130	3,87	,402	Grup Arası	20,273	3	6,758	41,589	0,000	2-1 3-2,1 4-3,2,1
	31-40 Yaş (2)	131	4,11	,342	Grup İçi	61,744	380	,162			
	41-50 Yaş (3)	67	4,35	,488	Toplam	82,016	383				
	51 Yaş ve Üstü (4)	56	4,51	,426							
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	30 Yaş ve Altı (1)	130	4,12	,624	Grup Arası	6,523	3	2,174	7,583	0,000	2-1 3-1 4-2,1
	31-40 Yaş (2)	131	4,31	,487	Grup İçi	108,960	380	,287			
	41-50 Yaş (3)	67	4,33	,472	Toplam	115,483	383				
	51 Yaş ve Üstü (4)	56	4,51	,488							
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” (F=20,269; p<0.005), “Tutum” (F=25,907; p<0.005), “Dini Hassasiyet” (F=44,946; p<0.005), “Güvenirlilik” (F=11,167; p<0.005), “Memnuniyet” (F=41,589; p<0.005) ve “Maliyet” (F=7,583; p<0.005) faktörleri ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Faktörler ile hangi yaş grupları arasında farklılık olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi yapılmıştır. LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: 31-40 arası yaş grubunda (X=3,16), 41-50 arası yaş grubunda (X=3,35), 51 ve üstü yaş grubunda (X=3,41) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, 30 ve altı yaş grubunda (X=2,83) olan katılımcılara göre;

41-50 arası yaş grubunda (X=3,35), 51 ve üstü yaş grubunda (X=3,41) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, 31-40 arası yaş grubunda (X=3,16) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: 51 ve üstü yaş grubunda ($X=4,33$) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, 41-50 arası yaş grubunda ($X=4,09$), 31-40 arası yaş grubunda ($X=3,93$), 30 ve altı yaş grubunda ($X=3,55$) olan katılımcılara göre;

41-50 arası yaş grubunda ($X=4,09$) ve 31-40 arası yaş grubunda ($X=3,93$) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları ise 30 ve altı yaş grubunda ($X=3,55$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: 51 ve üstü yaş grubunda ($X=4,74$) ve 41-50 arası yaş grubunda ($X=4,63$) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, 31-40 arası yaş grubunda ($X=4,43$), 30 ve altı yaş grubunda ($X=4,00$) olan katılımcılara göre;

31-40 arası yaş grubunda ($X=4,43$) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları ise 30 ve altı yaş grubunda ($X=4,00$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: 51 ve üstü yaş grubunda ($X=3,14$) ve 41-50 arası yaş grubunda ($X=3,10$) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, 31-40 arası yaş grubunda ($X=2,88$) olan ve 30 ve altı yaş grubunda ($X=2,65$) olan katılımcılara göre;

31-40 arası yaş grubunda ($X=2,88$) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları ise 30 ve altı yaş grubunda ($X=2,65$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: 51 ve üstü yaş grubunda ($X=4,51$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, 41-50 arası yaş grubunda ($X=4,35$), 31-40 arası yaş grubunda ($X=4,11$), 30 ve altı yaş grubunda ($X=3,87$) olan katılımcılara göre;

41-50 arası yaş grubunda ($X=4,35$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, 31-40 arası yaş grubunda ($X=4,11$), 30 ve altı yaş grubunda ($X=3,87$) olan katılımcılara göre;

31-40 arası yaş grubunda ($X=4,11$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları ise 30 ve altı yaş grubunda ($X=3,87$) olan katılımcılardan daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: 51 ve üstü yaş grubunda ($X=4,51$), 41-50 arası yaş grubunda ($X=4,33$) olan ve 31-40 arası yaş grubunda ($X=4,31$) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, 30 ve altı yaş grubunda ($X=4,12$) olan katılımcılara göre;

51 ve üstü yaş grubunda ($X=4,51$) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, 31-40 arası yaş grubunda ($X=4,31$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.38'deki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.39'da gösterilmiştir.

Tablo 4.39: Yaş ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Katılımcıların eğitim durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.40'da gösterilmiştir.

Katılımcıların eğitim durumları ilköğretim, lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.40: Eğitim Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Eğitim Durumu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	İlköğretim (1)	30	2,73	,579	Grup Arası	23,420	4	5,855	18,436	0,000	3-2,1 4-3,2,1 5-2,1
	Lise (2)	111	2,86	,559	Grup İçi	120,365	379	,318			
	Ön Lisans (3)	101	3,13	,517	Toplam	143,785	383				
	Lisans (4)	129	3,41	,604							
	Lisansüstü (5)	13	3,29	,480							
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	İlköğretim (1)	30	3,29	,706	Grup Arası	23,845	4	5,961	15,431	0,000	

	Lise (2)	111	3,74	,662	Grup İçi	146,415	379	,386			2-1
	Ön Lisans (3)	101	3,85	,598	Toplam	170,260	383				3-1
	Lisans (4)	129	4,17	,585							4-3,2,1
	Lisansüstü (5)	13	4,08	,597							5-1
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	İlköğretim (1)	30	3,80	,641	Grup Arası	23,556	4	5,889	24,340	0,000	2-1
	Lise (2)	111	4,15	,477	Grup İçi	91,701	379	,242			3-2,1
	Ön Lisans (3)	101	4,45	,483	Toplam	115,257	383				4-3,2,1
	Lisans (4)	129	4,61	,428							5-1
	Lisansüstü (5)	13	4,38	,818							
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlilik	İlköğretim (1)	30	2,46	,746	Grup Arası	9,816	4	2,454	5,807	0,000	2-1
	Lise (2)	111	2,80	,642	Grup İçi	160,178	379	,423			3-1
	Ön Lisans (3)	101	2,87	,660	Toplam	169,994	383				4-3,2,1
	Lisans (4)	129	3,05	,631							5-1
	Lisansüstü (5)	13	2,94	,596							
	Toplam	384	2,88	,666							
Memnuniyet	İlköğretim (1)	30	3,57	,455	Grup Arası	19,017	4	4,754	28,602	0,000	2-1
	Lise (2)	111	3,97	,347	Grup İçi	62,999	379	,166			3-2,1
	Ön Lisans (3)	101	4,16	,417	Toplam	82,016	383				4-3,2,1
	Lisans (4)	129	4,35	,438							5-2,1
	Lisansüstü (5)	13	4,26	,395							
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	İlköğretim (1)	30	3,78	,688	Grup Arası	9,758	4	2,440	8,745	0,000	2-1
	Lise (2)	111	4,26	,542	Grup İçi	105,725	379	,279			3-1
	Ön Lisans (3)	101	4,27	,505	Toplam	115,483	383				4-3,2,1
	Lisans (4)	129	4,41	,493							5-1
	Lisansüstü (5)	13	4,33	,504							
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” ($F=18,436$; $p<0.005$), “Tutum” ($F=15,431$; $p<0.005$), “Dini Hassasiyet” ($F=24,340$; $p<0.005$), “Güvenirlilik” ($F=5,807$; $p<0.005$), “Memnuniyet” ($F=28,602$; $p<0.005$) ve “Maliyet” ($F=8,745$; $p<0.005$) faktörleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Eğitim durumları lisansüstü ($X=3,29$), lisans ($X=3,41$) ve ön lisans ($X=3,13$) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, eğitim durumları lise ($X=2,86$) ve ilköğretim ($X=2,73$) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu lisans ($X=3,41$) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, eğitim durumu ön lisans ($X=3,13$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Eğitim durumları lisansüstü ($X=4,08$), lisans ($X=4,17$), ön lisans ($X=3,85$) ve lise ($X=3,74$) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, eğitim durumu ilköğretim ($X=3,29$) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu lisans (X=4,17) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, eğitim durumları ön lisans (X=3,85) ve lise (X=3,74) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Eğitim durumları lisansüstü (X=4,38), lisans (X=4,61), ön lisans (X=4,45) ve lise (X=4,15) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, eğitim durumu ilköğretim (X=3,80) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu lisans (X=4,61) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, eğitim durumları ön lisans (X=4,45) ve lise (X=4,15) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu ön lisans (X=4,45) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, eğitim durumu lise (X=4,15) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Eğitim durumları lisansüstü (X=2,94), lisans (X=3,05), ön lisans (X=2,87) ve lise (X=2,80) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, eğitim durumu ilköğretim (X=2,46) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu lisans (X=3,05) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, eğitim durumu lise (X=2,80) ve ön lisans (X=2,87) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: Eğitim durumları lisansüstü (X=4,26), lisans (X=4,35) ve ön lisans (X=4,16) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, eğitim durumları lise (X=3,97) ve ilköğretim (X=3,57) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu lisans (X=4,35) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, eğitim durumu ön lisans (X=4,16) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: Eğitim durumları lisansüstü (X=4,33), lisans (X=4,41), ön lisans (X=4,27) ve lise (X=4,26) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, eğitim durumu ilköğretim (X=3,78) olan katılımcılara göre;

Eğitim durumu lisans (X=4,41) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, eğitim durumu ön lisans (X=4,27) ve lise (X=4,26) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.40'daki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.41'de gösterilmiştir.

Tablo 4.41: Eğitim durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Faktör boyutlarının, katılımcıların meslek durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.42'de gösterilmiştir.

Katılımcıların meslek durumları kamu sektörü, özel sektör, serbest meslek, emekli ve işsiz şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.42: Meslek Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Meslek	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	Kamu Sektörü (1)	182	3,21	,561	Grup Arası	6,018	4	1,504	4,139	0,003	1-2,3,5 2-5 4-3,5
	Özel Sektör (2)	154	3,07	,620	Grup İçi	137,767	379	,364			
	Serbest Meslek (3)	26	2,95	,578	Toplam	143,785	383				
	Emekli (4)	7	3,49	,430							
	İşsiz (5)	15	2,71	,950							
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	Kamu Sektörü (1)	182	3,79	,628	Grup Arası	10,819	4	2,705	6,429	0,000	2-1,3,5
	Özel Sektör (2)	154	4,08	,637	Grup İçi	159,441	379	,421			
	Serbest Meslek (3)	26	3,66	,825	Toplam	170,260	383				
	Emekli (4)	7	3,89	,398							

	İşsiz (5)	15	3,52	,755								
	Toplam	384	3,89	,667								
Dini Hassasiyet	Kamu Sektörü (1)	182	4,41	,477	Grup Arası	3,770	4	,943				
	Özel Sektör (2)	154	4,38	,567	Grup İçi	111,486	379	,294				
	Serbest Meslek (3)	26	4,12	,774	Toplam	115,257	383					
	Emekli (4)	7	4,55	,438								
	İşsiz (5)	15	4,03	,595								
	Toplam	384	4,36	,549								
Güvenirlilik	Kamu Sektörü (1)	182	2,89	,644	Grup Arası	6,352	4	1,588				
	Özel Sektör (2)	154	2,95	,686	Grup İçi	163,642	379	,432				
	Serbest Meslek (3)	26	2,56	,626	Toplam	169,994	383					
	Emekli (4)	7	3,07	,426								
	İşsiz (5)	15	2,47	,640								
	Toplam	384	2,88	,666								
Memnuniyet	Kamu Sektörü (1)	182	4,11	,391	Grup Arası	8,320	4	2,080				
	Özel Sektör (2)	154	4,24	,453	Grup İçi	73,696	379	,194				
	Serbest Meslek (3)	26	3,90	,651	Toplam	82,016	383					
	Emekli (4)	7	4,17	,315								
	İşsiz (5)	15	3,55	,504								
	Toplam	384	4,13	,463								
Maliyet	Kamu Sektörü (1)	182	4,23	,489	Grup Arası	8,160	4	2,040				
	Özel Sektör (2)	154	4,40	,541	Grup İçi	107,323	379	,283				
	Serbest Meslek (3)	26	4,13	,668	Toplam	115,483	383					
	Emekli (4)	7	4,54	,393								
	İşsiz (5)	15	3,73	,716								
	Toplam	384	4,28	,549								

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” (F=4,139; p<0.005), “Tutum” (F=6,429; p<0.005), “Dini Hassasiyet” (F=3,204; p<0.005), “Güvenirlilik” (F=3,678; p<0.005), “Memnuniyet” (F=10,697; p<0.005) ve “Maliyet” (F=7,204; p<0.005) faktörleri ile meslek durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Meslek durumu kamu sektörü (X=3,21) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, meslek durumları özel sektör (X=3,07), serbest meslek (X=2,95) ve işsiz (X=2,71) olan katılımcılara göre;

Meslek durumu özel sektör (X=3,07) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, meslek durumu işsiz (X=2,70) olan katılımcılara göre;

Meslek durumu emekli (X=3,49) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, meslek durumu serbest meslek (X=2,95) ve işsiz (X=2,70) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Meslek durumu özel sektör ($X=4,08$) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, meslek durumları kamu sektörü ($X=3,79$), serbest meslek ($X=3,66$) ve işsiz ($X=3,52$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Meslek durumları kamu sektörü ($X=4,41$) ve özel sektör ($X=4,38$) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, meslek durumları serbest meslek ($X=4,12$) ve işsiz ($X=4,03$) olan katılımcılara göre;

Meslek durumu emekli ($X=4,55$) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, meslek durumu işsiz ($X=4,03$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Meslek durumları kamu sektörü ($X=2,89$) ve özel sektör ($X=2,95$) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, meslek durumları serbest meslek ($X=2,56$) ve işsiz ($X=2,47$) olan katılımcılara göre;

Meslek durumu emekli ($X=3,07$) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, meslek durumu işsiz ($X=2,47$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: Meslek durumları kamu sektörü ($X=4,11$), özel sektör ($X=4,24$), serbest meslek ($X=3,90$) ve emekli ($X=4,17$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, meslek durumu işsiz ($X=3,55$) olan katılımcılara göre;

Meslek durumları kamu sektörü ($X=4,11$) ve özel sektör ($X=4,24$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, meslek durumu serbest meslek ($X=3,90$) olan katılımcılara göre;

Meslek durumu özel sektör ($X=4,24$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, meslek durumu kamu sektörü ($X=4,11$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: Meslek durumları kamu sektörü ($X=4,23$), özel sektör ($X=4,40$), serbest meslek ($X=4,13$) ve emekli ($X=4,54$) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, meslek durumu işsiz ($X=3,73$) olan katılımcılara göre;

Meslek durumu özel sektör ($X=4,40$) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, meslek durumu kamu sektörü ($X=4,23$) ve serbest meslek ($X=4,13$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.42'deki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.43'de gösterilmiştir.

Tablo 4.43: Meslek Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların meslek durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.44’de gösterilmiştir.

6361 sayılı yasa değiştirilmeden önce tasarruf finansman şirketleri, konut, taşıt, işyeri, arazi, arsa gibi menkul ve gayrimenkul finansmanı sağlayabilmekteydiler. Ancak değiştirilen yasa ile tasarruf finansman şirketlerinin faaliyet alanı, konut, taşıt ve çatılı işyeri finansmanı ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle, katılımcıların yasa değiştirilmeden önce de sisteme kayıtlı olabilecekleri dikkate alınarak finansman türü ev, araba ve diğer şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.44: İhtiyaç Duyulan Finansman Türü ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Finansman Türü	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	Ev Almak İçin (1)	242	3,18	,591	Grup Arası	2,874	2	1,437	3,886	0,021	1-2
	Araba Almak İçin (2)	138	3,02	,630	Grup İçi	140,911	381	,370			
	Diğer (3)	4	2,70	,872	Toplam	143,785	383				
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	Ev Almak İçin (1)	242	3,95	,606	Grup Arası	4,590	2	2,295	5,278	0,005	1-2 3-2
	Araba Almak İçin (2)	138	3,76	,747	Grup İçi	165,670	381	,435			

	Diğer (3)	4	4,45	,526	Toplam	170,260	383				
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	Ev Almak İçin (1)	242	4,42	,529	Grup Arası	2,357	2	1,179			
	Araba Almak İçin (2)	138	4,26	,571	Grup İçi	112,900	381	,296			
	Diğer (3)	4	4,50	,491	Toplam	115,257	383		3,977	0,020	1-2
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlilik	Ev Almak İçin (1)	242	2,92	,647	Grup Arası	1,111	2	,555			
	Araba Almak İçin (2)	138	2,81	,700	Grup İçi	168,883	381	,443			
	Diğer (3)	4	3,00	,540	Toplam	169,994	383		1,253	0,287	
	Toplam	384	2,88	,666							
Memnuniyet	Ev Almak İçin (1)	242	4,19	,402	Grup Arası	2,656	2	1,328			
	Araba Almak İçin (2)	138	4,02	,538	Grup İçi	79,360	381	,208			
	Diğer (3)	4	4,25	,500	Toplam	82,016	383		6,375	0,002	1-2
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	Ev Almak İçin (1)	242	4,34	,463	Grup Arası	3,194	2	1,597			
	Araba Almak İçin (2)	138	4,16	,662	Grup İçi	112,289	381	,295			
	Diğer (3)	4	4,56	,427	Toplam	115,483	383		5,419	0,005	1-2
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” ($F=3,886$; $p<0.005$), “Tutum” ($F=5,278$; $p<0.005$), “Dini Hassasiyet” ($F=3,977$; $p<0.005$), “Memnuniyet” ($F=6,375$; $p<0.005$) ve “Maliyet” ($F=5,419$; $p<0.005$) faktörleri ile katılımcıların ihtiyaç duydukları ve tasarruf finansman sistemine katılma nedenleri olan finansman türü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Ev ($X=3,18$) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, araba ($X=3,02$) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Ev ($X=3,95$) ve diğer ($X=4,45$) menkul veya gayrimenkul almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, araba ($X=3,76$) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Ev ($X=4,42$) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, araba ($X=4,26$) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Güvenirlilik” ($F=1,296$; $p>0.005$) faktörü ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu ve tasarruf finansman sistemine katılma nedenleri olan finansman türü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Memnuniyet: Ev (X=4,19) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, araba (X=4,02) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: Ev (X=4,34) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, araba (X=4,16) almak için finansmana ihtiyacı olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.44'deki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.45' de gösterilmiştir.

Tablo 4.45: İhtiyaç Duyulan Finansman Türü ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	RED
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Katılımcıların gelir durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.46'da gösterilmiştir.

Tablo 4.46: Gelir Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Gelir Durumu	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	0-2.825 TL (1)	35	2,85	,736	Grup Arası	4,783	3	1,594	4,359	0,005	2-1 3-1,4
	2.826-4.500 TL (2)	128	3,13	,592	Grup İçi	139,002	380	,366			
	4.501-7.576 TL (3)	201	3,18	,599	Toplam	143,785	383				
	7.577 ve Üzeri (4)	20	2,85	,472							

	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	0-2.825 TL (1)	35	3,15	,766	Grup Arası	23,025	3	7,675			
	2.826-4.500 TL (2)	128	4,06	,556	Grup İçi	147,235	380	,387			
	4.501-7.576 TL (3)	201	3,91	,623	Toplam	170,260	383		19,808	0,000	2-1,3 3-1 4-1
	7.577 ve Üzeri (4)	20	3,83	,741							
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	0-2.825 TL Arası (1)	35	3,99	,753	Grup Arası	13,045	3	4,348			
	2.826-4.500 TL (2)	128	4,43	,479	Grup İçi	102,212	380	,269			
	4.501-7.576 TL (3)	201	4,44	,484	Toplam	115,257	383		16,166	0,000	2-1,4 3-1,4
	7.577 ve Üzeri (4)	20	3,80	,604							
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlilik	0-2.825 TL (1)	35	2,66	,694	Grup Arası	4,153	3	1,384			
	2.826-4.500 TL (2)	128	2,92	,630	Grup İçi	165,842	380	,436			
	4.501-7.576 TL (3)	201	2,92	,671	Toplam	169,994	383		3,172	,024	2-1,4 3-1,4
	7.577 ve Üzeri (4)	20	2,58	,689							
	Toplam	384	2,88	,666							
Memnuniyet	0-2.825 TL (1)	35	3,53	,582	Grup Arası	15,222	3	5,074			
	2.826-4.500 TL (2)	128	4,23	,409	Grup İçi	66,795	380	,176			
	4.501-7.576 TL (3)	201	4,19	,408	Toplam	82,016	383		28,866	0,000	2-1,4 3-1,4 4-1
	7.577 ve Üzeri (4)	20	3,96	,201							
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	0-2.825 TL (1)	35	3,67	,693	Grup Arası	16,018	3	5,339			
	2.826-4.500 TL (2)	128	4,43	,506	Grup İçi	99,465	380	,262			
	4.501-7.576 TL (3)	201	4,30	,465	Toplam	115,483	383		20,399	0,000	2-1,3 3-1 4-1
	7.577 ve Üzeri (4)	20	4,20	,621							
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” (F=4,359; p<0.005), “Tutum” (F=19,808; p<0.005), “Dini Hassasiyet” (F=16,166; p<0.005), “Güvenirlilik” (F=3,172; p<0.005), “Memnuniyet” (F=28,866; p<0.005) ve “Maliyet” (F=20,399; p<0.005) faktörleri ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Gelir durumları 2.826-4.500 TL (X=3,13) ve 4.501-7.576 TL (X=3,18) arasında olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, gelir durumları 0-2.825 TL (X=2,85) olan katılımcılara göre;

Gelir durumu 4.501-7.576 TL (X=3,18) arasında olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, gelir durumları 7.577 TL ve üzeri (X=2,85) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Gelir durumları 2.826-4.500 TL (X=4,06), 4.501-7.576 TL (X=3,91), 7.577 TL ve üzeri (X=3,83) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, gelir durumu 0-2.825 TL (X=3,15) arasında olan katılımcılara göre;

Gelir durumu 2.826-4.500 TL ($X=4,06$) arasında olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, gelir durumu 4.501-7.576 TL ($X=3,91$) arasında olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Gelir durumları 2.826-4.500 TL ($X=4,43$) ve 4.501-7.576 TL ($X=4,44$) arasında olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, gelir durumları 0-2.825 TL ($X=3,99$), 7.577 TL ve üzeri ($X=3,80$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Gelir durumları 2.826-4.500 TL ($X=2,92$) ve 4.501-7.576 TL ($X=2,92$) arasında olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, gelir durumları 0-2.825 TL ($X=2,66$), 7.577 TL ve üzeri ($X=2,58$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: Gelir durumları 2.826-4.500 TL ($X=4,23$) ve 4.501-7.576 TL ($X=4,19$) arasında olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, gelir durumları 0-2.825 TL ($X=3,53$), 7.577 TL ve üzeri ($X=3,96$) olan katılımcılara göre;

Gelir durumu 7.577 TL ve üzeri ($X=3,96$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, gelir durumu 0-2.825 TL ($X=3,53$) arasında olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: Gelir durumları 2.826-4.500 TL ($X=4,43$), 4.501-7.576 TL ($X=4,30$), 7.577 TL ve üzeri ($X=4,20$) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, gelir durumu 0-2.825 TL ($X=3,67$) arasında olan katılımcılara göre;

Gelir durumu 2.826-4.500 TL ($X=4,43$) arasında olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, gelir durumu 4.501-7.576 TL ($X=4,30$) arasında olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.46'daki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.47'de gösterilmiştir.

Tablo 4.47: Gelir Durumu ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H_0 : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H_1 : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların gelir durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Katılımcıların tasarruf finansman sistemine üyelik süreleri ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.48’de gösterilmiştir.

Tasarruf finansman sistemine üyelik süreleri 0-24 ay, 25-48 ay, 49-72 ay, 73-96 ay ve 97-120 ay şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.48: Üyelik Süresi ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Üyelik Süresi	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	0-24 Ay (1)	274	3,08	,590	Grup Arası	3,443	4	,861	2,325	0,056	2-1 4-1,5
	25-48 Ay (2)	86	3,24	,656	Grup İçi	140,342	379	,370			
	49-72 Ay (3)	10	3,08	,590	Toplam	143,785	383				
	73-96 Ay (4)	7	3,54	,798							
	97-120 Ay (5)	7	2,89	,540							
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	0-24 Ay (1)	274	3,84	,673	Grup Arası	6,177	4	1,544	3,567	0,007	3-1 4-1,2
	25-48 Ay (2)	86	3,95	,638	Grup İçi	164,083	379	,433			
	49-72 Ay (3)	10	4,28	,501	Toplam	170,260	383				
	73-96 Ay (4)	7	4,60	,432							
	97-120 Ay (5)	7	3,91	,662							
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	0-24 Ay (1)	274	4,31	,568	Grup Arası	3,750	4	,938	3,187	0,014	2-1
	25-48 Ay (2)	86	4,52	,448	Grup İçi	111,506	379	,294			
	49-72 Ay (3)	10	4,17	,629	Toplam	115,257	383				
	73-96 Ay (4)	7	4,62	,550							
	97-120 Ay (5)	7	4,45	,393							
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlik	0-24 Ay (1)	274	2,84	,688	Grup Arası	4,192	4	1,048	2,396	0,050	2-3 4-3
	25-48 Ay (2)	86	3,00	,583	Grup İçi	165,802	379	,437			
	49-72 Ay (3)	10	2,55	,483	Toplam	169,994	383				
	73-96 Ay (4)	7	3,32	,703							
	97-120 Ay (5)	7	2,96	,652							
	Toplam	384	2,88	,666							

Memnuniyet	0-24 Ay (1)	274	4,08	,469	Grup Arası	2,946	4	,737	3,530	0,008	2-1 4-1
	25-48 Ay (2)	86	4,23	,411	Grup İçi	79,070	379	,209			
	49-72 Ay (3)	10	4,34	,433	Toplam	82,016	383				
	73-96 Ay (4)	7	4,46	,538							
	97-120 Ay (5)	7	4,26	,458							
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	0-24 Ay (1)	274	4,26	,561	Grup Arası	1,774	4	,443	1,478	0,208	
	25-48 Ay (2)	86	4,27	,525	Grup İçi	113,709	379	,300			
	49-72 Ay (3)	10	4,58	,426	Toplam	115,483	383				
	73-96 Ay (4)	7	4,61	,318							
	97-120 Ay (5)	7	4,36	,593							
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” ($F=2,325$; $p<0.005$), “Tutum” ($F=3,567$; $p<0.005$), “Dini Hassasiyet” ($F=3,187$; $p<0.005$), “Güvenirlilik” ($F=2,396$; $p<0.005$) ve “Memnuniyet” ($F=3,530$; $p<0.005$) faktörleri ile katılımcıların tasarruf finansman sistemine üyelik süreleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Tasarruf finansman sistemine üyelik süreleri 25-48 ay ($X=3,24$) ve 73-96 ay ($X=3,54$) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, üyelik süresi 0-24 ay ($X=3,08$) olan katılımcılara göre;

Üyelik süresi 73-96 ay ($X=3,54$) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, üyelik süresi 97-120 ay ($X=2,89$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Üyelik süreleri 49-72 ay ($X=4,28$) ve 73-96 ay ($X=4,60$) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, üyelik süresi 0-24 ay ($X=3,84$) olan katılımcılara göre;

Üyelik süresi 73-96 ay ($X=4,60$) olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, üyelik süresi 25-48 ay ($X=3,95$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Üyelik süresi 25-48 ay ($X=4,52$) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, üyelik süresi 0-24 ay ($X=4,31$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Üyelik süreleri 25-48 ay ($X=3,00$) ve 73-96 ay ($X=3,32$) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, üyelik süresi 49-72 ay ($X=2,55$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: Üyelik süreleri 25-48 ay (X=4,23) ve 73-96 ay (X=4,46) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, üyelik süresi 0-24 ay (X=4,08) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde “Maliyet” (F=1,478; $p>0.005$) faktörü ile üyelik süresi arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 4.48’deki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.49’da gösterilmiştir.

Tablo 4.49: Üyelik Süresi ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, dini hassasiyet ile üyelik süreleri durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, güvenilirlik ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, memnuniyet ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, maliyet ile katılımcıların üyelik süreleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.	RED

Katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, Tablo 4.50’de gösterilmiştir. Finansman miktarı, 100.000 TL’ye kadar, 101.000-200.000 TL, 201.000-300.000 TL, 301.000 TL ve üstü şeklinde gruplandırılmıştır.

Tablo 4.50: İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Faktör	Finansman Miktarı	N	X	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlılık
Sosyal Etki	100.000 TL’ye kadar(1)	63	2,81	,680	Grup Arası	10,285	3	3,428	9,759	0,000	2-1
	101.000-200.000 TL (2)	101	3,06	,540	Grup İçi	133,500	380	,351			3-1,2
	201.000-300.000 TL (3)	154	3,28	,546	Toplam	143,785	383				4-1

	301.000 TL ve Üstü (4)	66	3,13	,680							
	Toplam	384	3,12	,613							
Tutum	100.000 TL'ye kadar (1)	63	3,57	,846	Grup Arası	7,734	3	2,578	6,027	0,001	2-1 3-1 4-1
	101.000-200.000 TL (2)	101	3,92	,566	Grup İçi	162,526	380	,428			
	201.000-300.000 TL (3)	154	3,94	,653	Toplam	170,260	383				
	301.000 TL ve Üstü (4)	66	4,01	,568							
	Toplam	384	3,89	,667							
Dini Hassasiyet	100.000 TL'ye kadar (1)	63	4,03	,591	Grup Arası	9,692	3	3,231	11,629	0,000	2-1 3-1 4-1
	101.000-200.000 TL (2)	101	4,38	,518	Grup İçi	105,565	380	,278			
	201.000-300.000 TL (3)	154	4,49	,489	Toplam	115,257	383				
	301.000 TL ve Üstü (4)	66	4,37	,560							
	Toplam	384	4,36	,549							
Güvenirlilik	100.000 TL'ye kadar (1)	63	2,57	,658	Grup Arası	7,272	3	2,424	5,660	0,001	2-1 3-1 4-1
	101.000-200.000 TL (2)	101	2,95	,677	Grup İçi	162,722	380	,428			
	201.000-300.000 TL (3)	154	2,95	,605	Toplam	169,994	383				
	301.000 TL ve Üstü (4)	66	2,90	,725							
	Toplam	384	2,88	,666							
Memnuniyet	100.000 TL'ye kadar (1)	63	3,80	,597	Grup Arası	8,877	3	2,959	15,375	0,000	2-1 3-1,2 4-1
	101.000-200.000 TL (2)	101	4,13	,349	Grup İçi	73,139	380	,192			
	201.000-300.000 TL (3)	154	4,25	,430	Toplam	82,016	383				
	301.000 TL ve Üstü (4)	66	4,16	,402							
	Toplam	384	4,13	,463							
Maliyet	100.000 TL'ye kadar (1)	63	4,02	,741	Grup Arası	5,125	3	1,708	5,883	0,001	2-1 3-1 4-1
	101.000-200.000 TL (2)	101	4,35	,494	Grup İçi	110,358	380	,290			
	201.000-300.000 TL (3)	154	4,32	,489	Toplam	115,483	383				
	301.000 TL ve Üstü (4)	66	4,32	,486							
	Toplam	384	4,28	,549							

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Sosyal Etki” (F=9,759; p<0.005), “Tutum” (F=6,027; p<0.005), “Dini Hassasiyet” (F=11,629; p<0.005), “Güvenirlilik” (F=5,660; p<0.005), “Memnuniyet” (F=15,375; p<0.005) ve “Maliyet” (F=5,883; p<0.005) faktörleri ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

LSD testi sonuçlarına göre;

Sosyal Etki: Finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL (X=3,06), 201.000-300.000 TL (X=3,28) ve 301.000 TL ve üstü (X=3,13) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL'ye kadar (X=2,81) olan katılımcılara göre;

Finansman miktarı ihtiyacı 201.000-300.000 TL (X=3,28) olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL (X=3,06) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tutum: Finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL (X=3,92), 201.000-300.000 TL (X=3,94), 301.000 TL ve üstü (X=4,01) olan katılımcıların tutuma

yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL'ye kadar ($X=3,57$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Dini Hassasiyet: Finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL ($X=4,38$), 201.000-300.000 TL ($X=4,49$), 301.000 TL ve üstü ($X=4,37$) olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL'ye kadar ($X=4,03$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Güvenirlilik: Finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL ($X=2,95$), 201.000-300.000 TL ($X=2,95$), 301.000 TL ve üstü ($X=2,90$) olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL'ye kadar ($X=2,57$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Memnuniyet: Finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL ($X=4,13$), 201.000-300.000 TL ($X=4,25$), 301.000 TL ve üstü ($X=4,16$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL'ye kadar ($X=3,80$) olan katılımcılara göre;

Finansman miktarı ihtiyacı 201.000-300.000 TL ($X=4,25$) olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL ($X=4,13$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Maliyet: Finansman miktarı ihtiyacı 101.000-200.000 TL ($X=4,35$), 201.000-300.000 TL ($X=4,32$), 301.000 TL ve üstü ($X=4,32$) olan katılımcıların maliyete yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL'ye kadar ($X=4,02$) olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.50'deki test sonuçlarına göre 6 tane hipotez geliştirilmiştir. Geliştirilen hipotezler ve kabul/ret durumları, Tablo 4.51'de gösterilmiştir.

Tablo 4.51: İhtiyaç Duyulan Finansman Miktarı ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkinin Hipotez Durumu

No	HİPOTEZLER	Hipotez Kabul/Ret Durumu
1	H_0 : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H_1 : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, sosyal etki ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
2	H_0 : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H_1 : Tasarruf finansman sistemi tercihinde, tutum ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

3	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, dini hassasiyet ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, dini hassasiyet ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
4	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, güvenilirlik ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, güvenilirlik ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
5	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, memnuniyet ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, memnuniyet ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
6	H ₀ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, maliyet ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. H ₁ : Tasarruf finansman sistemi terciğinde, maliyet ile katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

Faktör boyutları tercih ölçeği puanlarının katılımcıların cinsiyetine göre t-testi analiz sonuçları, Tablo 4.52’de gösterilmiştir. Katılımcıların cinsiyetleri erkek ve kadın şeklinde sınıflandırılmıştır.

Katılımcıların cinsiyetleri ile tasarruf finansman sistemi tercihleri arasındaki ilişkinin araştırılmasının nedeni, erkeklerin ve kadınların hayata bakışlarının farklı olmasıdır.

Tablo 4.52: Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları ve Hipotez Durumu

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi			Hipotezin Kabul/Ret Durumu
					t	sd	p	
Sosyal Etki	Erkek	266	3,19	,583	3,293	382	,001	Kabul
	Kadın	118	2,97	,653				
Tutum	Erkek	266	3,98	,627	4,214	203	,001	Kabul
	Kadın	118	3,67	,703				
Dini Hassasiyet	Erkek	266	4,46	,487	5,303	382	,001	Kabul
	Kadın	118	4,15	,616				
Güvenirlik	Erkek	266	2,92	,651	1,658	382	,098	Ret
	Kadın	118	2,79	,695				
Memnuniyet	Erkek	266	4,22	,422	5,807	382	,001	Kabul
	Kadın	118	3,93	,491				
Maliyet	Erkek	266	4,35	,473	3,231	171	,001	Kabul
	Kadın	118	4,13	,668				

Tablo incelendiğinde, tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin sosyal etkiye [t (382) = 3,293; p<0,05], tutuma [t (203) = 4,214; p<0,05], dini hassasiyete [t (382) = 5,303; p<0,05], memnuniyete [t (382) = 5,807; p<0,05] ve maliyete [t (171) = 3,231; p<0,05] yönelik algıları, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Güvenirliğe [t (382) = 1,658; p>0,05] yönelik algıları ise cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Erkeklerin sosyal etkiye ($x=3,19$), tutuma ($x=3,98$), dini hassasiyete ($x=4,46$), memnuniyete ($x=4,22$) ve maliyete ($x=4,35$) yönelik algıları, kadınların sosyal etkiye ($x=2,97$), tutuma ($x=3,67$), dini hassasiyete ($x=4,15$), memnuniyete ($x=3,93$) ve maliyete ($x=4,13$) yönelik algılarına göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.53’de, faktör boyutları tercih ölçeği puanlarının katılımcıların faizli finansman kullanmalarına göre t-testiyle yapılan analizin sonuçları gösterilmiştir. Katılımcıların faizli finansman kullanmaları evet ve hayır şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.53: Katılımcıların Faizli Finansman Kullanmalarına göre t-Testi Sonuçları ve Hipotez Durumu

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi			Hipotezin Kabul/Ret Durumu
					t	sd	P	
Sosyal Etki	Evet	140	3,00	,574	-2,864	311	,004	Kabul
	Hayır	244	3,18	,626				
Tutum	Evet	140	3,75	,753	-2,943	240	,004	Kabul
	Hayır	244	3,97	,599				
Dini Hassasiyet	Evet	140	4,21	,576	-4,127	382	,001	Kabul
	Hayır	244	4,45	,514				
Güvenirlilik	Evet	140	2,67	,653	-4,751	382	,001	Kabul
	Hayır	244	3,00	,645				
Memnuniyet	Evet	140	3,99	,509	-4,692	382	,001	Kabul
	Hayır	244	4,21	,414				
Maliyet	Evet	140	4,18	,620	-2,494	241	,013	Kabul
	Hayır	244	4,34	,497				

Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin sosyal etkiye [$t(311) = -2,864$; $p<0,05$], tutuma [$t(240) = -2,943$; $p<0,05$], dini hassasiyete [$t(382) = -4,127$; $p<0,05$], güvenirliliğe [$t(382) = -4,751$; $p<0,05$], memnuniyete [$t(382) = -4,692$; $p<0,05$] ve maliyete [$t(241) = -2,494$; $p<0,05$] yönelik algıları, faizli finansman kullanmalarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Daha önce hiçbir şekilde faizli finansman kullanmayanların sosyal etkiye ($x=3,18$), tutuma ($x=3,97$), dini hassasiyete ($x=4,45$), güvenirliliğe ($x=3,00$), memnuniyete ($x=4,21$) ve maliyete ($x=4,34$) yönelik algıları, faizli finansman kullananların sosyal etkiye ($x=3,00$), tutuma ($x=3,75$), dini hassasiyete ($x=4,21$), güvenirliliğe ($x=2,67$), memnuniyete ($x=3,99$) ve maliyete ($x=4,18$) yönelik algılarına göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, faktör analizinden elde edilen 6 boyut (faktör) ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup

olmadığı tek yönlü varyans analizi ve t-testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Analiz sonuçlarına dayanılarak geliştirilen hipotezler, aşağıda yorumlanmıştır.

H_0 hipotezinin “RET” edilmesi; örneklemdaki katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktör ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu kabul edilir. Bu durumda kurulan alternatif hipotez H_1 hipotezi “KABUL” edilir.

H_0 hipotezinin “KABUL” edilmesi, örneklemdaki katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktör ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı kabul edilir. Bu durumda kurulan alternatif hipotez H_1 hipotezi “RET” edilir.

Yapılan analizler neticesinde katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihlerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Hipotezlerin kabul/ret durumları bütün olarak Tablo 4.54’de gösterilmiştir.

Tablo 4.54: Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikler ile Araştırmanın Boyutları Arasındaki İlişkilerin Hipotez Durumları

No	Faktörler	Hipotezlerin Kabul / Ret Durumu									
		Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Finansman Türü	Gelir Durumu	Üyelik Süresi	Finansman Miktarı	Faizli Finansman Kullanım Durumu
1	Sosyal Etki	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
2	Tutum	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
3	Dini Hassasiyet	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
4	Güvenirlilik	Ret	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Ret	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
5	Memnuniyet	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul
6	Maliyet	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Ret	Kabul	Kabul

Yapılan analizler neticesinde, “Sosyal Etki”, “Tutum”, “Dini Hassasiyet”, “Güvenirlilik”, “Memnuniyet” ve “Maliyet” faktörleri ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasında istatistiki ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Tasarruf finansman şirketlerinin sunmuş oldukları hizmetler, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre şekillendikçe, tasarruf finansman sistemi tercih edilme düzeyinde bir artışa neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla

2'inci hipotez olan “H₁: Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri (bağımsız değişkenler) ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olan faktörler (bağımlı değişkenler) arasında anlamlı bir ilişki vardır.”, hipotezi kabul edilmiştir.

4.8. Bölüm Değerlendirmesi (Bulgular ve Tartışma)

Bu çalışma; konut, taşıt ve çatılı işyeri finansman sektördeki payı artış eğilimde olan tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Katılımcıların sisteme bakışlarına ve tercihlerine etki eden faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf finansman sisteminin tercih nedenleri arasında ilişkinin araştırılması amaçlanmış ve aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

✓ Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktörler nelerdir?

✓ Katılımcıları, tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerine göre demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri bakımından gruplandırabilir miyiz?

✓ Özellikleri bakımından böyle bir gruplandırma yapılabilirse bu gruplandırmanın başlıca ayırt edici özellikleri nelerdir?

✓ Bu gruplandırma sonunda tasarruf finansman sistemi tercih nedenine etki eden faktörler (gruplar) arasında katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri bakımından belirgin farklar var mıdır?

✓ Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ihtiyaç duydukları finansman türü arasında ilişki var mıdır?

✓ Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri, tasarruf finansman sistemi tercihlerini nasıl etkilemektedir?

✓ Tasarruf finansman sisteminin ne tür özellikleri katılımcıların tercihini etkilemektedir?

Araştırma verilerinin istatistiki testler ile analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular, yukarıdaki soruların cevaplandırılması için kullanılacaktır. Araştırma sonuçları, tasarruf finansman sisteminin mevcut durumuna ışık tutacak ve tasarruf finansman şirketlerine, kendi kendilerini değerlendirme imkânı sunacaktır.

Böylelikle sistem daha sağlıklı işleyebilecek ve finansman türü konusunda değişik ürünler geliştirilebilecektir.

Yapılan analizlerde kullanılan veriler, 5'li Likert tipindeki kapalı uçlu sorular ile TRB1 Bölgesinde ve yüz yüze anket yöntemi ile elde edilmiştir. Anket uygulanan örneklemin seçiminde tasarruf finansman sistemini fiili olarak kullananlar, tercih edilmiştir. Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin belirlenmesi için 10 soru, tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerinin belirlenmesi için 32 soru sorulmuştur.

Elde edilen veriler, SPSS programları ile analiz edilmiştir. Analiz yapılırken araştırmanın bütünlüğünü korumak için sıralamaya önem verilmiştir.

Öncelikle örneklem bilgilerinin sayısal gösterimle özetlenmesi için betimsel analiz yapılmıştır. Daha sonra ölçeğin geçerliliğini ve güvenilirliğini ölçmek için faktör analizi, geliştirilen modelin doğrulanıp doğrulanmadığının belirlenmesi için YEM (yapısal eşitlik modellemesi) kapsamında DFA (doğrulayıcı faktör analizi) analizi, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin derecesini ölçmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Tasarruf finansman sistemi tercihini etkileyen faktörlerin katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre (bağımsız değişken) farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizleri kullanılmıştır. Yapılan analizlerde herhangi bir farklılık bulunduğu ise farklılığın hangi iki değişkenden kaynaklandığı, Post Hoc (LSD) testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Betimsel Analiz

Araştırmada, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

✓ Araştırmaya katılan ve tasarruf finansman sistemini tercih eden 384 katılımcının % 69'unun (f=266) erkek, % 31'inin (f=118) kadın olduğu görülmektedir. Erkeklerin % 72'si evli olduklarını ve % 76'sı (f=201) ev satın almak için tasarruf finansman sistemini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kadınların % 65'inin (f=76) daha çok araba satın almak için tasarruf finansman sistemini tercih ettikleri görülmektedir.

✓ Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin % 34'ü (f=130) otuz yaş altında, % 56'sı (f=215) evli, % 41'i (f=157) bekâr ve % 3'ü (f=12) dul olan katılımcılardan oluşmaktadır.

✓ Katılımcıların % 29'unun (f=129) lisans mezunu ve en büyük grubu, % 3'ünün (f=13) lisansüstü mezunu ve en küçük grubu oluşturdukları görülmektedir.

✓ Kamu sektöründe çalışanlar, % 47'lik (f=182) bir oran ile en büyük grubu ve emekli olanlar, % 2'lik (f=7) bir oran ile en küçük grubu oluşturmaktadırlar.

✓ Katılımcıların % 63'ü (f=242) ev, % 36'sı (f=138) araba ve % 1'i (f=4) ise diğer (çatılı işyeri, arsa, arazi) menkul veya gayrimenkul sahibi olmak amacıyla tasarruf finansman sistemini tercih ettikleri görülmektedir. Tasarruf finansman sistemi ile araba satın almak isteyen katılımcıların oranı azımsanmayacak kadar yüksektir. 2019 yılında tasarruf finansman sistemi sözleşmelerinin “yüzde 30'u taşıtlar üzerine kurulu” (Nebati, 2019) olduğu, yaptığımız çalışmada bu oranın % 36'ya yükseldiği göz önüne alınırsa bu oranın artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

✓ Katılımcıların % 52'si (f=201), 4.501-7.576 TL arası gelir ile en büyük gelir grubunu oluşturmaktadır. Katılımcıların % 6'sı (f=20), 7.577 TL'nin üstünde gelir ile en yüksek gelir düzeyine sahip, % 9'u (f=35) 2.825 TL'nin altında gelir ile en düşük gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

✓ Katılımcıların % 71'inin (f=274) üyelik süresi, 2 yıldan azdır.

✓ İhtiyaç duyulan finansman miktarının % 40'ı (f=154) 201.000 -300.000 TL arasında ve ihtiyaç duyulan finansman miktarı grubunda ilk sırada yer almaktadır

✓ Araştırmada “daha önce faizli finansman kullandınız mı?” sorusuna, katılımcıların % 63'ü (f=244) hayır cevabı vermiştir.

Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihinin belirlenmesine yönelik cevapladıkları 32 yargının grup ortalaması, 3,73 ve standart sapması, 0,330 olarak bulunmuştur. Her bir yargının grup ortalamasından (3,73'ten) istatistikî bakımından farklı olup olmadığını belirlemek için t-testi yapılmıştır. Ankete katılan katılımcıların bağımlı değişkenlere verdikleri önem düzeyi değerlendirmesinde, 5'li Likert tipi ölçekten yararlanılmıştır. Bu teste göre; 32 yargının hepsi ($\alpha=0,01$ göre) anlamlı çıkmıştır. Bu yargıların 20'si genel ortalamanın üstünde, 12'si genel ortalamanın

altında yer almıştır. Elde edilen bulgulara göre tasarruf finansman sisteminin ilk beş tercih nedeni:

- 1- Tasarruf finansman sisteminde ödeme koşullarının cazip olması,
- 2- Tasarruf finansman sisteminin katılımcının dini tercihlerine uygun bir finansal sistem olması,
- 3- Tasarruf finansman sisteminin faizsiz bir finansman sistemi olması,
- 4- Tasarruf finansman şirketlerinin yaptıkları finansal faaliyetlerin dine uygun olduğunu gösteren icazet belgesi almaları,
- 5- Yapılan finansal faaliyetlerde, tasarruf finansman şirketlerinin İslami emirlere ve yasaklara göre hareket etmeleri şeklinde sıralanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre tasarruf finansman sisteminin son üç tercih nedeni ise;

- 1- Tasarruf finansman sisteminde verilen hizmetler karşılığında alınan organizasyon ücreti makul düzeyde olmadığı,
- 2- Tasarruf finansman şirketlerinin ev, araba, işyeri teslimatlarını zamanında yapmadıkları,
- 3- Alınan ev, araba gibi varlıkların borç ödeninceye üzerine ipotek tesis edilmesinin uygun olmadığı şeklinde sıralanmıştır.

Ülkemizde, özellikle dini hassasiyeti olanların geleneksel finans sistemlerin yerine faizsiz alternatif finansal sistemleri tercih ettikleri bilinmektedir. Yaptığımız çalışmadan elde edilen verilere göre sadece dini hassasiyeti olanların değil aynı zamanda geleneksel finans sistemlerindeki yüksek finansman maliyetleri nedeniyle de katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih ettikleri görülmektedir.

Tasarruf finansman sisteminin tercih nedenlerini belirlemek için önceki yıllarda yapılan çalışmalarda, “faizle ilgisi olmadığından” (Tekerek, 2013, s. 67) ve “Konut finansman sisteminin faizli/faizsiz oluşu tercihimizi etkiler” (Ergüven, 2016, s. 33) gibi dini hassasiyet yargılarının en yüksek ortalama ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ancak yaptığımız çalışmada, hem değişen ekonomik şartlar hem de tasarruf finansman sistemindeki düşük maliyetler, katılımcıların tercih nedeni

sıralamasını değiştirmiştir. Çalışmada, “Tasarruf finansman sistemindeki ödeme koşullarının cazip olması tercihimizi etkiler” yargısı, tasarruf finansman sistemi tercih nedenleri arasında ilk sırada yer almıştır.

Faktör Analizi

Araştırmada, tasarruf finansman sisteminin tercih nedenleri ölçmek amacıyla 32 bağımlı değişken belirlenmiştir. Tasarruf finansman sisteminin tercih nedenleri ölçeğine, örneklemden elde edilen verilerin yeterliliği sağlayıp sağlamadığını belirlemek için KMO testi yapılmış ve test sonucu 0,878 olarak hesaplanmıştır. Aynı ölçekte yapılan Bartlett küresellik testi, ($p < 0,01$) ölçeğin geçerli olduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgular, örneklem büyüklüğünün faktör analizinin yapılması için uygun olduğunu göstermiştir.

Katılımcıların tercihinde etkili olduğu düşünölen 32 yargıyı gruplandırmak amacıyla faktör analizi yapılmış ve boyutlar oluşturulmuştur. Yapılan faktör analizinde, ölçeğin geçerliliğini ve yargıların faktör yapısını tespit etmek amacıyla temel bileşenlere ayırma yöntemi ve verimax uygulanmıştır. Faktör analizi ile maddelerin faktör yükleri 0,50’nin üstünde, öz değeri 1’den büyük olan ve toplam varyansın % 78,268’ini açıklayan anlamlı 6 boyut (faktör) elde edilmiştir.

Elde edilen boyutlar (faktörler) ve bunların içerdii alt değişkenler incelendiğinde, katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih ederken 6 boyutun (faktörün) etkisinde kaldıkları görölmektedir. Bu boyutlar (faktörler); “Sosyal Etki”, “Tutum”, “Dini Hassasiyet”, “Güvenirlik”, “Memnuniyet” ve “Maliyet” şeklinde sıralanmaktadır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Çalışmada, regresyon ve faktör analizlerinin bir arada yapılabilmesi, açık ve örtölü değişkenler arasındaki ölçüm hatalarını ve ilişkiyi analiz edebilmesi nedeniyle YEM kapsamında ikinci düzey çok faktörlü DFA kullanılmıştır. Analiz, SPSS Amos 24 yazılım programı aracılığı ile yapılmıştır.

Tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılara ana ölçeği aynı olan 33 adet soru yöneltilmiş; analiz yapılmadan önce 1 soru ve analizden elde edilen

bulgular neticesinde 3 soru ifadesi, istenilen düzeyde açıklayıcılık oranına (% 50'nin oldukça altında bir oran) sahip olmadıkları gerekçesiyle analizden çıkartılmıştır.

Çalışmada, araştırma sorularından yola çıkarak 1 adet hipotez geliştirilmiştir.

Yapılan DFA ile tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların tercih nedenleri üzerinde sosyal etki, tutum, dini hassasiyet, güvenilirlik, memnuniyet ve maliyet faktörlerinin etkisinin olduğu istatistiksel olarak tespit edilmiştir. Tutum, dini hassasiyet, memnuniyet ve maliyet faktör yüklerinin % 50'nin üzerinde bir oran ile anlamlı bir açıklayıcılığa sahip oldukları görülmüştür. Ancak, sosyal etki ve güvenilirlik faktör yüklerinin % 50'nin altında bir oran ile anlamlı bir açıklayıcılığa sahip olmadıkları görülmüştür.

Buna göre katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerinde tutum, dini hassasiyet, memnuniyet ve maliyet faktörlerinin istatistiksel olarak belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların tercih nedenine ilişkin geliştirilen ve 1'inci hipotez olan “H₁:Sosyal etki, Tutum, Dini Hassasiyet, Güvenirlik, Memnuniyet ve Maliyet faktörlerinden en az bir faktör, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların davranışı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir” hipotezi kabul edilmiştir.

Korelasyon Analizi

Ankete katılan katılımcıların tercihlerini etkileyen ve 29 yargıdan oluşan bağımlı değişkenler ile demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Tasarruf finansman sisteminin tercih edilmesinde değişkenlerin birbirleriyle olan korelasyon katsayısına bakıldığında, 0,01 anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde ilişkileri olan en yüksek korelasyon, “(soru:17) Tasarruf finansman şirketlerince sunulan hizmetlerden yeteri kadar haberdarım” ile “(soru:33) Tasarruf finansman şirketlerinin arasında pek farkı yoktur. Çalışma prensipleri aynıdır” yargıları arasında olduğu ($r=0,989$) görülmektedir.

Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi ve Post Hoc (LSD) Testi

Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihi ile demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri arasındaki farklılığı tespit etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi(ANOVA) yapılmış ve istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır. Farklılık olması durumunda, bu farklılığın hangi iki grup değişkeni arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Post Hoc (LSD) testi kullanılmıştır. Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri bağımsız değişken, tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktörler ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

Tek yönlü varyans analizi ve Post Hoc (LSD) testi ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihlerine etkileri incelenmiştir. Araştırma modelin ile ortaya konan hipotezler çerçevesinde ve yapılan analizler ile katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihlerini etkilediği sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların medeni durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre;

Evli olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, bekâr olan ve dul olan katılımcılara göre; evli ve dul olan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, bekâr olan katılımcılara göre; evli olan katılımcıların dini hassasiyete yönelik algıları, bekâr olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Evli olan katılımcıların güvenirliliğe yönelik algıları, bekâr olan katılımcılara göre, evli olan katılımcıların memnuniyete ve maliyete yönelik algıları hem bekâr olan hem de dul olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların medeni durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Katılımcıların yaşları ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları, yaş grupları ile faktörler arasında anlamlı farklılıkların olduğunu göstermiştir. Buna göre;

51 yaşının üstündeki katılımcıların tutuma ve memnuniyete yönelik algıları, 51 yaşından küçük olan katılımcılara göre; 51 ve üstü yaş grubunda olan katılımcıların

maliyete yönelik algıları, 40 yaşından küçük olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

40 yaşının üstündeki katılımcıların dini hassasiyetleri ve güvenilirlik algıları, 40 yaşından küçük olan katılımcılara göre; 41-50 arası yaş grubunda olan katılımcıların memnuniyete yönelik algıları, 40 yaşından küçük olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

31-40 ve 41-50 arası yaş grubunda olan katılımcıların tutuma yönelik algıları, 30 ve altı yaş grubunda olan katılımcılara göre; 31-40 arası yaş grubunda olan katılımcıların dini hassasiyetleri, güvenilirlik algıları ve memnuniyete yönelik algıları ise 30 ve altı yaş grubunda olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların yaşları ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Katılımcıların eğitim durumu ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre:

Eğitim durumları lisansüstü, lisans ve ön lisans olan katılımcıların sosyal etkiye ve memnuniyete yönelik algıları, eğitim durumları lise ve ilköğretim olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Eğitim durumu lisans olan katılımcıların sosyal etkiye, maliyete ve memnuniyete yönelik algıları, eğitim durumu ön lisans olan katılımcılara göre; tutuma ve dini hassasiyete yönelik algıları, eğitim durumu ön lisans ve lise olan katılımcılara göre; güvenilirliğe yönelik algıları ise eğitim durumu lise olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Eğitim durumları lisansüstü, lisans, ön lisans ve lise olan katılımcıların tutuma, dini hassasiyete, güvenilirliğe ve maliyete yönelik algıları, eğitim durumu ilköğretim olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların eğitim durumu ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Katılımcıların meslek durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinine etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre;

Kamu sektöründe çalışan katılımcıların sosyal etkiye yönelik algıları, meslek durumları özel sektör, serbest meslek ve işsiz olan katılımcılara göre; dini hassasiyete, memnuniyete ve güvenilirliğe yönelik algıları, meslek durumu serbest meslek ve işsiz olan katılımcılara göre; maliyete yönelik algıları ise meslek durumu işsiz olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların meslek durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinine etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü ile tasarruf finansman sistemi tercihinine etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre;

Ev almak için tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların sosyal etkiye, tutuma, dini hassasiyete, memnuniyete ve maliyete yönelik algıları, araba satın almak için tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Güvenirlilik” ($F=1,296$; $p>0.005$) faktörü ile katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman türü ile tasarruf finansman sistemi tercihinine etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin 5’i kabul edilmiş, 1’i reddedilmiştir.

Katılımcıların gelir durumları ile tasarruf finansman sistemi tercihinine etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre;

Gelirleri 2.826–4.500 TL ve 4.501-7.576 TL arasında olan katılımcıların sosyal etkiye, dini hassasiyete, memnuniyete ve güvenilirliğe yönelik algıları, gelirleri 0-2.825 TL arasında ve 7.577 TL üzerinde olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır. Tutuma ve maliyete yönelik algıları ise gelirleri 0-2.825 TL arasında olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca gelirleri 2.826–4.500 TL arasında

olan katılımcıların tutuma ve maliyete yönelik algıları aynı zamanda gelirleri 4.501-7.576 TL arasında olan katılımcılara göre yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların gelir durumu ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Katılımcıların üyelik süreleri ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre;

Tasarruf finansman sistemine üyelik süresi 25-48 ay arasında olan katılımcıların sosyal etkiye, dini hassasiyete, memnuniyete ve maliyete yönelik algıları, üyelik süresi 0-24 ay arasında olan katılımcılara göre; güvenilirliğe yönelik algıları aynı zamanda üyelik süresi 49-72 ay arasında olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların tasarruf finansman sistemini tercih etmede “Maliyet” ($F=1,478$; $p>0.005$) faktörü ile katılımcıların tasarruf finansman sistemine üyelik süreleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Katılımcıların tasarruf finansman sistemine üyelik süreleri ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin 5’i kabul edilmiş, 1’i reddedilmiştir.

Katılımcıların ihtiyaç duydukları finansman miktarı ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre;

Finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL’nin üzerinde olan katılımcıların sosyal etkiye, tutuma, dini hassasiyete, memnuniyete, güvenilirliğe ve maliyete yönelik algıları, finansman miktarı ihtiyacı 100.000 TL’nin altında olan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

Katılımcıların ihtiyaç duyduğu finansman miktarı ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Katılımcıların cinsiyetleri ile tasarruf finansman sistemi tercihinin etki eden faktörlerin t-testi analiz sonuçlarına göre;

Tasarruf finansman sistemi tercihinde erkekler ile kadınlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu farklılık, erkeklerin sosyal etkiye, tutum, dini hassasiyete, memnuniyete ve maliyete yönelik algılarının kadınlara göre daha olumlu ve yüksek olduğu şeklinde ifade edilebilir. Güvenirliğe yönelik algıları ise cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Katılımcıların cinsiyetleri ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan kurulan 6 hipotezin 5'i kabul edilmiş, 1'i reddedilmiştir..

Katılımcıların daha önce faizli finansman kullanıp kullanmadıkları ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörlerin t-testi analiz sonuçlarına göre;

Daha önce hiçbir şekilde faizli finansman kullanmayan katılımcılar ile kullananlar katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılık, faizli finansman kullanmayan katılımcıların sosyal etkiye, tutuma, dini hassasiyete, memnuniyete, güvenirliğe ve maliyete yönelik algılarının faizli finansman kullanan katılımcılara göre daha olumlu olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Katılımcıların daha önce faizli finansman kullanıp kullanmadıkları ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı konusunda kurulan 6 hipotezin tamamı kabul edilmiştir.

Yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla 2'inci hipotez olan “H₁:Tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri (bağımsız değişkenler) ile tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olan faktörler arasında (bağımlı değişkenler) anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ İÇİN MURABAHAYA DAYALI BİR FİNANSAL ARAÇ ÖNERİSİ

5.1. Türkiye’de Uygulanan Tasarruf Finansman Sistemi Modellerinde Ödeme Planları

Ülkemizde tasarruf finansman sistemini kullanarak katılımcıları konut, taşıt ve çatılı işyeri sahibi olmalarını sağlayan şirketlerin uyguladığı yöntemler, aşağı yukarı benzerlik göstermektedir. Bölüm 3.1.1’de anlatılan yöntemlerden biri olan kira yardımsız çekilişli yöntem ile konut sahibi olmak isteyen katılımcının ödeyeceği tutarlara ilişkin ödeme planı, Tablo 5.1’de gösterilmiştir.

Tablo 5.1: Kira Yardımsız Çekilişli Yöntemde Örnek Ödeme Tablosu

Emlak Değeri	200.000,00 TL
Peşinat	0
Grup Sayısı	60 Kişi
Teslim Aralığı	4-26 Ay Arası
Organizasyon Ücreti (Peşin ya da 12 ay taksitle denebilmektedir.)	20.416,00 TL
Taksit Tutarı	3.333,00 TL
Teslim Sonrası Taksit Tutarı	4.133,00 TL
Toplam Maliyet	220.416,00 TL

Kaynak:(Ferhat Oral, Fuzulev Bingöl Şubesi, Kişisel Görüşme, Haziran 2021)

Katılımcı tarafından talep edilen konut finansman tutarı, katılımcının tahsis sırası ister ilk aylarda olsun ister son aylarda olsun kullanılan birçok yöntemde değişmemekte; tahsis edilecek tutar aynı kalmaktadır. Örneğin 200.000,00 TL tutardaki konut finansman grubuna dâhil olan katılımcı, hangi sırada olursa olsun elde edeceği finansman tutarı 200.000,00 TL olacaktır. Konut fiyatında herhangi bir artış meydana geldiğinde ise katılımcı, elde edeceği 200.000,00 TL’lik finansman ile konut satın alamayacaktır. Bu durumda katılımcı ya ek finansman tedarik etmek ya da daha ucuz bir konut satın almak zorunda kalacaktır.

Organizasyon ücreti, tasarruf finansman şirketleri arasında farklı tutarlarda olabilmekte, peşin ya da 12 taksit şeklinde ödenebilmektedir.

Kira yardımsız çekilişli yöntemde grup sayısı, aynı zamanda ödenecek taksit sayısını ifade etmektedir. Ancak tasarruf finansman şirketleri, konut tahsisini

yaptıktan sonra taksit tutarını artırarak dolaylı olarak taksit sayısını kısaltabilmektedirler.

Konut tahsisi ilk birkaç ay yapılmayarak toplanan tutarlar ile başka grupların konut tahsisi erkene alınmaktadır. Yine 60 kişilik bir grupta son konut tahsisi en geç 30'uncu ayda yapılmaktadır. Tasarruf finansman şirketlerinin sistemi daha cazip hale getirmek için erken teslim yöntemi adı altında uyguladıkları bu yöntemde finansman, diğer grupların ilk birkaç ay ödedikleri tutarlardan, ilk aylarda tahsisi yapılmayan tutarlardan ve şirketlerin kendi bütçelerindeki tutarlardan sağlanmaktadır.

Tasarruf finansman şirketleri, organizasyon ücreti adı altında topladıkları mevduatı ne şekilde değerlendirdikleri bilinmemektedir. Toplanan mevduatın tasarruf finansman şirketleri lehine nemalandırılmadığına ilişkin bir netlik ve yaptırım yoktur (Yazıcı, 2019, s. 232). Bu durum faize karşı hassasiyeti olan katılımcıların endişe duymalarına sebep olabilmektedir.

Tasarruf finansman şirketleri, “sadece organizatör değil aynı zamanda finansörlük de yapmaktadırlar” (Korkmaz, 2019, s. 78). Çeşitli yöntemlerde sırası gelmeyen üyelere ve şirketin finansör olarak ön teslimatta bulunması hâlinde üyelerin tamamından taksitlerinin dışında fazla para alması, İslam hukukuna uygun değildir. Şöyle ki şirketin kendi imkânları ile vadesi gelmeyen üyelere ön teslimatta bulunması karşılığında, borç veren sıfatıyla bu yardımları kendisinin alması, sarf akdi çerçevesinde paradan para kazanma sayılacağından faiz olur ve böyle bir işlem caiz olmaz (Aydın, 2017, s. 55-56). Şirketin kendisi, gruba bir üye olarak girmesi, sonuçta yine bir değişiklik oluşturmaz. Üyenin gruptan almış olduğu fazlalığın da faiz olduğu (Evli, 2016, s. 32) ifade edilmektedir.

Tasarruf finansman şirketleri, katılımcılardan topladıkları paralardan fon fazlası olan kısmını, tasarruf fonunda işletmekte ve kâr elde etmektedirler. Ancak bu kârdan, “şirketlerin sistemi kendi lehlerine fon fazlası oluşturacak şekilde kurgulamaları” (Günay, 2017, s. 67) nedeniyle katılımcılara herhangi bir ödeme yapılmamaktadır.

Bazı tasarruf finansman şirketleri, kira destekli yöntemler uygulamaktadır. Ancak bu yöntemler, İslam âlimleri tarafından uygun görülmemektedir. Zira finansman ilişkisinin katılımcıların kendi arasında gerçekleştirdiği kabul ettiğimizde

kira yardımı, taraflar arasında akdi, “Menfaat içeren her borç ilişkisi faizdir.” ilkesi gereği faizli bir işlem hâline getirmekte; şirketle katılımcı arasında gerçekleştiğini kabul ettiğimizde fasit bir şart olmaktadır (Günay, 2017, s. 66).

Şu anki sistemin borç (karz), emanet veya ortaklık akdine mi dayalı olduğu konusunda net bir tanımlama yapılamamaktadır (Yazıcı, 2019, s. 233). Ayrıca tasarruf finansman şirketlerinin topladığı paraların işletilmesi konusunda katılımcı ile tasarruf finansman şirketi arasında vekâlet akdi söz konusudur.

Tasarruf finansman sisteminde mudaraba, muşaraka ve icare gibi birçok akit pratik anlamda sistemin hukukî ilişki ağında yer almakla birlikte hibe, karz ve istisna gibi akitler de teorik anlamda sistemle ilgili akla gelebilen akitlerdir (Korkmaz, 2019, s. 68). Örneğin belirli gruplar altında bir araya gelen üyeler, azalan muşaraka akdini tesis ve organize etmesi için firmaya vekâlet verirler. Firmanın toplanan fonları kullanması ve elde edilecek kârın belirli oranlarda paylaşılması konusunda firmayla mudaraba akdi (Hacak, 2019, s. 102), kira yardımlı modellerde ise ayrıca icare akdi yaparlar. Görüldüğü gibi sistem tek bir akit ile açıklanmayacak kadar komplekstir. Mürekkep akitler bağlamında değerlendirildiğinde her bir sözleşmenin birbirinden bağımsız yapılması İslam âlimleri arasında baskın görüştür.

5.2. Finansal Aracın Amacı

Çalışmada, ülkemizde faaliyet gösteren tasarruf finansman şirketlerinin uyguladığı modellere ve yöntemlere yapılan eleştiriler değerlendirilmiştir. Eksik görülen hususları çözüme kavuşturmak amacıyla İslami finans ilkelerine uygun ve murabahaya dayalı yeni bir finansal araç önerilmiştir. Önerilen finansal araç, tahsis sırası nedeniyle katılımcılar arasında fiyat artışından kaynaklanan adaletsizliği gidermeye yöneliktir.

Finansal araç ile ihtiyaç duyulan finansman, katılımcının tercihiyle göre iki farklı yöntemle sağlanmaktadır. Finansman, ya konut fiyatına konut fiyat artışları dâhil edilerek konutun güncel fiyatı üzerinden ya da katılımcının almak istediği farklı bir konutun fiyatı üzerinden sağlanmaktadır. Önerilen finansal araçta katılımcı, diğer katılımcılar ile birlikte satın alarak tahsisini yaptığı konutların satışından kâr elde etmektedir. Elde ettiği kâr kadar alacağı konutun maliyeti düşmektedir.

Netice itibariyle önerilen finansal araçta katılımcı, konut fiyat artışları nedeniyle ek finansman arayışı içine girmemektedir. Katılımcı, diğer tasarruf finansman modellerine göre daha az maliyetle konut sahibi olabilmektedir.

Önerilen finansal araç, hâlihazırda tasarruf finansman şirketlerinin kullandığı ve konut tahsisi yapılmıyaya kadar mudaraba, konut tahsisi yapıldıktan sonra azalan muşaraka şeklinde isimlendirilen İslami finans modelinden ayrı murabahaya dayalı İslami bir finansal araçtır.

Finansal aracın işletilmesi ise şu şekildedir:

Tahsis sırası önde olan katılımcıya, tahsis sırası kendisinden sonra olan katılımcılar (isterse tasarruf finansman şirketi) tarafından konut satın alınmakta ve belli bir kâr oranı ile kalan taksit sayısına göre vadeli satılmaktadır. Elde edilen kâr ise katılımcılar arasında konut satın alınması için ödedikleri tutarlar oranında dağıtılmaktadır. Konut tahsisi yapılan katılımcı, tahsisten sonra sadece taksitlerini ödemekte ve sonraki alım-satım işi içinde yer almamaktadır. Tahsisi geç yapılan katılımcı, elde ettiği toplam kâr sayesinde alacağı konut fiyatının artışından daha az etkilenmektedir. Dolayısıyla ilk sıralarda ve son sıralarda olan katılımcılar arasında konut maliyetlerinden kaynaklanan adaletsizlik ve hakkaniyetsizlik giderilebilecektir. Konut tahsisi yapılmadan sistemden ayrılmak isteyen katılımcının ödediği tutarlar ise enflasyon karşısında değer kaybetmemekte, elde ettiği kâr sayesinde parasının değeri korunmaktadır.

5.3. Finansal Aracın Kapsamı ve Varsayımlar

Finansal araç, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Finansal araçta tasarruf finansman şirketlerinin uyguladığı erken teslim yöntemi kullanılmamıştır. Konut tahsisinin ilk aydan itibaren yapıldığı, tasarruf finansman şirketinin murabahaya dâhil edildiği ve konut satın alınması için katılımcıların eşit tutarda katkı yaptıkları varsayılmıştır.

Finansal araca geçmeden önce İslami finans ilkelerine göre kârın ne olduğu ve kâr oranının nasıl hesaplandığı açıklamakta yarar vardır.

İslam'ın ekonomik faaliyetler konusundaki yaklaşımları dikkate alındığında kâr; başkalarının zararına olmayan yani içinde kul hakkı bulunmayan, İslam dini

tarafından yasaklanmamış ticari faaliyetlerden elde edilen, meşru kâr ya da helal kazançtır (Gündoğdu, 2021,s. 14). İslam dini tarafından yasaklanmış ticari faaliyetlerden elde edilen kazançlar meşru olarak görülmez ve caiz değildir. Kâr payı, mutlaka bir mal veya hizmet alım satımı veya ortaklık neticesinde ortaya çıkar. Prensip olarak fiyatların ve dolayısıyla kâr haddinin serbestçe belirlenmesi esastır (Köroğlu, 1995, s. 45).

Kâr payı hesaplanırken finans sektöründe kullanılan formüllerden yararlanılmaktadır. Finansal formüllerin İslami versiyonu yoktur. Bir işlemin İslami olduğuna dair farkını ortaya koyduğu nokta akit ve niyettir. Finansal uygulamada farklılık beklenemez (Hurşit, 2018, s. 1).

Finansal araçta kullanılan hesaplama formülü, anüitenin bugünkü değeri (Aydın, 2004, s. 34) şeklinde ve aşağıda gösterildiği gibidir.

ABD = Anüitenin bugünkü değeri

a = Aylık taksit tutarı

i = Aylık faiz oranı

n = Taksit sayısı

$$ABD = a \times \frac{(1+i)^n - 1}{(1+i)^n \times i} \text{ ise } a = ABD \times \frac{(1+i)^n \times i}{(1+i)^n - 1} \text{ şeklinde olacaktır.}$$

Formülü, finansman tutarı ve kâr payı olarak düzenlediğimizde, taksit tutarını aşağıdaki şekilde bulabiliriz.

$$\text{Taksit Tut.} = \text{Finansman Tut.} \times \frac{(1 + \text{Kâr Payı Oranı})^{\text{Taksit Sayısı}} \times \text{Kâr Payı Oranı}}{(1 + \text{Kâr Payı Oranı})^{\text{Taksit Sayısı}} - 1}$$

Tahsis sırası gelen ve satın alınarak tahsis edilen konut için katılımcının aylık ödeyecek taksit tutarı, yukarıdaki formüle göre hesaplanacaktır.

Hesaplamalarda kullanılacak diğer formüller ise şu şekildedir.

i: Tahsisi yapılan ilk katılımcı

n: Tahsis sırası

s: Katılımcının ödeyeceği taksit sayısı (katılımcı sayısı – tahsisi yapılan katılımcı sayısı - 1)

f: Tahsis sırası gelmiş katılımcının alacağı konutun fiyatı (Finansman Tutarı)

e: Tahsisi yapılan katılımcının ödeyeceği taksit tutarı

h: Tahsisi yapılan katılımcının aylık ödediği taksit tutarından murabahaya dâhil her katılımcıya düşen tutar (e_n / s_n)

F: Tahsis yapılacak katılımcıya konutun satış fiyatı = Taksit Tutarı x Taksit Sayısı ($e_n \times s_n$)

d: Tahsis yapılacak katılımcıya konut satın alınması için murabahaya dâhil katılımcıların her birinin ödeyeceği tutar (f_n / s_n)

t: Tahsis yapılacak katılımcıya yapılan satıştan murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr ($e_n - d_n$)

T: Tahsisi yapılan katılımcının kendisinden önceki katılımcılar için satın aldığı konuttan elde edeceği toplam kâr = $(t_1 + t_2 + t_3 + \dots + t_{n-1}) = \sum_{i=1}^{n-1} (t_i: t_{n-1})$

M: Tahsisi yapılan katılımcının konut net maliyeti = Katılımcıya konutun satış fiyatı - Tahsisi yapılan katılımcının kendisinden önceki katılımcılar için satın aldığı konuttan elde edeceği toplam kâr = $(F_n - T_n)$

Kâr payı, katılım bankalarının uyguladıkları kâr payı dikkate alınarak tasarruf finansman şirketlerince farklı oranlarda belirlenebilecektir. Finansal araçta kâr payı oranı, % 0,6 kabul edilmiştir. Finansal araçta kullanılan ve TÜİK'ten alınan konut fiyat endeksi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.2: Yıllık Konut Fiyat Endeksi Değişimi (%)

Dönem	Değişim	Dönem	Değişim	Dönem	Değişim	Dönem	Değişim
2016-05	1,10	2017-08	0,3	2018-11	0,7	2020-02	2,8
2016-06	0,80	2017-09	0,6	2018-12	-1,2	2020-03	1,7
2016-07	0,80	2017-10	0,8	2019-01	-0,4	2020-04	2,1
2016-08	1,00	2017-11	0,6	2019-02	1	2020-05	8,4
2016-09	0,50	2017-12	0,6	2019-03	0,4	2020-06	3,6
2016-10	0,70	2018-01	0,7	2019-04	0,3	2020-07	1,9
2016-11	0,50	2018-02	0,7	2019-05	0,9	2020-08	3
2016-12	0,80	2018-03	0,9	2019-06	0,8	2020-09	2,3
2017-01	0,70	2018-04	1,4	2019-07	1,4	2020-10	3,2
2017-02	1,20	2018-05	1,5	2019-08	2	2020-11	2,3
2017-03	1,20	2018-06	0,5	2019-09	0,8	2020-12	2,7
2017-04	0,80	2018-07	0,2	2019-10	0,8	2021-01	2,8
2017-05	1,10	2018-08	-0,6	2019-11	1,1	2021-02	4
2017-06	0,50	2018-09	-0,9	2019-12	1,7	2021-03	3,8
2017-07	0,20	2018-10	0,7	2020-01	2,1	2021-04	3,3

Kaynak: (<https://data.tuik.gov.tr>)

60 aylık taksit döneminin daha iyi anlaşılması için örnek ödeme planı hesaplamalarına, 2016 yılının 4'üncü ayından itibaren başlanılmıştır. Tahsis sırası gelen katılımcının başlangıçta 200.000,00 TL olarak belirlediği konutun güncel fiyatı, konut fiyat endeksi değişimine göre güncellenmiştir.

Finansal araçta kullanılan katılımcı grubu, 60 kişilik bir grup olarak tasarlanmıştır. Taksit sayısı, ilk katılımcı için 60 ay, sonraki katılımcılar için sırasıyla 60 aydan tahsisi yapılan katılımcı sayısının çıkarılması ile bulunmuştur.

Murabahaya dayalı finansal araç, katılımcıların konut finansmanına ihtiyaç duyduğu varsayılarak aşağıdaki şekilde önerilmiştir.

5.4. Murabahaya Dayalı Finansal Araç

Murabahaya dayalı finansal araç, tahsis sırası nedeniyle katılımcılar arasındaki hakkaniyetsizliği ve adaletsizliği gidermek amacıyla geliştirilen, tamamen alım ve satım esasına (Ticaret) dayalı, faizsiz bir İslami finansal araçtır. Finansal araç, tahsis sırası geç gelen katılımcılara hem kâr elde imkânı sunmakta hem de elde edecekleri kâr kadar alacakları konutun, taşıtın ya da çatılı işyerinin maliyetini düşürmektedir.

Murabahaya dayalı finansal araçta, peşinatsız ve çekiliş ile tahsis sırası gelen katılımcıya henüz tahsisi yapılmamış katılımcılar ve eğer isterse tasarruf finansman şirketi tarafından konut satın alınmakta ve belirli bir kâr eklenerek satılmaktadır. İlk sıralarda olmanın avantajları nedeniyle tahsis sırası erken gelen katılımcılar daha fazla ödeme yapmaktadır. Son sıralarda olmanın dezavantajlarını ortadan kaldırmak amacıyla tahsis sırası geç gelen katılımcılar, elde ettikleri kâr ile daha az bir ödemede bulunmaktadırlar.

Önerilen finansal araçta tahsis sırası gelen katılımcı, konut fiyatının gerçek değeri üzerinden finansman elde etmektedir. Finansman, aylık konut fiyat endeksindeki oranın konut fiyatına yansıtılması ile bulunan tutar üzerinden veya katılımcının almak istediği farklı bir konutun fiyatı üzerinden sağlanmaktadır. Dolayısıyla finansman, konutun gerçek değeri üzerinden elde edilmektedir.

Aşağıda, 60 aylık taksit sayısı dikkate alınarak örnek ödeme planı çıkarılmıştır. Güncel fiyatı bulmak için konut fiyatına, her ay konut fiyat endeksi oranı eklenerek yeniden hesaplanmıştır. 60 aylık taksit döneminin daha iyi anlaşılması için örnek

ödeme planı hesaplamalarına, 2016 yılının 4'üncü ayından itibaren başlanılmıştır. 50'nci sırada yer alan katılımcı, tahsis sırası geldiğinde 200.000,00 TL olan finansman talebini, 300.000,00 TL olarak değiştirdiği varsayılmıştır.

Finansal araçta, tasarruf finansman şirketlerinin uyguladığı erken teslim yöntemi uygulanmamıştır.

Katılımcının aylık ödemelerine ilişkin verilerinin yer aldığı örnek ödeme planı, Tablo 5.3'de gösterilmiştir. Konut fiyatı, konut fiyat endeksine göre yeniden belirlenmiştir.

Tablo 5. 3: Örnek Finansman Hesaplama Planı

Tahsis Sırası	Taksit Sayısı (Murabahaya Dâhil Katılımcı Sayısı)	Konut Fiyat Endeksi	Güncel Konut Fiyatı	Konut Satış Fiyatı	Murabahaya Dâhil her katılımcının Konut Satın Alınması için Ödeyeceği Tutar	Tahsis Yapılan Katılımcının Ödeyeceği Aylık Taksit Tutarı	Murabahaya Dâhil Her Katılımcının Alacağı Kâr Tutarı	Katılımcının Alacağı Toplam Kâr	Evin Katılmaya Net Maliyeti
1	60	0,000	200.000,00	238.748,34	3.333,33	3.979,14	645,81	0,00	238.748,34
2	59	1,100	202.200,00	240.696,30	3.427,12	4.079,60	652,48	645,81	240.050,50
3	58	1,909	203.817,60	241.939,38	3.514,10	4.171,37	657,27	1.298,29	240.641,10
4	57	2,928	205.855,78	243.670,68	3.611,50	4.274,92	663,42	1.955,56	241.715,12
5	56	3,443	206.885,05	244.198,72	3.694,38	4.360,69	666,32	2.618,98	241.579,74
6	55	4,167	208.333,25	245.214,20	3.787,88	4.458,44	670,56	3.285,29	241.928,90
7	54	4,687	209.374,92	245.744,12	3.877,31	4.550,82	673,50	3.955,85	241.788,27
8	53	5,525	211.049,92	247.009,61	3.982,07	4.660,56	678,48	4.629,36	242.380,25
9	52	6,264	212.527,27	248.034,57	4.087,06	4.769,90	682,83	5.307,84	242.726,73
10	51	7,539	215.077,59	250.299,70	4.217,21	4.907,84	690,63	5.990,68	244.309,02
11	50	8,829	217.658,52	252.584,77	4.353,17	5.051,70	698,52	6.681,31	245.903,46
12	49	9,700	219.399,79	253.882,47	4.477,55	5.181,27	703,73	7.379,83	246.502,64
13	48	10,907	221.813,19	255.945,56	4.621,11	5.332,20	711,09	8.083,56	247.862,00
14	47	11,461	222.922,26	256.493,35	4.743,03	5.457,31	714,28	8.794,65	247.698,70
15	46	11,684	223.368,10	256.274,26	4.855,83	5.571,18	715,35	9.508,93	246.765,33
16	45	12,019	224.038,20	256.310,14	4.978,63	5.695,78	717,15	10.224,28	246.085,86
17	44	12,691	225.382,43	257.111,99	5.122,33	5.843,45	721,13	10.941,43	246.170,56
18	43	13,593	227.185,49	258.428,35	5.283,38	6.009,96	726,58	11.662,56	246.765,79
19	42	14,274	228.548,61	259.235,29	5.441,63	6.172,27	730,64	12.389,14	246.846,15
20	41	14,960	229.919,90	260.043,98	5.607,80	6.342,54	734,73	13.119,77	246.924,21
21	40	15,765	231.529,34	261.113,72	5.788,23	6.527,84	739,61	13.854,51	247.259,21
22	39	16,575	233.150,04	262.187,07	5.978,21	6.722,75	744,54	14.594,12	247.592,96
23	38	17,624	235.248,39	263.786,93	6.190,75	6.941,76	751,01	15.338,66	248.448,27
24	37	19,271	238.541,87	266.710,90	6.447,08	7.208,40	761,33	16.089,67	250.621,23
25	36	19,831	239.662,29	267.192,39	6.657,29	7.422,01	764,73	16.851,00	250.341,40
26	35	20,087	240.173,17	266.990,51	6.862,09	7.628,30	766,21	17.615,72	249.374,79
27	34	20,312	240.624,79	266.721,09	7.077,20	7.844,74	767,54	18.381,93	248.339,16
28	33	20,927	241.854,38	267.310,07	7.328,92	8.100,31	771,38	19.149,47	248.160,60
29	32	21,029	242.058,91	266.762,95	7.564,34	8.336,34	772,00	19.920,85	246.842,10
30	31	21,060	242.120,00	266.058,34	7.810,32	8.582,53	772,20	20.692,85	245.365,49
31	30	21,177	242.354,36	265.544,64	8.078,48	8.851,49	773,01	21.465,06	244.079,58

32	29	21,514	243.027,15	265.509,89	8.380,25	9.155,51	775,27	22.238,07	243.271,82
33	28	21,665	243.330,60	265.069,97	8.690,38	9.466,78	776,41	23.013,33	242.056,63
34	27	21,774	243.547,36	264.535,42	9.020,27	9.797,61	777,34	23.789,74	240.745,68
35	26	21,878	243.756,23	263.992,42	9.375,24	10.153,55	778,31	24.567,08	239.425,34
36	25	21,909	243.817,26	263.289,90	9.752,69	10.531,60	778,91	25.345,39	237.944,51
37	24	22,975	245.950,04	264.819,14	10.247,92	11.034,13	786,21	26.124,30	238.694,84
38	23	23,959	247.917,64	266.159,11	10.779,03	11.572,14	793,11	26.910,51	239.248,60
39	22	25,694	251.388,49	269.097,36	11.426,75	12.231,70	804,95	27.703,62	241.393,74
40	21	28,208	256.416,25	273.677,10	12.210,30	13.032,24	821,94	28.508,57	245.168,53
41	20	29,234	258.467,58	275.059,43	12.923,38	13.752,97	829,59	29.330,51	245.728,92
42	19	30,268	260.535,33	276.447,92	13.712,39	14.549,89	837,51	30.160,10	246.287,82
43	18	31,701	263.401,21	278.669,51	14.633,40	15.481,64	848,24	30.997,61	247.671,90
44	17	33,940	267.879,03	282.575,22	15.757,59	16.622,07	864,48	31.845,85	250.729,37
45	16	36,752	273.504,49	287.661,80	17.094,03	17.978,86	884,83	32.710,33	254.951,47
46	15	40,581	281.162,62	294.846,78	18.744,17	19.656,45	912,28	33.595,16	261.251,62
47	14	42,971	285.942,38	298.976,55	20.424,46	21.355,47	931,01	34.507,43	264.469,12
48	13	45,974	291.947,18	304.355,64	22.457,48	23.411,97	954,50	35.438,45	268.917,19
49	12	58,235	316.470,74	328.948,45	26.372,56	27.412,37	1.039,81	36.392,95	292.555,50
50	11	63,932	300.000,00	310.907,67	27.272,73	28.264,33	991,61	37.432,75	273.474,92
51	10	67,047	334.093,09	345.217,09	33.409,31	34.521,71	1.112,40	38.424,36	306.792,73
52	9	72,058	344.115,89	354.521,70	38.235,10	39.391,30	1.156,20	39.536,76	314.984,94
53	8	76,015	352.030,55	361.601,71	44.003,82	45.200,21	1.196,39	40.692,96	320.908,75
54	7	81,648	363.295,53	372.066,78	51.899,36	53.152,40	1.253,04	41.889,36	330.177,42
55	6	85,826	371.651,33	379.494,91	61.941,89	63.249,15	1.307,26	43.142,39	336.352,52
56	5	90,843	381.685,91	388.583,66	76.337,18	77.716,73	1.379,55	44.449,66	344.134,00
57	4	96,187	392.373,12	398.276,32	98.093,28	99.569,08	1.475,80	45.829,21	352.447,11
58	3	104,03	408.068,04	412.974,62	136.022,68	137.658,21	1.635,53	47.305,01	365.669,62
59	2	111,78	423.574,63	427.390,60	211.787,31	213.695,30	1.907,99	48.940,53	378.450,07
60	1	118,77	437.552,59	440.177,91	437.552,59	440.177,91	2.625,32	50.848,52	389.329,39
Firma		0	0	0	0	0		53.473,83	0

43'üncü, 47'nci ve 50'nci sırada yer alan katılımcıların ödemelerine ilişkin hesaplamalar, aşağıya çıkarılmıştır.

2019 yılının 11'inci ayında konut tahsisi yapılan 43'üncü sıradaki katılımcının alacağı konutun fiyatı, konut fiyat endeksinin % 31,701 olması nedeniyle 263.401,21 TL olarak hesaplanmıştır. 60 kişilik gruptan daha önce konut tahsisi yapılan 42 katılımcı, murabahaya dâhil olmayacaktır. Geriye kalan 17 katılımcı ve tasarruf finansman şirketi (tasarruf finansman şirketi isterse dâhil olabilir) murabahaya dayalı finansal araç ile 263.401,21 TL'lik konutu alarak aylık % 0,6 kâr ile tahsis sırası gelen katılımcıya satacaklardır. Hesaplamalar şu şekildedir:

Tahsisi yapılan ilk katılımcı (i) = 1

Katılımcının tahsis sırası (n) = 43

Katılımcının ödeyeceği taksit sayısı (s) = 18

Katılımcının alacağı konutun fiyatı (f) = 263.401,21 TL

Tahsis sırası gelen katılımcıya konut satın alınması için murabahaya dâhil her katılımcının ödeyeceği tutar (d) = f_n / s_n ise;

$$d = 263.401,21 \text{ TL} / 18 = 14.633,40 \text{ TL}$$

Tahsisi yapılan katılımcının ödeyeceği aylık taksit tutarı (e) ise;

$$e = 263.401,21 \text{ TL} \times \frac{0,06 \times (1+0,06)^{18}}{(1+0,06)^{18}-1} = 15.481,64 \text{ TL}$$

Tahsis sırası gelen katılımcıya konutun satış fiyatı (F) = $e_n \times s_n$ ise;

$$F = 15.481,64 \text{ TL} \times 18 = 278.669,51 \text{ TL}$$

Katılımcının aylık ödediği taksit tutarından murabahaya dâhil her katılımcıya düşen tutarı (h) = e_n / s_n ise;

$$h = 15.481,64 \text{ TL} / 18 = 860,09 \text{ TL}$$

Katılımcıya yapılan satıştan murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr (t) = $e_n - d_n$ ise;

$$t = 15.481,64 \text{ TL} - 14.633,40 \text{ TL} = 848,24 \text{ TL}$$

Katılımcının tahsis zamanına kadar elde edeceği toplam kâr (T) ise;

$$T = \sum_{i=1}^{43-1} (645,81 \text{ TL}; 837,51 \text{ TL}) = \sum_1^{42} (645,81 \text{ TL}; 837,51 \text{ TL})$$

$$T = 645,81 \text{ TL} + 652,48 \text{ TL} + 657,27 \text{ TL} + \dots + 837,51 = 30.997,61 \text{ TL}$$

Katılımcının ve alacağı konutun net maliyeti (M) = $F_n - T_n$ ise;

$$M = 278.669,51 \text{ TL} - 30.997,61 \text{ TL},$$

$$M = 247.671,90 \text{ TL} \text{ olarak gerçekleşecektir.}$$

263.401,21 TL tutarındaki konutun satın alınması için 17 katılımcının her biri ve tasarruf finansman şirketi 14.633,40 TL ödeyecektir. Ancak ödemenin yapılacağı ay, 17 katılımcının her biri ve tasarruf finansman şirketi alacağı taksit + kâr payı geri ödemesi 9.920,49 TL olacağından net ödeyecekleri tutar, 4.712,91 TL olarak gerçekleşecektir. Murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr ise 848,24 TL olacaktır.

Konut tahsisi yapılacak katılımcı, aylık 15.481,64 TL tutarında taksit ödemesini 18 ay boyunca yapacaktır. Ancak alacağı taksit + kâr payı geri ödemesi ile

birlikte net ödeyeceği taksit tutarı, ilk ay olmayacak, ikinci ay 1.201,81 TL ve sonraki aylarda 5.561,15 TL olarak gerçekleşecektir. 263.401,21 TL tutarındaki konutun 278.669,51 TL olan toplam geri ödemesi ise katılımcının tahsisten önce murabahaya dâhil olmasından dolayı elde edeceği toplam 30.997,61 TL'lik kâr ile birlikte 247.671,90 TL olarak gerçekleşecektir.

Mevcut tasarruf finansman sistemindeki modellerde 200.000,00 TL'lik gruba dâhil olacak olan katılımcının tahsis sırası geldiğinde alacağı konutun fiyatı, 263.401,21 TL'ye yükselecektir. Dolayısıyla katılımcı aynı konutu 63.401,21 TL daha fazla ödeyerek satın alabilecektir. Murabahaya dayalı finansal araçta ise katılımcı aynı konutu, elde edeceği kâr nedeniyle 47.671,90 TL farkla 247.671,90 TL ile satın alabilecektir. Murabahaya dayalı finansal araç ile katılımcı, mevcut tasarruf finansman sistemi modeline göre 15.729,31 TL daha az maliyetle konut sahibi olabilecektir.

2020 yılının 3'üncü ayında konut tahsisi yapılan 47'nci sıradaki katılımcının alacağı konutun fiyatı, konut fiyat endeksinin % 42,971 olması nedeniyle 285.942,38TL olarak hesaplanmıştır. 60 kişilik gruptan daha önce konut tahsisi yapılan 46 katılımcı murabahaya dâhil olmayacaktır. Geriye kalan 13 katılımcı ve tasarruf finansman şirketi (tasarruf finansman şirketi isterse dâhil olabilir) murabahaya dayalı finansal araç ile 285.942,38TL'lik konutu satın alarak aylık % 0,6 kâr karşılığı tahsis sırası gelen katılımcıya satacaklardır.

Tahsisi yapılan ilk katılımcı (i) = 1

Katılımcının tahsis sırası (n) = 47

Katılımcının ödeyeceği taksit sayısı (s)= 14

Katılımcının alacağı konutun fiyatı (f) = 285.942,38 TL

Tahsis sırası gelen katılımcıya konut satın alınması için murabahaya dâhil her katılımcının ödeyeceği tutar (d) = f_n / s_n ise;

$$d = 285.942,38 \text{ TL} / 14 = 20.424,46 \text{ TL}$$

Tahsisi yapılan katılımcının ödeyeceği aylık taksit tutarı (e) ise;

$$e = 285.942,38 \text{ TL} \times \frac{0.06 \times (1+0,06)^{14}}{(1+0,06)^{14}-1} = 21.355,47 \text{ TL}$$

Tahsis sırası gelen katılımcıya konutun satış fiyatı (F) = $e_n \times s_n$ ise;

$$F = 21.355,47 \text{ TL} \times 14 = 298.976,55 \text{ TL}$$

Katılımcının aylık ödediği taksit tutarından murabahaya dâhil her katılımcıya düşen tutarı (h) = e_n / s_n ise;

$$h = 21.355,47 \text{ TL} / 14 = 1.525,39 \text{ TL}$$

Katılımcıya yapılan satıştan murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr (t) = $e_n - d_n$ ise;

$$t = 21.355,47 \text{ TL} - 20.424,46 \text{ TL} = 931,01 \text{ TL}$$

Katılımcının tahsis zamanına kadar elde edeceği toplam kâr (T) ise;

$$T = \sum_{i=1}^{47-1} (645,81 \text{ TL} : 912,28 \text{ TL}) = \sum_{i=1}^{46} (645,81 \text{ TL} : 912,28 \text{ TL})$$

$$T = 645,81 \text{ TL} + 652,48 \text{ TL} + 657,27 \text{ TL} + \dots + 912,28 = 34.507,44 \text{ TL}$$

Katılımcının ve alacağı konutun net maliyeti (M) = $F_n - T_n$ ise;

$$M = 298.976,55 \text{ TL} - 34.507,43 \text{ TL},$$

$$M = 264.469,12 \text{ TL} \text{ olarak gerçekleşecektir.}$$

285.942,38 TL tutarındaki konutun satın alınması için 13 katılımcının her biri ve tasarruf finansman şirketi 20.424,46 TL ödeyecektir. Ödemenin yapıldığı ay her katılımcının alacağı taksit + kâr payı geri ödemesi 14.192,46 TL, her katılımcının net ödeyeceği tutar ise 6.232,00 TL olarak gerçekleşecektir. Murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr ise 931,01 TL olacaktır.

Konut tahsisi yapılan katılımcı aylık 21.355,47 TL tutarında taksit ödemesini 14 ay boyunca yapacaktır. Ancak murabahadan alacağı taksit + kâr payı geri ödemesi ile birlikte net ödeyeceği taksit tutarı ilk ay olmayacak ikinci ayda 133,56 TL ve sonraki aylarda 7.163,01 TL olarak gerçekleşecektir. 285.942,38 TL tutarındaki konutun 298.976,55 TL olan toplam geri ödemesi ise katılımcının tahsisten önce murabahaya dâhil olmasından dolayı elde edeceği toplam 34.507,43 TL'lik kâr ile birlikte 264.469,12 TL'ye olarak gerçekleşecektir.

Mevcut tasarruf finansman sistemindeki modellerde 200.000,00 TL'lik gruba dâhil olacak olan katılımcının tahsis sırası geldiğinde alacağı konutun fiyatı,

285.942,38 TL'ye yükselecektir. Dolayısıyla katılımcı aynı konutu, 85.942,38 TL daha fazla ödeyerek satın alabilecektir. Murabahaya dayalı finansal araçta ise katılımcı aynı konutu, elde edeceği kâr nedeniyle 64.469,12 TL farkla 264.469,12 TL ile satın alabilecektir. Murabahaya dayalı finansal araç ile katılımcı, mevcut tasarruf finansman sistemi modeline göre 21.473,26 TL daha az maliyetle konut sahibi olabilecektir.

2020 yılının 6'ncı ayında konut tahsisi yapılan 50'nci sıradaki katılımcının almak istediği konutun fiyatı, katılımcının talebi üzerine 300.000,00 TL olarak belirlenmiştir. 60 kişilik gruptan daha önce konut tahsisi yapılan 49 katılımcı, murabahaya dâhil olmayacaktır. Geriye kalan 10 katılımcı ve tasarruf finansman şirketi (tasarruf finansman şirketi isterse dâhil olabilir) murabahaya dayalı finansal araç ile 300.000,00 TL'lik konutu alarak aylık % 0,6 kâr ile toplam 310.907,67 TL ile tahsis sırası gelen katılımcıya satacaklardır.

Tahsisi yapılan ilk katılımcı (i) = 1

Katılımcının tahsis sırası (n) = 50

Katılımcının ödeyeceği taksit sayısı (s)= 11

Katılımcının alacağı konutun fiyatı (f) = 300.000,00 TL

Tahsis sırası gelen katılımcıya konut satın alınması için murabahaya dâhil her katılımcının ödeyeceği tutar (d) = f_n / s_n ise;

$$d = 300.000,00 \text{ TL} / 11 = 27.272,73 \text{ TL}$$

Tahsisi yapılan katılımcının ödeyeceği aylık taksit tutarı (e) ise;

$$e = 300.000,00 \text{ TL} \times \frac{0.06 \times (1+0,06)^{11}}{(1+0,06)^{11}-1} = 28.264,33 \text{ TL}$$

Tahsis sırası gelen katılımcıya konutun satış fiyatı (F) = $e_n \times s_n$ ise;

$$F = 28.264,33 \text{ TL} \times 11 = 310.907,67 \text{ TL}$$

Katılımcının aylık ödediği taksit tutarından murabahaya dâhil her katılımcıya düşen tutarı (h) = e_n / s_n ise;

$$h = 28.264,33 \text{ TL} / 11 = 2.569,48 \text{ TL}$$

Katılımcıya yapılan satıştan murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr (t) = $e_n - d_n$ ise;

$$t = 28.264,33 \text{ TL} - 27.272,73 \text{ TL} = 991,60 \text{ TL}$$

Katılımcının tahsis zamanına kadar elde edeceği toplam kâr (T) ise;

$$T = \sum_{i=1}^{50-1} (645,81 \text{ TL} : 1.039,81 \text{ TL}) = \sum_1^{49} (645,81 \text{ TL} : 1.039,81 \text{ TL})$$

$$T = 645,81 \text{ TL} + 652,48 \text{ TL} + 657,27 \text{ TL} + \dots + 1.039,81 = 37.432,75 \text{ TL}$$

Katılımcının ve alacağı konutun net maliyeti (M) = $F_n - T_n$ ise;

$$M = 310.907,67 \text{ TL} - 37.432,75 \text{ TL},$$

$$M = 273.474,92 \text{ TL} \text{ olarak gerçekleşecektir.}$$

300.000,00 TL tutarındaki konutun satın alınması için 11 katılımcının her biri ve tasarruf finansman şirketi 27.272,73 TL ödeyecektir. Ödemenin yapıldığı ay her katılımcının alacağı taksit + kâr payı geri ödemesi 19.803,14 TL, her katılımcının net ödeyeceği tutar ise 7.469,59 TL olarak gerçekleşecektir. Murabahaya dâhil her katılımcının elde edeceği kâr ise 991,61 TL olacaktır.

Konut tahsisi yapılan katılımcı, aylık 28.264,33 TL tutarında taksit ödemesini 11 ay boyunca yapacaktır. Ancak murabahadan alacağı taksit + kâr payı geri ödemesi ile birlikte net ödeyeceği taksit tutarı ilk 3 ay olmayacak dördüncü ayda 5.580,46 TL ve sonraki aylarda 8.461,20 TL olarak gerçekleşecektir. 300.000,00 TL tutarındaki konutun 310.907,67 TL olan toplam geri ödemesi ise katılımcının tahsisten önce murabahaya dâhil olmasından dolayı elde edeceği toplam 37.432,75 TL'lik kâr ile birlikte 273.474,92 TL'ye olarak gerçekleşecektir.

Mevcut tasarruf finansman sistemindeki modellerde 200.000,00 TL'lik gruba dâhil olacak olan katılımcının tahsis sırası geldiğinde alacağı konutun fiyatı, 300.000,00 TL'ye yükselecektir. Dolayısıyla katılımcı aynı konutu, 100.000,00 TL daha fazla ödeyerek satın alabilecektir. Murabahaya dayalı finansal araçta ise aynı konutu, elde edeceği kâr nedeniyle 73.474,92 TL farkla 273.474,92 TL ile satın alabilecektir. Murabahaya dayalı finansal araç ile katılımcı, mevcut tasarruf finansman sistemi modeline göre 26.525,08 TL daha az maliyetle konut sahibi olabilecektir.

5.5. Bölüm Değerlendirmesi

Günümüzde kullanılan ve temel felsefesi karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği olarak ifade edilen faizsiz tasarruf finansman sistemi, özü itibarıyla bu felsefeden çok uzaktır. Bu sisteme dâhil olan katılımcıların tek ve gerçek amacı, satın almak istedikleri konut, taşıt ve çatılı işyeri için tasarruf karşılığı finansman elde etmektir. Sisteme dâhil olan katılımcıların birbirilerini tanımaları çok zor olduğu gibi karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ya da işbirliği içinde olma gibi niyetleri de pek yoktur. Tasarruf finansman şirketlerinin amacı aslında sistemi işleterek kâr elde etmektir. Katılımcıların ve şirketlerin niyetine bakıldığında, sistemin ticaretten ibaret olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle önerilen murabahaya dayalı finansal araç, tamamen alım ve satım esasına (ticaret) dayalı, faizsiz bir İslami finansal araçtır. Bu yönüyle önerilen finansal araç, mevcut tasarruf finansman şirketleri ile katılımcılar arasında, konut tahsisı yapılmıyaya kadar mudaraba, konut tahsisı yapıldıktan sonra azalan muşaraka ve fon havuzundaki tutarların işletilmesi için vekâlet şeklinde düzenlenen ve İslam âlimleri tarafından eleştirilen ticari sözleşmeleri ortadan kaldırmaktadır. Bunun yerine konut, taşıt veya çatılı işyeri sahibi olmak isteyen katılımcılar ile tasarruf finansman şirketi arasındaki ticari ilişkiyi, murabahaya dayalı tek bir sözleşme ile gerçekleştirmektedir.

Murabahaya dayalı finansal araçta, sisteme dâhil ve henüz tahsis sırası gelmemiş katılımcılar tarafından konut satın alınmakta ve tahsis sırası gelmiş katılımcıya belirli bir kâr eklenerek satılmaktadır. Elde edilen kâr ise konut satın alınması için katılımcıların ödedikleri tutarlar oranında dağıtılmaktadır. Finansal araç ile konut tahsisı geç yapılacak olan katılımcılar, elde edecekleri kâr ile daha az tutar ödeyerek konut sahibi olabilmektedirler. Katılımcı, tahsis sırası geldiğinde alacağı konutun güncel fiyatı üzerinden finansman elde etmekte ve elde ettiği finansmandan daha az tutarda geri ödeme yapmaktadır. Önerilen finansal araç ile konut satın almak isteyen katılımcıların daha az maliyetle ve güncel fiyat üzerinden konut satın alabilecekleri açıkça gösterilmiştir.

Yine bu finansal araçta katılımcıların ödeyeceği taksit tutarları, fon havuzunda işletilmemektedir. Katılımcının ilk ödemede bulunduğu andan itibaren ödediği tutarlar, konut satın alınması için kullanılmakta ve katılımcıya kâr sağlamaktadır. Ayrıca, katılımcı, başta belirlediği finansman tutarını dilediği zaman

değiştirebilmektedir. Katılımcı, tahsis sırası geldiğinde ise güncel fiyat üzerinden konut satın alabilmekte ve ek finansman arayışı içine girmemektedir. Katılımcının konut tahsisi yapılmadan sistemden ayrılması hâlinde ödediği tutarlar, enflasyon karşısında değer kaybetmemekte ve elde ettiği kâr sayesinde parasının değeri korunmaktadır.

Tasarruf finansman şirketlerinin, sistemi daha cazip kılmak için kullandıkları erken teslim yöntemi veya peşinatl  vade ortası yöntemi gibi yöntemler, önerilen finansal araçta kullanılmamıştır. Bu yöntemler, istenildiği takdirde önerilen finansal araçta rahatlıkla kullanılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada, değişik biçimlerde oluşturulan ve farklı isimler altında uygulanan birçok tasarruf finansman sistemi vardır. Her ülkede farklı isimler altında uygulansa da bu sistemlerin ortak amacı, üyelerine tasarruf karşılığı finansman sağlamaktır.

Ülkemizde, cumhuriyetin ilanından sonra devlet öncülüğünde ve değişik biçimlerde oluşturulan birçok tasarruf finansman sistemi kullanılmıştır. Bu sistemler daha çok konut finansmanı alanında ve katılımcılarına tasarrufta bulunmaları karşılığında finansman sağlamışlardır. Birçok kurum ve kuruluş tarafından finansman alanında kullanılan bu sistemler, kısmen başarılı olsalar da başta enflasyon olmak üzere konjonktüre bağlı çeşitli nedenlerle varlıklarını fazla devam ettirememişlerdir.

Diğer taraftan 1980’li yıllarda birikimlerini ortak bir havuzda ve yardımlaşma esasına dayalı olarak birleştirmek isteyen kişileri otomobil sahibi yapan organizasyonlar ortaya çıkmıştır (Birsin ve Ötegeçeli, 2019, s. 88). Bu organizasyonların kullandığı sistem, karşılıklı yardımlaşmaya ve tasarrufa dayalı faizsiz finans sistemi olarak nitelendirilmiştir. Sistem, 1991 yılından itibaren bazı ticari şirketlerce ticari bir karaktere büründürülmüş ve yeniden şekillendirilmiştir. Finans sektöründe tasarruf karşılığı finansman sağlama yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sistem, Mart 2021 tarihinde 6361 sayılı yasada yapılan değişikliklerle “Tasarruf Finansman Sistemi” adı altında yasalaşmış ve BDDK’nın denetimine alınmıştır.

Ülkemizdeki finans piyasası göz önüne alındığında sistem, özel finans kuruluşlarınca başarılı bir şekilde uygulansa da henüz istenilen seviyede değildir. Şöyle ki; dünyanın birçok yerinde kullanılan yapı tasarruf sistemi, konut kredi piyasasının % 30’una sahip olduğu bilinmektedir. Ülkemizde de “160 milyar TL’lik bir konut piyasası var, bunun da üçte biri yaklaşık 50 ile 60 milyar TL arasında yapıyor” (Koç, 2017, s. 34). Tasarruf finansman sistemi sektörünün cirosu, 2019 yılında 15 Milyar TL’ye ulaştığı yönündedir (Shafiq, 2019, s. 71). Dolayısıyla gelinen noktada tasarruf finansman sistemi, belirtilen rakamların çok altındadır. Ancak tasarruf finansman sisteminin hem faizsiz finansman imkânı hem de maliyet avantajı sağlaması, faiz hassasiyeti olan insanlar ile birlikte maliyete duyarlı insanlar

tarafından da tercih edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle sistemin tercih edilme düzeyi ve finans sektöründeki payı artış eğilimdedir.

Tasarruf finansman sisteminin finansman konusunda daha çok tercih edilmesi ve sektöründeki pazar payının daha çok artabilmesi için tasarruf finansman şirketlerine önemli görevler düşmektedir. Bu önemli görevlerden birisi de katılımcıları, ihtiyaç duydukları finansman türüne, demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre gruplandırmak ve bu sayede pazar payını artırıcı stratejiler geliştirmektir. Bilindiği gibi faaliyet alanları konut, taşıt ve çatılı işyeri ile sınırlandırılan tasarruf finansman şirketleri, bu üç finansman türü için farklı stratejiler geliştirebilir. Bu stratejileri geliştirebilmek için öncelikle katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre gruplandırılması ve tercihlerini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu husus ile ilgili yaptığımız çalışmadan yararlanılabilir. Çünkü yapılan bu çalışmada, katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercih nedenleri araştırılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda tasarruf finansman sistemini tercih edenlerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tercihlerine etki eden faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiştir.

Analizlerde kullanılan veriler, 5'li Likert tipindeki kapalı uçlu sorular ile TRB1 Bölgesinde ve yüz yüze anket yöntemi ile elde edilmiştir. Anket uygulanan örneklemin seçiminde tasarruf finansman sistemini fiili olarak kullananlar, tercih edilmiştir. Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin belirlenmesi için 10 soru, tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerinin belirlenmesi için 32 soru sorulmuştur.

Elde edilen veriler, SPSS programları ile analiz edilmiştir. Analiz yapılırken araştırmanın bütünlüğünü korumak için sıralamaya önem verilmiştir. Önce örneklem bilgilerinin sayısal gösterimle özetlenmesi için betimsel analiz yapılmıştır. Daha sonra ölçeğin geçerliliğini ve güvenilirliğini ölçmek için faktör analizi yapılmıştır. Geliştirilen modelin doğrulanıp doğrulanmadığının belirlenmesi için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin derecesini ölçmek için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Tasarruf finansman sistemi tercihini etkileyen faktörlerin katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre (bağımsız değişken) farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü

varyans analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerde herhangi bir farklılık bulunduğu ise farklılığın hangi iki değişkenden kaynaklandığı tespit etmek için Post Hoc (LSD) testi uygulanmıştır.

Yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda yapılan DFA ile katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerinde tutum, dini hassasiyet, memnuniyet ve maliyet faktörlerinin istatistiksel olarak belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına ve test bulgularına göre aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin faktörler itibari ile farklılık göstermesi, tasarruf finansman şirketlerinin dikkat etmesi gereken önemli konulardan biridir. Çünkü demografik özellikleri farklı katılımcılar, kendilerine sunulan hizmetleri farklı biçimlerde algılayabilmektedirler. Bu durum ise tasarruf finansman sisteminden memnun olan katılımcıların yanında, memnun olmayan bir katılımcı grubunun oluşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle tasarruf finansman şirketleri, pazarlama stratejilerini belirlerken katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini dikkate almalıdırlar.

Tasarruf finansman sistemi ile sağlanan finansmanın maliyeti, katılımcıların tercihlerini çok önemli bir şekilde etkilemektedir. Maliyet avantajından tahsis sırası erken gelen katılımcılar yararlanmakta, tahsis sırası geç gelen katılımcılar ise yararlanamamaktadır. Bu konuda daha önce yapılan çalışmalarda, konut finansmanı ile ilgili tasarruf finansman sistemi ve geleneksel finansman sistemi maliyetleri karşılaştırılmıştır (Akpolat, 2018, s. 71). Yapılan karşılaştırma neticesinde, 31'inci aydan önce konut finansmanını teslim alanların bankaya göre daha avantajlı durumda oldukları, 31'inci aydan sonra konut teslim alanların ise zarar etmeye başladıkları görülmektedir. Bu nedenle tasarruf finansman şirketleri, ilk sıralarda olan katılımcılar ile son sıralarda olan katılımcılar arasındaki maliyetten kaynaklanan haksızlığı gidermelidir. Katılımcılar arasında adaleti ve hakkaniyeti sağlamak için katılımcıların daha az etkileneceği yeni modeller geliştirmelidirler.

Konut, taşıt ve çatılı işyeri gibi finansman türleri ile ilgili farklı ödeme planlarının geliştirilmesi, sistemin tercih edilme düzeyini artıracığı düşünülmektedir.

Elde edilen veriler, taşıt finansman tercihinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ancak taşıt finansmanına daha çok kadın katılımcıların başvurduğu görülmektedir. Çatılı işyeri fiyatlarının yüksek olduğu ve dolayısıyla çatılı işyeri finansmanı taleplerinin çok düşük olduğu da görülmektedir. Tasarruf finansman şirketleri, hem araç finansmanı konusunda hem de çatılı işyeri finansmanı konusunda yeni finansman modelleri geliştirmelidir.

Araştırmada, tasarruf finansman sistemi tercihinde en düşük tercih ortalamasına sahip katılımcı grubu sırasıyla şu şekildedir. Kadınların, bekârların, 30 yaş altında olanların, ilköğretim mezunu olanların, işsizlerin, araba finansmanı ihtiyacı olanların, asgari ücret ve altında gelire sahip olanların, 0-24 ay arası üyelik süresi olanların, 100.000 TL'ye kadar finansman ihtiyacı olanların ve daha önce faizli finansman kullananların olduğu görülmektedir. Tasarruf finansman şirketleri, tercih ortalaması düşük olan bu gruplar için farklı stratejiler geliştirilebilir.

Araştırma boyutlarının (faktörlerine) ortalamalarına göre katılımcıların en düşük ortalamasının güvenilirlik boyutu (ortalama:2,92) ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu boyut altında yer alan yargılar ise daha çok sistemin işleyişi ile ilgilidir. Tasarruf finansman şirketlerinin bu konularda gerekli düzenleme yapmaları, katılımcıların güvenilirlik düzeyini artıracakları düşünülmektedir.

Katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercihlerine etki eden faktörlerin belirlenmesi için yapılan anket çalışması, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf finansman sistemi tercihleri arasında ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla tasarruf finansman şirketleri, hedef kitlenin demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini iyi analiz etmeli ve bu kitlenin arzu ve ihtiyaçları doğrultusunda stratejilerini geliştirmelidirler. Araştırma bulguları ışığında, tasarruf finansman sistemi tercih düzeyinin yükseltilmesi için tasarruf finansman şirketlerine şu önerilerde bulunulabilir;

1- Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre istekleri ve ihtiyaçları gruplandırılmalıdır. Gruplandırılan bu isteklere ve ihtiyaçlara göre finansman türleri ve ödeme planları geliştirilmelidir.

2- Dini hassasiyetler dikkate alınarak kurulan tasarruf finansman sistemi, başlangıçta daha çok faize karşı hassasiyeti olan katılımcılar tarafından tercih

edilmekteydi. Günümüzde dini hassasiyetlerin yanında maliyet unsuru da çok önemli bir tercih nedeni hâline gelmiştir. Yaptığımız çalışmada “ödeme koşullarının cazip olması”, tercih nedeninin ilk sırasında yer aldığı görülmektedir. Günümüzde tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri, değişken bir durum sergilemektedir. Dolayısıyla tasarruf finansman şirketleri, dini hassasiyete sahip katılımcılarının sadakatini sağladıkları gibi maliyet unsuruna duyarlı diğer katılımcılarının da sadakatini sağlamalıdır. Bu bağlamda daha cazip ödeme koşulları ve daha uygun maliyetler ile finansman sağlamalıdır. Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine dayalı, birey odaklı pazarlama anlayışı ile çok özel ve beklentinin üstünde hizmet vermelidirler.

3- Katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre finansman türünü artırarak ve çeşitlendirerek, katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercih düzeyini artırmalıdır. Tasarruf finansman şirketleri uyguladıkları birbirine benzer finansman modelleri yerine tercih düzeyini artırıcı modeller geliştirmeli ve kullanmalıdırlar.

4- Tasarruf finansman sistemi sektörünün cirosu, 2019 yılında 15 Milyar TL’ye ulaştığı yönündedir (Shafiq, 2019, s. 71). Ülkemizdeki finans sektörünün büyüklüğü göz önüne alındığında tasarruf finansman sisteminin sektördeki payı istenilen seviyede olmasına rağmen artış eğilimindedir. Bu artış eğilimin devam etmesi için tasarruf finansman şirketleri, katılımcı memnuniyetini ve güvenilirliğini üst seviyeye çıkarmalıdır. Bu nedenle tasarruf finansman şirketleri, tercih ortalaması en düşük olan hususları (organizasyon ücreti, finansmanın zamanında sağlanmadığı, ipotek tesis edilmesi gibi) iyi analiz etmelidirler. Katılımcıların memnuniyetini ve güvenilirliğini artıracak yeni düzenlemeler yapmalıdırlar.

5- Çalışmada diğer finansman türü adı altında incelenen ve 6361 yasa ile çatılı işyeri olarak sınırlandırılan çatılı işyeri finansman tercihi oldukça düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Çatılı işyeri fiyatlarının çok yüksek olduğu günümüzde bu tercih düzeyinin makul bir seviye olduğu kabul edilebilir. Ancak tasarruf finansman şirketleri, çatılı işyeri tahsis süreleri ile ilgili yeni stratejiler ve modeller geliştirerek çatılı işyeri finansman tercihini arttırabilirler.

6- TRB1 Bölgesinde bulunan tasarruf finansman şirketlerinin şubelerinde

yapılan anket çalışmasında, aynı müşteri temsilcisinin her finansman türü için katılımcılara bilgi verdiği gözlemlenmiştir. Tasarruf finansman şirketlerinin her finansman türü için ayrı bir departman oluşturmaları ve uzmanlaşmaya gitmeleri, katılımcı sayılarını artıracakı düşünülmektedir. Ayrıca ayrı bir departmanın oluşturulması ve uzmanlaşmaya gidilmesi, katılımcılara talep ettikleri finansman türü konusunda gerekli bilgilerin tam ve doğru bir şekilde verilmesini sağlayacaktır.

7- Günümüzde ürün odaklı pazarlama stratejileri yerini müşteri odaklı pazarlama stratejilerine bırakmıştır. Bu pazarlama stratejisinde asıl amaç, üretilen ürün ya da sunulan hizmet değil; müşterinin kendisidir. Bu pazarlama anlayışına göre müşterinin sadakatının sağlanması ve müşteri sayısını artırılması, müşterinin isteklerine ve arzularına uygun bir şekilde ihtiyacını giderilmesi ile mümkündür. Tasarruf finansman şirketleri, sadık müşteri oluşturmak, katılımcı sayısını ve finans sektöründeki payını artırmak için tasarruf finansman sistemi tercihleri etkileyen faktörleri daha iyi analiz etmelidirler. Müşterinin neyi, niçin ve nasıl satın almak istediğini iyi araştırmalıdır. Müşterinin isteklerini, arzularını ve ihtiyaçlarını dikkate almalı ve bu doğrultuda pazarlama stratejileri geliştirmelidirler.

Sonuç olarak ekonomik gelişmeler neticesinde, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri değişmiştir. Tasarruf finansman şirketlerinin değişen katılımcı profillerini yakından izlemesi, sektörde büyümeleri için son derece önemlidir. Finans sektöründeki payları, finans piyasasının değişen koşullarına ne derecede ayak uydurduklarına bağlıdır.

Çalışmanın son bölümünde, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların daha çok önem verdikleri yargılar ile birlikte İslam âlimlerinin sisteme yönelik eleştirileri değerlendirilmiş ve yeni bir finansal araç önerilmiştir.

Bilindiği gibi günümüzde kullanılan ve temel felsefesi karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği olarak ifade edilen tasarruf finansman sistemi, özü itibarıyla bu felsefeden çok uzaktır. Bu sisteme dâhil olan katılımcıların tek ve gerçek amacı, satın almak istedikleri konut, taşıt ve çatılı işyeri için tasarruf karşılığı finansman elde etmektir. Sisteme dâhil olan katılımcıların birbirilerini tanımaları çok zor olduğu gibi karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ya da işbirliği içinde olma gibi niyetleri de pek yoktur. Tasarruf finansman şirketlerinin amacı aslında sistemi işleterek kâr elde

etmektedir. Katılımcıların ve şirketlerin niyetine bakıldığında, sistemin ticaretten ibaret olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle önerilen murabahaya dayalı finansal araç, tamamen alım ve satım esasına (ticaret) dayalı, faizsiz bir İslami finansal araçtır.

Murabahaya dayalı finansal araçta, sisteme dâhil ve henüz tahsis sırası gelmemiş katılımcılar tarafından konut satın alınmakta ve tahsis sırası gelmiş katılımcıya belirli bir kâr eklenerek satılmaktadır. Elde edilen kâr ise konut satın alınması için katılımcıların ödedikleri tutarlar oranında dağıtılmaktadır. Murabahaya dayalı finansal araç ile konut tahsisi geç yapılacak olan katılımcılar, elde edecekleri kâr ile daha az tutar ödeyerek konut sahibi olabilmektedirler. Katılımcı, tahsis sırası geldiğinde alacağı konutun güncel fiyatı üzerinden finansman elde etmekte ve elde ettiği finansmandan daha az tutarda geri ödeme yapmaktadır. Önerilen finansal araç ile konut satın almak isteyen katılımcıların daha az maliyetle ve güncel fiyat üzerinden konut satın alabilecekleri açıkça gösterilmiştir.

Nihayetinde; önerilen finansal aracın tasarruf finansman sisteminin gelişmesine ve tasarruf finansman sektörünün daha işlevsel hale gelmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır. Ayrıca finansal araç, bu alanda yapılacak başka çalışmalara da bir ön fikir niteliğinde ve dikkate değer olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçlara dayanarak yapılacak yeni araştırmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

TRB1 Bölgesinde yapılan bu araştırmada, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcılar, ana kütle olarak seçilmiştir. Araştırma, Türkiye genelini temsil etmemesine rağmen bundan sonra yapılacak araştırmalara ikincil kaynak olabileceği düşünülmektedir. Yeni araştırmalarda geleneksel finans sistemini tercih eden bireyler ana kütleyle dâhil edilebilir ve tasarruf finansman sistemini tercih edenler ile karşılaştırılabilir.

Bu çalışmada, katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf finansman sistemi tercihinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu katılımcıların tasarruf finansman sistemi tercih nedenlerinin ayrıntılı olarak tespit edildiği anlamına gelmemektedir. Bundan sonraki araştırmalarda, tasarruf finansman sistemini tercih eden katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile birlikte yaşam tarzları ve aile yapıları gibi özellikleri de çalışmaya dâhil edilebilir.

Faizsiz finans sektörünün ve geleneksel finans sektörünün ekonomik krizlerden nasıl etkilendiği ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, faizsiz finans sektörünün krizlerden daha az etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda ekonomik kriz dönemleri dikkate alınarak tasarruf finansman sisteminin ve geleneksel finans sisteminin krizlerden nasıl etkilendiği, kriz dönemi sonrası tercih edilme düzeylerinin karşılaştırıldığı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI, (2012), *Faizsiz Bankacılık Standartları*, Cilt.2, (Çev. Mehmet Odabaşı ve İshak Emin Aktepe), İstanbul, TKBB Yayınları.
- Abbi, M.Kedir ve Gamal, Ibrahim, (2011), “ROSCAs In Urban Ethiopia: Are The Characteristics Of The Institutions More Important Than Those Of Members?”, *Journal Of Development Studies*, 47 (7), s. 998-1016.
- Abdullah, Deyye Abdülmecid, (2005), *Kavaid Davabetul Fıkhiyye Li Ahkamı Mebi Fi Şeria İslamiyye*, 1.Baskı, Amman, Darün Nefais.
- Aduda, Josiah ve Obondy, Stephen, (2021), “Credit Risk Management and Efficiency of Savings and Credit Cooperative Societies: A Review Of Literature”, *Journal of Applied Finance & Banking*, 11(1), s. 99-120.
- Afşar, Aslı, (2007), “Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36 (1), s. 188-198.
- Agarwalla, Sobhesh Kumar, Barua, Samir K., Joshy, Jacob ve Varma, Jayanth R., (2016), “Chit Fund Participation and Sources of Economic Value, Field Survey Analysis Report”, 07.06.2021, <https://Faculty.İima.Ac.İn/~İffm/Literacy/Chit-Fund-Field-Survey-Report.Pdf>
- Ahmed, Salahuddin, (2006), *Islamic Banking Finance and Insurance: a Global Overview*, Kuala Lumpur-Malezya, Noordeen Publishing.
- Akbulak, Yavuz ve Özgüç, Erkan, (2004). "Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslami Finansal Araçlar ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler" *Aktive Bankacılık ve Finans Dergisi*, 39 (1), s. 70-88.
- Akdemir, Süleyman, (2018), “Faizin Yarattığı Toplumsal Sorunlara Alternatif Arayışlar: Para Peşin Mal Vadeli Selem Sözleşmelerine Yenilikçi Bir Yaklaşım”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), s. 78-109.
- Akpolat, Oğuz Mustafa, (2018), *Konut Satın Alma Maliyet Analizleri: Bankalar-Katılım Bankaları elbirliği Sistemi Karşılaştırması*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Aktan, Hamza (2001), “İstisna”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt.23, İstanbul, TDV Yayınları.

- Aktepe, İshak Emin, (2010), *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul, Hayat Yayın Grubu.
- Aktepe, İshak Emin, (2013), *Sorularla Katılım Bankacılığı*, TKBB Yayınları, Yayın No: 4, İstanbul, Erkam Matbaası.
- Akyüz, Osman, (2020), “Faizsiz Taşit ve Konut Edindirme”, *Katılım Finans Dergisi*, 17 (1), s. 60-63.
- Alkın, Erdoğan, Yıldırım, Kemal ve Özer, Mustafa, (2005), *İktisada Giriş*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Alkış, Alpaslan, (2018), “İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri”, *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), s. 120-133.
- Alrıfai, tarıq, (2017), *İslami Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 1.Baskı, Ankara, Buzdağı Yayınevi.
- Alswaidan, Mohammed W., (2017), *An Investigation of Sukuk Structure Risk*, Portsmouth Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İngiltere.
- Altaş, Gökben, (2008), “Sermaye Piyasası Gündem”, *İslami Finans Sistemi*, 69 (1), s. 18-30.
- Altunışık, Remzi ve Coşkun, Recai, (2010), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 6. Baskı, İstanbul, Sakarya Yayıncılık.
- Ambec, Stefan ve Treich, Nicolas, (2003), “ROSCAs As Financial Agreements To Cope With Social Pressure”, *Le Laboratoire d'Economie Appliquée de Grenoble*, Working Paper; 2003-01.
- Anderson, Sıwan ve Baland, Jean-Marie, (2002), “The Economics of ROSCAs and Intrahousehold Resource Allocation”, *Quarterly Journal of Economics*, 117 (3), s. 963-995.
- Angell, Nicholas B., (1994), “Islamic and Western Banking: Part II”, *Middle East Execustive Reports*, 17 (1), s. 9.
- Apaydın, H. Yunus, (2001), “Karz-ı Hasen”, *Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Cilt.24, İstanbul, İSAM Yayınları.
- Ardener, Shirely, (1964), “The Comparative Study of Rotating Credit Associations”, *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 94 (2), s. 201–229.

- Arıkan, Rauf, (2011), *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, 1.Basım, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Artun, Erman, (1993), “Tekirdağ Adetlerinden Bocuk Gecesi ve Sedenka”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 29 (1-2), s. 34-52.
- Aslan, Hakan, (2015), “Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Uluslararası İslam Ekonomisi Ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s. 93-117.
- Astuti, Dyah W., (2009), “Housing Finance Scheme for The Poor Using Islamic Microfinance System: A Promising Approach to Enabling Strategy”, *Informal Settlements and Affordable Housing*, 3 (5), s. 43-57.
- Asutay, Mehmet, (2007), “A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding For An Alternative Economic System”, *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 1(2), s. 8.
- Aybakan, Bilal, (2009), “Selem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt.36, İstanbul, TDV Yayınları.
- Aydın, Fatih Mehmet, (2017), *Tasarrufa Dayalı Yardımlaşma Usulü Finansman Modelleri ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi*, Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı VII, Ankara, Diyanet Başkanlığı Yayınları.
- Aydın, Nurhan ve Başar, Mehmet, (2019), *Finans Matematiği*, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ayub, Muhammad, (2007), *Understanding Islamic Finance*, Chichester, İngiltere, John Wiley & Sons Ltd.
- Baştürk, Z. Hülya, (1989), *Türkiye’de Konut Politikası: Finansman Tedariki ve Kullanma Metodolojisi Üzerine Optimal Bir Yaklaşım*, Ankara, DPT Yayınları.
- Battal, Ahmet, (2012), “Modern Faizsiz Finansman Araçlarından GES ve Teverruk’un Fıkhi Tahlili” isimli çalışmaya ilişkin Müzakere, Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri” Tebliğler ve Müzakereler Kitabı, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Bayaner, Ahmet, (2014), “Kooperatiflerin Ekonomideki Rolü”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 14 (28), s. 53-70.
- Bayındır, Servet, (2005), *İslam hukuku penceresinden faizsiz bankacılık*, İstanbul, Rağbet Yayınları.

- Bayındır, Servet, (2015), *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans Para ve Sermaye Piyasaları*, İstanbul, İmak Ofset Basım Yayın.
- Beck, Michaela, (2012), *Impact Of Accumulating Savings and Credit Associations on Child Well-Being Evidence from World Vision Groups In Mozambique*, Faculty of Social Sciences and Philosophy and The Faculty of Business Administration and Economics of The Philipps, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Marburg.
- Besley, Timothy, Coate, Stephen ve Loury, Glenn, (1993), “The Economics Of Rotating Savings And Credit Associations”, *The American Economic Review*, 83 (4), s. 792-810.
- Beybur, Mustafa ve Çetinkaya Murat (2021), “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemine Jak Bankacılık ve Karz-I Hasen Sistemi Önerisi”, *The Journal of Social Science*, 5 (9), s. 269-281.
- Billah, Ma’sum M., (2002), “Legal Capacity to Contract of Takaful: An Islamic Jurisprudential Consideration”, *International Journal of Islamic Financial Services*, 4(1), s. 1-8.
- Bilgili, İsmail, (2011), *İslam Hukukunda Ma’dûmun Satımı*, Konya, Nadir Kitap.
- Bilgin, Necdet ve Tanıyıcı, Şaban, (2008), “Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2008(2), s. 136-159.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, (1970), *Hukuku İslamiye ve Istılahtı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt.7, İstanbul, Bilmen Yayınevi.
- Birsin, Mehmet ve Ötegeçeli, Hatice, (2019), “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi Ve Fıkhîmeşruiyeti Üzerinde Yapılan Değerlendirmeler”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 10(1), s. 85-114.
- Bouman, Fritz, (1995), “Rotating and Accumulating Savings and Credit Associations: A Development Perspective”, *World Development*, 23(3), s. 371-384.
- Brannen, Conner ve Connor, Damien Sheehan, (2016), “Evaluation of The Impact of Village Savings and Loan Associations Using A Novel Survey Instrument”, *Development Southern Africa*, 33 (4), s. 502-517.
- Campbell, R. McConnell ve Stanley, L. Brue, (2008), *Macroeconomics: Principles, Problems, and Policies*, 17.Baskı, Boston, The McGraw-Hill Book Company.

- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice, (1997), *Finansal Pazarlar Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri*, İstanbul, Beta Basımevi.
- Canbaz, Muhammet Fatih, (2019), *İslami Finans Aracı Olarak Karz-I Hasen ve Katılım Bankaları için Bir Model Önerisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon.
- Canbaz, Muhammet Fatih ve Erden, Ahmet Sami, (2020), “Katılım Bankalarında Mudarebe Finansmanını Engelleleyen Faktörler”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (4), s. 646-658.
- Chaisatien, Warren, (2014), “Arisan and the rise of m-commerce in Indonesia”, 15.09.2021, <https://www.ericsson.com/en/blog/2014/9/arisan-and-the-rise-of-m-commerce-in-indonesia>.
- Chong, Beng Soon ve Liu, Ming Hua, (2009), “Islamic Banking: Interest-Free Or Interest-Based”, *Pasific-Basin Finance Journal*, 17 (1), s.125-144.
- Churchill, Gilbert A., (1999), *Marketing Research: Methodological Founations*, The Dryden Press.
- Cieleback, Marcus, (2003), “Prepayment of Mortgage Borrowers Having a Bauspar Loan”, *Property Management*, 21 (4), s. 242-259.
- Civelek, Mustafa Emre (2018), *Yapısal Eşitlik Modellemesi Metodolojisi*, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Collins, Daryl, Morduch, Jonathan, Rutherford, Stuart ve Ruthven, Orlanda, (2009), *Portfolios of The Poor: How The World’s Poor Live On \$2 A Day*, New Jersey, Princeton University Press
- Çakır, Mustafa, (2018), *İslam Hukuku Açısından Teverruk İşlemleri*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- Çekin, Ömer, (2018), *Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi ve İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çelik, İsmail, (2016), “İslam Finans Sisteminin Geleceğinin Aksiyomları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 49 (1), s. 159-182.
- Çiydem, Fatmanur, (2019), “İslam Fıkında İstisna/ Eser Sözleşmesi”, *İpekyolu Dergisi*, 381 (1), s. 58-59.

- Çoban, Aykut Namık, (2012), “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (3), s. 75-108.
- Çürük Akten, Suna, (2013), *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya
- Darçın, Ahmet Cüneyt, (2007), *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Davis, Fred D., (1989), “Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use and User Acceptance of Information Technology”, *MIS Quarterly*, 13(3), s. 319-340.
- Dichter, Thomas ve Harper, Malcolm, (Ed.), (2007), *What’s Wrong With Microfinance?*, West Yorkshire, Rugby Warwickshire: Intermediate Technology Publications.
- Dinç, Yusuf, (2019), *Tasarrufa Dayalı Finans*, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Doğan, Nuri ve Başokçu, Oğuz, (2010), “İstatistik Tutum Ölçeği İçin Uygulanan Faktör Analizi ve Aşamalı Kümeleme Analizi Sonuçlarının Karşılaştırılması”, *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1 (2), s. 65-71.
- Döndüren, Hamdi, (1993), *Çağdaş Akademik Problemlere İslami Yaklaşımlar*, İstanbul, Çelik Yayınevi.
- Döndüren, Hamdi, (2011), “Faiz Yasağı ve Finansman Sağlama Yöntemleri, Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri”, 08-09 Mayıs 2010 Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı, İstanbul,
- Döndüren, Hamdi, (2012), *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi*, İstanbul, Erkam Yayınları.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, (1996), “Garar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt.13, İstanbul, TDV Yayınları.
- Drews, Gerald, (1991), *Der Bauspar-Ratgeber*, Münih, Wilhelm Heyne Verlag.
- Durmuş, Abdullah, (2010), “Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukûk ve Fıkhî Açından Tahlili”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16 (1), s. 141-156.
- Ebu Davud, İmam Hafız, (2014), *Sünen-i Ebi Davud ve Tercemesi*, 1.Baskı, (Çev.İbrahim Koçaşlı), İstanbul, Erkam Yayınları.
- El-Azîmâbâdî, Muhammed Eşref, (1995), *Avnu’l-Ma’bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, C.IX, Beyrut:Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.

- El-Mevsili, Abdullah Bin Mahmut Bin Mevdud, (1998), *El İhtiyar Li Talili'l Muhtar*, (Çev.Eş-Şeyh Züheyr Osman), Beyrut, Dâru'l-Kütüb.
- Erdem, Mahmut ve Tatlı, Halim, (2020), *Teorik ve Pratik Bakımdan Dünyada ve Türkiye'de İslami Finans*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Ergüven, Murat ve Kaya, Ferudun, (2016), “Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1), s. 24-39.
- Ergüven, Murat, (2019), *Tasarrufa Dayalı Finans Sistemi için İslami Finans İlkelerine Uygun Model Önerisi*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ergüven, Murat, (2021), *Tasarrufa Dayalı Finans Sistemi*, 1.Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi.
- Erkuş, Adnan, (2013), *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*, 4. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Erol, Isıl ve Patel, Kanak, (2004) “Housing Policy and Mortgage Finance in Turkey During the Late 1990s Inflationary Period”, *International Real Estate Review*, 7 (1), s. 98-120.
- Er-Razi, Ebubekir Ahmet b. Ali, (1992), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (Çev. Muhammed Es-Sadık Kamhavi), beyrut, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî.
- Ersoy, Arif ve Altundere, Merve Büşra, (2017), “The Market Institution And The State İn Islamic Economics: From Past To Present And Future,” *International Journal of Economics, Management and Accounting*, 25 (2), s. 253-284.
- Eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, (1964), *Fethu'l-kadîr el-Cami' beyne fenni'r-rivâye ve'd-dirâye min İlmi't-Tefsîr*, 1.Cilt, Kahire, Matbaatü Mustafa.
- Evli, Mustafa, (2016), “El Birliği Sistemleriyle Ev Almaya Emin miyiz?”, *Kitap ve Hikmet Dergisi*, 13 (1), s. 28-33.
- Farha, Leilani, (2017), 79. “Decent, Affordable, Adequate And Healthy Housing For All” 79. UNECE oturumu, 7 Haziran 2021, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/hlm/sessions/docs2017/Day_2_presentations/2.13_Leilani_Farha_Intervention.pdf

- Fishbein, Martin ve Ajzen, Icek, (1975), *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*, United States of America, Addison-Wesley Publishing Company.
- Gait, Alsadek H. ve Worthington, Andrew C. (2007), “A Primer On İslamic Finance: Definitions. Sources, Principles And Methods”, *University Of Wollongong, School of Accounting and Finance Working Paper Series No:07.05.2007*
- Gan, Christopher ve Nartea, Gilbert, (2016), *Microfinance In Asia*. Singapur. World Scientific Publishing.
- Ganapathyraman, Sankararaman, (2012), “Chit Fund: Is İt an Investment Destiny?” *The İnternational Journal Research Journal of Social Science & Management*, 02 (01), s. 42-50.
- Geray, Cevat, (1993), *1990’lı Yılların Başında Konut Kesimi ve Kooperatifçilik*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Greuning, Hennie Van ve Iqbal, Zamir (2008), “Risk Analysis for İslamic Banks”, 7 Haziran 2021, <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/688471468143973824/risk-analysis-for-islamic-banks.pdf>,
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin, (1859), *Râmûzü'l-ehâdîs*, (Çev. Seyid Avcı), İstanbul, Serhat Yayınevi.
- Günel, Gülin, (1982), *Konut Kurultayı*, Ankara, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayınları.
- Günay, Hacı Mehmet, Görmüş, Şakir, Koç, İlker ve Çekin, Ömer, (Ed.), (2017), *Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi*, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Günay, Muzaffer (2009), “Konut Yapı Kooperatifleri, Misyonu Gereği Yarı Özerk Kamu Kurumu Statüsüne Kavuşturulmalıdır”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15), s. 33-48.
- Gündoğdu, Aydın, (2021), *Katılım Bankacılığında Kâr Dağıtım Sisteminin Analizi ve Türkiye Uygulaması için Yeni Bir Öneri*, Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Güner, Mehmet Fatih, (2019), “Tarımsal Kalkınma Projesi Memleket Sandıklarından Türkiye’nin En Büyük Bankasına Dönüşüm: Ziraat Bankasının Osmanlı Dönemi Kuruluş ve Örgütlenme Süreci”, 3. Uluslararası Gıda ve Tarım Ekonomisi Konferansı, Alanya, Türkiye.

- Güney, Necmeddin, (2013) *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Gürbüz, Sait (2019), *AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, Sait ve Şahin, Faruk,(2017), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Felsefe– Yöntem – Analiz*, 4.baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Güven, Mehmet, (Ed.), (2018), *İslami Finans, Küreselleşen Dünyada İşletmelere Etki Eden Temel Faktörler*, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Hacak, Hasan, (2019), *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi*, İstanbul, Ensar Yayınları.
- Hair, Josep F., Anderson, Rolph E., Tahtam, Ronald L. ve Black, William C, (1998), *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall.
- Hameed, Shahul, (2009), *Accounting and Auditing for Islamic Financial Institutions*, Kuala Lumpur, Malezya, Ampang press Sdn, Bhd
- Hammad, Nezh, (1996), *İktisadî Fıkıh Terimleri*, (Çev. Recep Ulusoy), İstanbul, İz Yayıncılık.
- Hammad, Nezh, (2008), *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Mâliyye ve'l-İktisâdiyye fî Luğati'l-Fukaha, Dâru'l-Kalem*, Kuveyt, Dimaşk Komisyon, el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, Vezâratü'l-Evkâf ve Şuûni'l-İslamiyye.
- Hassan, M. Kabir ve Lewis, Mervyn, (Ed.), (2007), *Islamic Critique Of Conventional Financing*, *Handbook of Islamic Banking Surrey*, Edward Elgar Publishing Inc.
- Hayta, Ateş Bayazıt, (2008), “Ailelerin Tasarruf ve Yatırım Eğilimlerinin İncelenmesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (2), s. 347.
- Hazar, Nureddin, (1990), *Kooperatifçilik Tarihi*, 3. Baskı, Ankara, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları.
- Hurşit, Erdem, (2018), *İslami Finans'a Finansal Formüllerin Entegre Edilmesi, Kar Payı/Faiz Karşılaştırması*, 06.07.2021, <http://erdemhursit.blogspot.com/2018/02/islami-finansa-finansal-formullerin.html>
- <https://data.tuik.gov.tr>, (2018), 07.06.2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kurumsal-Sektor-Hesaplari-2018-30894#:~:text=Hanehalk%C4%B1%20>

tasarrufunun%20harcanabilir%20gelire%20oran%C4%B1,y%C4%B1%C4%B1nda%20%13%2C9%20oldu.

<http://mis.thesavix.org>, (2021), <http://mis.thesavix.org/dashboard/admin>, 10.10.2021.

Iqbal, Zamir ve Mirakhor, Abbas,(2011), *An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*,2. Baskı, Singapur, John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd.

Iswanto ve Darmawan, Dadang, (2017), “The Role Of Microfinance In The Rural Development Process; Case Study Of Tandem Hilirı Village, Hamparan Perak Sub District, District Of Deli Serdang”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 141 (1), s. 312-317.

Izadyar, Amir Behnam ve Ragnath, Feroza, (2014), “A New Perspective of Benevolent Loan, Qard Al-Hassan, Using Upfront Payment ‘Mesbah Point’”, *International Journal of Economics*, 01 (03), s. 45-58.

İbn Teymiyye, (2021), *Mecmü’u Fetava*, 1. Baskı, İstanbul, Darul İman Yayınları.

Jamaldeen, Faleel, (2012), *Islamic Finance For Dummies*, New Jersey, John Wiley&Sons. Inc.

Jayas, Digvir S., White, Noel, D.G., ve Muir, William E., (Ed.), (1994), *Stored-Grain Ecosystems*, New York, Taylor & Francis Group.

Jayaseelan, Natarajan, (2000), *Micro-Finance: A Panacea For Rural Bankers*, Kenya Iba Bulletin.

Joshi, Madhusudan S., (1972), “The Role of Contractual Savings”, *Finance & Development*, 9 (4), s. 43-50.

Kabuya, Francois I., (2015), “The Rotating Savings And Credit Associations (ROSCAs): Unregistered Sources Of Credit In Local Communities”, *Iosr Journal of Humanities and Social Science*, 20 (8), s. 95-98.

Kahf, Monzer ve Tariqullah, Khan, (1992), “Principles of Islamic Financing”, 7 Aralık 2020, <https://irti.org/product/principles-of-islamic-financing-a-survey/>

Kahyaoglu, Mehmet Burak, Alpay, Elif Ensari ve Yavuz, Murat, (2016), “Why People Participate ROSCA? New Evidences From Turkey”, *Journal Of Business, Economics And Finance*, 5 (2), s. 242-257.

Kanlı, İmam Bakır, (2016), “Sürdürülebilir Gelişmeyi Sağlamada Stratejik Bir Araç: Mahalle Kooperatifleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 25 (3), s. 1-34.

- Kaplan, Ebubekir, (2021), Tasarruf Finans Sektörü Devlet Denetimi ile Hak Ettiği Değere Ulaşacak, 21.12.2021, <https://www.cozumtasarruf.com.tr/tasarruf-finans-sektoru-devlet-denetimi-ile-degerine-ulasacak/>
- Kapoor, Mudit, Schoar, Antoinette, Rao, Preethi ve Buteau, Sharon, (2012), “Chit Funds As an Innovative Access to Finance for Low-Income Households”, *Sage Journals*, 3 (3), s. 287-333.
- Kar, Muhsin ve Taş, Sami, (Ed.), (2008), *Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular*, Bursa, Ekin Kitapevi.
- Karabatak, Nazan Bektaş, (2018), “İmece Kültürü ve İmece Kelimesi Üzerine”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (1), s. 490-501.
- Karakaş, Cem ve Özsan, Onur, (2005), “Turkey: Rapid Progress Towards A Secondary Mortgage Market”, *Housing Finance International*, 20 (2) s. 37-48.
- Karaman, Hayreddin, (1992), *İslam'da Banka ve Sigorta*, İstanbul, Nesil Yayınları.
- Karaman, Hayrettin, (2012), *Mukayeseli İslam Hukuku*, Cilt 2, 9. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Karasar, Niyazi, (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 24.Baskı, Ankara, Nobel Yayınları.
- Kargı, Nihal, (1998), *Ekonomik Kalkınma, Tasarruf ve Sermaye Piyasası İlişkileri: Türkiye Örneği*, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Khan, M. Fahim, (1991), “Comperative Economics of Some Islamic Financing Techniques”, *Islamic Economic Studies*, 2 (1), s. 47-89.
- Khan, M. Fahim, (1985), “Macro Consumption Function in an Islamic Framework”, *Journal of Research in Islamic Economics*, 1 (2), s. 140-165.
- Kılıç, Metin ve Güçlü, Fatih, (2020), “İslami Finansın Dünyadaki Gelişimi ve İslami Finansa Yön Veren Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16 (1), s. 75-91.
- Kılıç, Selim, (2007), “Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye’deki Uygulamaları”, *Yönetim ve Ekonomi*, 14 (1), s. 231-246.
- Kiwelu, Paress, (2016), *The Role of Savings and Credit Cooperative Societies (SACCOs) In Financial Intermediation: A Survey Study In Kinondoni Municipality*, Master Business Administration University of Tanzania, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tanzania.

- Kocatepe, Denizmen Özlem, (2014), *Onuncu Kalkınma Planı, Yurtiçi Tasarruflar, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: KB: 2902, ÖİK: 742, Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Koç, İlker ve Aykaç Alp, Elçin, (2020), “Konut Finansmanında Yapı Tasarrufu Yöntemi, Risk Modelleri ve Vasicek Kısa Vadeli Faiz Oranı Modeli İle Ampirik Bir Uygulama”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Sabri Orman Özel Sayısı, s. 310-334.
- Koç, İlker, (2017), *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminin İşleyişi*, Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı VII, Ankara, Diyanet Başkanlığı Yayınları.
- Kodres, Laura E., (2013), “What is Shadow Banking”, *Finance and Development*, 50 (2), s. 42-43.
- Korkmaz, Sefer, (2019), *Hile-İ Şer‘İyye Bağlamında Türkiye’deki Faizsiz Konut Finansman Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kotay, Fatih, (2010) , “Konut Yapı Kooperatifleri”, *Vergi Raporu*, 129 (1), s. 76-96.
- Köroğlu, Mehmet, (1995), *İslam Hukukunda Fiyat Tahdidi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kulu, Cemal, (1983), *Toplu Konut Finansman, Kredi ve Vergi Sorunları*, Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti, 25-26 Mart 1982 XIII. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, Ankara. Ankara Üniversitesi SBF. Yayınları.
- Kumbasar, Murat, (2016), “Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (5), s. 155-166.
- Kurt, Gülşah Doğan ve Okur, Mustafa, (2019), “Gayrimenkul Finansmanında Katılım Bankacılığı İçin Alternatif Bir Finansman Modeli: İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Modeli”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 8 (16), s. 207-219.
- Kurtuluş, Kemal, (1998), *Pazarlama Araştırmaları*, İstanbul, Avcıol Basım.
- Kwai, Melania D. Ve Urassa, Justin K., (2015), “The Contribution of Savings and Credit Cooperative Societies to Income Poverty Reduction: A Case Study of Mbozi District, *Tanzania-Journal of African Studies and Development*, 7 (4), s. 99-111.
- Lada, Suddin, Tanakinjal, Harvey Geoffrey ve Amin, Hanudin, (2009), “Predicting Intention to Choose Halal Products using Theory of Reasoned Action”,

International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 2 (1), s. 66-76.

Lasagni, Andrea ve Lollo, Eleonora, (2011). “Participation in Rotating Savings and Credit Associations in Indonesia: New Empirical Evidence on Social Capital” *Economia e Politica Economica*. 2011 (5), s. 1-35

Laux, Hans, (1993), *Bausparwissen Für Bankkaufleute*, Frankfurt, Baufinanzierungs und Anlageberater.

Lea, Michael J.ve Renaud, Bertrand, (1995), *Contractual Savings For Housing: How Suitable Are They For Transitional Economies?*, Washington, World Bank Publications.

Low, Alaine, (1995), *A Bibliographical Survey Of Rotating Savings And Credit Associations*, Oxford, 0x2 7dz

Malhotra, N.K., (1996), *Marketing Research, An Aplied Orientation*, New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddie River.

Mannan, Mohammad Abdul, (1980), *İslam Ekonomisi: Teori ve Pratik*, 4. Baskı, (Çev. Bahri Zengin ve Tefik Ömeroğlu), İstanbul, Fikir Yayınları.

Mersland, Roy, (2019), “Global Indicators of Savings Groups”, 01.07.2021, www.researchgate.net/publication/333238735_Global_Indicators_of_Savings_Groups.

Nakip, Mahir, (2003), *Pazarlama Araştırmaları*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Nayar, C.P.S., (1986), “Can A Traditional Financial Technology Co-Exist With Modern Financial Technologies? The Indian Experience”, *Savings and Development*, 10 (1), s. 31-58.

Nebati, Nureddin, (2019), “Tasarrufa Dayalı Finansman Sektörünün Büyüklüğü 15 Milyar Lirayı Aştı”, 07.06.2021, www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tasarrufa-dayali-finansman-sektorunun-buyuklugu-15-milyar-lirayi-asti-41465496.

Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Karatay Üniversitesi, (2015), Faiz, Borsa, Zekât, Sigorta ve Yeni Ticari Uygulamalar, 15-18 Ekim 2015 II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi. Konya, Türkiye.

Nuwagaba, Arthur, (2012), “Savings and Credit Cooperative Societies (SACCOs) as A Source of Financing Agriculture. Challenges and Lessons Learnt”, *Journal of Environment and Earth Science*, 2 (11), s. 109-114.

- Obaidullah, Mohammed, (2005), "Islamic Financial Services", *Islamic Economics Research Center*, <https://www.researchgate.net/publication/266149378>
- Ocak, Attila, (2006), *Türk Konut Sektöründe, Maliyet- Etkinlik Analizi: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetim, Konut Yapı Kooperatifleri ve Özel Kesimde Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.
- Okur, Mustafa ve Çatıkkaş, Özgür, (2018), "Bir Gölge Bankacılık Uygulaması Olarak Gayrimenkul Finansmanında Alternatif Bir Faizsiz Finansman Modeli: İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Modeli", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), s. 384-400.
- Olson, James M. ve Zanna, Mark P., (1993), "Attitudes and Attitude Change", *Annual Review of Psychology*, 44 (1), s. 117-154.
- Onur, Mehmet, (2018), *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi ve Rizikolu Akitler*, Ankara, Astana Yayınları.
- Orhan, Z. Osman ve Erdoğan, Seyfettin, (2008), *İktisada Giriş*, Ankara, Palme Yayıncılık.
- Osuntogun, Adeniyi ve Adeyemo, Remi, (1981), "Mobilization of Rural Savings and Credit Expansion By Pre-Cooperative Organizations in South Western Nigeria", *Savings And Development*, 5 (4), s. 247-260.
- Öcal Özkaya, Hatice Gökçen, (2018), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Tasarrufları Etkileyen Değişkenler ve Bankacılık İlişkisi; Panel Veri Analizi*, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Özen, Yener ve Gül, Abdulkadir, (2007), "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren Örneklem Sorunu", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (7), s. 394-422.
- Özlale, Ümit ve Karakurt, Alper, (2012), "Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması için Politika Önerileri", 7 Haziran 2021, http://www.tbb.org.tr/dosyalar/arastirma_ve_raporlar/ozlale.pdf,
- Özsoy, İsmail, (1997), *Özel Finans Kurumları*, İstanbul, Asya Finans Kültür Yayınları.

- Öztürk, Muhammet Kürşat ve Yumuşak, İbrahim Güran, (2020), “Fon Toplama Yöntemi Olarak Yatırım Vekâleti ve Türkiye Uygulaması”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 6 (1), s. 1-23.
- Pekdemir, Işıl Mendeş ve Turan, Aygül Dönmez, (2018), “Davranış Teorilerinin Bireysel, Sosyal ve Normatif Açından Kavramlaştırılması: BSN Davranış Modeli Önerisi”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 29 (85), s. 127-186.
- Peynircioglu, Nevin, (1988), *Türkiye’de Konut Finansmanında Uygulanan Yöntemlerin Değerlendirilmesi*, Ankara, DPT Yayınları.
- Radoff, Morris L. ve White, Frank F., (1970), *Maryland Manual 1969-1970*, Maryland, The Hall Of Records Commission Hall of Records Annapolis.
- Rajagopalan, R., (1996), *Strategies for The Models Of Tomorrow*, Anand, Institute of Rural Management.
- Rajasekhar, Durgam, (1994), *Savings And Credit Systems Of The Poor-Some Non-Governmental Organisations Experiences*, Bengaluru, Novib and Hivos.
- Sakarya Üniversitesi ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2016), 20 Mayıs 2016 Elbirliği Sistemi. Tasarrufla Dayalı Faizsiz Finansman Çalıştayı, Sakarya, Türkiye.
- Salah, Omar, (2011), *Islamic Finance: The Impact of the AAOIFI Resolution on Equity-Based Sukuk Structures*, TISCO Working Paper Series on Banking, Finance and Services, Yayın No. 2011/02.
- Samar, Mahmut, (2019), *İslami Finans Ürünlerinde Akitlerin Birleştirilmesi*, 1.Baskı, İstanbul, Hikmetevi Yayınları.
- Sami, Şemsettin, (1985), *Temel Türkçe Sözlük; Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî*, Birinci Baskı, Cilt: 3, İstanbul, Karakuşak Basın ve Yayın.
- Sancak, Ercan ve Demirci, Nedret, (2012), “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme için Tasarrufların Önemi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), s. 159-198.
- Sancar, Mustafa Afşın, (2019), “Türkiye’de Teverruk ve Yeniden Yapılandırmada Teverruka Alternatif Bir Ürün Olarak Yeniden Yapılandırma Tekafül Fonu”, *Uluslararası İslam Dergisi*, 5 (2), s. 169-195.

- Sandsor, Astrid Marie Jorde, (2010), *The Rotating Savings And Credit Association - An Economic, Social And Cultural Institution*, Department of Economics University of Oslo, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Norveç.
- Saripek, Doğa Başar, (2017), “İhtiyaç” Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı”, *İnsan&İnsan*, 4 (12), s. 43-65.
- Schiebel, Heinrich, (1991), *Bausparen: Hilfe Zur Selbsthilfe*, Frankfurt, Dtv (Deutsche Taschenbuch Verlag).
- Selçuk, Mervan, (2019), *Türkiye’de İslam İktisadı Alan İzleme Raporları:1*, İstanbul, İlke Yayınları.
- Seyrek, İsmail ve Mızırak, Zekeriya, (2009). "Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), s. 383-394.
- Sezer, Aliye, (2011), *Konut Finansman Sistemleri ve Türkiye Uygulaması*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Shafiq, Ahsan, (2019), “Tekafül ve Tasarrufa Dayalı Finans”, *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Çalıştayı, Türkiye’de İslam İktisadı Alan İzleme Raporları:1*, İstanbul, İlke Yayınları.
- Shafique, Aisha ve Abdulaziz, Moshfique, (2019), “Self-Help Groups as Enhancing Factor for The Socio-Economic Development of People in Modern Society”, *Journal of Economic and Social Research*, 18 (Özel Sayı.1), s. 21-30.
- Shanmugan, Bala ve Zahari, Zaha Rina, (2009), *A Primer on Islamic Finance*, The Research Foundation of CFA Institute.
- Sırım, Veli, (2016), “İslam İktisadında İhtiyaç Kavramı”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 23 (2), s. 910-919.
- Sims, Randi L., (2000), *Bivariate Data Analysis: A Practical Guide*, New York: Nova Science Publishers.
- Sipahi Beyaz, Banu, (2021), “Hanehalkı Tasarruf Oranının Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri: GMM Yaklaşımı”, *Journal of Yasar University*, 16 (61), s. 248-263.
- Stattin, Eric L., (1977), “Does Government Regulation Work?”, *University of Mississippi Touche Ross Publications*, 23 (1), s. 33-37.

- Sunar, Lütfi, (2019), “Sunuş”, *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Çalıştayı, Türkiye’de İslam İktisadı Alan İzleme Raporları:1*, İstanbul, İlke Yayınları.
- Şahin, Osman, (2006), “İslam Hukuk Metodolojisinde Zerayi ve Uygulaması”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), s. 209-244.
- Şimşek M.Şerif ve Çelik, Adnan, (2016), *İşletme Bilimine Giriş*, Konya, Eğitim Yayınevi.
- Taban, Sami ve Kar, Muhsin, (2015), *Kalkınma Ekonomisi*, 2.Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi.
- Taib, Fauziah Mohd ve Ramayah, Thurasamy, (2008), “Factors Influencing Intention to Use Diminishing Partnership Home Financing”, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 1 (3), s. 235-248.
- Tanrıverdi, Hasan, (1998), *İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Vekâlet Akdi*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlamamış Doktora Tezi, Şanlıurfa.
- Tarı, Recep ve Pehlivanoğlu, Ferhat, (2007), “Kocaeli İlinde Tüketici Davranışlarının Gelir-Harcama Grupları İlişkisi Açısından Analizi (Tüketim Harcamaları Profili)”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1), s. 192-210.
- Tariq, Malik H., (1994), *Housing Finance in the Developing Countries A Case Study of Lahore, Pakistan*, University of Central England in Birmingham, Yayınlamamış Doktora Tezi, İngiltere.
- Tavşancıl, Ezel, (2005), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*, Ankara, Nobel Basımevi.
- Tekerek, Süleyman, (2013), *Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden Elbirliği Sistemi Üzerinde Bir Çalışma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Terzi, Yüksel, (2019), *Anket, Güvenilirlik-Geçerlilik Analizi*, 28.12.2021, https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/1030_32625_1500.pdf.
- Tezbaşaran, Ata, (1996) *Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu*, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tok, Ahmet, (2009), *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*, Yeterlilik Etüdü, Ankara, SPK Hukuk İşleri Dairesi Yayınları.

- Tolefat, Abdulrahman Khalil ve Asutay, Mehmet, (2013), *Takaful Investment Portfolios: A Study of Composition of Takaful Funds in The Gcc And Malaysia*, Singapur, John Wiley&Sons.
- Tunalı, Halil, (2008), “Mortgage Sistemi: Temelleri, Gelişimi ve Krizi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 58 (1), s. 99-124.
- Türkan, Yavuz, (2019), *33 soruda İslami finans ve bankacılık*, Ankara, İmaj Yayıncılık.
- Türker, Baş, (2001), *Anket*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Türker, Hülya, (2010), *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye için Öneriler*, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Yayınları.
- Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi II. - Sonuç Bildirgesi, (2015), 02.11.2020, <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf>
- Usmani, Muhammad Taqi, (2002), *An Introduction To Islamic Finance, Arab And Islamic Laws Series*, Hollanda, Kluwer Law International.
- Uzunoğlu, Sadi, (1998), *Yeni Finansman Teknikleri*, 2.Baskı, İstanbul, Strata Yayınları.
- Üstün, Yusuf, (2014), “Tekafül; Kooperatif Sigortacılığında İslami Model”, *Karınca Dergisi*, 80 (927), s. 1-12.
- Vittas, Dimitri ve Skully, Michael, (1991), “Overview of Contractual Savings Institutions”, Working Paper Series: 605, The World Bank, 07.06.2021, <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/720261468739279003/overview-of-contractual-savings-institutions>.
- Wang, Jichuan ve Wang, Xiaoqian, (2012), *Structural Equation Modeling Applications Using Mplus*, İngiltere, John Wiley & Sons.
- www.bingol.edu.tr, (2021), 07.06.2021, www.bingol.edu.tr/media/210799/sayt-bolum12-Arastirma-Evreni-Orneklem-Secimi-ve-Olcum.pdf,
- www.statista.com, (2021), 07.06.2021, www.statista.com/statistics/756059/value-of-ROSCA-transactions-by-country/#statisticContainer,
- Yalçın, Ayhan, (1999), *Kira Elkitabı*, 1. Baskı, İstanbul, Geçit Yayınevi.

- Yanpar, Atilla, (2014), *İslami Finans İlke Araç ve Kurumları*. İstanbul, Scala Yayıncılık.
- Yasa, İbrahim, (1962), “Toplum Kalkınması ve Köylerimizde Yardımlaşma Gelenekleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17 (01), s. 89-115.
- Yaşlıoğlu, M. Murat, (2017), “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (Özel Sayı. 2017), s. 74-85.
- Yazıcı, Mehmet, (2019), “Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi”, *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2 (3), s. 224-235.
- Yazıcıoğlu, Yahşi ve Erdoğan, Samiye, (2004), *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara, Detay Yayıncılık
- Yean, Tan Wan, (2011), “Sukuk: Issues and The Way Forward”, 20.12.2021, [Http://www.İln.Com/Articles/Pub_1674.Pdf](http://www.İln.Com/Articles/Pub_1674.Pdf).
- Zikmund, William G., (1999), *Essentials of Marketing Research*, The Dreyden Press,
- Zuhayli, Vehbe, (1994), *El-Fıkhu'l-İslami ve Edilletüh*, Cilt.4, İstanbul, Risale Yayınları.
- Zuhayli, Wabbah, (2003), *Financl Transactions in Islamic Jurisprudence*, Cilt.1, Suriye, Dar Al Fikr Damascus Yayınları.

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıp katılmama oranın eşit	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
9) Tasarruf finansman şirketlerinde çalışan personelin samimi ve yardımsever tutumları tercihimizi etkiler.					
10) Tasarruf finansman sistemine katılanların sistemle ilgili düşünceleri tercihimizi etkiler.					
11) Tasarruf finansman sistemini tercih nedenim, faizsiz bir finansman sistemi olmasıdır.					
12) Tasarruf finansman şirketleri faaliyetlerinde İslami emirlere ve yasaklara göre hareket ederler.					
13) Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı reklamlar tercihimizi etkiler.					
14) Çevremdeki insanlar, tasarruf finansman sistemi aracılığıyla kullandıkları finansmanın daha bereketli olduğunu düşünürler.					
15) Tasarruf finansman şirketleri, yaptıkları finansal faaliyetlerin dine uygun olduğunu gösteren icazet belgesi almaları tercihimizi olumlu yönde etkiler.					
16) Yaşadığım çevrenin kültürü, tasarruf finansman sistemini tercih etmemi etkiler.					
17) Tasarruf finansman şirketlerinde sunulan hizmetlerden yeteri kadar haberdarım.					
18) Tasarruf finansman sistemi oldukça basit ve kolay anlaşılır bir sistemdir.					
19) Tasarruf finansman sistemindeki finansman işlemleri çok kısa sürede sonuçlandırılır.					
20) Tasarruf finansman şirketlerinin hizmet kalitesinden oldukça memnunuz.					
21) Tasarruf finansman sistemi ile ilgili yapılan kanuni düzenleme, tasarruf finansman şirketlerini tercih etmemi olumlu yönde etkiledi.					
22) Tasarruf finansman sistemi, yardımlaşmaya dayalı ve güvenilir bir finansman sistemidir.					
23) Tasarruf finansman şirketlerinin yaptığı işlemleri sorgulama ihtiyacı hissetmem.					
24) Tasarruf finansman şirketleri ev, araba, işyeri teslimatlarını zamanında yapmaktadırlar.					
25) Alınan ev, araba gibi varlıkların borç ödeninceye kadar teminat altına alınması için üzerine ipotek tesis edilmesi gereklidir.					
26) Tasarruf finansman sistemi, faizli finansman sistemlerine göre daha düşük maliyetlidir.					
27) Tasarruf finansman sisteminin maliyetleri, faizli finansman sistemlerine göre daha yüksek olsa da tasarruf finansman sistemini tercih ederim.					
28) Tasarruf finansman sisteminde verilen hizmetler karşılığında alınan organizasyon ücreti makul düzeydedir.					
29) Tasarruf finansman sisteminde taksitlerin zamanında ödenmemesi nedeniyle alınan gecikme bedeli diğer faizli sistemlere göre daha düşüktür.					
30) Tasarruf finansman sistemi, diğer finansman sistemlere göre daha uygun taksit ve daha esnek ödeme koşullarına sahiptir.					
31) Tasarruf finansman sisteminin şeffaf bir finansman sistemi olduğuna inanıyorum.					
32) Tasarruf Finansman sistemi, İslami katılım bankalarının sistemlerinden farklıdır.					
33) Tasarruf finansman şirketlerinin arasında pek farkı yoktur. Çalışma prensipleri aynıdır.					

Anketimiz bitmiştir. Katıldığınız için teşekkür ederiz...

Ek-2: Etik Kurulu İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 07.05.2021-E.14874

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı :92342550/302.01.08/14874
Konu :Etik Kurulu İzni

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yavuz TÜRKAN

Doktora tezi danışmanı olduğunuz Mehmet BÜKEY'in tezinde kullanılmak üzere Tarafınızdan Kurulumuza sunulan "Tasarruf Finansman Sisteminin Tercih Nedenleri ve Bir Model Önerisi" isimli araştırma Kurulumuz tarafından etik yönden değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; söz konusu anket çalışmasının Üniversitemiz Etik Kurul Yönergesi ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve araştırma etiği açısından "UYGUN OLDUĞUNA" oy birliği ile karar verilmiştir.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehmet ÇİFTÇİ
Kurul Başkanı

e-imzalıdır
Prof. Dr. Bahri PATİR
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Enis KARABULUT
Üye Vekili

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ersin ERKAN
Üye Vekili

e-imzalıdır
Prof. Dr. Kağan KÖKTEN
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mustafa AGÂH
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Yunus ESEN
Kurul Başkanı Yardımcısı

e-imzalıdır
Arş. Gör. Fatma ARVAS
Raportör

29.04.2021 Kur.Bşk

: Prof. Dr. M.ÇİFTÇİ

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü Selahaddin-i Eyyûbi Mah. Üniversite Cad. No:1 BİNGÖL/TÜRKİYE
Tel:0426 216 00 12-13-14-15 Faks:0426 213 10 20
E-Posta :basinyayin@bingol.edu.tr Elektronik Ağ :www.bingol.edu.tr

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır..

EK-3: SPSS Amos Uyum Göstergeleri

CMIN

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	77	618,451	358	,000	1,728
Saturated model	435	,000	0		
Independence model	29	12973,856	406	,000	31,955

RMSEA

Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
Default model	,044	,038	,049	,968
Independence model	,284	,280	,289	,000

Baseline Comparisons

Model	NFI Delta1	RFI rho1	IFI Delta2	TLI rho2	CFI
Default model	,952	,946	,979	,976	,979
Saturated model	1,000		1,000		1,000
Independence model	,000	,000	,000	,000	,000

RMR, GFI

Model	RMR	GFI	AGFI	PGFI
Default model	,047	,901	,879	,741
Saturated model	,000	1,000		
Independence model	,146	,220	,165	,206

AIC

Model	AIC	BCC	BIC	CAIC
Default model	772,451	785,539	1076,650	1153,650
Saturated model	870,000	943,938	2588,530	3023,530
Independence model	13031,856	13036,785	13146,424	13175,424

Regression Weights: (Group number 1 - Default model)

	Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
SOSYAL_ETKİ <--- Niyet	,086	,069	1,249	,211	
MEMNUNİYET <--- Niyet	1,000				
GÜVENİRLİK <--- Niyet	,092	,070	1,310	,190	
MALİYET <--- Niyet	,674	,076	8,819	***	
DİNİ_HASSASİYET <--- Niyet	,512	,067	7,645	***	

		Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
TUTUM	<--- Niyet	,705	,078	9,022	***	
T1	<--- DİNİ_HASSASİYET	,742	,034	21,596	***	
T2	<--- DİNİ_HASSASİYET	,763	,044	17,157	***	
T11	<--- DİNİ_HASSASİYET	1,000				
T12	<--- DİNİ_HASSASİYET	,795	,045	17,568	***	
T14	<--- DİNİ_HASSASİYET	,897	,022	39,931	***	
T15	<--- DİNİ_HASSASİYET	,958	,024	39,451	***	
T21	<--- SOSYAL_ETKİ	,586	,037	16,000	***	
T16	<--- SOSYAL_ETKİ	,988	,021	46,262	***	
T13	<--- SOSYAL_ETKİ	,885	,018	49,779	***	
T10	<--- SOSYAL_ETKİ	1,000				
T7	<--- SOSYAL_ETKİ	,596	,044	13,612	***	
T30	<--- MALİYET	,948	,056	16,915	***	
T26	<--- MALİYET	1,000				
T6	<--- MALİYET	,783	,066	11,901	***	
T3	<--- MALİYET	,694	,055	12,607	***	
T24	<--- GÜVENİRLİK	,641	,039	16,517	***	
T25	<--- GÜVENİRLİK	,981	,025	39,612	***	
T28	<--- GÜVENİRLİK	1,000				
T4	<--- MEMNUNİYET	,868	,029	29,500	***	
T5	<--- MEMNUNİYET	,936	,027	35,230	***	
T19	<--- MEMNUNİYET	,914	,038	24,331	***	
T20	<--- MEMNUNİYET	1,000				
T22	<--- MEMNUNİYET	,773	,039	19,618	***	
T33	<--- TUTUM	1,000				
T32	<--- TUTUM	,919	,021	43,549	***	
T31	<--- TUTUM	,966	,018	54,872	***	
T18	<--- TUTUM	,916	,040	22,631	***	
T17	<--- TUTUM	,987	,008	122,316	***	
T23	<--- GÜVENİRLİK	,818	,032	25,219	***	